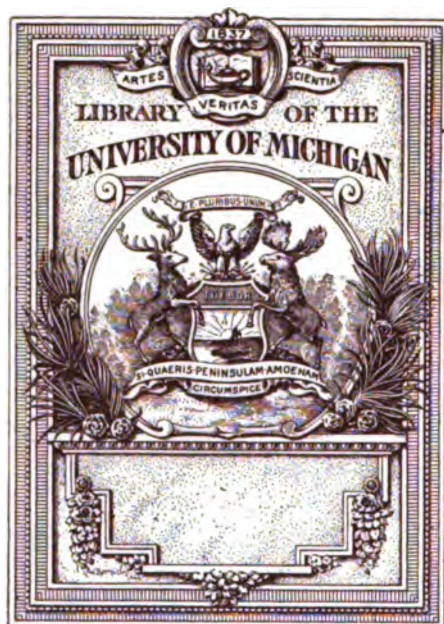

1837
ARTES
VERITAS
SCIENTIA
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
E PLURIBUS UNUM
TUEBOR
SI QUAERIS PENINSULAM AMOENAM
CIRCUMSPICE

ILLUSTRERET NORSK

LITTERATURHISTORIE

SISTE TIDSRUM

1890—1904

VED

CARL NÆRUP

KRISTIANIA
DET NORSKE AKTIEFORLAG
1905

Nationaltrykkeriet.

DEN MODERNE NORSKE LITTERATUR

1890—1904

SKILDRINGER OG STUDIER

AF

CARL NÆRUP

Vaine comme doctrine, forcément incomplète comme science, la critique tend à devenir simplement l'art de jouir des livres et d'enrichir et d'affiner par eux ses sensations.

Jules Lemaitre.

Forord.

Fremstillingen i dette Skrift er, som Læseren vil se, mere af kritisk skildrende og refererende end af litteraturhistorisk Art. Saaledes syntes det mig retfærdigst og rimeligst. Det er farligt at indlade sig paa generaliserende Domme over en Litteratur, som Kritikeren selv staar saa nær. Han er her udelukkende henvist til at stole paa sit eget subjektive Skjøn.

— I Subskriptions-Indbydelsen blev der lovet Abonnenterne en kort Oversigt over det her behandlede Tidsrums videnskabelige Litteratur. Da imidlertid Bogen, som den nu foreligger, er blevet noget større end oprindelig forudsat, har man fundet, at en saadan Oversigt uden Skade kunde udstaa til et eventuelt senere Supplementsbind. Den vilde jo ikke blive stort andet end en Bibliografi.

Tilslut en hjertelig Tak til de Kunstnere, som ved sine Portrætter har ydet Texten den bedste og værdifuldeste Støtte!

Christania, 20 Novbr. 1905.

Carl Nærup.

DEN
MODERNE NORSKE LITTERATUR

SISTE TIDSRUM 1890—1904

I.

mkring Aaret 1890 opstaar der nye Strømninger i norsk Aandsliv. I HENR. JÆGERS store Litteraturhistorie, til hvilken nærværende Fremstilling skal danne et Supplement, betegnes Perioden fra 1869 til 1890 som den realistiske Problemdigtnings Tid. Og baade i denne Karakteristik og i de opstukne Tidsgrænser har den afdøde Forfatter sikkert truffet det rette. Henimod Slutningen af nævnte Periode træder et Kuld unge Forfattere ind i Litteraturen og udfolder i Aarenes Løb en Produktion, som i mange Henseender betegner et Brudd med det ældre Slegtleds Livssyn og kunstneriske Udtryksformer. Hos de betydeligste af de yngre er særlig Paavirkningen fra moderne russisk og tysk Litteratur mærkbar. Men før vi behandler de forskjellige nye Skribenter, skal vi i umiddelbar Fortsættelse af HENR. JÆGERS Fremstilling give en Oversigt over de ældre Digteres Verker i dette siste Tidsrum.

HENRIK IBSEN udsendte i 1894 „Lille Eyolf“, en mørk, beklemmende Virkelighedsskildring, men mildere, mere følelsesfuld i Opfatningen end de fleste af hans Alderdoms Verker. Uendelig rørende virker Billedet af Titelfiguren, dette blege Barn, som ved Forældrenes Skyld er blevet Krøbling. Vi mindes om Hedvigs forfærdende Offerdød i „Vildanden“. Den lille, vanføre Eyolf er ogsaa et Offer for den ubevidste, grusomme Selvkjærlighed, „Lille Eyolf“.

som skjuler sig dybest i Forholdet mellem Mand og Kvinde. Han, som Hedvig, gaar et sørgeligt Liv imøde, og Døden er for dem den eneste mulige Lykke. „Den lille Stakkel, der syntes baaret paa de varsomste Hænder, staar med en Gang forladt med sin lille Krykke mellem nogle voksne fremmede Mennesker, som bruger ham i deres eget Liv, — dels som den, der igrunden er iveien, og dels som den, der skal fuldbyrde noget, en anden ikke har magtet; de holder krampagtigt paa ham, og alle deres Tanker samler sig om ham, fordi han hører til deres eget Liv; men selv staar han midt i alle disse sterke Følelser som et ensomt mishandlet Barn.

Da kommer Døden glidende ind; og det forekommer mig, at den aldrig er kommen i nogen deiligere Skikkelse . . . Hør, hvad Rottejomfruen siger. Saa underfundigt dybt er Ordene lagt, at mangen kan sidde og tro, der tales om Rotter og Mus. — Men den, som har faat Skrækken i Blodet, han vil høre, hvorledes det vinker gjennem hendes Ord til alle de smaa mishandlede Væsener, som ikke elskes for deres egen Skyld, — ikke blot i de fattige og overfyldte Barnekamre, men helt op til de lykkeligste og mest forkjælede.“ [1])

I dette Drama er det ikke Sjælestudiet af Personerne, som særlig fængsler os. Ingen af dem virker betydelig. Allmers er en svag, passiv, grublende Natur; han minder lidt om Johannes Rosmer. Rita staar ganske anderledes tydelig og udpræget; hun er den enkle, varmblodige, lidenskabelige Kvinde, en sand og levende Skikkelse, men uden dybere Interesse. Stykkets eneste eiendommelige Figur er Rottejomfruen, en moderne, virkeligheds-fundet Inkarnation af den af saa mange Digtere besungne Fløite-spiller fra Hameln. Ibsen har i den Scene, hvor hun optræder, med de enkleste Midler frembragt en angstfuld Uhyggestemning. Som et stort, koldt Skyggestreif slaar her ind over os den Følelse af Død og Undergang, hvoraf Stykket er oprundet. Undres paa, om ikke netop dette Optrin har foresvævet Digteren, da han und-fangede Idéen til „Lille Eyolf.“

Det dybest værdifulde i Stykket er dets vemodige Forstaaelse af, hvordan Tiden tumler med Menneskenes Følelser, omskaber, for-

[1]) Alexander L. Kielland: Et Brev. „Tilskueren“, Juli 1896.

andrer, fornyer dem. Over alt menneskeligt, og alt guddommeligt med, raader Forvandlingens Lov. Den dræber ubønhørligt vore helligste Følelser, men den lader dem ogsaa opstaa til nyt Liv i nye Former. I de to Ord har Ibsen fundet et nyt Udtryk for en af Tidens Tanker, hemmelighedsfuldt og mangetydigt som et religiøst Symbol. Hør, hvor han tumler med det som en dialektisk Filosof:

Allmers: Forvandlingens lov kunde kanske holde os sammen alligevel.
Rita: Der er forvandling i mig nu. Det føler jeg saa pinefuldt.
Allmers: Pinefuldt?
Rita: Ja, for der er som en slags fødsel i det ogsaa.
Allmers: Det er det. Eller en opstandelse. Overgang til høiere liv.
Rita: Ja, — med forlis af hele, hele livets lykke.
Allmers: Det forlis, det er just vindingen, det.
Rita: Aa, talemaader! Herregud, vi er da jordmennesker, alligevel.
Allmers: Vi er lidt i slægt med hav og himmel ogsaa, Rita.

Hav og Himmel, det er Evighedens altfavnende Symboler; i dem aabenbarer Guden sig som i et Speil og en dunkel Tale. Og Kjernen i den Lære, som Mesteren forkynder os i dette Drama, er denne, at den uafladelige Forvandling, som de menneskelige Følelser er underlagt, nødvendigvis vil føre os til at søge en dybere Forklaring paa vort Livs Mening og Maal. Vi kan ikke, om vi aldrig saa meget vil, nøie os med at være bare Jordmennesker. Vort Liv gjennemkrydses af mørke, gaadefulde Hændelser, — som trodser alle vore Forsøg paa Forstaaelse. Og da gjælder det at kunne se „opad, — imod Tinderne. Mod Stjernerne. Og imod den store Stilhed.“

Ibsens næste Skuespil, „John Gabriel Borkman“, der udkom i 1896, har intet af den milde medmenneskelige Stemning, som hviler over „Lille Eyolf“. Der staar et Pust af Kulde, af et haardt, stolt, foragtfuldt Sind ud af dette Skjæbnedrama. Det fører os tilbage til hine lidenskabelige, alt vovende, stumt lidende Karakterer, som han med Forkjærlighed fremstillede i sine Ungdomsverker, bedst i „Hærmændene paa Helgeland.“ „John Gabriel Borkman.“

John Gabriel Borkman er en Bergmands Søn. Den Musik, han tidligst hørte, var Malmens Sang i Gruberne, naar den løsned sig under Hammerslagene for frigjort at stige op i Dagens Lys og tjene Menneskene. Dernede i Dybet hørte han Magtens Kilder risle,

og Malmaarernes bugtede Gange fangede hans Sind og slap ham aldrig ud af sit sterke Net. Da han som Mand træder ud i Livet, er det stadig Sangen fra Gruberne, som lyder i hans Øren; og én Lidenskab fylder hans Hjerte: Viljen til Magt. For at vinde den begaar John Gabriel Borkman sin første Forbrydelse. Han sviger en høisindet Kvinde — det eneste Menneske, han virkelig har elsket, og hos hvem han mødte sand Kjærlighed, — og lægger hendes Liv øde. Men en Gjengjældelse rammer ham, da han paa Høiden af sin Magt forgriber sig paa Bankens Midler.

Han faar sin Straf. Otte lange Aar har han siddet i Fængsel. Og da Dramaet begynder, ser vi ham gaa om som en vingeskudt Drømmer, en uhelbredelig Fantast oppe paa en falmet og tom Pragtsal. Der har han nu vandret op og ned i otte endeløse Aar og ventet paa, at Menneskene skulde give ham den Opreisning, som han selv hver Dag i denne Tid har tilkjendt sig. Men de kommer ikke. Ingen banker paa hans Dør uden gamle Foldal, en fattig og forkommen Extraskriver og havareret Poet, — som han selv en færdig og slagen Mand. Og John Gabriel Borkman dør i sin Ensomhed og Fornedrelse, i samme Stund han endelig kommer ud af Stueluften. En siste Gang faar han se ud over det Land, hvis skjulte Rigdomme han hele sit Liv igjennem havde fantaseret om at skulle hæve op i Dagens Lys. „Jeg elsker eder,“ udraaber han, „der I ligger skindøde i dybet og i mørket! Jeg elsker eder, I livkrævende værdier — med alt eders lysende følge af magt og ære. Jeg elsker, elsker, elsker eder!“

En uforglemmelig Skikkelse er han, denne straffede Bankchef, som han stiger frem for os af Stykkets sterke, klartformede, indholdstunge Repliker. Han fylder Scenen. Alt, hvad de andre er og siger, samler bare Lys om hans Person. Og det skjønt de to Søstre, Fru Borkman og Ella Rentheim, hører til Ibsens betydeligere Kvindefigurer.

Oprindelig har han sikkert været mere af en fantasifuld Grubler og Drømmer end det store Finansgeni, han selv mente at være. Men netop derfor er han en ægte Ibsen'sk Type, en uhjælpelig problematisk Natur, en til Undergang viet og forudbestemt Menneskesjæl. Han tabte i Livslotteriet, fordi han var over Evne, fordi han haabed og voved for stort og dristigt. Og som alle ægte

IBSEN'ske Figurer føler han sig som staaende under Udvælgelsens Nødvendighed, som den, der *maatte* overskride Grænserne. Verden, siger han, ved ingenting om, „*hvorfor* jeg har forgaat mig. Hvorfor jeg *maatte* forgaa mig. Menneskene skjønner ikke, at jeg *maatte* det, fordi jeg var mig selv, — fordi jeg var John Gabriel Borkman, — og ikke nogen anden."

Forgaa sig maatte han, fordi han havde den ubetvingelige Kaldelse. „De bundne millioner laa der udover landet, dybt i fjeldene, og raabte paa mig! Skreg til mig om befrielse! Men ingen af alle de andre hørte det. Bare jeg alene."

Og som alle de med ham beslegtede Karakterer hos IBSEN har han sin Filosofi, en mystisk Lære om den geniale Personligheds Evne til at skabe sig sin egen Virkelighed, sætte *sit* Præg paa Tingene. „Der sker ingenting nyt," siger han. „Men det, som *er* sket, — det gjentager sig heller ikke. Det er øiet, som forvandler handlingen. Det gjenfødte øie forvandler den gamle handling."

Den 20de Mars 1898 feirede HENRIK IBSEN sin 70aarige Fødselsdag. Ved den store Festmiddag, som i den Anledning holdtes for ham i Christiania, holdt han en Tale, hvori han bebudede Udgivelsen af en personlig Redegjørelse for de Verker, som havde gjort et saa sterkt Indtryk paa en hel Samtid og fremkaldt saa mange indbyrdes modstridende Fortolkninger. Det skulde, sagde han, blive „en bog, som knytter mit liv og min digtning sammen til en forklarende helhed. Ja, for jeg synes, at jeg nu er naaet saa vidt frem til en moden alder, at jeg maa have lov til at unde mig en smule pusterum, — tage mig et aars ferier; for et feriearbeide vilde jo en saadan bog blive i sammenligning med den æggende og opslidende dramatiske digtning. Og ferier har jeg egentlig aldrig havt, siden jeg for 34 aar siden forlod Norge. Jeg synes, jeg kan trænge til det nu." [1])

Det blev imidlertid med Tanken. Som tidligere engang opgav han Forsættet om i eget Navn at henvende sig direkte til Publikum. Til Gjengjæld fulgte saa Aaret efter et nyt og siste Skuespil.

„Naar vi døde vaagner" bærer til Forskjel fra IBSENS øvrige Dramaer Undertitelen: En dramatisk Epilog. Digteren har efter

---

[1]) Henr. Ibsen: Samlede Værker, X. 516.

eget Sigende dermed villet betegne det som det afsluttende Led i den Række borgerlige Skuespil, som begyndte med „Samfundets Støtter“.

Der er nu hengaat over fire Aar siden Fremkomsten af dette Skuespil med den apokalyptiske Titel. Og meget synes at tyde paa, at det blir det siste Verk fra Mesterens Haand. I sig selv har det ogsaa Karakteren af et personligt Opgjør, ja næsten af et Skriftemaal. Det minder i saa Henseende om „Bygmester Solness“. Dybest set dreier disse Dramaer sig om Brydningen mellem Kunstneren og Mennesket, om Kunstnerens Forhold til Verket, om Kunstens Forhold til Livet. Og disse Spørsmaal er her udviklet i Sammenhæng med selve Grundproblemet i den IBSEN'ske Digtning: Modsigelsen mellem Evne og Higen, mellem Vilje og Mulighed, Menneskehedens og Individets Tragedie og Komedie paa engang.

„Naar vi døde vaagner.“

„Naar vi døde vaagner“ handler om, hvad Verket koster Kunstneren, hvilken forfærdelig Pris han maa betale for den Skaberevne og det Ry, som gjør ham stor i Verdens Øine. Billedhuggeren Arnold Rubek, Stykkets Hovedperson, hører til de faa Udvalgte, som har naaet Berømmelsens Tinde. Han er rig, verdenskjendt, høit tituleret i Samfundet — men trods alt dette dybt utilfreds, træt, fattig i sit Velvære, ulykkelig ved Tanken paa sin aftagende Frembringelsesevne. For at have nogen om sig har han giftet sig med en ung livslysten Dame, men dette Ægteskab er han allerede grundig kjed af. Da møder han den Kvinde, han af alle Mennesker ved sig at staa i inderligst Taknemlighed til. Hun var Modellen til hans Livs Mesterverk *Opstandelsens Dag*, og Samlivet med hende skylder han ogsaa, hvad han ellers har skabt i sin Kunst. Dengang hun ofred sig for hans Verk, tjente ham i fuld fri Nøgenhed, som hun siger, betvang han sin egen Lidenskab for hende. Hun skulde være den rene, skyldløse Kvinde i hans Gruppe, og det stod for ham som Helligbrøde at nærme sig hende i sanseligt Begjær. Og nu de mange Aar efter tror han stadig, at han vilde have mistet Evnen til at fuldføre Verket, om han havde traadt i intimt Forhold til hende.

Og ogsaa hun havde dengang en lignende Følelse. Sammen skulde de ofre alle altfor menneskelige Følelser og Lyster for Verket. Det alene skulde være deres Barn.

Byste af Gustav Vigeland

HENRIK IBSEN

Men alligevel — hendes Kvindefølelse oprørte sig mod hans egoistiske Fortabthed i Arbeidet. Hun havde en Fornemmelse, som rev han dengang Sjælen ud af hende; — lagde hendes Liv øde for al Fremtid. Og hun vender den samme Anklage mod ham som Ella Rentheim mod Borkman. „Jeg skulde født børn til verden Mange børn. Rigtige børn. Ikke af dem, som gjemmes i gravkjælderne. Det havde været mit kald.“

Og saa erfarer hun til sin Forfærdelse, at det Verk, som de begge har ofret sit dyreste Liv, — det har han ikke havt Mod, ikke havt Trofasthed nok til at fuldkomme i hendes Billede. Han blev verdensklog, siger han, i de Aar, som fulgte efter hendes Flugt. Han opgav sin Ungdoms stolte Drøm. Han sveg sin Menneskelighed og blev Digter, saa udtrykker hun det. Men Nemesis har da ogsaa rammet ham. Han, som øved den Forbrydelse at ofre hendes Livslykke paa sit Verk, han sidder nu selv som en færdig udslukt Mand, „slap og sløv og fuld af Syndsforladelse for alle sit Livs Gjerninger og for alle sine Tanker.“ I sin Vaande trygler han hende om Hjælp, saa han kan komme til at leve Livet om igjen! Men hun svarer: „Tomme Drømme. Ørkesløse — døde Drømme. *Vort* Samliv har ingen Opstandelse efter sig.“

Og dog — det umulige maa de vove. De var ikke af de ægte Ibsen'ske Skikkelser, hvis de ikke havde den tvingende, trodsfyldte Drift i Blodet til at oprøre sig mod Livets Love. Den er ikke for dem, den fattige, kvalmende Menneskelykke nede i det trygge, trange, lavloftede Samfund. Opad drages de, op mod Friheden og Lyset. „Op til Forjættelsens Tinde!“ Og paa Flugten did finder de Døden.

Dunkelt og mangetydigt er dette Stykke. Hvad der mest vanskeliggjør dets Forstaaelse, er at Irenes Repliker saa ofte bevæger sig paa Grænsen af det ubegribelige, — hun har jo været sindssyg i mange Aar. Men sikkert er det, at Digteren gjennem hendes Mund udtaler Dommen over ham, den store Billedhugger, „som saa helt sorgløs og ubekymret tog et blodvarmt Legeme, et ungt Menneskeliv, og sled Sjælen ud af det, fordi han havde Brug for det til at skabe et Kunstverk“.

Ogsaa dette Drama er da i sindbilledlig Form et Udtryk for Henrik Ibsens Tro paa Personlighedens ukrænkelige Selvherlighed,

paa den enkelte Menneskesjæls ufortabelige Værd og Vælde. Men denne Overbevisning fremtræder aldrig hos ham som en ligefrem Forkyndelse af en Sandhed. Han lader den udfolde sig i Dramaets mangetydige, dialektiske Form. IBSEN har da heller aldrig villet gjælde for andet end Kunstner. Det centrale hos ham er det artistiske Temperament, Kunstnerens Ironi, Kunstnerens Skepsis, Kunstnerens Gudeglæde over Tilværelsens uophørlig skiftende Skuespil. Denne alene blandt Mennesker har det i sin Magt, at se en Verden opstaa og gaa under med hver Dag, som kommer og svinder.

Denne artistisk beskuende Livsopfatning har IBSEN tilfælles med det 19de Aarhundredes store Individualister[1]). De, for hvem den enkelte Menneskesjæl er den sande, levende Virkelighed, vil ikke saa let falde paa at optræde som Verdensforbedrere. De har sin Tro paa, at det frie, selvegne, selvherlige Individ dog trods alt er sterkere end Samfund og Mængder og Menigheder. Alene Personligheden er uforkrænkelig. Alene den skaber evige Værdier.

Og ingen Forkyndelse trænges mere i vor Tid end den, som hævder Menneskets og det menneskeliges Værd paa Trods af alt det Væsen, som optræder i Flertal. Livets Fornyelse er bundet til Fremkomsten af frie, høitstræbende Individer. Den Lære har i HENRIK IBSEN havt en af sine store Profeter.

Hvor er det ikke betegnende, at de nye Fortællinger, som BJØRNSTJERNE BJØRNSON udgav i 1892—93 ogsaa bragte et helt Opvæld af hans Ungdoms Lyrik. Sangene i „Én Dag“ viste, at den endnu var en sprudlende Kilde. De staar nu for os som en Bebudelse om den Menneskefølelsens ungdomssterke Blomstring, som skulde udfolde sig i de dybe og inderlige Digtninger „Over Ævne“, andet Stykke og „Paul Lange og Tora Parsberg“.

„Lyset“. To Aar efter Fortællingerne fulgte *Lyset*, en Universitetskantate. Det er Tankelyrik i Udviklingslærens Aand. En Lov-

[1]) Hvor oprindelig den rent æstetiske Livsbetragning er hos Ibsen, kan man overbevise sig om ved at gjennemlæse det Udvalg af hans Ungdomsarbeider, som er optaget i 10. Bind af hans samlede Verker: „Kjæmpehøien“ og „Olaf Liljekrans“ (med bibliografiske Oplysninger af Halvdan Koht); Artikler, Taler og Digte (i Udvalg og med Anmærkninger af Carl Nærup). Kbh. 1902.

sang til Videnskabens og Fremskridtsidéernes Pris, formet i enkle, sterke, malende Ord. Ingen brusende Hymne, fuld af dunkle og mægtige Syner som WERGELANDS „Vord Lys!"; men en klar og plastisk Skildring af Menneskehedens lange Strid for at løsrive sig fra sin primitive, mørke Gudstro, og af dens sikre Vækst op mod Forstaaelsen af Naturen som det ukrænkelige Lov- og Ordensrige.

„Over Ævne". I det store Dobbeltdrama „Over Ævne" er Grundstemningen og Tankegangen den samme. Det er gjennemglødet af Digterens Tro paa Lysets Magt. Og Lyset, det er Sandheden, Arbeidet, den frygtløse, ustanselig fremskridende Forskning. Første Stykkes inderlige, lidenskabsfyldte Familiedrama rummer i sin tragiske Udgang et voldsomt Angreb paa selve det centrale i al Religion: Længselen bort fra Jordlivet, Evighedsdrømmene, Mirakeltroen. For Digteren staar de historiske Religioners Lære om Verdens Tilblivelse som rent barnslige Fantasier fra Menneskehedens tidligste Opvaagnen til bevidst Liv. Han føler, at fra dem har al Mystik, al Irrationalisme sit Udspring. Dette dunkle og hemmelighedsfulde fornemmer han som et Pust fra henfarne mørke Tider. Det betyder, at en personlig Vilje naarsomhelst kan gjennembryde Naturens strenge Orden. Underets Mulighed forfærder ham som noget umenneskeligt, rædselsvækkende. Som Rakel siger: „Miraklet er ingen velsignelse; det er en forfærdelse . . . Det dræber os tilsist". SØREN KIERKEGAARD taler etsteds om, at Underet i græsk Forstand er „det Abnorme, det Forknyttede, det Ufuldkomne. Vi derimod er christeligt vante til at anse Underet for det Overordentlige, der er høiere end Normen, end det Almene . . . Derfor maatte Christendommen blive Græker en Daarskab." I disse Ord er udtrykt hele Grundtanken i „Over Ævne". For BJØRNSON er Miraklet noget sygeligt, uhyggeligt, misfosteragtigt. Miraklerne er paa det sjælelige Omraade Udslag af en lignende forfeilet og ulykkebringende Naturens Frembringelsesdrift, som Vanskabningerne er det i den organiske Verden. De er noget rent patologisk; et Vidnesbyrd om syge Nerver og abnormt Sjæleliv.

I første Del af „Over Ævne" har Digteren vist os, hvorledes Efterfølgelsen af de christelige Idealer fører til et Liv udover Virkelighedens Grænser. Christendommen løfter Tingene af sine Hængsler,

som Sang siger. Den er som et hidsende Giftstof, der for en Tid øger Menneskenes Kræfter til det mangedobbelte og holder dem i en Tilstand af febrilsk Aktivitet, men saa pludselig slaar dem ned.

„Over Ævne", andet Stykke.

Dette explosive, revolutionære i Christendommen — Følelseskjernen i al Religion —, det, som skaber Fanatismen, Martyrlidenskaben, Længslen ud over Jordlivets Grænser, er i anden Del af „Over Ævne" opfattet som det aandelige Sprængstof, der truer det moderne Samfund med Tilintetgjørelse. I intet af sine Verker har BJØRNSON aabenbaret en slig Aandsoverlegenhed, en saa sikker og indtrængende Forstaaelse af, hvor steilt og uforsonligt Menneskene staar mod hinanden. Det sociale Spørsmaal er endnu helt og holdent underlagt Magtens Afgjørelser. Her raader Krigens Moral. Og naar BJØRNSONS Drama virker saa forfærdende sandt, saa er det fordi han med digterisk Intuition har set den menneskelige Interessekamp, den evige Strid mellem Herrer og Slaver i dens nøgne Grusomhed.

Anarkisten Elias Sang, Sønnen af den undergjørende Præst i første Stykke, har arvet al Faderens Godhed, hans brændende Trang til at hjælpe alle Lidende og Fattige. Og han ved, hvor ondt den store Mængde af Mennesker har det. Han har valgt at leve sit sit Liv midt iblandt de Forkomne og Elendige og ofret hele sin Formue for at støtte Arbeiderne i deres fortvilede Kamp for Retten til et nogenlunde menneskeligt Liv. Men skjønner omsider, at de ad den langsommelige Reform-Lovgivnings Vei ikke vil opnaa nogetsomhelst. „De deroppe i Storbyen har en anden Samvittighed end vi". Og dem gjælder det at vække. De skal forstaa, at saalænge Menneskenes store Mængde er prisgivne Nød og Elendighed, er Samfundet i Bund og Grund raaddent. Øksen ligger ved dets Rod. Der gives overfor det blot én Forkyndelse, som overbeviser: Martyriets, det althengivende Offers Forkyndelse. „Det vi skal leve, maa gaa gjennem Døden".

Dybest i hans Natur ligger en uverdslig Ensomhedsfølelse. Han er en Hjemløs og Landflygtig hernede paa vor fattige Jord. Han føler det, som den Barndom, han har levet i Nordlands eventyrlige Natur og i Hjemmet, hvor Underet var dagligdags Virkelighed, har gjort ham fremmed for Verden. Præstegaarden deroppe, den fattige Tømmerstue, det var Edens Have: „Himmel og jord var ikke

skilte; miraklerne vævet dem sammen i en regnbue. Vore øine saa Paradis . . . Vorherre talte jo med os! Naar det *var* noget, saa kom det fra ham. Godveir, torden, lynild, blomsterne og alt, vi fik. Fra ham. Og naar vi bad, var vi ansigt til ansigt med ham. Vi saa ham ogsaa i havet, i fjældene, i himlen. Det var altsammen ham."

Saadan er Elias Sang. Han er en Ildsjæl, som fryser tildøde i Hverdagens kolde, tunge Luft. En fortvilet Troende, for hvem det staar som en Forbrydelse at tænke paa sig selv, saalænge den brutalt uretfærdige Samfundsorden er ved Magt. Hans Tro kræver Handling. Og i ekstatisk Offermod øver han den store Bloddaad. „Der kan intet forfærdeligere komme, end det, som er."

Jevnbyrdig med denne Skikkelse har Digteren tegnet Holger, den fødte Høvding og Herre, en pragtfuld Renaissancetype; og Rakel, den adelsbaarne, varme, kloge Kvinde. Hvert Ord, hun siger, gaar til Hjertet. Hele hendes Væsen straaler af Mod og Mildhed.

Intet forekommer mig beundringsværdigere i dette Drama, end at BJØRNSON efter den voldsomme tredie Akt har kunnet skrive en fjerde, næsten helt igjennem formet som en Kvindes Enetale, fuld af rolig, trøstende Livsvisdom og dog streng og dyb som en græsk Korsang: „Saa har ogsaa du gavnet ved din død! Ikke som den frygtelige fik dig til at tro, — nei, ved at vække lidelsen, ved at aabne for sorgen. Intet forhold er helt vort, før sorgen har rørt ved det. Intet ideal, uden at den har aandet paa det. Ingen forstaaelse, før den har set ind i vore øine. Vort sind er som et kammer, fuldt af besøgende, — indtil sorgen træder ind, stille eller haardt; da blir det vort eget, da er vi hos os selv.

Elias, Elias, først nu forstaar jeg dig, som du fortjener! Fra nu af forlader jeg dig aldrig. Ei heller det, du døde for. Vor lidelse skal lutre det, vore taarer skal glimte i det som lys og gjøre det helligt for tusen."

Denne ædle, kloge Modgiverske , som finder Trøst for Livets forfærdeligste Nederlag, bringer os til at tænke paa BJØRNSONS Ord om Poesiens høieste Maal: Vi maa faa den trygge Følelse af, at Livet har et velgjørende Overskud, at efter den værste Rædsel,

den mørkeste Fortvilelse overrisles Jorden atter af friskt fra det evige Opvæld.[1])

Og som Rakel naar frem til denne inderlige Forstaaelse af Elias' Offerdaad, saa er det ogsaa hende, som tilslut samler Digtets Lære i Ordene: Der maa nogen begynde med at tilgive.

Dette Samfundsdrama er et Stykke Tidspsykologi, som ved Følelsens Magt og Fylde og ved sin dybe, fantasifulde Opfatning af de krigførende Partiers Grundtanker indtager en alt overragende Plads i moderne Litteratur Og dets sterke Tale ud af det bedste i Slegtens Samvittighed stiger til et eneste uendeligt gjenlydende *sursum corda:* Glem aldrig det menneskelige, thi der er ikke Frelse i noget andet! Vore Tanker og Teorier, vor Tro og vore Længsler — alt blir os lige farligt og fordærveligt, saasnart vi springer over de menneskelige Grundforhold. Thi da fanges vi straks af det grænseløse. Og ingen ved længer, hvor det bærer hen.

Man kunde næsten undres over, saa ofte Bjørnson har følt en Dragning mod Studiet af de svage, viljeløse Karakterer. Ja, næsten som en Lyst til at forherlige disse som de dybeste og betydeligste Naturer, hundredfold interessantere og værdifuldere end de robuste Seirvindere i Livskampen. Hvor har han ikke gjort en Darnley sympatisk. Og Ragni Kallem, denne hvide, kuldskjære Sangfugl, som fryser ihjel under de kolde, onde Øiekast og den feige, grusomme Bagtalelse, som tilsammen frembringer det norske Moralklima. Og tilsist Paul Lange, en moderne problematisk Natur, tyndhudet, vankelmodig, ubeslutsom, men under Overdraget af Tvesind og Svaghed, en rig, ren og fin Menneskesjæl. Det er, som vi øiner et forankastet Skyggerids af ham, naar Darnley tegner sig selv: „William, verden foragter den svage; ti den beundrer kraften, selv om den er kraft til ondt . . . Aa, hvis de forstod den svage! Han er svag, fordi der er noget inderst inde, mod hvilket han er trofast, en længsel, et minde, en kjærlighed. Han ved, det er hans undergang, han gjør tusen forsøg paa at komme løs, men hans følelsesliv er for dybt, han synker og holder fast . . .“

[1]) Tale ved Nobelfesten i Stockholm d. 10de Decbr. 1903.

„Paul Lange og Tora Parsberg“.

Paul Lange er svag, vankelmodig, ubeslutsom — fordi han er en til det sygelige sky og blufærdig Natur. Han er af Væsen en Ensom. Egentlig ræd Menneskene. Thi han ved, at den Forstaaelse, han trænger til, vil han ikke finde hos nogen. Bare en Tora Parsberg, dette lykkestraalende, altbeseirende Søndagsbarn, kan trænge tilbunds i en slig Mand. Hun synes ham at tilhøre en anden Verden end Menneskenes. De Ord, hun siger, lyder i hans Øre som Aabenbaringer fra Himlen. „Undertiden stiger en Gud ned paa Jorden.“

I den almindelige Mening staar Paul Lange som en slu og dristig Lykkejæger, en energisk Streber, som har naaet alt: Magt, Rigdom, Landets høieste Stilling. I det lille smaalige Samfund, hvor han er blevet en af de ledende Mænd, glemmes intet. Man husker stadig lige godt hans Ungdoms latterlige Frierhistorier, da han efter Tur fik Afslag hos Byens rige Piger. Saa er der ogsaa det ved ham, at han gjælder for en tvetydig Politiker. Han har nemlig aldrig sluttet sig helt til noget af Partierne. Og han tager ikke saa høitidelig paa Politik som de andre.

Hvem er saa denne Mand inderst inde?

Da vi lærer ham at kjende i Stykket, staar han foran sit Livs vigtigste Afgjørelse. Han har indleveret sin Afskedsansøgning som Minister. I lang Tid har han befundet sig i dyb Uoverensstemmelse med Regjeringens Chef, men de mangfoldigste Hensyn har hindret ham i at bryde med ham. Nu har Paul Lange endelig gjort Alvor af Sagen. Men da viser det sig ogsaa, hvor ufri denne hensynsfulde og — trods alt — netop *ærlige* Mand staar til alle Sider. De stridende Grupper og Koterier strækker hver fra sin Kant Armene ud efter ham. De betragter ham alle som sit lovlige Bytte.

Og naturligvis — Paul Lange falder, fordi han handler ud af det bedste i sin Natur. Han ser selv en retfærdig Straf deri. Den dristige Selvfølelse og Aabenhed, som han for første Gang i sit Liv vovede sig ud i, — den var ikke rigtig hans egen. Der stod en Kvinde bag. Hun havde indblæst ham sin egen frygtløse Aand; eller maaske bare frigjort hans bundne Kræfter. Men da Resultatet er, at han blir staaende som den, der har forraadt begge Partier, og hele Flokken af hevnlystne Fiender og saarede

Venner falder over ham med de raaeste Skjældsord, de tarveligste Sigtelser, da er det forbi med Paul Lange. Han overmandes af sin Rædsel for Menneskene, af den dybe Skamfølelse, den uudryddelige Angst, som er Ophavet til hans Svaghed og Vankelmod. Vistnok lykkes det Tora Parsberg endnu en Gang at indgyde ham nyt Livsmod; — men ikke før staar han et Øieblik alene med en ny Krænkelse imod sig, saa er alle Rædsler over ham igjen. Og han flygter ind i Døden.

Der er noget uendelig tragisk over Paul Langes Livsskjæbne. Netop hans fine Godhed, hans sjeldne Aandsoverlegenhed, hans dybe Oprigtighed er det, som ødelægger ham. Havde han bare eiet nogle Korn af Ondskaben hos gamle Storm, af den frække Løgnagtighed hos Piene, af den ferske Tro paa Frasen hos Sanne og Arne Kraft, saa var han uanfægtet levet videre. Og selvfølgelig, han, som er det mest sanddru og oprigtige Menneske, der kan tænkes, han blir i de andres Øine Forræderen, den falske, dobbelttungede Opportunist. „Denne Mand, som taler saa uden Omsvøb som en Kvinde tænker!" Aldrig har Bjørnson givet os et saa forfærdende Indtryk af Livets kolde, lovløse Grusomhed.

I disse to Skuespil har Bjørnson naaet høiere end nogensinde tidligere. Der er vid Horisont over dem. Og en hensynsløs, magtfuld Udfoldelse af Livets og Menneskenaturens elementariske Vælde og Storhed — i godt som i ondt.

Sammenholdt med disse kraftoverstrømmende Hovedverker i hans Produktion virker hans siste Dramaer lidt spinkelt og enstonigt. De har ikke det store Pust over sig af altomfavnende medmenneskelig Forstaaelse. Digteren staar ikke helt frit over sine Figurer. Men trods Svagheder hist og her er et Stykke

«Laboremus»

som „Laboremus" (Mai 1901) en overordentlig fin og sjælfuld Digtning. Det har en skjær, vaarlig Ynde over sig og samtidig noget hemmelighedsfuldt lokkende og æggende. Man blir sent færdig med det.

Tre hver for sig eiendommelige og interessante Mennesker føres frem for os i dette Skuespil. Klarest og sikrest er Sjælestudiet af Lydia og Wisby, Karakteristiken af den siste er mesterlig. En fin, svag, sværmerisk Melankoliker tegnet lyslevende i nogle faa Repliker. Men Lydia er den centrale Skikkelse. Hun bærer

Karl Anderson. Phot.

Portræt fra 1904.

BJØRNSTJERNE BJØRNSON

hele Handlingen. Hun er Stykkets Skjæbne. Og netop i Skildringen af hende viser BJØRNSON, at Digteren i ham er sterkere end alle Meninger og Teorier.

Hun er en helt ny Figur i det rige BJØRNSON'ske Kvindegalleri. Der er noget moderne unationalt, verdensborgerligt ved hende. Sin Ungdom maatte hun — det fattige geniale Barn — henslæbe i Hjemløshed, Slid for Brødet, bitre Ydmygelser. Saa en vakker Dag er hun blevet den berømte Pianistinde, — og nu hevner hun sig ved at ydmyge andre. Hun feirer Triumfer i at holde forelskede Mænd for Nar. Den rige Godseier Wisby har hun vundet til Mand ved en Forbrydelse. Hun har — som Rebekka West i „Rosmersholm" — drevet hans syge Hustru i Døden ved hypnotisk Paavirkning.

Første Akt giver os Billedet af Wisby og Lydia, som de mødes Morgenen efter Brylluppet i den fremmede By. Hun straaler i Glansen af sin Seir og sin Lykke. Vidunderbarnet fra Folkedybet er naaet op i Høide med Herrekasten, de som bor i Villakvarteret med de høie Trær og de smaa Sjøer. Hun er fuld af øm, taknemlig Kjærlighed mod ham og hele Livet, som nu ligger sollyst og forjættende foran hende. Men paa ham er allerede faldt den første Skygge fra hendes Fortid. Han har om Natten havt enslags Vision, — hørt sin afdøde Hustru fortælle noget forfærdeligt. Han aner Lydias mørke Hemmelighed.

I anden Akt faar vi se hende, som hun tager sig ud i Verdens Øine — en fræk Forbryderske, der brutalt tramper sig frem til sit Maal over andres knuste Livslykke. Den, som kommer til Wisby med alskens Historier om Lydia, er Dr. Kann, hans afdøde Hustrus Læge, en saare usympatisk Personlighed. Mellem Lydia og Wisby er alt forlængst forbi; — han fortæres af Selvforagt og Samvittighedsnag og søger Glemsel i Drik. For Øieblikket elsker hun en ung Musiker, Langfred Kann. Og det er denne naive, selvglade og selvsikre Yngling, som blir Fuldbyrderen af Gjengjældelsens Lov, der hænger over hende som en usynlig Trusel.

Fra nu af udspilles Dramaets Handling mellem disse to. Wisby er sat udenfor.

Og denne Handling, som ikke er stort andet end en Diskussion af et Operamotiv, er saa dybt gjennemført, at den gjør Fyldest for

den mest indtrængende Karakterudvikling. Langfred gaar og tumler med en Opera: *Undinen*, til hvilken han er inspireret af Lydia. Den skal være et Digt om Havet. „Havet, som vil i land, uroen omkring det faste. Husk, at havet speiler ogsaa himlen; husk det! Speiler ogsaa himlen. For en længsel, du? Hvor maa det ikke, — hvor maa ikke havet se tungsindig ind i uendeligheden? Ikke sandt? For en længsel! Landet kan det ikke rokke, himlen kan det ikke naa". Og han udvikler videre, hvordan Havet er omkring Landet som Musiken omkring Livet. „Det, som gaar ud fra det paa eventyr. Fortsættelsen ligesom. Det, som ikke kan holdes. Ikke indhentes. Men heller aldrig faa ro." Og Lydia forstaar, at det igrunden er hende, han tænker paa ved alt dette. Hun er Undinen. „Undinen, som rækker hænder mod himlen efter mere. Speiler himlen, men har den ikke. Derfor udover! Udover alt fast og uopnaaeligt. Baade omslynger og flygter. Ikke sandt? Baade attraar og viger."

Saadan digter Langfred om Undinen. Og saadan drømmer han om Lydia. Men han kommer ingen Vei med Motivet. Det har for lidet Indhold for ham. Denne evige Længsel synes ham idel Tomhed og Sentimentalitet. Og medens han bare tænker paa, at han ikke kan arbeide, og gjerne fandt sig i den største Sorg, blot den gjorde ham frugtbar, er hun bare optaget af sin Kjærlighed. Men for at hjælpe ham finder hun paa, at de skal reise.

I tredie Akt skaffer Dr. Kann ogsaa Langfred Besked om Lydias Fortid. Men yderst indirekte, saaledes at det nærmest kommer hans Operatema tilgode. For Langfred vokser Undinen nu op til den kolde, forfærdelige Naturmagt, hvis Væsen er at bryde sig Vei mod sit Maal med uimodstaaelig Vælde. Hver den, som stanser hende, dræber hun uden Naade og Barmhjertighed. Og dermed har han faaet Ideen til „det største, han nu kan gjøre": de moralske Aandekor, som skal fordømme Undinen og styrte hende tilbage i Havet.

Naar Lydia forsvarer Undinen, finder hun de dybe menneskelige Ord, som vi alle bøier os for: „Det, jeg forstod mig paa, var hendes savn. Hendes smerte ved det, hun levede i. Hendes længsel op til, hvad hun ikke kunde naa. Hendes higen efter høiere livsform. Hendes tro paa at naa den ved at vinde en

KONGEN

Ja, fjældene står så klare.

MAGRETE

Fjældene her har været så venlige at holde sig paa afstand.

KONGEN

Ja, her er lo fritt.

~~Men~~ højdedraget, som følger frem med elven ~~til stranden dernede~~, er aldeles skægklædt. ~~Det er noget rigt~~ og storstammet skæg. Øerne også skægklædte. Og den herlige park I har! Jeg elsker skæg.

MAGRETE

Vi har ikke hugget, siden vi overtog Storhove. ~~Og det er nu tredve år siden.~~

Vi hafde længe bare fabrikkerne.

KONGEN

Storhove har engang været kongsgård?

Og det med meget rig

En Side af „Paa Storhove" med Bjørnsons Rettelser i Korrekturen.

mands sjæl. Og faa del i livet gjennem ham". Vi føler, at hun her ogsaa taler sin egen Sag. Hun tror, der findes „saa stor en Kjærlighed, at den kan ta den sværeste Synder op. Ta hende i sine Arme og hviske: Jeg skal to dig ren." Men Langfred svarer vigtigt og gammelklogt, at sligt er bare Drømme. Og „Drømme frelser ingen." Undinen bryder den høiere Verdensorden, som hun vil op i. Hun har ikke den Varme, som efterhaanden er kommet ind i Menneskelivet. „De er fra forskjellige Verdener han og hun. Tusen af Aar imellem dem."

Vi forstaar, at Lydia er uigjenkaldelig fordømt, — at hun som Undinen skal stødes tilbage i det fredløse, uhyggelige Liv, hun fra Barndommen af havde stundet bort fra. Til Overflod optræder ved dette Tidspunkt den afdøde Fru Wisbys Datter, Borgny, som sin Mors Hevner. Lydia forsvinder med et hjerteskjærende Skrig fra Skuepladsen. Og den overalt nærværende Dr. Kann belærer os om, at dette Skrig skal komme igjen som skjøn Musik — i Hr. Langfreds Opera.

Men vor Sympati følger nu som før Lydia. Hvad ondt hun end kan have bedrevet i sit tidligere Liv, — som hun taler og handler i Stykket, er hun samtlige dets øvrige Personer uendelig overlegen. Hun er en dybt menneskelig Skikkelse. Og en uudviklet Yngling som Langfred har ingen Forudsætninger til at forstaa, end sige til at dømme hende. Han er den naive Kunstneregoist, som bare er optaget af sig selv og sit Verk.

Bjørnsons hidtil siste større Arbeide, Dramaet „Paa Storhove", udkom i Høsten 1902[1]). Det staar i nær Sammenhæng med „Laboremus". Men Problemet er her stillet saa klart og utvetydig frem, at det blot kan besvares paa én Maade. Dette Stykke har intet af den Dunkelhedens Poesi, som giver „Laboremus" en saa eiendommelig Charme. I „Paa Storhove" er alt tydeligt. Personer og Situationer er tegnet med den store Dramatikers Anskuelighed og Kraft. Men Stykkets Slutning er svag eller, rettere sagt, det slutter ikke.

„Paa Storhove"

Lydia-Skikkelsen er her varieret i en smuk, letsindig, fornøielsessyg Frue ved Navn Maria. Bjørnson har i hende villet

¹) Desuden udgives for Tiden et Udvalg af Bjørnsons Avisartikler og Taler ved Chr. Collin.

skildre en af Livets farligste Fiender, en Type paa ond Vilje og Ødelæggelseslyst. Men hun er ikke ond, siger hun selv. Hun vil bare more sig. Desværre bestaar hendes største Moro i at gjøre Folk ulykkelige. Selv mener hun, det kommer af, at hun kjeder sig saa syndigt blandt Familien paa Storhove. De er allesammen mer eller mindre nøgterne Arbeidsmennesker. De befinder sig vel i den daglige Ensformighed. Men hun er noget af en Kunstnernatur, en urolig Sjæl, fuld af gale Indfald og Stemninger. Hun lider rent ud ved det, som er de andres Lykke. Hun *maa* finde paa noget, som kan skræmme op disse uudholdelig fornuftige Mennesker. Hun har desuden ogsaa den Grund til sine forrykte Paafund, at de skal hjælpe hende til at slippe ud af Familielivet. Hun vil til Paris. Hun vil være der, hvor Livet er Spænding og Uro, hvor hver Dag bringer noget nyt. Og did naar hun ogsaa tilslut, — men rigtignok holder hun først paa at komme i Politiets Vold.

Kunstnerisk set virker Maria altfor grelt og grovt. Vi faar næsten aldrig se hende i Hvile, i Udvikling. Og det er jo hendes ubevidste Væsen, hendes Stemningsliv ... Handlingens Frø i Tanken, som Digteren vil stemple. Livet er nemlig ikke forsvarsløst mod slige som hende, som Margrete Ura rigtig bemærker. En Figur som Maria trængte Romanens brede Ramme om sig for at kunne gjøre sig gjældende og faa fuldt Lys over sig. I Dramaets knappe Form virker hun, ret som det er, helt abnormt.

Men det er heller ikke denne Maria, som staar i første Række, naar vi tænker tilbage paa Menneskene i dette Skuespil. Det er Margrete Ura, Husfruen, — en af BJØRNSONS skjønneste Kvindeskikkelser. Hun er som en Inkarnation af selve Modernaturen, fra hvem al Livets Varme strømmer ud over Gode og Onde, Retfærdige og Uretfærdige. Hun kan værge, hun kan frelse os alle.

Jonas Lie. I „Niobe“ havde JONAS LIE været nærmere indpaa en rent dramatisk Fortælleform end i nogen tidligere Roman. Denne tragiske Familiehistorie, hvis grelle Slutningseffekt virker som et patetisk Anklageskrig, har Dramaets Stigning og Fald. Digterens „Lystige Koner.“ næste Verk blev virkelig ogsaa et Skuespil. Men „Lystige Koner“ (1894) minder ellers lidet om „Niobe“. Motivet er alvorligt nok. Stykket

handler om, hvorledes den store Eros tages afdage i de jevnt lykkelige eller halvt ulykkelige Ægteskaber, som vel er de fleste i denne ufuldkomne Verden. Naar Lykkedrømmen og Illusionerne er død den naturlige Død, forvandles de varme, hengivelsesfulde Kvinder til lystige Fruer, travle Basardamer, fornøielsessyge Flaner og andre velkjendte Afarter af den skuffede Hustru. En enkelt af disse, Sara, gjør et betydeligere Indtryk, men forøvrigt er Stykkets Personer ikke synderlig interessante. Men det har ypperlige Repliker og Situationer.

„Naar Sol gaar ned."

Langt rigere og dybere virker Romanen „Naar Sol gaar ned", som udkom i 1895. Den handler ogsaa om ulykkeligt Ægteskab og Ægteskabsbrud, men her er Motivet udviklet med en egen streng, lidenskabelig Konsekvens, som ganske savnedes i Skuespillet. Der er noget af den mørke tragiske Stemning i „Niobe" over denne Roman. Digteren er grebet af Nidkjærhed mod de onde Magter, som nedbryder Menneskelivets høieste Helligdom: Hjemmet. Og han lader sin bedragne Ægtemand selv tage Hevnen i sin Haand. Den utro Hustru blir ryddet afveien med Gift, som var hun bare et modbydeligt Skadedyr.

Jonas Lie har her atter taget for sig Koketten, den kolde, troløse Kvinde, og hun er nu lykkedes ganke anderledes for ham end i sin Tid Annie Wilkens i „Thomas Ross". Men helt troværdig er hun ikke blevet. Det synes idetheletaget, som om Lie ikke kan gjøre noget rigtig menneskeligt ud af denne Kvindetype. Først naar han skildrer hende bent frem som Trold og anbringer hende i Eventyrets overvirkelige Milieu, faar Figuren den rette humoristiske Belysning og de rette Dimensioner. Det sker i Eventyrspillet „Lindelin".

Den voldsomme Slutning i „Niobe" og „Naar Sol gaar ned" — saa uvant hos Jonas Lie, at den lidet blev forstaat af det store Publikum — var dybt begrundet saavel i Bøgernes Emne som i Digterens Temperament. Begge Romaner giver Billeder af det daglige Liv i borgerlige Hjem. Og det er Børnenes Skjæbne, der føles som Skildringens Maal og Mening. I den siste Roman er den utro Hustru Husets onde Aand. Der staar Kulde af hende. Hjemmet vanstyres og tilsøles. Børnene skræmmes bort, krænkes i sine helligste Følelser. Hun maa væk. Først da vil der atter

komme ren Luft i Stuerne, — som Faderen siger. Og han dræber hende, men selv gaar han tilgrunde paa den Gjerning.

Han har reddet sine Børn til Livet. Fru Bente i „Niobe" havde bare den ene Udvei: at gaa med dem i Døden. Saa grusomme Ofre kræver den strenge Nemesis.

De to Skikkelser, man mindes bedst fra denne Bog, er Terna, Husets ældste Datter, og saa den gamle Toldinspektør, han som har givet Bogen dens Titel. Dette Par, den unge Pige og Bedstefar, der er saa ofte at se paa Smaabyens Gader, er sikkert det smukkeste Billede fra det levende Liv, som JONAS LIE nogensinde har tegnet. Og denne hvidhaarede Olding med det kloge, skarptskaarne Ansigt, som vi synes, vi har mødt mer end engang rundt om i Verden, han er en ægte JONAS LIE'sk Tænker og Iagttager, utrættelig interesseret for alt menneskeligt, vâr og mildtdømmende. Han er som Koret i de gamle Dramaer. Hans Bemærkninger og Reflexioner lyder som et forklarende Akkompagnement til Romanens mørke Handling og Begivenheder, og gjennem hans Livshistorie uddybes dens Thesis, at kun ædle Naturer kan leve et sandt Ægteskab. —

„Dyre Rein" (1896) er en Roman fra gamle Dage. Her oprulles som i „Familien paa Gilje" Billedet af en norsk Embedsgaard, hvor giftefærdige Døtre skaber Skjæbner og fremkalder Forviklinger. Og vi faar paa JONAS LIES lune, troværdige Maade en Række Interiører fra Livet paa den norske Landsbygd i Begyndelsen af forrige Aarhundrede. Gaardens fædrene Myndighed, Sorenskriveren, er den mest udprægede Modsætning til Kaptein Peter Jæger: en fin, sky, uverdslig Natur, som vistnok udfører sine Embedspligter med nøieregnende Punktlighed, men ellers trøster sig med sin Violin og lader Verden gaa sin skjæve Gang. Den, som repræsenterer det gamle brutale Standpunkt med Hensyn paa ugifte Døtres Livsbestemmelse, er Tante Ra. Hun kræver Respekt for Familiens Traditioner, hvor mange knuste Hjerter disse end maatte fordre som Offer. Hun vil have Haand over de unge Pigers Skjæbne, forat de skal kunne skjænke Slegten tilbage noget af den Glans, som deres Far har forspildt ved sin Uverdslighed og sit Violinspil.

Ind i denne stillestaaende, idylliske Hverdagslighed kommer

saa en Dag Dyre Rein, Skriverens nye Fuldmægtig. Han virker blandt de andre, som om en svart Vildfugl fra Skogen uforvarende var dumpet ned mellem Gaardens kaglende Høns og Ænder. Og undertiden har vi en Følelse af, at det er en Figur fra „Trold", som har forvildet sig ind i en god borgerlig Roman. Halvt er han et hjemløst, fredløst Naturvæsen, halvt en Ulykkesfugl, som modstræbende drages mod Undergangen. En ensom, grublende, lidenskabelig Sjæl, angst for Livet og ræd for Menneskene. Alene en stor, altofrende Kjærlighed kan redde ham fra det truende Vanvid — eller fra Selvmordets Fristelse.

Med sit hvasse Rovfuglansigt, det ravnsorte Haar og den lodne Hud ligner han ingen anden, men han er alene om at vide, at hans Legeme fra Mors Liv er mærket med en uudslettelig Misdannelse. Hans rugende Grublen over denne Abnormitet, Skammen, Angsten for, hvad den vel skulde betyde, det har fra første Dag, han kan mindes, forbitret ham Livet og gjort ham til en sky og forpint Ensling. Han har fundet ud, at en slig Pæl i Kjødet er Tegn paa, at der i Ens Slegt er begaat en eller anden Misgjerning, som nu skal hevnes: „En mørk Forbrydelse eller et eller andet mystisk Forhold kan som Ormen grave sig ind i Bevidstheden nedigjennem Slegten. Alle i den mener de vel, at de ikke tror paa det, men alle bærer de det kanske som et Spørsmaal i Blodet: Er det mig eller ikke mig, Nemesis vil ramme? . . . Det er, som noget er hændt høit oppe i Forfædrenes Række . . . Begjæret er kommet paa Afveie, har gjort et Fald; den hellige Grænselov, hvormed Naturen bygger, er overskredet og Slusen for en stille Strøm af skjæve Konsekvenser brudt nogetsteds oppe i Fortidens Mørke . . . Og saa straffes det, eller vil De hellere ha, opballanceres det . . . Syndens Psykologi, det er Verdensmysteriet . . . I et eller andet Led, det syvende, heder det, — dukker Loven op i et Misfoster — legemligt eller aandeligt" . . .

Denslags Tanker forfølger ham, hvor han gaar.

Der er en af Skriverdøtrene, som øver en Dragning over ham, en fin, yndig ung Pige, som bærer det romantiske Navn Merete. Rein har en Følelse af, at hos hende er der Frelse for al Angst og Uhygge. Han forlover sig med hende og haaber paa Trods af onde Varsler. Og vi, som læser, haaber ogsaa. I stigende Uro

og Spænding vender vi Bladene i siste Kapitel, hvor deres høitidelige Bryllyp stadig rykker nærmere . . . Men nei, det skulde ikke blive til Lykke Han vover ikke at sammenknytte hendes unge skyldløse Liv med sit angstfulde, altid truede. En Dag findes hans Lig i Fossen.

„Lindelin". En Skikkelse som Dyre Rein minder os som nævnt ofte om de helt naturbundne Menneskevæsener, Jonas Lie fører frem for os i sine Eventyr. En saadan Karakter vilde man i gamle Dage kaldt *dæmonisk*. Men den Bog, vor Digter udgav Aaret efter, Dramaet „Lindelin," er heltigjennem bygget paa Eventyret af samme Navn i anden Samling af „Trold." Det er det eneste af Lies Skuespil, som staar paa Høide med hans bedste Romaner. Et Eventyrspil har han kaldt det, og der er en løssluppen Lystighed, et overlegent Humør i det, som har noget af den store Komedies befriende Festivitas over sig. Men under sin halvt fantastiske, halvt sindbilledlige Iklædning rummer dette Stykke mere Realitet end adskillige grundige og alvorlige realistiske Romaner. Det føles sandt og rammende, som var det taget lige ud af Dagens Virkelighed. Atter stadfæstes det gamle Ord: Was sich nie und nirgends hat begeben, das allein veraltet nie.

I formel Henseende er Stykket svagt, — eller, rettere sagt, det er ikke ét, men fire sideordnede Stykker, som alle fortæller den samme Ægteskabshistorie. Allerede ved Slutningen af første Akt kjender vi Lindelin ud og ind. Men hver af disse Akter er skrevet med sligt Liv og Lune og med en vidunderlig sproglig Friskhed, saa det hele virker som Kunstens altid forbausende Eventyr.

I Lindelin har Jonas Lie givet os en levende Inkarnation af det onde, kolde, troløse i Kvinden. Hun er Sfinx og Slange i én Person, men mere skildret som Eventyrets urmenneskelig naive Forlokkerske end som de dæmonisk kloge og sanselige Heltinder i visse moderne Romaner. Lindelin er først gift med den brave Skipper Enochsen, en rødskjægget Kjæmpe, som hun triller om sin Lillefinger. Efter ham følger en Kjøbmand, en Krigsmand, en Præst og tilslut en Berider. Hvert af disse Ægteskaber begynder med den vildeste Kjærlighed fra begge Sider. Hun driver sit katteagtig kokette Spil med de forlibte Mandfolk, lyksaliggjør dem efter Tur med den

Berg & Høeg. Phot.

Portræt fra 1902.

JONAS LIE

utrættelig grusomme Energi, som er hendes troldske Kræfter værdig. Naar de ulykkelige Mænd saa omtrent er drevet til det yderste, faar de helt tilfældig et Glimt af hendes lodne Dyreøre — og de er frelst. Ved den ilsomste Flugt redder de sig ud af sit huslige Helvede.

„Faste Forland.“

LIES næste Bog, Romanen „Faste Forland“ (1899), staar ogsaa i nær Sammenhæng med et Eventyr: *Speiltroldet*, — en Historie om, hvordan det gaar det geniale Individ i Ravnekrogen.

Faste Forland er som Eventyrets Helt født med Evnen til at kaste Illusionens Rosenskjær over Tingene. Han har en trist Barndom og Ungdom bag sig. Er vokset op i Fattigdom og har spist Naadsensbrød hos alle sin Fødebys velhavende Familier. Et uroligt, opfindsomt Hoved er han, et af dem, som sjelden passer ind i Samfundets Regelverk. Og i en norsk Smaaby er nu en slig Fyr en ren Umulighed. Han behandles som en halvforrykt Raring, hvem alle ustraffet kan smile af. Faste Forland føler sig hemmelig sat i Klasse med disse „Tulle-Kristianer og Narre-Lorentser, som gaar omkring med Latteren efter sig i hver Smaaby.“ Kort sagt, han har hidtil ikke faat se andet end Vrangsiden af Menneskene.

Saa hænder det mærkelige, at et af Faste Forlands vilde Indfald slaar an paa Bjerget. Han har fundet ud, at Byen kan blive et brillant Badested, og med sin Evne til at se alt i rosenrødt faar han Stadens vise Fædre til at drømme om svimlende Fremtidsmuligheder . . . Og det lykkes Faste at faa næsten allesammen til at tro paa, at han kan forvandle Fillebyen til en millionrig, elektrisk lysende og straalende Storstad. Han er nu det store Geni, Profeten, Mirakelmageren.

Menneskene har pludselig vendt Solsiden mod ham.

Men — Lykken vender sig endnu en Gang. Slige Aladdinsnaturer som vor Helt driver det sjelden til mer end at blive Konge for én Dag. Og da hans Planer og Foretagender har lidt et ynkeligt Skibbrud, stryger ligesaa pludselig Beundringen, Velviljen, Høfligheden af Menneskene, og tilbage staar det oprindelige Vilddyr, som skriger efter sine Penge og kræver Profeten sendt paa Tugthuset. Han selv skjønner ikke, hvad der egentlig har hændt. Han føler sig som den samme og vil det samme hele Tiden. Men

en liden egensindig Pige forstaar det desbedre. Hun har vidst det fra Begyndelsen af, at den strandede Bygmester og Forretningsmand er en kunstnerisk Naturkraft, som skal vinde sine Seire i Idéernes og Fantasiens frie Himmelstrøg. Faste Forland er Digter. Idet han mister sin Magtstilling blandt Borgerne i den lille By, aabner der sig for ham en ny Verden. . . .

> Men der har Bølgen saa dyb en Grund
> som Skjælvet i Hjertets Saar,
> naar Stjernerne brænde i ensom Stund
> og blinker i Angrens Taar'. —
>
> Og der faar han seile og føre an
> med Regnbuflag ifra Mast.
> Og der kan han kjæmpe den slagne Mand,
> fast Planken under ham brast!

Som Skriftverk betragtet hører denne Roman til LIES ypperste. Dens Sprog har et kjernefriskt Fynd, en Fylde og Frodighed som i hans bedste Eventyr. Derimod er Karakteristiken af Personerne hverken dyb eller udtømmende. For Digteren har aabenbart selve Fabelen været Hovedsagen. I Faste har han vel villet give et spøgefuldt Selvportræt. En enkelt af Romanens Figurer fortjener dog at nævnes som en ganske udmærket Menneskeskildring, nemlig Onkel Joel, den kloge, mistænksomme Gamling, som har sin egen bidske Livsfilosofi, den han forstaar at udtrykke i skjærende sande og rammende Ord.

„Wulffie & Comp."

Det Skuespil, som Faste Forland skriver paa, mens alt ramler sammen omkring ham, har nok givet JONAS LIE Ideen til hans næste Bog, „Wulffie & Comp." (1900). Det er den rene Tendensdigtning, et voldsomt Angreb paa Tidens Pengedyrkelse og Forretretningsmoral. Vi faar et Billede af et Rigmandshjem, hvis daglige Liv fra først til sist er præget af Mammonismens Aand. Husets kloge og retskafne Datter, Karna, er lige ved at blive brutal og simpel af den evindelige Tanke paa, hvor sterkt Guldet forpligter. Husherren opfatter sig som et Rovdyr i lovlig Funktion, existensberettiget ifølge Samfundets og Naturens Orden, — og fordi han ofrer passende Summer paa Godgjørenhedens Alter. Veldædigheden gjør ogsaa ellers Nytte derved, at den tilveiebringer de nødvendige livsopholdende Illusioner for Husets altid svage og

lidende Frue. Saasnart der af Overfloden kastes etpar Skilling i Tiggerposerne, tror hun Nøden lindret og alt saare godt.

Den eneste, som tviler paa Guldets almægtige og velsignelsesrige Rolle i Tilværelsens Maskineri, er Gartner Hein, den frit studerede Walther Pengeløs, som Karna haanlig kalder ham. Han mener, der er dybere Love, som styrer Tingenes Gang. Og Digteren giver ham Ret. En Dag afdækkes nemlig de Rigdommens skjulte Kilder, som sender Guldstrømmen ind i Huset. Det viser sig, at den fine Families glansfulde Herreliv med samt dens Barmhjertighed og Filantropi er bygget paa Forkommenhed, Lidelse og Elendighed hele Verden over. De svimlende Indtægter kommer nemlig fra Aktier i Fabriker for forfalsket Vin!

Dermed er Dramaet udspillet. Fruen falder helt sammen, skamfuld og forpint; Sønnen opgiver Fremtid og Forlovelse for at at drage ud i Verden som Missionær for en ny Forretningsmoral; den stolte Karna, Mammons Datter, kaster sig i Armene paa Walther Pengeløs, hvem hun før bestandig haanet for hans Fattigmandsfilosofi. Og Konsul Wulffie blir vanvittig.

Kunstnerisk set hører dette Skuespil til LIES svageste Arbeider. Det er blegt, schematisk og abstrakt som selve „Faustina Strozzi.“

„Naar Jernteppet falder.“

Til Gjengjæld blev hans følgende Bog saa meget rigere og eiendommeligere. „Naar Jernteppet falder“ (1901) er fra Formens Side betragtet noget nyt i Digterens Produktion. Som „Lindelin“ ikke er ét Stykke, men en Række ligeløbende Skuespil, saaledes ér „Jernteppet“ en hel Serie af smaa Romaner. Han har sat sig som Opgave at give os et sjæleligt Billede af selve Menneskevrimlen — i dens daglige Skjulthed og Løgn og i dens Sandhed og Storhed i de sjeldne, alt afgjørende Øieblikke. Man kommer til at tænke paa, at JONAS LIE bestandig bor i Paris. Hvilken Verden af Skikkelser, af Livshistorier vil ikke den opmærksomme Iagttager kunne møde i Storbyen, naar han forstaar at tyde den Skrift, som Tilværelseskampen har tegnet i hvert enkelt Fysiognomi. Hvilken Stimmel af skuffede Forhaabninger, af forvildede Illusioner, som endnu en siste Gang vil slaa med Vingerne. Hvad dækker ikke alle disse Ansigter over af Svig, Bedrag, Falskhed, men ogsaa af Trofasthed, Offermod, Stolthed . . . Kjærlighed, sterk som Livsdriften; Had, fortærende som Dødsviljen!

Lie har havt det ypperlige Indfald at samle denne Mangfoldighed af Skikkelser og Skjæbner indenfor en moderne Oceandampers Kjæmpeskrog. Bogen begynder med en pragtfuld Skildring af Indskibningen — et Stykke Prosa, som alene den store Romanforfatter kunde magte. Og nu følger den sikre og spændende Sammenslyngning af Intrigens Traade. Med overlegen Kunst tumler Digteren sine Skabninger. Han lader os langsomt se ind i deres Hemmeligheder, indtil omsider den store Katastrofe stiller os Øie til Øie med selve deres Væsens Naturgrund. Han samler dem til Afsløringen foran Dødens Dommedag. Men efter Ildprøven ogsaa til nyt Liv i Dagens Virkelighed.

Jonas Lies hidtil siste Verk er Romanen „Ulfvungerne“.

Der er noget i Anlægget af denne Bog, som kunde tyde paa, at den er første Led i en hel Slegtssaga. „Et Blad af Lidenskabernes Bog“, saa lyder dens Undertitel, og Digteren har da ogsaa ladet sig forlyde med, at det Emne, han denne Gang har optaget til Behandling, ikke er udtømt med denne Fortælling. Maaske er det Grunden til, at „Ulfvungerne“ gjør et lidt flygtigt, fragmentarisk Indtryk. Man har en Følelse af, at flere af Bogens Figurer har Forudsætninger, som vi ikke faar Rede paa, — kanhænde det kommer af, at de hører ind i en større Sammenhæng.

Allerede i Navnet Ulfvung har Jonas Lie antydet, hvilken Afart af Menneskeplanten han denne Gang vilde tage for sig. Det er en lignende Skikkelse som Anders Bratt i „Onde Magter“, men forenklet og forgrovet til en næsten umenneskelig Type paa det raa og ryggesløse Magtbegjær. Denne Knut Ulvung, Skibsreder, Grosserer og Konsul i en liden norsk Kystby, kjender ingen anden Lidenskab end den at føle sig som Herre over hver Vilje og Evne, som dukker op indenfor hans Synskreds. Med en Naturkrafts Vælde og Uimodstaaelighed gaar han sin Vei mod Maalet: at gjøre sig og sin Slegt til eneraadende og altbesiddende i det Samfund, han tilhører. Han kjender ikke Skrupler eller Skaansel. Hver den, som ikke bøier sig, knuses uden Naade og Barmhjertighed.

Og som Anders Bratt nærer han Parvenuens instinktmæssige Had til den naturlige Overlegenhed og Fornemhed, som er grundfæstet paa Traditioner og gammel Dannelse, — her repræsenteret af en usynlig Modstander, Majoren paa Verket. Sine Døtres Livs-

lykke ofrer han koldblodig for egne Interesser. Det eneste, som kanske kan undskylde ham, er at han har Nerver som en hysterisk Kvinde. Den mindste Modsigelse gjør Tyrannen syg.

Om en slig Figur er sandsynlig? Det haarde, kolde Sind er vist rigtig set, men mere tvilsom synes den storstilede Hensynsløshed hos denne Smaabykonge. Virkelighedens Repræsentanter for Typen fremtræder sikkert i adskillig mindre Format og eier lidet af den Aabenhed, som er Knut Ulvungs eneste sympatiskeEgenskab.

Romanens betydeligste Skikkelse næst efter Hovedpersonen er dennes ældste Datter Margrethe. Hun har Faderens sterke, ubøielige Vilje og er den eneste, som har vovet at modsætte sig hans Planer. Og dog gaar det saa, at ogsaa hendes Livslykke falder som Offer for hans Magtbrynde. Den Mand, hun har elsket af hele sit varme, lidenskabelige Sind, fordriver Faderen fra Landet.

I den triste Epilog, som giver et siste Indtryk af, hvorledes Livet har tumlet med Romanens Figurer, faar vi se Margrethe føre et stille Drømmeliv, fortabt i Bøgernes og Mindernes blege Skyggeverden. Billedet af den stolte, livssvegne Kvinde, som det fortoner sig perspektivisk gjennem den fortryllende Effekt i høiromantisk Prosa: Margrethe af Gelderen, virker som den gamle Digters ironiske Protest mod Tidens kolde, høimælte Fornuftighed. Kjærligheden er dog vor Naturs Ret; — den eneste menneskelige Lykke, som det er værdt at tale om i denne miserable Verden.

I Romanerne „Trætte Mænd“ og „Fred“ var ARNE GARBORG vendt tilbage til sin Ungdoms Rugen over religiøse Spørsmaal og Stemninger, og fra nu af dreier alle hans Bøger sig mer eller mindre direkte om det religiøse Problem Som Lyriker og Fortæller, som Aforistiker og Skuespildigter — i stadig nye Former har han behandlet vort Forhold til Mysteriet og det oversanselige. Og parret med hans udogmatiske Christendom møder vi en inderlig Naturfølelse og Naturfromhed. Sterkest og mest fuldtonende fremtræder denne i „Haugtussa“. Ellers er der over hans Bøger fra den efternaturalistiske Periode i hans Produktion noget dæmpet, resigneret. Han, den gamle spodske Tviler og Ironiker, er blevet en Forkynder og Lærer. Og et mildt, vemodigt Alvor er Grundtonen i hans Forkyndelse. Arne Garborg.

Det i 1896 udkomne Drama „Læraren“ og Monologen „Den burtkomne Faderen“ fra 1898 staar begge i nær Sammenhæng med „Fred“. Hovedpersonerne i disse Bøger er Sønner af Enok Haave, Romanens ulykkelige Grubler og Selvplager. Og baade i Skuespillet og den bekjendende Enetale er det skildrede Livsløb opfattet som en Befrielseskamp, en Løsrivelse fra det tunge pietistiske Sortsyn.

„Læraren.“ Paulus Haave, *Læraren*, er en lys, letbevægelig, udadvendt Natur, — med et lystigt Ungdomsliv bag sig. Da vi ved Stykkets Begyndelse stifter Bekjendtskab med ham, har han imidlertid længe været en troende Christen, saadan som man er det dernede paa den mørke Kyststribe, en Læser af den ægte uforsonlige Type, nidkjær i at dømme og fordømme sin Næste og prækende i Tide og Utide. Saa gaar det en Dag op for ham, at denne Christendom ikke er andet end den rene Farisæisme.

Han bryder overtvert med Pietisteriet og holder en stor Tale, hvori han kaster Hansken til sine gamle Tilhængere og sit gamle Selv, og han viser sin Tro i Gjerning. Han sælger sin Gaard, giver alt, han eier, til de Fattige, forlader sin Hustru og hele det borgerlige Samfund og slaar sig ned i en elendig Hytte ude i Ødemarken. Her vil han leve som en ærlig Arbeidsmand, hjælpe og retlede de Forkomne og Nødlidende og alle dem, som søger Retfærdighed og venter paa Gudsrigets Komme.

Men det er farligt at flygte fra Samfundet. At faa Paulus Haave gjort mistænkelig i Autoriteternes Øine er en let Sag. Og da hans Hustru i et Anfald af Skinsyge begaar Selvmord, er hans Skjæbne beseglet. Dermed har man faat det nødvendige Paaskud til at skride ind mod ham. Og Stykket ender med, at den farlige Mand overantvordes i den borgerlige Øvrigheds Vold.

Det er Problemdebatten, Tankeudviklingen, som interesserer i dette Drama; mindre Personerne. Ved sin aabent udtalte Tendens og sin abstrakte Psykologi minder det om GARBORGS første Bog, „Ein Fritenkjar“. Det giver et sterkt Indtryk af Digterens Alvor og Patos. Dets Lære er den KIERKEGAARD'ske: Christendommen er ikke længer til. Den, som vil vove bogstavelig at opfylde Evangeliets store Bud, ham vil det gaa som Paulus Haave. Thi Samfundet taaler ikke Sandheden.

Garborgs følgende Arbeide „Den burtkomne Faderen“ er i al sin Enkelhed et dybere personligt Verk. Det er som „Trætte Mænd“ skrevet i Dagbogstil, og ingen Form passer Garborg bedre. Han er den fødte Aforistiker og har i denne lille Bog nedlagt en Rigdom af dybe, fyndige, prægnante Gnomer. Og de mange Tanker og Reflexioner klinger her harmonisk sammen i én Stemning af Resignation, af rolig Underkastelse under Livets strenge Love. „Den burtkomne Faderen.“

Gunnar Haave er en gammel syg Mand, som efter vidtløftig Omflakken i en fremmed Verdensdel er vendt tilbage til sin Barndoms Hjem: Jæderens flade, fattige Land med de lyngbrune Heier og blege Myrer, indrammet af Hav og Fjeld og Himmel. „Eg var Son“, siger han, „av ei Tid, som hev gløymt, kva Heim og Ro er. Men er eg framand, so lat meg likso godt vera framand heime“.

Med hjertegreben Inderlighed skildrer han Bygdens stille Liv, — Oasen i Verdens Ørken, der Enfold og Uskyld endnu grønnes, og Kirkeklokken samler alle til én Sorg og én Glæde. Her faar han Tid til at tænke om igjen de gamle Tanker om Synd og Frelse, om Liv og Død; paa de fredlyste Steder, hvor gode og onde Minder fra Barndommen vaagner med alt det førstoplevedes Kraft og Klarhed, underkaster han Livets Værdier en siste grundig Prøvelse. Ensom og bitter er han blevet derover i den almægtige Dollars Land. „Hardt var det aa leva paa Jordi. Dei traakkar og trampar ned og knear seg fram yvi Lik; og eit Steinhjarta maa den hava, og Staalknokar, som skal fri seg og halda seg ovanpaa. Eg røynde det i vonde Aar. Og enno hev eg Blodflekker etter det paa Sjæli . . . Eg var hard. Eg hadde vore i Nedgangsskulen og herdt meg . . . Men det var dyrt; Sæla tok dei av meg for Visdomen sin; og daa eg hadde lært Livslovi: Magti raar, kom Gud burt for meg. Og det slokna i meg og kolnad; og Verdi vart som eit tomt Hus der ingen bur. Men eg lo og kjende meg fri; og sidan trampa eg ned ikring som dei andre“.

Modstræbende giver han sig til at høre paa sin Bror, Jesu Følgesvend, som har lært af Mesteren, at Veien til Livet gaar gjennem Døden. I Samfundet raader den brutale Naturlov, som lader den Sterke opæde den Svage, og som har gjort Mennesket til det klogéste og grusomste Rovdyr. „Men Meistaren lærde oss

aa byggja eit nyt Rike. Ovanum Verdi, ovanum Naturen, ovanum det høgste Dyr, inni oss sjølve byggest det Rike der Rettferd bur. Der fær det vonde sin Dom og det gode si Løn; og der finn me Faderen".

Dog — Aandens og Frihedens Lov er kun for den Enkelte, for at bruge SØREN KIERKEGAARDS Udtryk. Det Menneske, som vil følge den, maa i sit Hjerte have sagt sig løs fra Verden og alt dens Væsen. Og en slig indre Frigjørelse er det, som er fremstillet i denne Bog. Dette er ikke Poesi for den varmblodige, levelystne Ungdom. Alle Tanker og Overveielser i „Den burtkomne Faderen" er præget af en Stemning af rolig Betragtning og Tilbageskuen paa Verdens Larm og Forvirring. En mildtdømmende, altforstaaende Livsvisdom har her givet sig et dybt og skjønt Udtryk. Den, som her taler, synes sikrere paa sin Tvil end paa sin Tro, — kanhænde er det netop det, som lægger denne sanddru, inderlige Tone over hvert Ord, han siger. Ingen af Digterens Bøger turde give et saa tilforladeligt Billede af Mennesket ARNE GARBORG.

„Haugtussa".

Forud for disse to Verker ligger GARBORGS friske og melodirige Digtcyklus „Haugtussa" (1895). Den er anlagt som en lyrisk Fortælling med den synske Veslemøy — deraf Navnet *Haugtussa* — som Hovedperson. Men det episke Moment er kun flygtig udviklet. Hovedsagelig er „Haugtussa" en Skat af Sange og Stemninger. De har enslags Bebuder i de kraftigt malende „Kolbotn-Brev", hvor GARBORGS lidenskabelige Naturfølelse for første Gang fik et fuldtonende Udtryk. Ogsaa de var væsentlig Lyrik, en fritformet, stemningsrig Prosa. Dengang vented vel ingen, at han nogle Aar efter skulde besynge Hjemjorden og Fædrelandet i klingende Vers. Digtet har sine Rødder baade i Folkevisen og den WELHAVEN'ske Romantik.

Forspillet anslaar den vemodige Grundtone:

Til deg, du Hei og bleike Myr
med Bukkeblad,
der Hegre stig og Heilo flyr,
eg gjev mit Kvad.

Til deg, du visne Lyng um Haug,
der Draumar sviv,
eg gjev min Song um Dimd og Draug
og dulde Liv

Byste af Gustav Vigeland.

ARNE GARBORG

Eg kjenner deg, du Trollheim graa,
du Skugge Natt.
Eg rømde rædd; men stundom maa
eg sjaa deg att.

Saa følger Vers i jevn fortællende Stil, Billeder fra det stille, trygge Dagligliv paa Bondens Gaard; malende Skildringer af puslende Skygger og Skumringsro; af hemmelighedsfulde, mørke Høstkvelder; af maanelyse, susende Høstnætter. Veslemøy viser sig:

Ho er mager og myrk og mjaa
med brune og reine Drag
og Augo djupe og graa'
og stilslegt, drøymande Lag.

Det er som det halvt um halvt
laag ein Svevn yvi heile ho;
i Rørsle, Tale og alt
ho hev denne døyvde Ro.
Under Panna fager men laag
lyser Augo som bak ein Eim;
det er som dei stirande saag
langt inn i ein annan Heim...

Et mærkeligt Portræt! Og hvor dette Sprog høres rent og sterkt! Det er, som vi ser for os Kunstneren, som lytter Klangen ud af hvert Ord, hver nyslagen Form. Garborg er her Ivar Aasens Arvtager og Fortsætter. Han udhamrer og omsmelter det gamle Sprogs rustne og mishandlede Smykker og Kostbarheder. Han arkaiserer det halvt forfaldne Almuemaal; prøver og hærder det, til han finder dets ædle malmrene Tone:

Veslemøy ligg og drøymer
i Morgonstundi graa
og ser si sæle Syster
for Sengebenken staa.
Mjukt fløymer det kvite Lakan
ikring den Skapnad fin;
so vent det skimrar og lyser
med inderlegt Bivreskin.

Eit Staup af Sylve klaare
i magre Hand ho bèr.
Dei store stille Augo
med Sorg paa Veslemøy ser.
„Du arme, unge Syster!"
ho kved med kjærleg Sut,
„her er den Kalken djupe,
som du skal tøme ut."

— Som et muntert Modstykke til disse høitidsfulde, melodiske Strofer nævner jeg Skildringen af Julelaget i andet Afsnit. Den giver hele Dansens Stemning, den indestængte, explosive Vildskab hos denne sterke, tungblodige Ungdom, Livslysten, som endelig faar Udbrud, den lyse Glæde og den mørke Drift. Man hører de tunge, taktfaste Støvletramp, de hidsige, skjærende Feletoner, . . . det er, som al denne Brand i Blodet puster os varmt i Ansigtet og lægger sig for Brystet —

Og rundt dei sviv
i laage Rom
med Hopp og Hiv
og Fele-Ljom,
og Guten rak
i faste Tak
si staute Gjente svingar.
Dei stormar paa
med Kast og Spenn
fraa Kraa til Kraa
so Duren stend;
og Drengen blid
med Drosi si
um sæle Hjaasvæv' tingar.
Men Gjenta vår
med Smil og Spott
gjev snøgge Svar
til Glis og Laatt;
og Øle renn,
og Blode brenn,
og Slaatten kved og klingar.

. . . Tyst og gjemt i sin Krog sidder Veslemøy og ser paa den vilde Leg. Hun skuer alle disse Mennesker ind i Sjælen. Og for hendes synske Sans forvandler de sig til Skikkelser og Skygger af Dyr og Trold. Digteren synes at have levet sig helt ind i den Verden, som færdes i de lavloftede Rum, og han tumler sig i Folkehumorets kaadeste Indfald. —

Overordentlig indtagende er et Digt som „Veslemøy lengtar.“ Det har al Folkevisens Umiddelbarhed og naive Ynde. Og en Varme, en rørende Inderlighed i hvert Ord! Et andet af Bogens skjønneste Poesier er „Mot Soleglad“, hvor Digteren taler i eget Navn. Her har Garborg fundet et henrivende Udtryk for romantisk Naturfølelse:

Det stig av Hav eit Alveland
med Tind og Mo;
det kviler klaart mot Himilrand
i kveldblaa Ro.

Eg saag det tidt som sveipt i Eim
bak Havdis graa;
det er ein huld, ein heilag Heim,
me ei kann naa.

Ho søv, den fine Tinderad
i Draume-Bann;
men so ei Stund ved Soleglad
ho kjem i Brand.

Naar Dagen sig som Eld og Blod
i Blaae-Myr,
det logar upp med Glim og Glo
og Æventyr.

Det brenn i Bré og skjelv og skin
med gyllne Bragd,
og Lufti glør i Glans av Vin,
Sylv og Smaragd.

Men av han døyr den bleike Brand
som sloknad Glo,
og klaart som fyrr ligg Alveland
i kveldblaa Ro.

Eg lengta tidt paa trøytte Veg
der ut til Fred;
men Lande fyrst kann syne seg,
naar Sol gjeng ned.

Digtets siste Afsnit er overskrevet: Den store Strid. Det handler om Veslemøys Kamp med Troldverdenens mørke Magter. Hendes rene og gode Sind seirer i Striden:

Statt upp, statt upp, du Syster kjær!
No er du løyst til betre Ferd.
Høyr, Helgeklokka klingar!
Fraa alle Troll du laus deg vann.
Og i di Sorg deg sjølv du fann.
No upp mot høgre Ringar
din styrkte Hug seg tvingar.

Det mindst vellykkede Parti af „Haugtussa“ er det, som heder: Paa Skare-Kula. Her lader Digteren Veslemøy fuldstændig i Stikken og tager selv Ordet til Dom over det mangt og meget i Tidens aandelige Røre, som er ham imod. Men de dunkle Strofer, i hvilke

han udøser sin Vredes fulde Skaaler over alskens symbolske Skygger og Skikkelser, minder lidet om den slagvante Polemiker Garborg. De gjør et mat, omtrentligt Indtryk, — en sjelden Gang er det, som de samler sig til et gnomisk Fyndsprog, men det blir ved Anslaget. Det er akademisk Poesi. Kraftfulde Bogstavrim, men ingen kraftfuld Aand; en svag Efterklang af Valpurgisnatten i Faust.

„I Helheim“. Imidlertid laa der i dette Veslemøys Møde med Tidens Profeter og Sandsigere Motivet til en ny selvstændig Digtning. Dette har Garborg benyttet i sin Fortsættelse af „Haugtussa“: *I Helheim*. Digteren træder her paany frem som Dommeren med Lovens Tavler i sin Haand. Han er Dommedagsskueren, der ser de Retfærdige skilles fra de Uretfærdige; de Gode stige op til de Saliges lyse Boliger, de Onde føres gjennem Underverdenens Kval og Pine. Og disse Dommedagssyner er udformet i en dyster høitidelig Stil, monoton og abstrakt, men ofte af stor Virkning. Digtet er inspireret af vore Oldkvad. I sin Tankegang og i sin dramatiske Komposition er det beslegtet med en Folkevise fra den senere Middelalder: Draumkvæe.

I „Helheim“ skildres Veslemøys visionære Nedfærd i Underverdenen. Hun gjennemvandrer Myrkheim og Nivlheim og ser tilslut de frelste Sjæle hæve sig frigjort op fra den tunge Jord. I Digtet forkyndes de gamle Religioners grusomme Gjengjældelseslære med en subtil og nøieregnende Følgestrenghed, som ikke giver Dantes hevnlystne Bøddelfantasi stort efter i Opfindsomhed. Garborg synes at have gjennemsøgt saavel Katolicismens frugtbare Mytologi som Folkeovertroens frodige Digtning paa de religiøse Skræmmesyners Omraade. Med trættende didaktisk Vidtløftighed karakteriseres de forskjellige Arter af Synd og Syndere. Enhver dømmes, efter som han har fuldbyrdet eller forbrudt sig mod Næstekjærlighedens store Bud. Men hvor snevert og pietistisk og lægprædikantagtigt virker ikke hele dette dogmatiske Apparat og de mange Udredninger af Helvedeslærens Mysterier i Sammenligning med den dybt menneskelige Tale i „Den burtkomme Faderen“.

Hvad der synes mig eiendommeligst i dette Digt er Natursynerne, de fantasifulde Udmalinger af Egne og Steder, saaledes

t. Ex. Beskrivelsen af Myrkheims storslagne Ørkener og vilde Afgrunde. Her er GARBORG Seeren, som med indadvendt Blik i Billedet af vor Jords stormslagne Uveirs- og Mørketider skuer en uddød, solløs Underverden.

GARBORGS hidtil siste Bog er et Bind Smaastykker, som under Titelen „Fjell-Luft“ udkom i 1903. Her findes jevne Virkeligheds-skildringer fra saa langt tilbage som 1886 ved Siden af stiliserede Stemninger i Prosa fra de allersiste Aar. Bogens bedste Stykke er den kraftige Humoreske „Han Lars i Lia“, et festligt Billede af østlandsk Flegma. „Fjell-Luft“ begynder med en mørk Skildring fra Ottiaarenes Trængselstid: en ung Skribents modgangsfulde Livshistorie i et flygtigt, men klart Rids. Og den afsluttes med en aldrende Grublers Betragtninger over, hvor umuligt det er for de unge at forstaa de gamle. „Men dybest i mit Hjerte ønsker jeg: gid de havde Ungdom nok! For det er med vor Ungdom, vi skal kjøbe Visdom.“

I et af *Nyt Tidsskrifts* Hefter stod der en Dag i Slutningen af 1882 en med Forfatternavnet AMALIE MÜLLER undertegnet Skizze, som vakte adskillig Opmærksomhed. Det var et Billede fra det mørkeste Christiania, en Skildring af den uhyggeligste, mest haabløse Livets Elendighed, udført i en klar, knap, sikker Kunstform. Stilen var krast naturalistisk — som man sagde dengang —, det vil sige, brutalt tydelig og grovkornet og med den Undertone af Forbitrelse mod Samfundet, som særtegnede 1880-Aarenes sociale Romaner. Skulde man nævne noget i norsk Litteratur, som den mindede om, maatte det være enkelte af KIELLANDS Novelletter, t. Ex. „En god Samvittighed“. Ja, der var noget KIELLAND'sk i selve Sproget og Sætningsbygningen: korte, fyndige Ordforbindelser, som med megen Virtuositet tumledes i spodske, antitetiske Vendinger. Det var KIELLANDS haanlige Malice — tilsat med et høist uforblommet og udfordrende Galgenhumor.

Amalie Skram.

Men da den nye Forfatterinde tre Aar efter under Navnet AMALIE SKRAM udgav den svære Roman „Constance Ring“, var der hverken KIELLAND'sk eller nogensomhelst anden Paavirkning at spore i hendes Verk. Hun fremtræder her som den, hun siden altid har været: den eneste helt følgestrenge og udholdende

„Constance Ring“.

Naturalist i vor Litteratur. „Constance Ring“ var hos os det første Forsøg paa at gjennemføre en utilsløret sand og uafkortet objektiv Virkelighedsskildring. Samme Aar kom HANS JÆGERS „Fra Kristiania-Bohêmen“; Aaret efter ARNE GARBORGS „Mannfolk“ og CHRISTIAN KROHGS „Albertine“.

Saavel i digterisk Værd som i Idéindhold staar „Constance Ring“ tilbage for disse Bøger — Førstegrøden af den norske Naturalisme. Med sin utaalelig vidtløftige Behandling af lumpent Hverdagsliv og kjedsommelige Hverdagsmennesker, sine udtværede Samtaler og endeløse Diskussioner virker Fru SKRAMS Roman nu underlig forældet. Her findes ikke mange Glimt af Poesi. Men denne Skribents Maal var heller ikke at øge Litteraturens Beholdning af Digt og forbandet Løgn. Det var Sandheden, Livets bitre, anklagende Sandhed, hun vilde bringe for Dagen. Hun mente, der var nok før af dem, der som Gjøglere forlyster Publikum med sine Fantasmers gyldne Sæbebobler.

„Constance Ring“ er Historien om en Kvinde, for hvem Ægteskabet blir hendes Livs Ulykke. Som ung Pige var hun munter og livsglad, men ikke før er hun blevet Grosserer Rings Hustru, saa forvandles hun pludselig til et tungsindigt, misfornøiet Væsen, hvem en forfærdelig Følelse af Tilværelsens Tomhed og Intethed evig nager og plager. Hun har giftet sig — som saa mange andre — i Letsind og Tankeløshed. I sit trivielle Ægteskab gjennemgaar hun alle Lidelsens Stadier, — men hun bidrager ogsaa sin rigelige Del til at gjøre Livet surt for sin Mand. Da saa omsider denne Herre forsvinder, idet han omkommer ved Drukning, forbedrer dette paa ingen Maade hendes Sindstilstand. Hun hensynker i den sørgeligste Sløvhed. Det viser sig, at hun i Virkeligheden er en gold, træt Natur — uden Evne til at leve og uden Vilje til at dø. Ikke destomindre gifter hun sig efter nogen Tids Forløb paany. Denne Gang rigtignok bare for at blive forsørget. Egentlig havde det været hendes Hensigt nu at afslutte sin bedrøvelige Existens. Men da der i rette Øieblik indtræffer et varmt og ydmygt Frierbrev fra en tidligere Tilbeder, kommer hun til det Resultat, at Giftermaal dog er at foretrække for Selvmord. Men det gaar hende ikke stort bedre i dette Ægteskab end i det første. Vistnok lykkes det hendes anden Mand at

opflamme hende til en flygtig Kjærlighed, men denne Følelse svinder øieblikkelig, saasnart hun faar vide om, at han engang har havt en Historie med en Tjenestepige. Men bent ud Had faar hun til ham, da hun kommer underveir med, at han, ligesom afdøde Ring, er hende vitterlig utro. Og hun hevner sig ved at hengive sig til den Mand, som blandt alle er den eneste, hun har følt virkelig Kjærlighed til. Dog, ikke engang dette Forsøg paa Selvhævdelse lykkes. Hun føler bare Væmmelse og Afsmag for alt og alle — og mest for sig selv. „En fortærende Livslede bemægtigede sig hende. Borte var Hadet, Hevnlysten Smerten. Der var blevet saa stille indeni hende, saa tomt og saa dødt. Hun begreb, at hun ikke orkede at leve mere. Hun sagde det til sig selv, med en langsom, rolig Stemme. Saa stod der jo kun ét tibage: at dø. Hun overveiede omhyggeligt. Var hun nu vis paa, at det var Alvor? At hun virkelig vilde og turde? Ja, det var det eneste, hun kunde finde paa, det eneste, der var Hvile i."

Da hun skal forlade Livet, gaar det op for hende, at hun vist har været befængt med temmelig slemme Mangler. Hun mindes, at hendes Far engang kaldte hende en stor Egoist, og hun maa nu indrømme, at han havde Ret. Men naar det er gaat hende saa meget værre end andre Mennesker, tror hun, det kom af, at hun ingenting vidste om „det, som spiller denne store Rolle i Livet." Hun mener Elskoven, den erotiske Ekstase, som knytter Mand og Kvinde sammen i en alt andet udslettende Lykkefølelse. Og her ligger Tendensen, Bogens Anklage mod Samfundet, som forsømmer de unge Pigers Opdragelse til Hustruer og Mødre. Men i dette Tilfælde rammer ikke Angrebet den egentlige rette Vedkommende. Ikke Alverdens Skoler, ikke den genialeste Skolemester havde kunnet gjøre Indtryk paa Constance Ring. Thi hun er en uhjælpelig kold og fattig Natur, uden Evne til Hengivelse og uden Trang til Kjærlighed.

Denne Skikkelse, Kvinden, som ikke kan elske, vender senere ofte tilbage i Fru Skrams Produktion, og hver Gang dybere og sandere opfattet. Hun er saaledes Titelfiguren i den mørke og uhyggelige Novelle „Fru Inès". Og hun er den sære og kyske Ory i den dystre, gribende Ægteskabsroman „Forraadt" (1892), „Forraadt". et Mesterverk af dybtsøgende og dybtskuende Sjælestudium.

Denne Kvinde, hendes Livshistorie, hendes Skjæbne i Ægteskabet, er det ene Grundmotiv i Amalie Skrams Digtning. Det andet er Skildringen af Hellemyrsfolket i hendes stort anlagte Slegtssaga. Dennes første Bind, det klare, skarpt udformede Livsbillede „Sjur Gabriel", udkom i 1887; dens fjerde og siste, den mægtige Roman „Afkom", i 1898.

Amalie Skram er født i Bergen den 22de August 1847 som Datter af Kjøbmand Mons Alver og Ingeborg Lovise født Sivertsen. Hun havde fire Brødre, men hendes bedste Kamerat i Barneaarene var den lidt yngre Bror Johan Ludvig. Om Sommeren levede de et muntert Friluftsliv paa Land og i Baad ude i Faderens Hjembygd Alverstrømmen; om Vinteren sad de inde i det triste Byhus, til langt paa Nat fordybet i Romanlæsning. Hun har selv fortalt om, hvad hun lærte og oplevede i denne Tid: „Som ganske liden kom jeg ind i Byens fineste Pigeskole, hvis Bestyrere, to ansete

Teologer, jeg rent ud forgudede. De havde stor Indflydelse paa mig, og særlig skyldes det nok dem, at jeg som ganske ung og længe siden var sterkt religiøst grebet. Min første Forfattervirksomhed falder i mit 8—9 Aar. Min Barnepige og jeg udvekslede vort aandelige Indhold. Hun sang Viser for mig — særlig yndede jeg Visen om Fru Guldborg, som gaar igjen og ser til sine forkomne Børn, over den udgjød jeg Strømme af Taarer. Til Gjengjæld for Viserne fortalte jeg Historier, som jeg lavede sammen om Aftenen i Sengen og paa Veien fra og til Skolen. De handlede altid om Krig og Bortførelser og endte jammerfuldt. Af Barnepigen laante jeg ogsaa i en spæd Alder Leiebiblioteksromaner, bl. a. DUMAS' „Gud raader". Skjønt jeg ikke forstod den, gjorde den saa sterkt Indtryk paa mig, at jeg var syg i mange Dage og laa vaagen om Nætterne og grundede over dens dunkle Gaader. Min Lærer i Norsk sagde om mig, medens jeg gik paa Skolen, at om nogen af hans Elever blev Skribent, saa var det mig, — en Ytring, som forresten først kom til min Kundskab, efterat jeg var 30 Aar. Vers skrev jeg kun en eneste Gang. Det var et Farvel til Skolen, da jeg forlod den, et meget rørende Digt, som jeg i Stilhed græd over mangen en Gang længe efter. Paa Skolen gik jeg, til jeg 16½ Aar gammel blev konfirmeret, for enkelte Fags Vedkommende — Kirkehistorie og Sprog — endog til jeg 17 Aar gammel blev forlovet." [1])

Omtrent ved denne Tid blev hendes Hjem rammet af en økonomisk Katastrofe, idet Faderen gik fallit og derefter pludselig reiste til Amerika. Endnu før hun havde fyldt sit attende Aar, var Amalie Alver gift med Skibskaptein Berent Ulrik August Müller. I mange Aar fulgte hun sin Mand paa Reiser, først med Seilskib til Vestindien og Mexiko, saa paa Jordomseiling, senere med Dampskibe i regelmæssige Ture til Middel- og Sortehavet. Hun har set mere af Verden end nogen anden norsk Forfatter.

I 1878 blev hendes Ægteskab opløst. Aaret forud havde hun ladet trykke sit første litterære Arbeide, en Anmeldelse af Marie Grubbe, og den efterfulgtes snart af flere Avisartikler fra hendes Haand, mest af kritisk og polemisk Indhold. I Stilhed var hendes

---

[1]) „Af Dagens Kronike", Kblivn. 1889. Her citeret efter Norsk Forf.-Lexikon.

Beslutning modnet: at fremlægge, hvad hun havde følt og set og tænkt i sit omtumlede, erfaringsrige Liv. I 1884 offentliggjorde hun i *Tilskueren* et Brudstykke af „Constance Ring". Samme Aar indgik hun nyt Ægteskab med den danske Forfatter ERIK SKRAM.

„Sjur Gabriel". Med „Sjur Gabriel" fremtræder AMALIE SKRAM som den helt modne og overlegne Kunstner. I denne Bog giver hun en Skildring af en fattig Strilefamilies daglige Liv, saa sikker i Tonen, saa dyb og indtrængende i Forstaaelsen, saa inderlig medfølende med disse af alle Skjæbnemagter mishandlede Væsener, at den staar uden Sidestykke i norsk Litteratur. Det eneste skulde da være JENS TVEDTS Mesterverk „Vanheppa". Men Fru SKRAMS Fremstillingsform er klarere, mere plastisk, og hun har naaet ned til selve den vestlandske Almuereligiøsitets Kilder i den Maade, hvorpaa hun lader disse Mennesker se hele sit Liv i Lys af en ubrydelig moralsk Aarsagssammenhæng. Hver ny forfærdelig Modgang, som træffer dem, opfattes straks som Gjengjældelse for en Syndeskyld fra Fortiden. — Vi ser for os Hytten med den lave mørke Stue, den svarte Kjøkkengrue, og udenfor Stenknauserne og Myrmarken, indrammet af nøgne sorte Fjelde og mørk blaasende Sjø. Med denne karrige, troløse Natur maa de slaas paa Livet om hver Smule dagligt Brød, — og den er det, som skaber dem i sit Billede. Hvor har ikke Fru SKRAM forstaat at skildre den tærende bitre Lede, der naarsomhelst kan gribe den stakkars Oline ved Tanken paa hendes fæle glædeløse Hjem og det umenneskelige Slid og Slæb, som er hendes Lod i Verden. Hvor rimeligt er det ikke, at hun tyr til Brændevinet. Det giver da et Øiebliks Glæde og Glemsel. Og Sjur Gabriel. Hvor lærer vi ikke at holde af denne haardt prøvede, indesluttede, lidenskabelige, dybt retskafne Mand. Hvor inderlig føler vi ikke hans Lykke, da det mindste Barn kommer som et flygtigt Solstreif ind i hans haabløst mørke og sorgbetyngede Liv. „Det Moren søgte i Brændevinet, havde Faren i Vesle-Gabriel. Efter ham stundede han, til ham længtedes han. Hvor mismodig og nedknuget han end var, gjorde Synet af Vesle-Gabriel altid hans Hjerte lettere og hans Sind mildere. Denne lyse, krølhaarede Gut med det store Hode

og den magre Krop var det, som gav Mening i hans Trældom og Slid og blidnede hans kummerfulde Tilværelse."

Alt synes Sjur Gabriel han kan bære, til og med Skammen over Konens Fordrukkenhed, naar han bare maa faa beholde sin lille Gut. Da han mister Vesle-Gabriel, er det ude med ham. Eller som det heder med Bogens siste Ord: „Fra den Dag af drak baade Manden og Konen paa Hellemyren."

„To Venner".

Anden Del af denne Slegtsroman, som ogsaa udkom i 1887, heder „To Venner". Det er en Sjøfortælling, og som saadan en af de ægteste og bedste, der nogensinde er skrevet. Der er et Humør over den, saa umiddelbart og troværdigt, at det river med selv den, der har mindst muligt Kjendskab til den Virkelighed, som her er set i Kunstens Speil. Og Fru Skram skildrer dette Liv i dets hele uafkortede Sandhed. Hun hverken lyver bort eller forskjønner, som de fleste mandlige Forfattere af Sjøromaner pleier gjøre.

Hovedpersonen i denne Fortælling er Sivert Jensen, Sjur Gabriels Sønnesøn. Paa Fremstillingen af denne Figur, som ogsaa er Hovedpersonen i de følgende Romaner af Slegtssagaen, „S. G. Myre" og „Afkom", maales ret Dybden og Vidden af Fru Skrams indtrængende og uforfærdede Menneskekundskab. Denne Kahytsgut, som efterhanden passerer Samfundets forskjellige Lag, indtil han dør paa Bodsfængslet under Udsoning af en Straf for Vekselfalsk, er en af de faa helt gjennemførte Karaktertyper i vor Litteratur. Han er en Peer Gynt i Prosa, en født Praler og Løgnhals, fuld af Løier og lystige Indfald, men ogsaa dygtig til alt muligt, energisk og arbeidslysten, snarraadig, opfindsom, i Grunden et godt Hjerte og et blødt Sind. Der er bare det iveien med ham, at han mangler moralsk Rygrad, saa alskens fantastiske Indskydelser tager Magten fra ham, og i et Øieblik spolerer Virkningen af hans Flid og gode Forsætter. Paa den Maade kan det ske, at denne kjække, snille Gut begaar de frygteligste Forbrydelser bare for at klare sig ud af en pinlig Situation. Som da han uden egentlig at ville noget ondt blir Aarsag til Farmoderens Død. Hvor har ikke Fru Skram set ham dybt i Sjælen, som han staar der bøiet

over den Døde, og anklagende Tanker og sentimentale Sindsrørelser vekselvis har Magten over ham:

... Da retted han sig op og saa sig om. Intet levende at opdage. Ikke en Lyd at høre, intet undtagen Sjøens sagte Skvulp, hvergang den rulled sig ind over Fjæren, skylled blødt hen over Stenene og seg stilfærdig ud igjen. Aldrig havde Sivert vidst, at Sjøen kunde være saa taalig og sørgmodig. Den sutred og klaged som et sygt Barn eller som en Voksen, der var blet tusset. Hansemand, ja Hansemand var det, den minded om. Akkurat saaledes lød det den Dagen, da han laa nøgen paa Stenhellen hjemme hos Moren og strakte Armene op imod hende med dette Klynk, der ikke blev til Ord, men hørtes, som kom det fra et Umælende. Gudskelov, saa kunde den aldrig fortælle, hvad han havde gjort idag. Den var den eneste, som havde set hans Ugjerning. Men den fordømte ham ikke. Den syntes bare Synd i ham; det var godt at mærke. Ts, ts, ts, huh, huh, huh, Sivert stod og hulked ud mod Sjøen med opløftet Ansigt. „Du ved, kaalissen det er tilgaaen, du saag, at det var Livet, eg maatte berge. Eg tar deg te Vidne, o Sjø!"

Med ét fôr han sammen, skræmt ved en Lyd som af rullende Smaasten. Han skjalv som et Espeløv, han frøs af Angst, og Hjærtet dunked et Øieblik saa haardt, at han kunde høre det, mens hans speidende Blik søgte hen i Retning af Lyden. Der sprang noget bortover Fjæren, en Kat eller Hund, eller kanske det var en Sjor.

Med Besvær tog han sig sammen, bukked sig over Farmoren og fik hende væltet om i den forrige Stilling. „Saa, nu ska du ikkje gjøre Fortræd mere" hviskede han og følte et Øiebliks Lettelse ved Tanken. „Nei, for nu har du dræft hinner. — Dræft hinner? Har du dræft et Menneske? Morderen Sivert Jensen? Bare 17 Aar og kanske alt en Morder." Han gjøs og dreiede sig hastig om. Nei, der var ingen. Det maatte være ham selv, som havde tænkt det, eller hvisket det rettere, for de Ordene havde han sagt til sig selv den Natten, da han troede han, havde bidt Kokken ihjel ombord i „To Venner". Engang før havde han altsaa vært nær om at dræbe et Menneske. Den Gang slap han med Skrækken, men nu? — Han keg stjaalent over Skulderen ned

paa Farmoren, der laa sammenbugtet, saa hun næsten beskrev en Halvcirkel. Ja, nu var Timen slaaet; Straffen var kommen over ham. Han var Morder. Idag var det Dommedag.

„Du skal ikke slaa ihjel," stod der. Men der stod ogsaa: „Du skal ikke stjæle og ikke sige falsk Vidnesbyrd og ikke bedrive Hoer."

Det stod akkurat skrevet paa den samme Maaden, det femte Budet som de andre Budene. Og det var igrunden mærkeligt, siden Mord var den største af alle Synder, den eneste Synd, som blev straffet paa Livet. Kanske det kom af, at Vorherre, som vidste og forstod alt, havde tænkt paa, at et Menneske lige saa let kunde komme til at slaa ihjel som til at forgaa sig mod de andre Guds Bud. Al Synd var lige stor for Gud, den groveste som den fineste, stod der vist ogsaa etsteds. Men hvis det var saa, behøved han jo ikke at anke mere paa dette med Farmoren end paa al sin øvrige Synd. Saa var der jo ogsaa noget, de kaldte for Drab, og det var ikke det samme som Mord.

„Bare du ikke havde truffet hinner idag," stønned Sivert, mens han mekanisk steg op af Skraaningen. Oppe paa Kanten af Fladen vendte han sig om og saa ned i Fjæren. „Farvel Farmor. Vær salig henfaren i Herren. Arme stakkers Farmor." Saa gik han rask tilbage samme Vei, han var kommen for en Time siden . . .

„S. G. Myre" udkom i 1890. Kunstnerisk set staar denne Roman tilbage for de to første Dele af Slegtssagaen. Det kommer maaske af, at Fru SKRAM her har sat sig et større Maal end tidligere. Hun har villet give Billedet af et Samfund, en By anskueliggjort gjennem Fremstilling af typiske Figurer fra de forskjelligste Kulturlag. En afdød Kritiker, som havde alle Betingelser for at vurdere Bogens Skildringer af bergensk Milieu og bergenske Mennesker, karaktiserer „S. G. Myre" som „det bedste Aktstykke, man kan blade i, naar man vil lære den By Bergen at kjende".[1]) Som et særlig udmærket Stykke Beskrivelsens Kunst kan nævnes Kapitlet om den gamle Sjur Gabriels Død og Begravelse — et brutalt uhyggeligt Billede af det mørkeste Virkelighedspræg. „S. G. Myre".

Forud for denne Roman ligger Fortællingen „Lucie", en trist „Lucie".

---

[1]) Irgens Hansen i *Samtiden* I. S. 481.

og graa Christiania-Skildring, hvis ramme Realisme stemmer en for Brystet. Her findes etpar ypperlige Portrætter, saaledes Lucies Veninde „Nilsen“ og hendes tidligere Ven Tivolimusikanten, men ellers plettes denne Bog af slemme Roman-Effekter og af noget anstrengt simpelt og raat i Tonen. Og dog — Fru SKRAMS Evne til at forstaa det dybt menneskelige selv hos en saa lidet præsentabel Kvinde som Lucie fornægter sig ikke. Hvor har hun ikke formaaet at gjøre Lucie sympatisk i Modsætning til den kolde, velopdragne Herre, som gjennem Ægteskabet skal „hæve“ hende op i Respektabilitetens Sfære.

„Agnete“. Et betydeligere og langt mere tiltalende Arbeide er Skuespillet „Agnete“ (1893). Ogsaa det giver et Billede af en Kvinde, som er kommet paa Kant med den borgerlige Ustraffeligheds Verden, — men hvilken stolt og varm Skikkelse! Hvor hendes Menneskelighed lyser ren og skjær i det Selskab af halvt bedærvede eller snobbet korrekte Existenser, hvori hun færdes.

„Professor Hieronimus“. Efter dette Drama fulgte Romanen „Professor Hieronimus“ (1895), med Fortsættelsen „Paa Sct. Jørgen“. Man vil huske, hvilken Opsigt den første af disse Bøger vakte ved sine nerverystende Skildringer fra det kjøbenhavnske Kommunehospitals sjette Afdeling. Romanen var vel nærmest ment som Anklage- og Angrebsskrift, men hvad der giver den Værd og Rang høit over Øieblikkets Strid og Støi er dens forfærdelige Billeder fra det patologiske Sjælelivs Omraade. De bærer Selvoplevelsens Præg. Fru Else Kant, hvis syge, angstjagede Sind er et Bytte for de forfærdeligste Hallucinationer og Skræksyner, er et uforglemmeligt Portræt.

„Afkom“. I „Afkom“ (1898) faar vi siste Afsnit af Hellemyrsfolkets Historie. Det er AMALIE SKRAMS rigeste og mangfoldigste Verk. En hel liden Verden af Skikkelser og Skjæbner føres frem for os i denne Roman, — Mennesker i alle Aldre og paa de forskjelligste Trin af Samfundsstigen. Og blandt dem Karakterer af en helt ny Type i Fru SKRAMS Produktion, saaledes den fine, prægtige Henrik Smith og den hjertensgode, sjælfulde Fru Milla. Vi følger Sivert Jensen Myres sørgelige Livsløb tilende, og vi faar se hans Børn vokse op med den onde Slegtsarv i sit Blod og gjøre sin Indtrædelse i det borgerlige Samfund dybt præget af Minderne fra deres Barndoms

og Ungdoms Elende. Tre Familiers daglige Færd og Stel er karakteriseret med en intuitiv Klarhed og Kraft, saa hver Enkelhed synes personlig gjennemlidt og gjennemlevet. Først det Myreske Hjem, hvor al Livets Brutalitet slaar En imøde som fra en mørk, haabforladt Underverden, fuld af uskyldig Dømtes Skrig og Klager. Over dette Hjem ligger Moderens kolde Ondskab og Hjerteraahed som en uafrystelig Mare. Hvert Pust af Glæde og Varme stænger hun ude. Hendes Ondsind er lige ubarmhjertigt mod Børnene som mod Manden. Og dog var ogsaa hun engang et Menneske. Ja, endog et retskaffent og dygtigt Menneske. Virkeligheden opfyldte ikke hendes ærgjerrige Drømme. Hun naaede ikke op til den Overklasse-Verden, hun havde sat som sit Maal. Og saa har al hendes Hæderlighed og Bravhed slaat om til Bitterhed og Galdesyge. Hun føler sig mishandlet af Tilværelsen og vil hevne sig. Ikke de forfærdeligste Tilskikkelser kan mildne hendes stenhaarde Sind. Hun er paa Bogens siste Side, da hendes Mand er død i Fængslet, og hendes haabefulde Søn har begaaet Selvmord, den samme selvretfærdige, hevnlystne Smaaborgermadam, hun var i sin Velmagts Dage. Og hun graater af Sinne over, at hun ikke kan naa til at prygle sin fraværende gifte Datter, fordi denne i et Brev har sagt hende sin Hjertens Mening om hendes Karakter. —

Og der er det Ravnske Hjem med den dovne, lastefulde Andrea som Husfrue. Hun er en Vild, et komplet samfundsløst Væsen, uden et eneste Behov saa lidt som noget Anlæg for en civiliseret Tilværelse — og dog med noget sundt og sterkt menneskeligt paa Bunden af sit uregjerlige Sind. Over Skildringen af denne besynderlige Menage er der et grotesk Humor. Men ikke en Antydning derom, ikke et Smil fra Digterens Side. Det blir til hos Læseren, som Ord for Ord følger Fremstillingen af disse utrolige Forhold. Alene Fru Skrams ubevidste, visionært sikre Kunst formaaede at føre disse Mennesker op i Tragediens Sfære.

Mod disse Afbildninger af den grove Hverdagsvirkeligheds Jammer og Elendighed staar det Smithske Hjem som næsten bare Lys og Lykke. Der er lunt Velvære og fuldt op af denne Verdens gode Ting. Livets Lidelser viser sig her som flygtig forbidrivende Skyer, der et Øieblik mørkner for Solen. I næste Nu er Luften lige varm og gylden.

Denne skræmmende bitre og sørgmodige Roman kunde bære som Motto de strenge Ord i anden Mosebog: Jeg, Herren din Gud, er en nidkjær Gud, som hjemsøger Fædres Misgjerning paa Børn, paa dem i tredie og paa dem i fjerde Led, paa dem, som hade mig . . . Thi den handler egentlig kun om dette ene, at vi alle træller under Nødvendighedens grusomme Gjengjælds Lov. Til hvert enkelt Menneske i Bogen lyder Klagen: Weh dir, dass du ein Enkel bist! De er alle Afkom. Alle Ofre. Alle bundet ved tusen usynlige, ubrydelige Baand ind i Slegtssammenhængens endeløse Kjæde.

Dybest gribende virker den inderlige Forstaaelse, hvormed Børns Sorger og Lidelser er opfattet i denne Roman. AMALIE SKRAM er af de faa Menneskeskildrere, som ved, at for saare mange er Barndommen og de første Ungdomsaar en ren Ulykketid. Hvor saarbar er En ikke da for den mindste Krænkelse eller Uvenlighed, — og hvor magtesløs overfor hver alvorlig Modgang. Straks er det, som alle Muligheder er stængt. En staar der fattig og udveisløs.

Al denne Angst og Skræk og Afmagtsfølelse er som samlet i denne ene Rædselshændelse: Severins Selvmord. Og her nytter det ikke at protestere for vor naturlige Optimisme. Denne forfærdende Begivenhed er i alle Henseender omhyggelig motiveret . . . Ja, saa grusomt, saa oprørende vilkaarligt tumler Livet med de Fattige og Fortrykte, de Rædde og Retsløse, alle disse, som flakker om hjemløse og ensomme og aldrig naar ind i det lune, varme Menneskesamfund.

Og i Søsteren Fies Skjæbne . . . den samme uafvendelige Dragning mod Ulykke og Undergang. Hun, som er saa god og sand og smuk, skal slaaes ned af al Livets kolde Troløshed og saa kastes hen i et trist og uskjønt Ægteskab. Og hvorfor? Fordi hun synker sammen i træt Selvopgivelse, da hendes Elsker sviger hende . . . og saa er Fattigdommen der som en altid almægtig Aarsag. Hun vil ofre sig for at redde sin stakkars elendige Far.

Fru SKRAMS siste Bøger er en Samling mindre Fortællinger, udgivne under Fællestitelen „Sommer“ (1899), og en større Novelle „Julehelg“ (1900). Begge fine, sjælfulde Arbeider. Den første

AMALIE SKRAM.

Bog er fyldt af sorgfuld Grublen over den Gjengjældelsens Lov, som er vor alles Skjæbne. Atter og atter indprentes det, at hvert lidet Ord, hver flygtig Handling har en endeløs ynglende Række af Følger, som alle bekræfter det gamle: Syndens Sold er Døden. Men der er i denne Bog ogsaa en dyb Følelse af Lidelsens Hellighed og frelsende Magt.

„Julehelg“ er en Fortælling om en af disse inderlig gode og skikkelige Mennesker, som synes født til Ulykke her i Verden, men som et heldigt Tilfælde bringer for et Øieblik over paa Solsiden. Han er en teologisk Kandidat, som har slidt sig frem gjennem Fattigdom og bitre Ydmygelser. Aldrig har han havt en lykkelig Stund i sit bekymringsfulde Liv. En frygtelig Mor har han havt over sig bestandig, et ondskabsfuldt, simpelt, smaaligt Væsen, som har forbitret ham hver liden Glæde, hver god Tanke, hans hjertevarme Natur kunde søge Ly i. Hvad der piner ham værst er dog en sørgelig Forlovelseshistorie, han paa sin viljeløse, sygelig sværmeriske Maade er dumpet op i, — et Forhold, der bare bringer ham som en uhyggelig Gjentagelse af alle hans ynkelige Ungdoms Pinagtigheder og Skuffelser. Men nu har Opholdet hos nogle brave og prægtige Mennesker udfriet ham af hans Elende, — løftet ham op i en for ham ukjendt Verden af Skjønhed og Renhed. Han har fundet en Kvinde, han kan bøie sig for i tilbedende Beundring. Og hos hende et Hjem, hvor alle holder af ham, og hvor da ogsaa alt det fine og dygtige i hans Natur kan udfolde sig. Men hans Lykke faar en hurtig Ende. Bedst som han har begyndt at føle Livets Solskin over sig, bukker han under for en dødelig Sygdom, han i Stilhed har baaret paa.

Ogsaa i denne Fortælling, der paa flere Steder nærmer sig Idyllen, og hvor en Skikkelse som Fru Alvilda virker som en ren Aabenbaring: saa harmonisk sund, ren, lykkelig, hjertensgod — findes Skildringer fra Livets dybeste Mørke. I sin første lille Skizze som i sin siste store Roman skildrer hun Menneskene, som de omtumles af Forhold og Omstændigheder, som Trælle af Blodets og Sansernes dunkle Indskydelser, som modstandsløst underkastede Naturens grusomme, kolde Almagt.

Kort Tid efter „Julehelgs“ Fremkomst fulgte en polemisk Piece: Landsforrædere, hvori Fru Skram tager Bladet fra Mun-

Jeg har netop læst Deres digtsamling, og jeg kan ikke la være at sende Dem min tak for den glæde og nydelse den har git mig. Tårerne har trillet mig over kinderne, og jeg har lét og smilet og er bleven löftet og vugget på alle Deres stemninger.

Dette er en udmærket debut og den spår godt for Deres fremtid.

Og jeg som troede jeg var så lei af vers! Det er bare den rette sort der skal til, forstår jeg nu.

At De er digter, er jeg ikke i et sekunds tvil om, og Deres pund er forövrigt rigt og kraftigt. Det er dog lykkelige ord De har og sig som De kan male billeder! Vær nu glad og lykkelig for Deres förste bog, og bry Dem ikke om at danske anmeldelserne blir rimme og kölige. Thi det er en meget langsom og besværlig vej at nå frem til anerkjendelse på forfatterbanen i vore dage.

Amalie Skram.

Af et Brev fra Fru Skram til en ung norsk Poet.

den ligeoverfor den utrolige Mangel paa Forstaaelse og Anerkjendelse, som er den eneste Tak, hun har høstet for sit Forfatterskab fra Fædrelandets Side. Noget senere kom første Hefte af en stort anlagt Roman: „Mennesker“. Dens videre Udgivelse er hidtil blevet hindret af Sygdom.

Jens Tvedt.

JENS TVEDT.

JENS TVEDT er Vestlænding, som de fleste af vore Landsmaalsforfattere. Han er født paa Gaarden Tveit i Omvikedalen, Kvindhered, den 14de Juni 1857. Slegten er af dansk Oprindelse. Hans Hjembygd nævnes som en af Vestlandets skjønneste; — i „Godmenne“ har han skildret den, som den ligger i Sommersol og Søndagsfred og speiler Bøer, Li og Fjeld i den sortblanke Fjord.

Her vokste den vordende Digter op som en glad og vilter Gut. Hans Lyst var at rende i Fjeld og Ur, — og saa sidde paa Faderens Fang og høre Eventyr og Historier. Læse vilde han ikke. Og han var ti Aar gammel, før han kom paa Skole. Nu vaagned imidlertid Læselysten. Og snart var han blevet saa glad i Bøger, at det var Uraad at faa nok af dem. Alt slugtes graadig. Mest glad var han i Snorre, som Faderen eiede i Aalls Oversættelse, og i Bibelen. Han rykked fort fremom sine Kamerater i Skolen, og af Indtrykkene fra Læsning og vaagnende Ærgjerrighed fødtes Digterdrømme. Han begyndte at skrive løs for Alvor og var allerede som Fjortenaaring saa heldig at faa et af sine mange Produkter trykt i Barnebladet „Hjemmet og Skolen“.

Men sligt Held havde han ikke ofte. Og saa fandt den unge Digter paa en meget original og menneskevenlig Udvei til at faa sine Arbeider publiceret. Han gav sig til at udgive et Blad, som han selv skrev helt og holdent og desuden expederede frit og franko til alle, som vilde have det. Det hed først „Harengjen“,

saa „Heimebladet“ og tilslut „Harefoden“. Da det vel havde faat dette Navn, fandt han ud, at det var for lidet, hvorfor han begyndte paa et — nyt Blad. Dette døbtes „Træskoposten“ og udkom samtidig med „Harefoden“. Han havde store Tanker med disse haandskrevne Organer — og grubled svært paa en ny forenklet typografisk Kunst, saa han med Tiden kunde levere sine Blade i samme Udstyr som Landets andre Aviser. Men foreløbig fik han andre Ting at tænke paa.

Han maatte ud og tjene sit Brød. Etpar Aar sled han Kontorkrakken hos Fogden og Skriveren. 19 Aar gammel kom han til Seminariet paa Stord. Da han slap ud derfra, blev han Skolelærer, først i Byrkeland i Fane og derefter i sin Hjembygd. Siden 1882 er Tvedt Lærer ved en Middelskole i Stavanger; med denne Post forener han Stillingen som Assistent ved Kommunebiblioteket. Vaaren 1895 fik han for første Gang Anledning til at gjøre en større Reise. Med Statsstipendium opholdt han sig en Tid i Tyskland, — senere i Danmark.

Jens Tvedts første Bog „Inn i fjordarne“ udkom i 1885. Den er som den følgende „Skuggar og solglytt“ en Samling mindre Fortællinger og Skildringer. Derefter fulgte en større Novelle „Kjærleik“, en fersk og banal Historie om Smaastadsliv og Bykultur. Men Bogen var nok skrevet adskillige Aar før den kom paa Tryk.

Helt selvstændig og egenartet er han først i „Nybrot“ (1888). „Nybrot.
Allerede her synes Tvedts Fortælleform fuldt færdig. Den er saa enkel og ligetil, at man stundom fristes til at spørge, om dette er Kunst. Men det jevne, lune, stilfærdige er netop hans Personligheds Præg. I hans Bøger er der ikke Tale om Komposition i Ordets strengere Betydning. Hvert Kapitel har selvstændigt Værd og er fortalt med bred Vidtløftighed. Denne Forfatter skriver som den, der har god Tid, og forudsætter det samme om sine Læsere. Nu og da kan denne ubekymrede Omstændelighed virke lidt trættende. Og det er ikke altid, man har Ro og Taalmodighed til at interessere sig for de graa Hverdagsskikkelser, som Tvedt skildrer med saa indtrængende Forstaaelse og slig usvigelig Sikkerhed. Hans Stil har heller ikke noget af det, som blænder eller

overrasker. Til Gjengjæld forstaar han at fremkalde Stemning ved de enkleste Midler. Som nu i disse Linjer fra „Nybrot“:

Han Tore og ho Sisela stoggad paa dørhella og saag ned yver bygdi.

Elvi gjekk som eit sylvband midt etter dalen, krøkte seg stillt fram, gøymde seg attfyr eit kjærr, kom att — og gjekk so til fjords. Baatar rodde yver viki og heldt under Sæheimslandet; det hadde nok voret samling paa Rekstrastrandi ein stad. —

Ifraa Ramndal kunde ein sjaa gardarne nedetter paa andre sida: Klyve, Myklestad, Voll og Sæheim, og alle stader stod kornet paa staur. Alle hadde fenget av det fljote slaget no, so dei skar samstundes heile dalen nedetter. Bjørkelidi ovanfor Myklestad tok longe til aa hausta; det vart gule flekkjer innimillom det grøna. Likeeins var det og uppetter „Aksli“, millom Ramndal og Kroken, i dei smaa bjørkekjosarne der.

Yver heile dalen var det so stillt og fredelegt, at ein kunde tru, folket hadde kurrat seg. Men det var nok ikkje so helder, for det rauk or skorsteinarne mest i kvar gard. Dei kokad til kvelds. Og i stilla søkte røyken ende upp og lagde seg just som smaa skoddedottar yver bygdi.

„Han røa so vent paa himmelen i kveld“, sa Sisela.

„Da tore verta ein fin dag i morgo og,“ sa Tore.

Dette er Virkelighed i den sande og solide Betydning af Ordet. Man føler sig inderlig overbevist om, at denne Mand kjender sine Folk paa første Haand og skriver ud af den rigeste Erfaring og Erindring.

Eller læs en Skildring som denne af en Vinteraftens Stemning i „Hamna-tjonet“ (1889):

Det var ein av desse stille vetrakveldarne, korkje varm eller kald i ætti, med avberr mark og tindrande klaar himmel; ein vestlandskveld, daa det er som vetter og vaar hadde gjort samlag og einast um aa raa lika mykjet. Fatigmannsstjerna stod blank og glitrande midt yver dalen og blinkad som eit livande auga. Naar ho er uppkomi, maa ingen visa stakkaren ifraa seg, um han bed um hus til natti. — „Fiskaren“ stod yver eggi som ein trikantad haav. „Sjuerne“ fôr som ein liten fuglaflokk høgt paa himmelen. „Vangen“ skjeivlad vid og breid etter og peikad paa nordstjerna,

som liti og stød lét alle desse blanke, blinkande prikkarne sviva kring seg; ho var liksom styremannen fyr det heila, ho. Og „vedrbrauti“ gjekk som ei ljos spong tvert yver himmelen og skifte han i tvo.

Ein slik klaar kveld lyt du sjaa upp og vert standande og stira paa alle dess gyllne prikkarne, som maurer og rører seg der uppe — desse tindrande augo. Du vill kann henda ynskja greida paa, kvat alt detta er, og kvat det skal vera til. Men um du spør, kann ingen svara, for det er ingen, som veit nokot, — og endaa sume letst vita so mykjet. Elder du vil undrast og mjukna; det kjem yver deg ein undarleg otte, ei traa etter eitkvart, du ikkje veit namn paa. Tanken hev ikkje nokot, han kann haka seg fast i, og vert liksom naamen.

Daa vaknar kjenslorne, og draumarne kjem, sviv att og fram og vev deg inn i ôrfine traadar, som heng i hop med halvgløymde minne og løynde voner. Det, som er langt borte, kjem nær, og det næra er ikkje meir. Det gamla vert nytt, og det nya gamalt. Du liver i ei onnor verd; — ei usann verd er det vel, men det usanna vert ofta det sælaste . . .

Efter „Hamna-tjonet“ fulgte i 1891, „Tengill Hovda“ og „Vanheppa“. Denne siste Fortælling er Tvedts dybest eiendommelige og selvstændige Verk. I intet af sine Vestlandsbilleder har han skildret en Verden, saa urmenneskelig trang og mørk, saa afstængt mod enhver Luftning udefra. Af denne Bogs Figurer er én uforglemmelig: gamle Durdei, et rent Uhyre af Ondskab og Havelyst, — helt ind i Døden krummer hendes Fingre sig som Klør for at holde paa det Mammon, hun nu er nødt til at efterlade andre. Hele hendes Væsen er tegnet i den kraftige Karakteristik af hendes ydre Person, hvormed Fortællingen begynder: „Ho var graagul og skrukkutt som ei næver i andlitet, tannlaus og surøygd. Under nosi hekk ein blank drope, som ho ender og daa var uppe og turkad vekk med ein skiten skinnturr neve. Huva og valk fekk ho slik hovudverk av, at ho vilde svimla, og difyr gjekk ho til kvardags med ein rendutt halsklut kring hovudet. Graa haarfliser sprikte ut gjennom eit og annat holet. — Naar ho lettad hovudet ein grand, synte det i halsen ei skiti ullskjorta med ein raud traad att i staden fyr knapp. Skinntrøya, ho til

„Vanheppa“

alle tider gjekk i, var svart som jord framantil med litt ljosare bøter her og der. Stakken hadde voret svart; no skjein han i det gule attantil, men framme var det ei blaa bredd innsett, og den tok til aa grønkast.“

Ellers er Hovedpersonen i „Vanheppa“ Durdeis Søn Per Dosi — en af dem, som kommer forsent til alting her i Verden. I over ti Aar har han gaat i Giftertanker, men endnu havde han ikke kommet sig til at fri en eneste Gang. „For nett naar han grundad paa, um han torde halda seg fram til ei gjenta, fekk han høyra, ho hadde gjort det visst med ein annan“. Naar dertil kommer at han daglig hundses af sin frygtelige Mor, og at han har store Plager at udstaa af en vanfør Søster, maa man indrømme ham, at han har adskilligt at staa i. Men han lader sig ikke knække. Hans Sindsro og Godmodighed er uopslidelig. Selv de tyngste Skjæbnens Slag forstaar han at afbøde med en halvt spøgefuld Vending.

Det er al vor Folkedigtnings Humor over en slig Skikkelse. Hele Racens Seighed, dens ukuelige Livskraft og Livslyst bag Trægheden. Intet Under, at Digteren har fundet at burde skrive en Bog

„Brite-Per“. til om Per, hvor han faar Opreisning for al sin Modgang. „Brite-Per“ (1895) heder denne Fortælling. Her faar han sig ogsaa en Kone tilslut, og det en rigtig flink og grei en. Og det er da rimeligt nok, at han stadig bestyrkes i sin bekvemme Livsfilosofi: at alt sker til det bedste.

„Godmenne“. Forud for „Brite-Per ligger „Godmenne“ (1893) en varm, følelsesfuld og poesirig Novelle. Dens Hovedperson, Hallvard Hola, har Godmodigheden, Ubeslutsomheden, Vankelmodet tilfælles med Per Dosi, men han er en finere, mildere, mindre modstandsdygtig Natur. Da han mest for sin Svagheds og Godtroenheds Skyld mister den Pige, han elsker i Stilhed — hun er blevet forført af en mørkøiet, solbrændt Sjøgut —, forstaar han godt selv, at det kommer han aldrig over. Han har forspildt sin Livslykke, men han finder en vemodig Trøst i at se hendes Barn vokse op. Vi faar et siste Indtryk af Hallvald, som han en Vaardag er ude og gaar, overmandet af sin Grublen over det uoprettelige: Han hadde ikkje lenger det snertne laget, naar han gjekk, ikkje den lette fotburden som fyrr. For han aatte ingi ljose framtidsdraumar,

som kunde kvika; ingi vakre voner, som lagde sol-daam yver tilveret. — Alle gode minne var bleiknad og laag berre som eit likklede og løynde yver alt det, han hadde mist. Tankarne, som baud seg, var grugne og graa, og augo søgte helst bladlause buskarne kring vegkanten elder hausarne paa himmelen. Han saag slett ikkje alle dei grøne spirorne, som yddad i mosen og glytte fram imot ljoset i livd av lyng og neddottet lauv; han gav ikkje gaum etter den friske angen av ei utkvild jord, som hadde sankat kraft til ein ny strid utav alt, som frametter haust og vetter hadde folnat og fallet, raudnat og rotnat fyr henne, men samstundes varnat fræet fyr frost og faaror og no tok til aa yngja henne uppat med saft og sevja i søvjuge tæger . . .

Blandt Tvedts senere Bøger: „Straum-gir“, „Hamskifte“, „Ramnagrø“, „Madli und' Apalen“ (1900) bærer den sidste Prisen. Titelfiguren er et kvindeligt Sidestykke til en Type som Per Dosi. Ogsaa hun er som et Kraftuddrag af Racens Styrke og seige Livsmod. Hun er ellers en anderledes aktiv Natur end Per, uforfærdet, mandhaftig, sund og sterk som Fjeld. En af dem, som ikke kan nøie sig med de Byrder, strenge, fattige Livsvilkaar har lagt paa hende. Hun har det varme Morshjerte, som maa leve og ofre sig for andre. Først tager hun sig af en stakkars Fattiggut, som gaar for Lud og koldt Vand i Bygden, dernæst af en gammel vanfør Husmand, — hvis fjerde Kone hun blir. Dette eiendommelige Ægteskab, som ikke skaffer Madli andet end et endeløst Slid og Slæb, har Tvedt skildret med al sin sikre, urædde Kunst. Og med den inderlige Forstaaelse og Medfølelse, som har Raad til baade Graad og Smil. „Madli und' Apalen“.

Ja, dette er den dybeste Sandhed i Jens Tvedts Digtning: Indtrykket af en ukuelig Styrke og Sundhed hos de Mennesker, han fører frem for os. Hans Karakteristik af det for hver enkelt særegne er vag og usammensat. Det er Racepsykologi, han giver. Vi faar gjennem hans Bøger se ind i et fast afgrænset, traditionsbundet Samfund, hvor typiske Stamme-Egenskaber gjør sig sterkere gjældende end det individuelt personlige. En streng og karrig Natur er alles Skjæbne og Forsyn. Af dens Naade lever Folket. Og sin haarde Lov har den indskrevet i dets Hjerte.

Men det tunge, dulgte, indestængte hos disse Mennesker virker

sjelden nedtrykkende. TVEDTS Humor, hans lyse Sind, hans Glæde over og Forstaaelse af alt menneskeligt lader En glemme de dybe Skygger i hans Billeder, det armodslige, almuagtige over enkelte af hans Figurer. Men først og sist er det hans friske, klingende Sprog, som kaster Poesiens Glans over hans Bøger. Det Landsmaal, JENS TVEDT skriver, indtager en Plads for sig selv i nynorsk Prosa. Det virker saa eget og eiendommeligt, saa forunderlig særpræget og dog saa absolut naturligt. Saa gloserig og i god Forstand vanskelig er hans Diktion, at han her nærmer sig den Skribent, som vel er hans største Modsætning — HANS E. KINCK.

„Velaug". I 1894 udgav TVEDT et lidet Bind Vers og lyrisk Prosa: „Velaug. Boki um Elskhug." Her ligner han ikke rigtig sig selv. Etpar Digte som: „Det er Sol paa min Veg" og „Du svinged i Dansen", er friskt og naturligt formet, men ellers virker det meste af Bogens Indhold som tomme Stilkunster. Digteren leger med Ord og Bogstavrim som en Jonglør med sine Kugler. Stundom støder man paa et gnomisk Fyndsprog, som har en svag Afklang af Haavamaal. JENS TVEDT har villet besynge den store Eros i høitidsfulde, mystisk-dunkle Udtryk og Billeder. Men den patetiske Stil ligger aabenbart ikke for ham. Den slaar, ret som det er, over i Parodien. Ja, denne Bog, der rummer saa dyb og ægte Følelse, minder hist og her pudsig nok om PETER NANSEN's samtidig udkomne „Maria" — ogsaa en Bog om Kjærlighed.

Det bedste og eiendommeligste, JENS TVEDT har ydet af Lyrik, findes i de korte Vers, som staar over hvert Kapitel af „Godmenne".

Alvilde Prydz. ALVILDE PRYDZ er født den 5te August 1848 paa Gaarden Tosterød i Berg. Paa Morsiden er hun af dansk Afstamning og tilhører en i flere Retninger kunstnerisk begavet Slegt. I sin Barndom gik hun paa Skole i Fredrikshald, senere i Christiania. Fra sit 17de Aar var hun Privatlærerinde i Telemarken, siden paa Øen Hitteren, langt nord paa den veirhaarde Vestkyst. Senere styrede hun i mange Aar Huset for sin Far paa Ødemark i Smaalenene. Først i 1884 kom hun ud til friere og større Forhold. Hun opholdt sig nu en længere Tid i Kjøbenhavn. Siden har hun for det meste levet paa Reiser, besøgt Frankrige, Italien, England

og Tyskland, overalt arbeidende paa sin personlige Udvikling og paa at tilegne sig Tidens høieste Kultur.

Hendes første Bog, „Agn og Agnar“ udkom i 1880. Det er en rørende uvirkelig og underlig Novelle. Og Emnet er den gamle Historie om indestængt Armodsliv i en skummel Afkrog af Verden, om Savn og Længsler, — Længsler, som aldrig faar Vinger. I Stilen er der en tydelig Bjørnson'sk Paavirkning, — noget af Sagaens fyndige, virkningsfulde Knaphed.

ALVILDE PRYDZ.

En stolt, mørk Ensomhedsfølelse, en bitter Rugen over Verdens Uret og Uretfærdighed, en fortvilet Udvé mod Frihed, Lys og Lykke er Grundtonerne i de to følgende Bøger: „I Moll“ (1885) og „Underveis“ (1889), i hvilke hun fremtræder som den modne Skribent og Fortæller. Der er ingen naiv, umiddelbar Poesi over disse Skizzer og Skildringer. Denne Forfatter søger ikke at fange det smukke, glitrende Stemningsspind, som blomstrer og visner i Øieblikket. Vi møder her en Grubler og Selvtænker, fuld af Kampmod og Tro og brændende i Aanden mod de Magthavere og Magtbud, som lægger Menneskelivet øde. Hendes Maal er Idé-

digtning, Problemdebat; ikke først og fremst Skildring af det levende Liv. Det heder etsteds i „Underveis“: „Hun havde aldrig kunnet slippe det, at der vilde komme en Tid, hvor et Menneskes Ret vilde komme til sin suveræne Ære og Værdighed og betyde, hvad det betyder, — mere end Konges og Keisers.“ En saadan Tanke er Livsnerven i ALVILDE PRYDZ's Forfatterskab. Ikke blot disse første mindre Arbeider, ogsaa det meste af hendes senere Produktion, bevæger sig om det store Problem: Personlighedens frie Udfoldelse, den Enkeltes Ret og Pligt til at hævde sig paa Trods af Samfundets Love og Konveniensens Bud. Hun er som Aand en Discipel af SØREN KIERKEGAARD og IBSEN.

Hvad der fattes i disse Skizzer og Skildringer, er det levende Naturgrundlag. Figurerne gjør et besynderlig blegt og fjernt Indtryk; de tynges ikke meget af det Kjød og Blod, som nu engang er Aandens uafrystelige Klædebon her paa Jorden. Og som ALVILDE PRYDZ's Personer mangler noget af den primitive, animalske Kraft, som rører sig i Mennesket, saaledes skorter det hendes Fremstilling paa plastisk Klarhed og Anskuelighed.

„Lykke“. Efter „Underveis“ fulgte Fortællingen „Lykke“ (1890) og dennes Fortsættelse „Paa Fuglvik“ (1891). *Lykke* handler om en ung Idéfanatiker af en Doktor, som reiser ud paa Landsbygden for at præke moderne Velfærdsteorier for Bønderne og udvikle dem til suveræne Individer. „Hvorfor er“, siger han, „Revolutionerne aldrig lykkedes, hvorfor er alting gaat saa sent og seigt? Det er, fordi der har været for faa Mennesker det, simpelthen; Massen har været Dyr. Derfor siger jeg, lad os bare vente lidt med det suveræne Folks Opdragelse, det er noget større, der maa gaa forud, det er det suveræne Menneskes! . . . . . Det er forholdsvis en Opdagelse, det med *Mennesket*, en Opdagelse, man stadig har gjort og stadig glemt; man blev gjort til Græker, Romer, Franskmand, nu skal man endelig gjøres til Menneske, nu først.“ Men han, som fører disse store Ord i Munden, forstaar saa daarlig det ham nærmeststaaende Menneske, at han lader sin kloge, fine Hustru fryse tildøde af Forsagelse, Resignation og andre asketiske Dyder. Han hører til den Type af Idealister, hvis Næstekjærlighed er bare Teori, aldrig Praksis. Deres Begeistring, deres Reformtrang og filantropiske Virkelyst er enslags fix Idé.

Inderst inde er de kolde og udslukte. At sætte sig ind i et andet Menneskes Sind er dem umuligt. Men ellers er denne Doktor temmelig overfladisk skildret og neppe synderlig forstaat.

I „Paa Fuglvik“ har vi saa Fortællingen om, hvordan han maa trælle og bøie sig for den Kvinde, som blir hans anden Hustru, — en nogt romanagtig og ikke overdreven interessant Dame. Det bedste i denne Bog er Slutningskapitlet. Her faar vi se den forhenværende stolte Idealist som en forkommen, havareret Drømmer, en forpjusket og vanstelt Ægtemand. Det er under et Møde med en gammel Ungdomsven, at han pludselig ser sig i hele sin Elendighed. „Der skal saa meget til at leve, du,“ siger han; „de, som prøver paa det, de gaar saa istykker, at ingen kan samle dem sammen igjen! Af Genialitet blir der undertiden Udueligbed, af Kræfter Usseldom!“ Og som han sidder her, som en færdig, slukket Mand, øver han sit eneste fornuftige Frigjørelsesforsøg, idet han drikker sig en Rus i Vin, Musik og gamle Minder. „Skaal du, min Barndoms Meddrømmende, min Manddoms forhaabningsfulde Ven i det fjerne, du levende Minde om, at jeg har villet være Menneske, og tilsist min Ødelæggelses Beskuer! Skaal for alt, hvad der faldt sammen! Jeg drikker mine Døde til!“ „Paa Fuglvik“.

I 1892 udgav ALVILDE PRYDZ en Samling Noveller — blandt dem det eiendommelige Livsbillede „Arnak“ — samt Romanen „Mennesker“. Aaret efter fulgte som enslags Fortsættelse af denne Romanen „Drøm“. I disse to Bøger fortælles et Ægteskabs Historie. Den første fremfører en vrimlende Mangfoldighed af Figurer, tilhørende Hverdags- og Dusinmenneskets talrige Orden. I „Drøm“ er det Parret Helene Ørn og Knut Gripp, hvis Udvikling vi følger gjennem Samlivets naturnødvendige Konflikter. De to skal ikke vorde ét Kjød, som det heder i Vielsesritualet, men naa frem til at blive to helt frie og fuldstændige Mennesker. I intet af sine Skrifter har Forfatterinden sat sig et saa høit Maal. Hun vil vise, hvorledes to betydelige, hver for sig sterkt udprægede Individualiteter gjennem den Sjælenes Kamp, som Ægteskabet er, vinder frem til sit sande Selv. Først gjennem en slig Lutrings- og Renselses-Proces, blir den Enkelte en Personlighed, som hører „Drøm“.

hjemme i Verden og har Ret til at se sig fortsat i nye Væsener.

I Anlæg og Idé er „Drøm" ALVILDE PRYDZ's klarest udformede og betydeligste Verk. Ogsaa kunstnerisk set er hun her naaet høiere end nogensinde ellers. Skildringen af Iskas Død er oprivende inderlig, — skrevet ud af et rigt menneskeligt Sind. Saameget underligere er det, at den, som kan finde saa gode og varme Ord, gider fylde en slig Bog med endeløse Diskussioner om Mands og Kvindes Natur.

Men det værste er, at disse to diskuterende Hovedpersoner begge er lige umulige og usympatiske. Han har alle de Feil, som Mændene er bebyrdet med hos ALVILDE PRYDZ: Selvgodhed, Haardhed, Tølperagtighed, Hjertekulde, Fordomsfuldhed. Men Fru Helene er sandelig ikke bedre. En taabelig doktrinær Stivnakke af den strammeste emanciperede Observans, kold, fantasiløs, ukvindelig . . . . med Hovedet fuldproppet af alskens ufordøiet Lærdom. Hvad kan det hjælpe, at hun har Ret i et og andet. Den Ret, vi kan vinde ved spidsfindig juridisk Procedure, har sandelig ikke stort Værd.

Men ellers har det lyktes ALVILDE PRYDZ at give et ganske kraftigt Indtryk af, hvilken barbarisk Institution Ægteskabet er, naar der opstaar aandelige Konflikter. Hvad maa ikke de to arme Mennesker lide, før de begynder at forstaa lidt af hinandens dybere Natur. Og da de er naaet saavidt, maa de endnu gjennemgaa svære Ulykker og Sygdomme og Omvæltninger, før de synes Forfatterinden tilstrækkelig lutret eller knækket til at fortsætte sit Samliv. Og endda turde det vel være et Spørsmaal, om det nu vil gaa dem stort bedre end før.

Ogsaa i denne Roman optager forskjellige Bifigurer en altfor stor Plads. Blandt dem findes imidlertid etpar, som staar adskillig mere levende i Ens Erindring end Knut Gripp og Helene. Saaledes den meget selvbevidste Kvindesagskvinde Doris Dahl, der siger saa mange gode Ting, om hun end imellem laaner lidt af den store Kvindehader Arthur Schopenhauer. Og dernæst den originale „Madame", hun som bare lever sammen med sine kloge Dyr, og som taler med en saa misundelsesværdig Overlegenhed om Jordens Børn og den usselige Planet Tellus. Hun finder, at Menneskene

bør vist være, som de er, hvis de skal holde det ud. Og denne beskedne Sandhed turde være det bedste Udbytte af denne Bogs mange ordrige Diskussioner.

Med Romanen „Gunvor Thorsdatter til Hærø“ (1896) slog ALVILDE PRYDZ først helt gjennem hos det store Publikum. Det er en Skildring fra Nordland, lyrisk og pompøs, — særlig fremragende som stilistisk Kunst er den pragtfulde Ouverture. I Titelfiguren har vor Forfatterinde søgt at give en Inkarnation af en stolt, viljesterk, trofast og myndig Kvinde. Med enkle, klare Linjer er denne sterkt idealiserede Skikkelse sat ind i den mægtige Natur, hvor hun hører hjemme. „Gunvor Thorsdatter til Hærø“.

Efter denne Bog fulgte nogle mindre Arbeider: „Sylvia“, en Novelle, og „Blade“, en Samling Reiseskizzer, i 1898. Aaret efter et treakts Skuespil „Aino“. Saa i 1902 atter en stor Roman: „Det lovede Land“.

Denne siste Bog ligner „Gunvor Thorsdatter“ deri, at den mere giver Naturstemning og Reflektionslyrik end virkelig sammenhængende Menneskeskildring. Dens bedste Indhold er en Række Digte i Prosa, udformet med sjelden Sprogkunst og rummende en tungsindig, mystisk Livsvisdom. „Det lovede Land“.

Ogsaa i denne Roman er Hovedpersonen en Kvinde, men af en helt anden Type end den, ALVILDE PRYDZ tidligere har behandlet. Thore Thammers, — saa heder hun virkelig — er intet skinnende Dydsmønster. Hun er af de problematiske Karakterer, uharmonisk, ulykkelig — brødebetynget. Hun har ikke orket bære Livets Skuffelser og Fattigdom. Alt tidlig fandt hun ud, at hun ikke længer elsked sin Mand og sine Børn — og hun sneg sig bort fra Rettens Vei som de daarlige Kvinder. Og Fortællingens Maal er at vise, hvordan hun gjennem indre Kampe og Selvarbeide, hjælpes „henover de mørke Veie . . . mod det Fremtidens Land, hvor alt blir bedre, fordi man har lært at lade hinanden lide mindre.“

Kunstnerisk set er denne Bog et yderst svagt og utilfredsstillende Arbeide. Den synes at være skrevet fuldstændig uden Plan og Beregning. Ikke ét Afsnit, ikke et eneste Kapitel er virkelig bygget op. Og det kan lidet hjælpe, at Mangelen paa

Sammenhæng markeres ved en forvildende Vrimmel af Prikker og Tankestreger.

Men i sin lyriske Naturfølelse, sin naive Patos, sin moralske Idealisme er den et fuldtonende Udtryk for Grundstemninger og Grundtanker i ALVILDE PRYDZ's Produktion.

Den blandt de i 1890-Aarene fremtraadte norske Forfattere, der ved Siden af AMALIE SKRAM er blevet staaende som den ubøielig overbevisningstro og følgestrenge Naturalist er, THEODOR MADSEN. Han er født i Bergen den 14de Januar 1858. Som Barn levede han i Nordland, hvis mægtige Natur gjorde et overvældende Indtryk paa ham og vakte ham til tungsindig Grubel. Fjorten Aar gammel kom han paa et Handelskontor i Bergen; han benyttede flittig sin Fritid til ivrigt Studium af moderne Æstetik og Filosofi: G. Brandes, v. Hartmann, Darwin o. l. I 22-aars Alderen drog han til Christiania; men økonomiske Bekymringer tvang ham snart til at modtage en Huslærerpost i Nordland. I denne Tid var han begyndt at skrive en Roman, som han senere søgte at fuldføre under et kortvarigt Ophold i Kjøbenhavn. Nogen Forlægger lyktes det ham dog ikke at opdrive, og saa maatte han i Midten af Ottiaarene ty tilbage til Fødebyen og søge sit Livsophold som Kontormand. Siden har han boet i Bergen, hvor han i de senere Aar har indehavt Stillingen som Lærer i Handelsfag ved Sjømandsskolen.

Theodor Madsen.

THEODOR MADSEN debuterede i 1890 med den store Roman „I Drift". Som Førstebog betragtet er den et usædvanlig dygtigt og modent Arbeide, — klart og overlegent objektivt i Skildringen af et broget Persongalleri og et mangfoldigt Milieu. Romanen var anlagt som et Samfundsbillede med den skarpt markerede Tendens at vise Omgivelsernes og de sociale Forholds altbestemmende, overmægtige Betydning for Menneskene. Stilen var nøgtern, uden digterisk Fylde og Glans, men paa de afgjørende Steder meget personlig og præget af en sikker kunstnerisk Evne.

„I Drift".

„I Drift" indledes med en grel Skildring fra de Fattiges Bydel — den triste solløse Underverden, som er det nødvendige Resultat af enhver større Stads Vækst i Omfang og Rigdom. Vi faar se, hvorledes de Armodens Børn, som kommer hernedefra, lokkes ud i Livets Hvirvel af Lykketrangen i sit Blod — som Myggen af

Lyset — og føres Undergangen ivold. Men det er ikke bare de værgeløse Umyndige fra de mørke Afkroge, som er *i Drift*, det gjælder om alle Bogens Mennesker, enten de befinder sig høit eller lavt paa Samfundsstigen. Alle omtumles de af den blinde Livsvilje i sin Natur, af Lykkeslumpen, af Tilfældet. Frem blandt dem hæver sig en enkelt Skikkelse: Eduard Orlow. Forfatteren har i ham søgt at skildre en Figur over Gjennemsnittet, en Personlighed udrustet med overlegen Intelligens og praktisk Dygtighed. Men Orlow er samtidig sjælesyg, en indtil Galskab ensom og sky Natur. Han er viljeløs og karaktersvag som de grublende Hamletskikkelser i de russiske Romaner, og som dem en i Existenskampen haabløst Fortabt, hvem det grundløseste, mest absurde Indfald kan gjøre det af med. Og en Dag bryder hans ulmende Vanvid ud i lys Lue.

THEODOR MADSEN.

Desværre har det ikke lyktes Theodor Madsen at give et helt og klart Billede af denne Figur. Dertil vilde bl. a. have udfordredes, at vi havde faat hans Udviklingshistorie. Som vi nu lærer ham at kjende, er han igrunden sindssyg hele Tiden. Og særlig frastødende virker den klamme, monomane, udifferentierede Erotik, som spiller en saa afgjørende Rolle i hans Liv.

Vor Digter har maaske selv havt en Følelse heraf; thi i sin næste Roman „Guds Finger" (1893) fordyber han sig paany i Studiet af en Mennesketype af Orlows Art. Og denne Gang er Figuren sat ind i de rette Omgivelser. Det vidtløftige sociale Milieu er sløifet og al Vægt lagt paa Fremstillingen af Personernes sjælelige Oplevelser.

„Guds Finger" er en Fortælling om et ulykkeligt Ægteskab, som ender med at dræbe Kvinden og drive Manden ud i selvødelæggende Afsind. Thorvald Münther — saa heder „Guds Finger".

Hovedpersonen — ligner i meget Eduard Orlow. Ogsaa han er en ensom og sygelig sky Sjæl. Et uafladelig selvransagende, gjennemreflekteret Hjernemenneske. Han er ypperlig karakteriseret straks i Bogens Begyndelse: „Der laa en Fortid bag ham i Arbeide og Savn med Higen udad, opad, over Mængden, Trællene, som lever for at æde . . . Sjælen, den han havde lidt sig til, tænkt sig til i Angst, drømt sig til under Mareridt, og som han — med alle dens Skavanker — dog ikke vilde bytte fra sig for al Verdens Gods og Guld, al Himmelens Herlighed, den skulde tvinges til aldrig mere at hige, aldrig mere at leve sit eget Liv længere, men dødes, ofres Stykke for Stykke i Trældom for Kone og Barn!"

Den Klage, som lyder gjennem disse Ord, kommer af, at han staar foran sit Livs største Afgjørelse. Ung og fattig og uerfaren, som han er, er han drevet ind i et Forhold til en ham i mange Henseender underlegen Kvinde. Og dette Forhold er naaet derhen, at han maa lade sig binde til hende for altid. Han kjender Ægteskabslænken skrue sig om Foden . . . Og det nu, da han ret skal vise, hvad han bærer i sig. Han føler, at hans Kald er at skrive, at fortælle Menneskene, hvilke Tanker og Stemninger han har undfanget i sin Sjæls Ensomhed. Han har et Skuespil færdigt — saa sky er han, at han lader en Ven indlevere det til Teatret, hvor det blir opført i dennes Navn (!) —, og hans Hoved myldrer af Idéer og Planer til nye Verker.

Hun, som binder ham, er en lidt falmet og lidt færdig Dame. Han føler ingen Kjærlighed, ingen dybere Sympati for hende. Skulde han følge sin Tilbøielighed, saa giftede han sig med den lille Agnes Rein, som i Stilhed har sendt ham mer end ét blaat Øiekast. Men ellers trænger han ikke stort til Mennesker. At tænke og give Tankerne Ord er hans høieste Lyst.

Saa gifter han sig med den halvgamle Dame. Hun har en Modeforretning, og han en beskeden Post paa et Kontor. Men det gaar fra største Stund af daarlig med Samlivet. Han faar ingen Ro til sit Arbeide, — det ligger jo helt over hendes Horisont; og hun lider under hans Kulde og Optagethed af sit. Hos ham slaar Fortvilelsen over at bære Ægteskabets Trællelænke ud i en stille nagende Bitterhed mod hende. Det daglige Samvær

udarter lidt efter lidt til en uafladelig Krig med Beskyldningers og onde Ords forgiftede Vaaben. Det gaar daarlig med hendes Forretning. Og Fattigdommen plager og piner, puster stadig ny Ild til hans Uvilje mod hende.

Jo grusommere han er i sin Kulde og Haardhed, des mere ydmyg og trællefrom blir hun. Hun er hysterisk i sin altid forsmaaede Ømhed for ham. I Virkeligheden er hun knækket og udslidt. Og da han tidlig en Morgen vaagner af sin korte Febersøvn efter at have siddet og skrevet halve Natten, finder han hende død.

Han er fri Lænken, — men nu begynder Ulykken først for Alvor at forfølge ham. I samme Øieblik, han rædselsslagen forstaar, at hun er død, slaar den Tanke Kloen i ham: Nu vil man mistænke mig . . . Menneskene omkring os, som har vidst, hvor daarlig vi levede sammen, vil tro, at jeg har dræbt hende. Dette fortvilede Indfald tager Magten fra ham, fylder hans Bevidsthed, under ham ikke et Sekunds Ro. Hans Hjerne har tabt Balancen; de latterligste, mest forrykte Fantasier svirrer om derinde lig en opskræmt Insektsværm, og rent forstyrret af Angst styrter han stadig paany afsted i sit blinde Kredsløb for at søge Redning for sine Forfølgere. Forgjæves! Hvergang han lettet puster ud efter at have stængt én Mistankes Dør, aabner Væggen sig bag ham, og ud af den myldrer nye uanede Rædsler. Og samtidig forstaar han godt, at alt, hvad han saaledes finder paa for at bortlede Opmærksomheden fra sig, reiser sig som fældende Vidnesbyrd imod ham. Omsider befries han for alle sine Sorger, idet han overkjøres af et Jernbanetog, hvis Skinnevei han er kommen ind paa i den Hensigt at rydde afveien en eller anden mistænkelig Gjenstand.

Skildringen af denne Tankens Selvopløsning, dette vaagne, bevidste Mareridt, som saa pludselig overfalder den Ulykkelige, er udført med overbevisende Kraft og Klarhed. Men dets Opstaaen er ikke motiveret. Det kommer som en Straf over ham. Som en Gjengjældelse for alt, han har forbrudt mod den Døde. Man gjætter ikke feil, naar man tyder Roman- . bittert ironiske Titel saaledes.

Thi det dybt værdifulde ved THEODOR MADSENS Bøger er deres Forstaaelse af de menneskelige Handlingers lovbundne Aarsagssammenhæng. Og denne Forstaaelse er saameget mere

indtrængende og virkningsfuld, som den usøgt og uvilkaarlig taler ud af et overlegent nøgternt og billedløst Livssyn.

Etsteds i „Guds Finger" findes der et lyrisk Udbrud, som skurrer besynderlig mod Romanens strengt objektive Stil. Det giver i vage Ord som et forankastet Billede af Thorvald Münthers Skjæbne: Et Menneske, som kommer jagende ud fra Mørket ind i Tilværelsens daglange Lysglimt ... gribende med fremstrakte Hænder ud i Luften efter Lykkens altid vigende Fantom, — indtil Natten, det tomme, evige Intet, atter sluger ham. Dette Billede rummer Kvintessensen af denne Forfatters Livsbetragtning. Hver Verden er et Fængsel, indmuret af evige Skjæbnelove. Hver Tanke en Lænke. Hver Følelse en Bedrager, som øieblikkelig forraader os til vor farligste Fiende og hvirvler os ureddelig ind i Livets Labyrint.

„Marionetter".

Aaret efter „Guds Finger" fulgte Skuespillet „Marionetter". Det er et i formel Henseende klart og dygtigt Arbeide med en sikkert gjennemført Handling og en enkel, kraftig Karakteristik af Personerne. Ingen af disse er dog særlig betydelig eller interessant. De er, som Titelen antyder, Masker og Mannequiner, som viljeløst omtumles i Tilfældets Hvirvel. Dybere set har Stykket sin satiriske Brodd — thi hvor meget menneskeligt Liv er ikke saa graat og grundt, saa fladt og flygtigt som dette Skyggespil? „Marionetter" er et aandrigt Experiment, — og det har i enkelte Scener et Humor, som vor Digter ellers altfor sjelden har ladet komme tilorde.

„Under Kundskabens Træ".

I sin siste Roman „Under Kundskabens Træ" (1897) har THEODOR MADSEN ydet sit bedste og betydeligste Arbeide. Denne ene Gang er det lyktes denne Skribent, hvis Sprog er ligesaa jevnt og ligetil, som hans Form er kold og klar, at kaste et varmt, uroligt Stemningsskjær over sine Billeder af Hverdagens fattige Virkelighed. Han har atter taget for sig sin *Helt* — Ask Meinhard, heder han nu — Intellektualisten, den grublende, gjennemreflekterede, lidenskabelige, mistænksomme Sjæl, der inderst inde er saa blød og saarbar som nogen Sværmer og Drømmer. Og i Bog har vor Digter ladet os se ham helt igjennem.

Han er tegnet paa Baggrund af Bohême-Tidens aandelige Røre. Med Hovedet fuldt af Teorier og Slagord kommer han

efter mange Aars Ophold i Christiania hjem til sin Fødeby, hvor han har en gammel fattig Mor og en Søster, som er vokset op til en smuk attenaars Dame. Ogsaa han er elendig fattig og nu særlig uheldig stillet, da han er relegeret fra Universitetet for at have skrevet en som usædelig angivet Avisartikel. Foreløbig vil han prøve at slaa sig gjennem ved at give Undervisning, — for sine Idéer vil han virke ved at holde et Foredrag. Men Elever kan han ikke faa, da han i et af Byens Blade stemples som en tvilsom og samfundsfarlig Person, og med Foredraget har det lange Udsigter . . .

Der er nemlig hændt ham dette, at alle hans Tanker helt fra Hjemkomstens Øieblik er fyldt af Søsteren. For første Gang i sit Liv er han kommen Mennesker og menneskelige Følelser nærmere. Og han faar nu erfare, at alle de storartede Teorier, som han har troet blindt paa, slaar jammerlig klik, naar de skal sættes op som Lov for den levende, uberegnelige, ufornuftige Virkelighed. Selv det mindste Menneskeliv i al dets Ringhed vil for en dybere Forstaaelse, det vil næsten altid sige: for Kjærlighedens og Sympatiens gjennemtrængende Intuition, blive noget uendelig helligt og stort, hvis Væsen ingen Doktrin kan omfatte.

Først vil han praktisere sin Filosofi paa Søsteren. Hun skal føres ind i alle de oprørske Tanker, han selv har tilegnet sig; og han lader hende læse de Bøger, som hensynsløsest forkynder den nye Livsanskuelse. Men efterhvert som han kommer til at holde mer og mer af hende, begynder han at forstaa, at al Viden er som et tveegget Sværd, en herlig Ting for de Sterke og Kloge, men for de Svage et Vaaben, hvormed de oftest saarer sig selv. Han ser, at hun er kringsat af Farer, at hendes varme, livslystne Blod drager hende næsten modstandsløst ind i Fristelsen. Og han, som med Ungdommens Overmod havde hævdet, at alt er tilladt, blir snart en meget streng Moralist. Ja, han formaar omsider at bringe alle sine umulige Forhaabninger, hele sin jordiske Existens som Offer for Søsterens Livslykke.

Et underligt Forhold dette mellem de to, den mørke grublende Bror og hans lyse, letlivede, korttænkende Søster. For ham en syg, haabløs, angstfuld Kjærlighed, der aabner hans Øine for Menneskelivets bundløse Dyb af Rædsler. For hende en flygtig

smertefuld Prøvelse, som bringer hende over i Ægteskabets trygge Havn. Da han har overvundet sin tragiske, fra første Stund dødsdømte Passion, føler han sit Liv som afsluttet. Alt, han eiede og elskede her paa Jorden, har han ofret under — Kundskabens Træ.

— Bøger har sin Skjæbne, heder det med et gammelt Ord. Og det er ofte nok en meget vemodig Skjæbne. Hvor mange husker vel saaledes en Roman som denne? Et Forfatterskab som THEODOR MADSENS, saa blottet for ethvert sensationelt Element, har sikkert ikke til Hensigt at gjøre Lykke hos det store Publikum. Han skriver neppe for at underholde eller behage. Men der turde være faa blandt vor yngre Litteraturs Verker, som rummer en saa dyb og inderlig menneskelig Følelse som „Under Kundskabens Træ". Den sønderrivende Ulykkestemning, som hulker gjennem dens Slutningsscener, fylder os med den Frygt og Medlidenhed, som den ældste og største af alle Æstetikere satte som den tragiske Digtnings Maal. Det vilde forsaavidt ikke være absolut umuligt at sammenligne denne Roman om norsk Smaastadsliv med selve Tragediens Ypperste-verk: Kong Oedipus. I vor Digters stilfærdige Fortælling om en Menneskesjæls Synken sammen foran Tilværelsens ubodelige Forfærdelser er der et Glimt af den samme Følelse af al Menneskelykkes Intethed, af Jordlivets endeløse Jammer som i det udødelige græske Sørgespil. Og — Gefühl ist alles, Name ist Schall und Rauch.

Vetle Vislie. En Forfatter som VETLE VISLIE indtager en Plads for sig indenfor Landsmaals-Litteraturen. Hans første betydeligere Arbeide, Skuespillet *Fru Gerda*, viste sterk Paavirkning af Henrik Ibsen og røbede idethele et udpræget Talent for det psykologiske Problemdrama. Men, besynderlig nok, han opgav den dramatiske Form og har siden udelukkende skrevet fortællende Prosa og Lyrik. Han er født 1858 i Skafse, Telemarken. Foruden de nedenfor anførte digteriske Arbeider har han forfattet en større litteraturhistorisk Monografi om A. O. Vinje. Efter Udgivelsen af „Fru Gerda" levede han i nogle Aar som Litterat og Redaktør af et Vittighedsblad i Christiania. For Tiden er han Adjunkt ved Lærerskolen i Levanger.

„Utan Hovding". VISLIE debuterede i 1889 med Skuespillet „Utan Hovding".

Det var anlagt som et historisk Drama og havde til Emne et Bondeoprør i Telemarken og dettes tragiske Udgang. Men der var ingen Tidsfarve over Stykket, intet Liv i dets Mennesker, ingen Stil i Replikerne. Dets Handling er henlagt til det 16de Aarhundrede, men i Virkeligheden er Stykket enslags Allegori sigtende paa Nutidens Forhold. Forfatteren har villet vise, hvorledes i en tvilende, handlesvag Tid alle ideelle Magter opløses og forgaar, ikke alene Lov og Ret, men Menneskets dybeste etiske Kræfter: Kjærlighed, Trofasthed, Ansvarsfølelse. Slegten blir uden Høvding, fordi den ikke elsker og agter noget, ikke taaler nogen, som er et Hoved høiere end Mængden.

VETLE VISLIE.

Aaret efter fulgte „Fru Gerda“, som i alle Henseender betegner et stort Fremskridt fra dette uklare og famlende Førstearbeide. Det er et moderne Skuespil i fire Akter. Et Idédrama, tanketungt og patetisk, rigere paa lange Lignelser og abstrakt dunkel Symbolik end paa klare Billeder og Anskuelighed. En Tragedie, som imponerer mere ved det høie Maal, der er tilstræbt, end ved Udførelsen. Thi Maalet har været at skildre to moderne Karaktertyper: den aandelig frigjorte Mand, der søger fremad mod større Frihed, og den problematiske Kvinde, som engang har brudt ud af Samfundsburet og er gaat under, men som prøver at finde Veien tilbage til den tabte Fred og Tryghed. Manden er ikke lyktes. Han

virker ofte rent parodisk — som en forfeilet Studie efter enkelte Ibsenske Figurer. Men Gerda husker man.

Hun har levet sin Ungdom i freidig Sorgløshed, — da driver Ulykken hende en Dag ud af det lune Barndomshjem. Hun har ingenting lært og maa bøie sit stolte Sind og gifte sig for at blive forsørget. Ægteskabet gaar snart overstyr; han var utro — og hun ogsaa for den Sags Skyld. Hun synker ned i en Tilværelse af trist Fattigdom og haabløs Opgiven af alt. Omsider glider hun ind i et nedværdigende Forhold til en hende helt ligegyldig Kavaler.

Det er denne Fortid, der vælter sig over hende som en rædselstung, uafrystelig Skyldbyrde, da hun en Dag træffer Manden, som hun har tænkt sig den Udvalgte: høisindet, fornem, aandelig frigjort. Dette er den store Kjærlighed, det ved hun saa sikkert. Men over hende kommer den som Tungsind, som endeløs Sorg. Hun flygter fra ham. Men hun flygter ogsaa fra alt det gamle. Hun vil trodse sig gjennem Livet paa egen Haand, alene, langt borte fra alle Mennesker. Men han vil ikke opgive hende. Og hun synes ikke, hun kan leve efter at have tilstaat ham sin dybeste Fornedrelse: at hun hengav sig til en fremmed Mand i ussel Sløvhed, fordi hun var fattig og ikke holdt Fattigdommen ud. Helst vil hun dø. Da det ikke lykkes, vil hun kaste sig ud i sit gamle Liv igjen. Men det kan hun ikke længer. Hun tør ikke tænke paa det kommende, tør ikke haabe paa Glæde eller Lykke, — hun ved bare, at hun er hjemløs paa Jorden, og at han er den eneste, hun bryr sig om . . .

Ogsaa „Fru Gerda“ er et i mange Henseender umodent og usikkert Begynderarbeide. Flere af Bifigurerne er temmelig overflødige, — og forøvrigt tegnet helt uden Lune og Lethed. Men Stykkets værste Anstødssten er Sproget. Skjønt omtrent alle dets Personer i Virkeligheden taler almindelig dannet Bymaal, lader Forfatteren dem knote Landsmaal. At dette er galt, har han nok havt en Følelse af selv. Thi han har søgt at lægge sin Sprogform saa nær som muligt ind til Rigsmaalet, ja sat fremmedklingende Ord af dette uden nogensomhelst Forandring ind i sin Text!

„Heldøla“. VISLIES næste Bog, Fortællingen „Heldøla“ (1895), er en

dygtig og sikkert formet Bondelivsskildring — og som „Fru Gerda“ væsentlig en Kvindehistorie. Gullbjørg heder hun her, denne utilfredse, urolige Sjæl med Længsler ud over det fattige, graa Hverdagsliv. Dengang hun var ung og vakker og drømte glade Drømme, havde hun et Kjærlighedseventyr med en Student. Og da det endte med Sorg og Skam for hende, følte hun sig forladt af alle Livets gode Magter. Halvt paa Trods og halvt af Ligesælhed giftede hun sig. „Ho hadde jamt høyrt, at naar ein berre var gift, kvarv alle Griller som Dogg i Sola.“ Men Ægteskabet hjælper ikke hende; hun føler sig lige tom og livsled nu som før. Da kommer der en fanatisk Lægprædikant til Bygden. Og hans Person og Forkyndelse synes hende som en Aabenbaring fra den høiere Verden, hun altid havde stundet imod. Og selv om det gaar saa, at den Mildhed og det Offermod, hun føler i Begyndelsen, snart forvandles til Had, og Nidkjærhed mod dem, som ikke vil følge hende, hun har dog naaet sit Livs Maal. Hun har kjendt de store Følelsers Brand i Blodet — og den stolte Nydelse at have Magt over mange Mennesker. Og hun dør seirsglad i Troen paa den haarde Hevnens Gud, der er som en fortærende Ild for sine Fiender.

„Solvending“.

Efter „Heldøla“ fulgte Prosadigtet „Solvending“, ubetinget VISLIES eiendommeligste og mest helstøbte Arbeide. Denne Gang har han fundet det fuldtonende Udtryk for den dybtsøgende Etos og den abstrakte Lyrik, der er hans Karaktermærke som Digter. „Solvending“ er inspireret saavel af Folkevisen som af gamle og nye Profeters apokalyptiske Billedsprog, — en Grublers Verk, tungt af Patos og svulmende af store Følelser. Det fortæller om Torgils Hein, som drog ud fra sin Hjembygd for at hevne det onde, som var øvet mod hans Æt. Han naar sit Maal. Den Mand, som drev hans Far i Døden ved sin Haardhjertethed, blir med alle sine et Offer for Heins klogt udtænkte Hevnplan. Men Hevneren fanges tilslut i sit eget Net. Den Gjengjældelse, han har fuldbyrdet over sine Fiender, synes ham ussel og styg, nu hans Vilje har seiret. Han græmmer sig over sin Udaad og længes bort fra en Verden, hvor alt gaar ham imod, selv naar han har Lykken med sig. Da kommer Sylvelin, Fiendens Datter, til ham. Hende vilde han

ogsaa fordærve. Ved at gjøre hende ulykkelig vilde han ramme Faderen. Men hun kommer med den Kjærlighed, som soner Synd og heler Saar. Hendes Godhed og Tro og Tilgivelse frelser ham ud af Hadets og Haabløshedens Fængsel. Han ser atter Guds Dag fri og lys over sig.

Med overordentlig Finhed og Ynde er Billedet af denne unge Kvinde tegnet. Men det bedste Indtryk, man tager med sig fra denne Bog, er Mindet om Retfærdighedens Ridder, som ikke kunde tilgive, før han lærte at elske.

Blandt VISLIES senere Arbeider bør nævnes et Bind Digte „Heins Kvæde“ (1898), der indeholder flere fine og stemningsfulde Poesier, men som Helhed virker noget ufriskt og monotont. Hans siste Bog, Fortællingen „Trollringar“, udkom til Julen 1903. Her er den betydeligste Figur atter en Kvinde af Gerdas og Gullbjørgs Art: stolt, tvesindet, ulykkelig. Den psykologiske Karakteristik af hende er dog ikke lyktes saa godt som i de tidligere Bøger.

Ivar Mortenson.

En Forfatter, der ogsaa væsentlig har dyrket Prosalyriken og Dramaet, er IVAR MORTENSON. Han er født i Lille Elvedalen 24de Juli 1857. Som ung Student sluttede han sig med Begeistring til Maalstrævet og begyndte tidlig at skrive i „Fedraheimen“, hvis Redaktion han overtog i 1883. Under det gamle Venstrepartis jevnt fremadskridende Selvopløsning ledede han dette Blad i stadig mere udpræget radikal Retning, indtil det endte som „anarkistisk-kommunistisk Organ“ (1891). Ogsaa senere har han saavel i Tale som Skrift virket for Anarkismens Samfundslære — delvis i Fyrst Krapotkins Aand.

Sit første digteriske Arbeide udgav han i 1890 under Titelen: Paa ymse Gjerdom. Songane aat Savalguten. Det er en besynderlig ujevn og mangfoldig Bog. Størst Interesse har den som et sjelden frimodigt og aabenhjertigt Udtryk for sin Forfatters Personlighed. Forøvrigt turde dens Værd være af rent sproglig Art. IVAR MORTENSON er som Forfatter først og fremst en stilistisk Experimentator. Det er Folkesprogets Rigdom paa Ord, Lyd, Melodier, som har lokket ham til at forsøge sig i Poetens Kunst. Meget betegnende er det saaledes, at han med Forkjærlighed dyrker den rene Efterdigtning. Han har paa dette Omraade prøvet de for-

skjelligste Stilarter: Stevet — som synes at falde ham naturligst —, Folkevisen, de gamle Profeters tunge Patos og vore Oldkvads mægtige Fyndsprog. Og i alle disse Former har det lyktes ham at naa noget eget og eiendommeligt, stundom noget helt udmærket.

IVAR MORTENSON.

I „Paa ymse Gjerdom“ er der lidet af bevidst Kunst. Han tager Ordene, som de kan falde, og er intet mindre end kræsen med den rytmiske Udformning af sine Vers. Friske og freidige er de erotiske Stemninger. Og med muntert Livsmod synger han om de ensomme, landeveistrygende Vagabonder og andre frie Svende, som trives saa godt under Guds aabne Himmel:

Ein treng 'kje bu i noko Hus
    ved Sumarsti.
Ein sov so gott ved Bekkjebrus
    upp i ei Li.

Af en egen barok malerisk Virkning er Digtet „Troll“:

Det tusar i Skogom,
det susar i Furom
    paa Mogom,
det fyk i Fjell og Nutar.
Og Skyflokan' sopar
    etter Fjordom
som tunge, tauge Skuter,
hyfser seg fraa Oddom
med lurvne Loddom . . .

Men her findes ogsaa alvorlig-reflekterede, næsten sentimentale Vers:

Dei seier, naar Tia skrie,
skal Saara gro igjen.
Det er for gamal ei Lære,
eg trur ikkje lenger paa den.

Eg trur ikkje paa den Læra.
Hev eg eit Hjartesaar,
det minkar ikkje, men monar
og eet um seg Aar for Aar.

Det kann vel tykkjas aa besne
og hava fenge Gror.
— Innunder er Saare ope
og Verken er like stor.

Det legs væl over ei Hime,
men brest, naar du kjem burtpaa.
Det er liksom Isan' um Hausten,
dei er ikkje litande paa.

Nei Kniven du fulla maa bruke
um du vil faa det te gro,
og stande kald og sjaa paa
det renn ein Straum utav Blo.

Den siste Halvdel af Bogen indeholder en Række frie Oversættelser efter Esaias, Prædikeren og Jobs Bog. Man finder i disse Stykker det etiske Grundlag for den christne Anarkisme, som Mortenson senere har forkyndt i Foredrag og Avisartikler. I stilistisk Henseende er de Udgangspunktet for den lyriske Prosa i Skildringer og Betragtninger som „Hildring“ og „Nyt Livet“ — samt for hans næste Bog: Or Duldo. Draumkvææ (1895).

„Or Duldo“. Dette Verk betegner et stort Fremskridt i formende Evne. Man møder overalt en original, fantasifuld, ofte en raffineret og dekadent anløben Sprogkunst. Men desværre lidet af den morsomme Umiddelbarhed, det freidige, naive Gemyt, som glædede En i „Paa ymse Gjerdom“. Her findes Stemninger som t. Ex. „Utferd“, der gjør et fuldstændig meningsløst og usammenhængende Indtryk. Andre, saaledes „Livsens dryk“, virker som en komisk vanmægtig Efterligning af Das andere Tanzlied i *Also sprach Zarathustra*. Nietzsches dunkle, lidenskabelige Mystik er det farligt at forgribe sig paa, selv for den Skribent, som hersker suverænt over et rigt Kultursprog. For en stilistisk Fribytter som Ivar Mortenson, der øser af et udyrket Folkemaals kaotiske Dybder, er det den rene Dumdristighed.

Det, vor Digter har søgt at finde et dybt og sterkt Udtryk for i denne Bog, er den religiøse Naturfølelse. Han har villet tolke Jordaandens dunkle og mangetydige Tale. Men hverken fra Tankens eller Fantasiens Side er det lyktes ham at præstere

noget helstøbt eller betydeligt. „Or Duldo" har Værd udelukkende som Skriftverk, som stilistisk Experiment. Der er en ny Rytme i en Prosa som denne: Dokk æ natta, dokk æ skog, dokk æ kvar ei rute. Enn ligg folk aa kviler i morgodraumen go.

Bare drosa fagre, bjarte gygresola — ho einast ikje sov.

Aa Jøysen han logar i glitrande glans, aa bjorka stend didrar sylvkvit aa bjart kringom Liastaulen . . .

Men der er ogsaa en dybt personlig, naturfrom Poesi over Stykker som „Dæ blanke auga" og det, som begynder med Ordene „Slitas maa dæ": Sjaa bjørka skifter hamen kvart eit aar, nytt om vaaren, kastar dæ av seg om hausten. Men eg æ som furu aa gran, bare røiter some bar, men livelengda maa ein bera dæ som ein hev fengje.

Fuglen flyg i lause lufta, fisken svem i hav, dyr i skogen reiker vitt omkring, trea veksa op mot himlen høg. Men eg æ som graae faste berge, bare regn aa vind løiser gran for gran heile ævelængda . . .

Først i sit siste Arbeide, „Soguspel"'et *Varg i Veum* (1901) har Ivar Mortenson naaet frem til at skabe et helt gjennemført og eiendommeligt Kunstverk. I dette Stykke, i hvilket han rigelig og høist sindrig har benyttet saavel vore Oldkvad som alskens Stev og Barnerim af Folkepoesien, fremtræder vor Digter som en blændende overlegen Sprogets Virtuos. Unægtelig gjør ogsaa hans Kunst og Lærdom sig altfor sterkt gjældende; dette Drama er meget langt fra at være tilgjængeligt for det store Publikum. Det er paa sin Maade ligesaa ufolkeligt som det meste af den gamle Skaldepoesi. Men det bæres heltigjennem af en sterk og egen Stemning. Der er et Pust af primitiv norrøn, af urgermansk Aand over det. Det minder En nu og da om enkelte af Wagners Digtninger, — Stykket er maaske ogsaa i noget Mon inspireret af Wagnersk Musik.

„Varg i Veum" er noget helt nyt og særeget i vor Litteratur.

Jacob B. Bull (se Bind II, S. 933) har i det forløbne Tiaar udfoldet en omfangsrig og mangfoldig Produktivitet. Han slog afgjørende igjennem med det i 1897 udkomne Verk „Af Norges Jacob B. Bull.

„Af Norges Frihedssaga".

Frihedssaga", en Cyklus mandige, varmtfølte, af en høistemt Fædrelandskjærlighed gjennemaandede Digte. De blev af den begeistrede Kritik hilst velkommen som en norsk *Fänrik Stål.* Og i de bedste af disse patriotiske Kvad og Sange er der Glimt af Runebergs folkelige Patos, af hans enkle, plastiske Menneskesyn, af hans uskrømtede og trohjertede Følelse for Krigens Poesi. Frihedssagaen indledes med det udmærket smukke Digt „Kristiern II farer fra Norge":

Kong Kristiern rider ad Oslo Bro,
af Modbør bøiet og bleg
I Kvæld skal han fare fra Land og Bo;
de Nordmænd følger ham tause og tro;
de aldrig sin Konge sveg.
I Kummer og Kvide staar Norriges Land;
det hulker i Hytte, det stirrer fra Strand,
der han drager, Kong Kristiern Tyran.

Kong Kristiern stod paa sin Skude stil
og saa mod de blaanende Fjeld;
fra Skogene strømmed ham Susning til;
af Vandene steg det som Mumlen mild:
„Farvel, vor Konge, Farvel!"
Det laa der det fagre, det fattige Land;
det hulked i Hytte, det stirred fra Strand,
der han reiste, Kong Kristiern Tyran.

— — — —

Det Land, som fra Haralds og Sverres Tid
til Høvdingetale var vant,
laa herjet af Herrer, dræbt af Splid;
paa Hundrede Aar kom ei Konger did
og leved sit Folk iblandt.
Saa kom han, den jernhaarde, hadede Mand,
med Frygt i sit Følge, med Blod og med Brand;
saa kom han, Kong Kristiern Tyran.

Og høit over Lande med ham der steg
en isnende Rædsels Ro.
De Høge, som fordum mod Folket skreg,
de holdt sig i Huse; de skalv; de teg
under Ørnens vældige Klo.
Og Ro fik hver Hytte, og Ret fik hver Mand;
der var dog en Konge i Norriges Land,
da han sad her, Kong Kristiern Tyran.

— — — —

Blandt de øvrige Digte i Samlingen bør fremhæves de dramatisk livfulde Vers om Kjeld Stub, det dystert høitidelige „Griffenfeldt paa Munkholmen", den muntre Sang om Gamle Koss og endelig den malende Skildring af Sammenstødet mellem Hans Kol-

bjørnsen og Karl den tolvte — ret et Krigsbillede, tegnet med ridderlig Bravour og Patos.

Efter dette Verk fulgte en Række historiske Romaner, udgivne under Fællestitelen: Mørke Aarhundreder. I. „Bondeoprøret", II. „Dyveke i Norge", III. „Dyveke i Danmark" (1900—02). De to sist udkomne Bind af Serien heder: „Fra Fru Ingers Tid"

JACOB B. BULL.

(1902) og „Jomfruerne paa Østraat" (1903). Det er romantisk-patetiske Skildringer og Stemninger, udformede i et høispændt lyrisk Sprog; — en Frihedssage paa Prosa, foredraget med en festlig svulmende, værdig og ordrig Veltalenhed. Diktionen i denne Prosa er ikke synderlig forskjellig fra den tungt pompøse og monotone i hans Vers. Og Grundsynet paa Mennesker og Begivenheder er det samme. Her findes akkurat saa megen Psykologi som i de Ingemannske Romaner. Vor Digters Skildringer fra det norske Folks mørke Aarhundreder er udført i samme Aand som hin drømmende Romantikers naivt sværmeriske Billeder fra Danmarks Middelalder. Tankegangen er den folkelig-poetiske, som fylder

Historien med glansfulde Helteskikkelser i Panser og Plade, med store Handlingers Pust, med dybe og dæmoniske Karakterer. Forud for de vanlige historiske Romaner har de dog en mere omhyggelig og virkelighedskjær Tegning af Naturen og Folket i dets daglige Færd. Ikkedestomindre vil vistnok den enstonig retoriske Iklædning, som Digteren har givet sine Skildringer, hindre dem i at blive egentlige Folkebøger.

„Folkelivsbilleder"

Ulige større Værd end Romanerne har BULLS Fortællinger fra Østerdalen. De foreligger i forskjellige Samlinger: „Skisser", „Fra Skog og Fjeld", „Mellem Fjeldene", „Folk fra Dalen" (1892—97), — for Tiden kommer de i Forening med nogle nye i en Udgave paa 2 Bind under Titelen „Folkelivsbilleder". Disse mindre Arbeider rummer det bedste og mest helstøbte af vor Digters Produktion. Intet af, hvad han ellers har skrevet, giver et saa tilforladeligt og sympatisk Indtryk af hans Menneskevæsen. Man føler hele hans sterke, begeistrede, varmblodige Personlighed gjennem hvert Ord, hvert Billede. BULLS Prosa er i disse Skildringer og Berettelser fra de østerdalske Skogbygder saa norsk, saa hjemlig og ægte, at han kan nævnes sammen med den uforlignelige Sprogets Mester: P. Chr. Asbjørnsen. Vi lærer at holde af dette Bondefolk, som vi stifter Bekjendtskab med gjennem en hel Vrimmel af Typer, — denne Race med det dulgte, bundne, stilfærdige, men under Overfladen voldsomme og lidenskabelige Følelsesliv. Og hvilken fin, sikker Kunst, hvilken plastisk Anskuelighed i Naturmaleriet: „Det var Jonsoknat. Som et halvklart Slør hang Natteluften over Aaserne; langs Elvebredder og hen over Jorder hvidned det paa blommende Hæg; en og anden forsinket Humle summed betagen omkring i det ydre Blomstermylder; dybere indefra, hvor Fugtigheden efter Vaarflommen endnu stod igjen i Sænkningerne og mellem Tuverne paa de flade Jorder, kom den sunde, bitre Lugt af Silje, som stod med brungrønne, silkemyge Blade og sølvgraa Gaasevinger udover de lyse Grene.

Og over Engene hen groed det unge, kjølige Græs, mæt og mygt, saa det sinked Foden, naar en gik. Fisk vaked fra Elven, paa hvis svale, klarnende Strøm store Fly drev sparsomt i Natstilheden; Akerriksens skarpe Snærp kom og taug fjernt og nær; men fra Granskogen hidover kom Maaltrostens Sang høi og vak

som en Livets Tone i Sommernatten.“ Eller i dette Høstbillede: „Der er solklar Høst over Dalen, Morgenkjølighed i Luften, Rimfrost over Jorder og gulnende Enge; Rognens Blade er forlængst faldne; Birken staar bar med Glitter over de brunviolette Kviste; et og andet Aspeblad bæver langsomt, stivfrossent under den svage Morgenvind; Solglansen smelter det tynde Lag af Rim, som ligger paa de isgraa Gjærder; det damper af Elven, som gaar Veien forbi i sval, sortnende Strøm med dyb Kulp og baarende Hvirvel, taus for Fiskespræt, fuld af rogntung Sik, som søger op at tide nu i den sene Høst.“

Og endelig i denne Skildring af en Vinterdag: „Det er tindrende Vinterdag i Østerdalsskogerne. Nattens Nysne ligger tynd og ryr over Skogsødet med gulhvid mæt Glans, der Solskinnet falder, og Vinternattens blaakolde, stjernetindrende Æventyrtone i alle Skygger. Slagspor efter Hare korser mellem Gransnarene; vevre Striber efter Mus, som har rendt, tegner sig over Snefonnerne, blir borte som et rundt Hul ved en Tuve, dukker op paa den anden Side ved en Furulægg og gaar videre. Træernes tunge, festlige Kroner fylder Skogen med sin hvide, lune Stilhed. Af og til fornemmer En de fjerne Titt af en Meise, som smutter ud og ind oppe i en kvistrig Gran; en Lavskrik kommer paa lydløs Flugt, slaar ind i nærmeste Træ med sit hæse, skræmte Skrig og tier. Lidt Sne drysser ned. En Gren vugger, saa er det atter Taushed“ . . .

Her findes henrivende, mildt humoristiske Livsskildringer som „En Husmandssjæl“, „Kirsti paa Topp“, „Vechl-Jens“ og „Gammel-Jakob“; mørke Skjæbnebilleder som „Oline Kroken“, „Finstubrødrene“, „Kaffibrændkari“; Beretninger om alskens ensomme og forfeilede Existenser som „Fløtar-Lars“, „Sjuluspær“, „Gammel-Haugen“ og „Sveltlars“; den tragiske, lidenskabsfyldte Kjærligheds-historie „Rop i Skogen“ — et Maupassantsk Motiv; smaa Romaner som „Lykkje-Knut“ og „Per Volden“. Dette siste Stykke er ellers ikke lyktes helt. Det er Fortællingen om en brav og stilfærdig Bondegut, som i Fortvilelse over sin Mors djævelske Ondskab dræber hende med Gift. Dens Begyndelse er udmærket. Vi faar det mest levende Indtryk af, hvordan den stakkars Per mishandles af det fæle Fruentimmer, vi ser, hvordan hun paa den raaeste Maade tilsøler og slaar ned alle hans erotiske Forhaab-

ninger . . . ja bent frem tvinger ham ud i Forbrydelsen. Og med overbevisende Sikkerhed er det eftervist, hvorledes den forfærdelige Tanke faar Magt over ham. Men den videre Udvikling, Skildringen af hans Ophold i Fængslet og den endelige Tilstaaelse er ikke fyldestgjørende. Den valgte Form har været for knap. Her var Stof til en hel Roman.

BULLS siste Folkelivsbillede er den smukke Fortælling „Fonnaasfolket“, som udkom i 1902.

Kristofer Randers og Theodor Caspari.

Af de to Digtere, som i lange Tider var de eneste til at holde Versekunstens Traditioner ilive i vor Litteratur: KRISTOFER RANDERS og THEODOR CASPARI, har alene den siste udfoldet nogen større Produktivitet i de senere Aar. Fra RANDERS's Haand foreligger der kun etpar Hefter Fest- og Selskabssange (se iøvrigt dette Verks andet Bind, S. 915). CASPARI udgav i 1897 „Norsk Høifjeld“, et stateligt Bind Skildringer og Stemninger i Vers og Prosa. De Digte, som findes her, hører til de bedste, han har skrevet. Prosaen derimod er ganske uinteressant. Den bærer Mærker af Polemikeren CASPARI fra „Sonetterne“ og „Tidsbilleder“. Man vil erindre, at denne Forfatter debuterede som Satiriker, at han i de berømmelige Ottiaar øvede en hidsig, om ikke synderlig dybtgaaende Opposition mod, hvad dengang kaldtes „moderne Ideer“. Med de i 1891 udkomne „Digte af Per Gynt“ forlader han Satiren og gaar over til den Lyrik, han siden ufortrødent har dyrket: den stemningssøgende, naturskildrende og naturforherligende Poesi. Han viser sig i nævnte Samling i Besiddelse af en udviklet Formevne, en smidig og indsmigrende Rytmik, — men midt inde i et følsomt Vers eller en klingende Melodi kan der dukke op et tilstøvet litterært Fremmedord, en gammel, afbleget mytologisk Talefigur, som egentlig hører hjemme i hans første, ofte svært „polyglotte“ Digte. I „Norsk Høifjelds“ lyriske Del findes ingen saadanne sproglige Tilbagefald.

„Norsk Høifjeld“.

Denne smukke Bog, der i det ydre fremtræder som et Pragtverk med ypperlige Illustrationer af Kittelsen, Holmboe, Uchermann o. fl., er tilegnet Welhavens Minde. Og med Rette. Thi det er Lyrik af den Welhavenske Type: behersket, gjennemreflekteret, vemodig — hvor den er bedst. Her findes inderlige, helt hengivne Poesier som „Blaaveis“ og „To Søstre“. Derimod er et Digt som f. Ex.

„Nu klær Vaaren sig paa" ikke lyktes, fordi CASPARI mangler den rette kunstneriske Naivitet. Men som Samlingens ypperste Vers nævner jeg den rene, fuldtonende Akkord: „Jeg elsker dig" og de høstlig tungsindige Strofer: „Vinterdrømme" og „Skogens Kirkegaard".

Jeg spurgte Gran og Furu og Alt, i Skogen var,
jeg ledte i Heien, den øde.
Vel tusind Tunger talte, men ingen gav mig Svar:
Hvor Skogen, den gjemmer sine Døde.

Hvor Liens glade Sanger med Livet tar Farvel,
hvor Vildduen dølger sin Kvide.
Jeg spurgte Birk og Bregner; de vidste det vel;
men ingen, slet ingen vilde si det.

Og alle Markens Blomster trohjertig paa mig saa,
men kunde sig ikke besinde.
Saa rysted de paa Hodet og raadde mig at gaa
og spørge de vidtbereiste Vinde.

Saa gik jeg da til Vinden. Den suste og den sang
og svarte mig hastig fra Heien:
„Og vil du bare lytte til Blaaklokkens Klang,
den sætter dig visselig paa Veien."

Men da jeg lagde Øret til Tuens lave Jord
og lytted ved Solefaldstide,
da bares der imod mig en Klokkeklang saa stor,
og da fik jeg Sandheden at vide.

Da kimed det i Lien, da kimed det i Lund
og kimed i Heien den øde,
ja, hvor jeg satte Foden paa Skogens frie Grund,
der vandred og vandred jeg blandt Døde.

Saa ved jeg da, at Døden har allesteds sin Gang,
saa vide som Skogene bruse,
at allesteds, hvor Livet slaar jublende sin Sang,
der lar den sin Aftenklokke suse.

Og altid, naar jeg hører de klare Klokker gaa
saa sagte ved Solefaldsstunde,
da gribes jeg af Vemod, da mindes jeg de Smaa,
som lider og vaander sig i Lunde.

CASPARIS siste større Arbeide er Digtsamlingen „Vintereventyr", som — fantasifuldt illustreret af Kittelsen — udkom i 1901. Den byder paa en Mangfoldighed af muntre Melodier og lystige Skiløberviser, hvori Digteren synger om Skogens Sus i hvide Nætter, om

Vinterdagens tindrende Pragt og alle Sneverdenens fantastisk underfulde Herligheder. Men ogsaa her bærer de reflekteret alvorlige Stemninger Prisen. Jeg nævner saaledes dette Digt om Stilheden:

Og nu er det tyst om Tjernet;
nu drømmer det tætte Snar.
En tindrende Stjerne blinker
igjennem det hvide Bar.
En flagrende Fugl, en liden en,
har slaat sig ned under Granegren
og sover med sænket Hode.
Den sover saa sødt i Is og Sne:
En tindrende Stjerneklode
er Lampen, den drømmer ved.

Og Versene om Skogens Vinterhave:

Den eier ingen Roser
og ingen Blomster blaa;
men frossen Mose smiler,
og visne Bregner hviler
paa Tuens stive Straa.

En Kongle, tung og iset,
som Stormen fra ifjor,
lidt Lyng langs Klippevæggen,
og under Granelæggen
et Skjær af frossen Jord.

Saa arm, saa arm en Have,
og dog saa lys og skjær! —
— — — — — — — —

Per Sivle. En Lyriker som PER SIVLE[1]) (se andet Bind S. 919) er den mest direkte Modsætning til THEODOR CASPARI. Hos ham er den kunstneriske Evne først og fremst Natur, Umiddelbarhed, ægte og oprindelig Naivitet. Hvad han har ydet af Reflektionspoesi, har ikke stort Værd. Heldigere har han været, hvor han har søgt Udtryk for Harme og Vrede. Da faar hans Vers noget af den robuste Fyndighed og Kraft, som kjendetegner det folkelige Humor. Men hans dybeste Eiendommelighed er Evnen til Hengivelse i Øieblikkets Stemning. Digtet „Vaar-vôn" i Samlingen „Bersøglis og andre Viser" (1895) er et straalende Exempel paa SIVLES frodige Fantasisyn, paa hans Magt i det frit strømmende lyriske Udbrud.

[1]) Medens dette Hefte er under Trykning, indløber Efterretningen om Sivles pludselige Død i Christiania den 6te September.

Han har selv aldrig, hverken før eller senere, skrevet noget bedre. Og det har ikke mange jevnbyrdige Sidestykker i vor nyere lyriske Digtning:

Det var ikvell, medan Tankarne sveiv
— so vida ikring dei Fuglarne fèr —
at ute i Skogen eg gjekk og dreiv.
Det var no so fagert og fint eit Vèr
Himlen han kvelvde seg klaar og rein,
og Vaaren log ifraa kvardan Grein:
„Du Per, du Per,
— aa hei! aa hop! — og er du no der!
Og kjenner du inkje ikvell, ikvell,
at Livet, det er no det likaste lell?"

Og alle dei Blomar og grøne Straa,
eg saag, kvarhelst eg so gjekk og fór,
dei rudde seg Rom so hugheilt, dei smaa,
imillom det Lauvet, som datt ifjor;
dei keik, og dei nikkad. — Eg tykkte, eg,
det var, som vilde dei segja til meg:
„Du Per, du Per,
— titt, titt! titt, titt! — og er du no der!
Og kjenner du ikkje ikvell, ikvell,
at Livet, det er no det likaste lell?"

Og Vinden, han viftad so endr og Gong,
alt medan Soli i Vester seig.
Og Gauken, han gol, og Sysvorti song,
og Lerka, ho trallad, imedan ho steig.
Og som eg daa gjekk der og ruslad so smaat,
eg tykkte, eg skynad deim alle so godt:
„Du Per, du Per,
— ku ku! kvivitt! tilleti! — er du der!
Og kjenner du inkje ikvell, ikvell,
at Livet, det er no det likaste lell?"

— So andad eg ut av min Barm so saar
den Dauda-Dumba i djupe Drag.
Eg drakk av den Lufti so frisk og klaar,
og klinkad med Livet, som liver idag.
Eg nikkad til Lauv og til Gras og til Blom,
eg trallad aat Fuglo, so Lunden gav Ljom:
„Han Per, han Per,
aa — hei! Hurra! tralala! — han er her!
Og det kan han kjenna ikvell, ikvell,
at Livet, det er no det likaste lell!"

Bersøglisviserne er Sivles friskeste og rigeste Digtsamling. Her findes fine og inderlige Poesier som „Løv" og „Haust", pragtfuldt svulmende Sange som „Heis os et rødt, et flammende Flag!" og „Vi vil os et Land!", — varme og dybe Strofer som „Ljos" og „Solkverv". De to følgende Samlinger „Skaldemaal" (1896)

og „Olavs-Kvæde“ (1901) er holdt indenfor en snevrere Ramme. De fleste af disse Poemer er af den patriotisk-historiske Art — ofte med et sterkt agitatorisk Tilsnit. Blandt de bedste maa nævnes Indledningsversene „Soga“, det storslagne „Utferds-Draapa“, det fantasifulde „Troll“. Men dybest personlig virker de Digte, hvor hans Naturglæde og hans varme Følelse for Børn og Dyr faar folde sig frit ud, saaledes som i „Paa Solsida“, „Lerka“, „Olav og Erla liti“.

PER SIVLES første betydelige Arbeide var den lille Samling „Sogor“, han udgav i 1887. Disse Fortællinger om en Guts mangehaande Oplevelser — i Sorg og Glæde, om hans Venner blandt Dyr og Mennesker, hans daglige Færd og Ufærd hører til det allerbedste, vor Litteratur eier paa Barneskildringens Omraade. Men SIVLE har siden kun undtagelsesvis dyrket denne Genre. Etpar Skizzer i den lille Bog „Folk og Fæ“ (1898) er det hele. Paa dette Felt har han imidlertid faat en talentfuld Efterfølger i den noget yngre RASMUS LØLAND. Som Skribent staar denne Forfatter vel ikke paa Høide med SIVLE, — hans Sprog har ikke det kraftige Dialektpræg, dog er det ellers friskt og klangfuldt. Men han er — i sine bedste Ting — en ypperlig, lunefuld Fortæller og har udfoldet en stor Produktivitet.

Rasmus Løland.

RASMUS LØLAND er født den 21de Mai 1861 ved Hylsfjorden i Ryfylke. Hans Ungdom gik hen med tungt Slid for Brødet. Det svære Udearbeide — det var mest Tømmerhugst — gjorde ham omsider næsten helseløs. En smertefuld Hjertelidelse i Forening med Tungsind og Grubel tvang ham til at finde sig lettere Sysselsættelse, som Haandverker o. l. I denne Tid begyndte han at forsøge sig som Skribent. Allerede paa Amtsskolen var han gjennem GARBORG's „Fedraheimen“ vakt til Forstaaelse af Landsmaalets Betydning, — og det var paa dette nye Sprog han nu prøvede sine Kræfter. En liden Fortælling „Hans og Margrete“, som han offentliggjorde i „Lauvduskar“ for 1886, skaffede ham Anerkjendelse fra kyndigt Hold. Hans første Bog „Folkeliv“, en Samling mindre Stykker, udkom i 1891. Aaret efter fulgte de tre smaa Bind: „Skuld“, „Paa Sjølvstyr“ og „Ungar“. I dem fremtræder LØLAND som den fuldt modne Fortæller og Menneskeskildrer.

En liden Beretning som „Skuld“ er i al sin Fordringsløshed

helt udmærket. Den giver et Billede af en udfattig vestlandsk Husmandsfamilies mangehaande Sindsbevægelser, medens de faar Besøg af en Kreditor, i hvis almægtige Haand hele deres jordiske Velfærd ligger. Et trist Motiv, men behandlet med et rigt og befriende Lune, der slaar os imøde som et godt Smil. I Tonen er der en stille dulgt Ironi, som minder om ARNE GARBORG. Formen er knap, sikker prægnant; betegner forsaavidt et Høidepunkt, som LØLAND i sin senere Produktion kun sjelden er naaet op til.

I „Ungar“, „Paa Sjølvstyr“ og den i 1894 udkomne „Kor vart det av Jola?“ har han givet os en Række ypperlige Barnefortællinger. Ingen opfunden Skildring kan være enklere, mere dagligdags og ukunstlet end disse Berettelser om, hvad der foregaar i Barnesjælens rige, ukjendte Dybder. Alt er holdt nær ind til den strengeste Virkelighed. Men ogsaa gjennemaandet af en skjær og tendre Poesi. LØLAND kan skrive en spændende Roman om saa lidet mærkværdige Hændelser, som at lille Erik forfølges af en Gris, eller at vesle Nils har gaat sig vild i Skogen. og han kan med ubevidst Skarpblik og en næsten religiøs Sans for Nuancen og de smaa Overgange give et psykologisk Detaljmaleri af, hvad en slig liden Fyr gjennemgaar af oprivende Sindsrørelser, naar han har gjort noget galt: Skam, Anger, Trods, Skadelyst og Skadefryd . . . , saa vi maa tænke paa enkelte Russeres fantasifulde og inderlige Studier over det ubevidste og forsvindende smaa i Sjælelivet.

RASMUS LØLAND.

Sin første større Fortælling „Skattegravaren“ udgav LØLAND

i 1893. Den hører ikke til hans betydeligere Bøger. Det synes, som om denne Forfatter mister sine bedste Eiendommeligheder, naar han indlader sig paa en mere vidtløftig Komposition. Han blir da let plat og kjedelig. Manglerne ved hans Kunstform træder tydelig frem. En slem Feil ved hans Stil er det, at han — som de fleste Landsmaalsforfattere — bruger for mange Omsvøb, for mange og for almindelige Ord. Hans Prosa mangler Nerve, savner Prikken over i'et.

Som et af de bedste blandt LØLAND's senere Arbeider maa nævnes „Emne“, en Samling mindre Skildringer, der udkom i 1896. Det er mest de skibbrudne Existensers triste Saga, som her fortælles. Ufuldbaarne Kunstnerevner, som visner bort oppe i en Fjelddals Ensformighed. Naturbørn med ømme Nerver og fine, modtagelige Sind, som bærer Skjønhedsdrømme og underlige Længsler i Hjertet, men blir gaaende om som hjemløse, foragtede Halvtomsinger blandt sine egne. Hvem ved, hvad de kunde drevet det til, den syge Felespilleren eller den stakkars mislykkede Digter, om de havde faat et lidet Glimt af Forstaaelse ind over sin armodslige Tilværelse. Nu har deres frugtesløse Stræv for at bringe noget ud af sine Anlæg kastet dem ned i Mismod og Haabløshed . . „liksom Graset veks ut i kvite, blodlause Tæger og Broddar i Staden for til Straa og Blom, naar det er stengt burte fraa Soli.“ Men der er ingen Bitterhed i Skildringen. Disse Udstødte og Overflødige bøier sig under Nødvendighedens Lov.

Det er dog ikke bare Billeder fra Tilværelsens Skyggeside i denne Bog. I „Mansemne“ giver han nogle fornøielige Interiører fra nygifte Hjem, hvor den yngste Generation raader med uindskrænket Magt og Myndighed. Og i den samtidig udkomne Skildring „Nervesliten“ driver han Løier med etpar indbildte Syge.

Af LØLAND's Bøger fra de senere Aar bør nævnes: „Hugtekne“ (1897), „Jordvend“ (1898), „Heime og ute“ (1901) samt de to Bind nye Barnefortællinger: „Smaagutar“ og „Det store Nashorne“.

Hans siste større Arbeide „Aasmund Aarak“, som udkom i 1902, minder noget om de mørke Skildringer i „Emne“. Det er en Sygehistorie, en langt udspunden Fortælling om et trist, forfeilet Liv. Størst Værd har den ved sin enkle, høitidelig-monotone

Stil og de smukke Naturskildringer. Straks i Begyndelsen er der et Billede af en Solnedgang; deri er Bogens Tone anslaat, og vi faar som et Løfte om et interessant Sjælemaleri: „Langt ute der fjorden skar inn stod soli tett ned mot dei laage fjelli, ho var so stor og raud, og skyerne ikring var som eld og glod og regnboge i kantarne. Yver alle fjelli paa kor sida aat fjorden laag det eit underlegt raudblenk av solskin, og like eins burtetter alle furutopparne kring aasen. Og her og der lyste det endaa meir upp i ei bjørk eller osp som stod der med gult lauv. Uppetter bakkarna og urderne under fjelli, og heilt upp mot himmelsyni ovanfor fjellstupi, var det mest berre haustgul lauvskog, og tréi vart alle stader liksom so luvande og store, naar dei gulna og soli skein soleis paa dei; jamvel smaabjørkerne i skaarerne uppetter fjellveggjerne stod der som dei vøre gilde store tre . . . . . Var det *soleis* det hadde vore aust i dei underlege landi der det hadde hendt alt det dei las um i bibelsoga? Han hadde alltid tenkt sig mest det, berre at der var varmare sol. Furorne var sedertréi paa Libanonfjelli, og dei gule bjørkerne maatte vera palmetréi; og dei raudgule osperne oljetréi . . . Aa nei der maatte ha vore endda mykje underlegare. Og der gjekk folke ikring og var hyrdingar i skogarne, og der hadde Vaarherre sjølv gjenge millom dei, og der ein stad hadde Paradise sjølv vore“ . . .

Men Bogen holder ikke det Løfte, som denne Skildring giver.

II.

Knut Hamsun.

iden Alexander Kielland i Slutten af Syttiaarene pludselig fremtraadte med sine vittige, elegant skrevne Novelletter, havde der ikke i norsk Litteratur vist sig et. saa opsigtsvækkende nyt Talent som den navnløse Forfatter, der i det danske Tidsskrift *Ny Jords* Oktoberhefte for 1888 offentliggjorde det besynderlige Novelle-Fragment „Sult“. Den Stil, som her mødte Eǹ, var saa forunderlig fremmedartet, stak saa overraskende af mod den herskende kunstneriske Fremstillingsmaade. Den eiede i rigt Maal den brutalt paagaaende Virkelighedssans, som er Naturalismens bedste Egenskab, men det meste af det Stof, som den naturalistiske Skildrer med stolt og glad Samvittighedsfuldhed dynger op og breder ud i sine Bøger, lod denne Skribent ligge. Paa disse Blade *levede* hver Sætning, hvert Ord. Med trodsig Ringeagt for den sunde Menneskeforstands Logik og den herskende Kunstlæres overtroiske Respekt for alverdens lumpne og ubetydelige Tilfældigheder, havde han vraget alt, som ikke besad Stemningsværdi. Fra Begyndelsen til Enden var her komponeret og stiliseret, til hvert Ord lyste af Digterens egen Sorg og Fryd, og Stykket stod der som et gyldent Net, i hvis glitrende Masker det fortællende og fantaserende „Jeg“ var indfanget. Denne Stil syntes uendelig smidig og udtryksfuld, — en helt gjennemført lyrisk Prosa med frit slyngede, tvangløse Rytmer, med melodisk moduleret Stigning og Fald.

Paa de unge modtagelige Sind virked denne fine stemningsmættede Prosa befriende og befrugtende. Der stod op af den en sterk, berusende Aande af et eget Sind, en suveræn, skrankebrydende, grænseflyttende Personlighed. I al Stilhed, uden ét direkte tydeligt Ord, uden et eneste Skridt hinsides den usynlige Tryllekreds om Digterens Land, gjorde her en ny Livsbetragtning sig gjældende. Hos denne Forfatter brændte bag Lidelsen ved Virkeligheden den Oprørsfølelse, som altid er den drivende Kraft i de Unges Sind, og over hans dæmpede, rykvis opblussende og heftige Tale laa den Stemning af Hjemve mod et ukjendt mystisk Fædreland, — som maaske blot er Oprørsfølelsen i en anden Form.

KNUT HAMSUN
Tegning af Erik Werenskiold fra 1889.

— Udpaa Vaaren 1890 kom „Sult" som Bog. Fragmentet fra „Ny Jord" var sat ind mellem tre nye store Kapitler, og det udgjorde et stateligt Romanbind paa 333 Sider. Det modtoges af Kritiken med næsten enstemmig Anerkjendelse. De yngste, uforbeholdneste Læsere sagde, at siden „Niels Lyhne" havde ingen Bog gjort et saa voldsomt Indtryk paa dem. De henreves af dens hektisk blussende, urolige, snart dvælende og stilfærdige, snart oprevne og jagende Skildringer. Det var en ny, romantisk udskeiende og vilkaarlig Fantasi i dens Ord og Billeder. Der steg et hemmelighedsfuldt besnærende Tungsind op af dens kjølige, høstklare Poesi. Og saa var det jo Bogen om den unge Digter i disse siste

Dage, ... den gamle Historie om den begyndende Skribents Lidelsesgang gjennem alle Armodens Ydmygelser og den hele Skala af Følelser, lige fra faldefærdig Undseelse og Beskedenhed til vild Stormandsgalskab.

Som en besynderlig uforstaat og uforstaaelig fremmed Fugl streifer han om blandt Byens Menneskemylder. I ham fødes de fjerne blændende Skjønhedssyner, for ham toner og lyser Tingene med de sælsomme, ubeskrevne Lyd og Farver, som de fornemmes af hine lykkelig forrykte Visionære . . . Kunstnerne, Dagdrømmerne af Guds Naade. Men at han er alt dette, derom ved ingen noget. Han er en Udstødt af Menneskenes Samfund, en Paria i sin usle Dragt og ved sit afstikkende umandige Væsen.

Naar han vaagner om Morgenen, slaaes han straks ned af hele den haabløse Elendighed, som omgiver ham paa alle Kanter. Hans ynkelig fattige, afribbede, Kot uden Ovn og uden Laas for Døren, hvor Gulvet giver sig for hvert Skridt, og Vinden piber ind af tusen Sprækker, minder ham mest om en ormstukken Ligkiste. De faa Ting, han engang eiede, er gaat til Pantelaaneren. Hver Dag i lange Tider har han drevet rundt og meldt sig til alle mulige ledige Bestillinger, men blot mødt Afslag, halve Løfter, rene Nei...

Saadan er hans borgerlige Milieu.

Og derude — under den blaa Himmel . . .

„Høsten er kommet og har allerede begyndt at lægge alting i Dvale, Fluer og Smaadyr har faaet det første Knæk, oppe i Træerne og nede paa Marken høres Lyden af det stridende Liv, puslende, susende uroligt, arbeidende for ikke at foregaa. Alle Krybverdenens nedtrampede Tilværelser rører sig endnu engang, stikker sine gule Hoveder op af Mosen, løfter sine Ben, føler sig frem med lange Traade og synker saa pludselig sammen, vælter om og vender Bugen iveiret. Hver Vækst har faaet sit Særpræg, et fint henaandende Pust af den første Kulde; Straaene stritter blege op mod Solen, og det affaldne Løv hvisler henad Jorden med en Lyd som af vandrende Silkeorme. Det er Høstens Tid, midt i Forgjængelsens Karneval; Roserne har faaet Betændelse i Rødmen, et hektisk, vidunderligt Skjær over den blodrøde Farve". . .

Han føler sig selv som det faldefærdigste Kryb i denne døende Verden.

Sultens „glade Vanvid“ i de klare Høstdage viger for den sorte Haabløshed under Vinterhimlens onde, graa-vaade Mørke. Fortvilet sidder han Dagen lang paa sit Værelse nede i det usle Logihus i Vaterland eller streifer om i Gaderne og piner sin Hjerne for at finde hine sjeldne kostelige Ord og Billeder, der alene kan udtrykke, hvad hans Sanser har fornemmet og Sjælen skuet . . ., og som i gunstigste Fald lader sig sammensveise til en Føljeton paa nogle Kroner. — Overalt forfølger Sulten ham, og Feberen jager gjennem Blodet. Han blir ulykkelig, uudholdelig ømtaalig. Hans Nerver er rent forstyrrede. Han maa sidde og skrive med Kluder om Hænderne, mens der flammer for hans Øine „et vanvittigt Baal af Straaler, en antændt Himmel og Jord, Mennesker og Dyr af Ild, Bjerge af Ild, Djævle af Ild, en Afgrund, en Ørken, en Alverden i Brand, en rygende yderste Dag“. . .

Sulten gjør ham tilslut rent forrykt. Han forhærder sig i sit Hjerte mod al Skamfølelse, stjæler fem Kroner, bespotter og bespytter Gud med de skrækkeligste Ord, hans fanatiske Hjerne kan finde op, udtænker sig de værste Synder og Forbrydelser at begaa, farer som en løssluppen Sindssyg gjennem Byen, udpønsker og iverksætter de underligste Streger mod hvemsomhelst, oplever umulige Eventyr . . . Indtil han endelig en Dag paa en af sine Togter tumler ombord i et Skib, forhyrer sig og reiser sin Vei, mens „Vinduerne lyste saa blankt fra alle Hjem“ i Byen, hvor han havde udstaat alle Nødens og Angstens og Forladthedens Kvaler.

Det var en i nordisk Litteratur ny Form for Menneskeskildring, som denne Bog gav os. Intet gjennem forskjellige Udviklingsfaser udfoldet Livsløb med Forhistorie og kunstmæssig komponeret Slutning. Her var en Figur grebet ligesom i Flugten og holdt fast til Beskuelse og Ransagning, indtil vi var færdige med den. Man maatte kalde denne Skildring psykologisk, forsaavidt den helt var anlagt paa Fremstillingen af indre Oplevelser, af Sindstilstande og Stemninger; men det var unægtelig et yderst flygtigt, et lyrisk og vilkaarligt Sjælemaleri. Denne Psykolog er altfor ofte en lystig og underholdende Causeur, som morer os og sig selv med de mærkeligste og skøieragtigste Paafund. Der er en tydelig Dobbelthed i hans Livsbetragtning.

Han svinger uafladelig mellem Dostojefskij og — Mark Twain. Med den store Russer har han tilfælles den lidenskabelige Interesse for alt det enkelte, det forsvindende smaa og ubevidste i Sjælelivet. Af ham har Hamsun lært Kunsten at skildre den skjælvende sensible og sensitive Menneketype: dette Væsen, som er viljeløst voldgiven hvert nyt Indtryk, hver skiftende Stemning. Men han eier ikke et Glimt af den religiøse Ærefrygt for og Hengivelse til alt menneskeligt, som er Kjernen i Dostojefskijs Digtning. Han er som Psykolog aldrig naaet op mod de af ham foragtede ældre Skribenter. Som Artist og Lyriker har Hamsun ydet det ypperste. Men han skylder os endnu den Dag idag den sjælelige Livsskildring, som han i sin Tid bebudede som sin Indsats i Litteraturen.

Den Forfatter, som paa denne opsigtsvækkende Maade var traadt frem som en ny Tids Pioner i vor Bogverden, havde allerede et høist mangfoldigt og bevæget Liv bag sig. Knut Hamsun er født den 4de August 1860 i Lom i Gudbrandsdalen. Han tilhører en gammel Bondeæt, i hvilken flere Slegtled skal have havt kunstneriske Anlæg. Farfaderen var Kunstsmed. Forældrene sad i smaa Kaar; — da Gutten var fire Aar gammel, flytted de til Lofoten. I Nordlandenes vældige og vilde Natur voksede den vordende Digter op som en sky og grublende Særling. Nogle Aar tilbragte han hos en Onkel, som var Præst. Herom har han fortalt følgende: „Det var en haard Tid for mig, meget Arbeide, meget Bank og sjelden eller aldrig en Time til Leg og Fornøielse. Saa strengt som min Onkel holdt mig, blev det lidt efter lidt min Glæde at stikke mig bort og være alene; fik jeg en sjelden Gang en Fritime, begav jeg mig da ind i Skogmarken, eller jeg gik op paa Kirkegaarden og vandred om mellem Kors og Plader og drømte og tænkte og talte med mig selv. — Præstegaarden laa overmaade vakkert til, lige ved Havstrømmen Glimma, en mægtig og stenet Strøm, hvorfra Bruset lød Nat og Dag, Nat og Dag... Oppe paa en Bakke laa Kirken og Kirkegaarden. Kirken var en gammel Korskirke af Træ, — jeg ved ikke, om den staar endnu, jeg har ikke været hjemme paa over tyve Aar. Og Kirkegaarden var uden Plantninger og altid uden Blomster paa Gravene; men lige ved Stenmurene pleied der at vokse de frodigste Bringebær, en stor og saftig Frugt, som stod

og suged Næring fra de Dødes fede Muld. . . Men var der ikke Blomster paa Gravene, saa var der om Sommeren et vældigt Græs over den hele Kirkegaard. Det var saa høit og stridt, og jeg sad saa ofte og lytted til Vinden, som sused i dette fórfærdelig haarde Græs, der rak mig lige op paa Livet. Saa midt i dette Sus kunde Veirfløien paa Kirkens Taarn svinge rundt, og denne rustne Jernlyd lød som en forbitret Jammer udover hele Præstegaarden. Det var, som om dette Stykke Jern skar Tænder mod noget andet Jern." (Oplevelser", Norsk Familie-Journal, 1898).

Bjørger.

Fortælling

af

Knud Pedersen Hamsund.

Eget forlag.

BODØ.
Trykt af Alb. Fr. Knudsen.
1878.

Sytten Aar gammel kom han i Skomagerlære i Bodø. I Stilhed syslede han imidlertid med Pen og Blæk, og som Frugt af dette hemmelige Arbeide lod han i 1878 trykke et dystert høitideligt Poem, betitlet „Et Gjensyn" — nogle famlende, ubehjælpsomme Vers, men af en egen naiv romantisk Stemning og eiendommelig Naturfølelse. Kort Tid efter fulgte „Bjørger", en Fortælling paa 124 Sider. Det er Skildringen af en fattig, forældreløs Bondeguts Oplevelser og Sindsrørelser. Sproget er hoist ufuldkomment, fuldt af pudsige selvlavede Ord og Dialektudtryk. Det røber stor Usikkerhed over for de gjældende Regler for Sætningsbygning og Bogstavering. Stilen er helt igjennem farvet af de Bjørnsonske Bondenoveller. Men hist og

her støder man paa et ensligt Ord, et flygtig lysende Billede af et udpræget personligt Tilsnit. Et enkelt Afsnit i Jeg-Form, nogle Dagbogsblade, har en ganske egen Charme, — i dem møder man de første vage Tilløb til den intense og inderlige lyriske Prosa, som ti Aar senere traadte blank og straalende ind i Litteraturen med det anonyme Kapitel i *Ny Jord*.

Imidlertid havde det lange Udsigter med den litterære Berømmelse. „Bjørger" naaede vel neppe udenfor Bodøs Grænser. Men Skomageriet var Hamsun snart blevet kjed af. I nogle Maaneder saa man ham — med Briller paa Næsen — lempe Kul paa Bryggen i den lille Fiskerflække; indtil han en skjøn Dag var strøget sin Vei for altid. I flere Aar flakked han nu omkring paa Land og i By. Snart var han Skoleholder, snart Lensmandskar; paa et Sted Stenbryder, paa et andet Veiarbeider. En Tid havde han Understøttelse af en formuende Velynder og gjorde en Tur udenlands. Enden paa det hele blev dog, at han som saa mangen anden fattig Djævel drog til Amerika, — han vilde prøve at blive Unitarpræst. Det lyktes ikke. Men ellers forsøgte han sig som lidt af hvert.

En Sommerdag i 1885 stod han atter paa Gaden i Norges Hovedstad. Nu skulde han kjæmpe sig frem til at blive Digter — det havde han lovet sig selv. Han skrev og skrev, undte sig ikke Hvile, tog Nætterne med — og rev saa bestandig det meste istykker bagefter. Han vilde skabe sig en egen ny og forbausende Form. Ingen anden skulde han ligne. Men det tog Tid. Først i Sommeren 1886 naaede han til at faa trykt nogle mindre Ting: etpar humoristiske Føljetoner i Mark Twainsk Stil, en anonym Artikel om amerikansk Litteratur, en liden novellistisk Studie, betitlet „Synd". Det siste Stykke handlede om de sørgelige Følger, Folks Ødslen med Blomster paa Gravene kan have, idet den frister Fattigbarn til Tyveri og paa den Maade lokker dem til et Liv i Last og Elendighed. Det var en lidt sentimental Skildring, men skrevet med beklemmende Inderlighed. Forøvrigt havde Hamsun i denne Tid forsøgt sig som Foredragsholder i Drammen, Stavanger og andre Byer. Han talte om sine daværende Yndlingsforfattere: Kielland og Strindberg. Men hverken i financiel eller andre Henseender var Udbyttet overvældende. Udpaa Høsten 1886 drog han for anden Gang over Havet.

Paa Øver-Øi.

Manden vilde have mig til hjelp, naar han satte op en stenmur. Jeg har kosten og tobak og saa lovede han mig et par skindbukser til vinters. Brav erstatning for afbrækte fingerstubber og verk paa ryg og aksler! Jeg agerer etslags selvholder paalag, med mod og taalmod. Jeg holder af roligheden; just ikke som før! Jeg synes jeg gjør noget, som lærde folk kalder studering, det vil sige, jeg grubler paa mit stakkars lille. Og naar jeg da sidder med dette krammet og der kommer nogen uforvarendes ind, saa sopes de tilbage: jeg synes at alt maa saa være. — Jeg kan ikke saa bestemt sige, hvad jeg tænker paa; men mest synes jeg at bale med bror min, han hedder jo, (Knut færdingsmand sagde det), Bjørger. Og saa mor; hun var stødt saa ejegod! Jeg skal rigtig ta mig en tour nedover til laaven derhjemme; det var derfra far tog fart.

Paa laaven herhjemme.

Nu har jeg sunget en stub om døden og morroen over i vakkerlivet. Jeg kunde ikke tonen, men jeg har utroligt let for, at lage mig til en Jeg vil sidde her til i morgen; nu er det nat. Hundene ere saa leje; de lår mig ikke ha ro; især naar jeg synger. Det maa være den hjemmegjorte tonen de ikke liker; de kjændes jo ikke ved den. — Nu vil jeg synge igjen. — —

Aa, død og pølse! slig sprikkende latter jeg fik mig. Manden kom ud og jeg sang. Han lokkede paa hundene; de bleve stille. Han stod og grundede; men maatte ind igjen: han turde nok ikke besøge mig Jeg maatte le til den tosken. Han tyktes nok, det var et vogespil at gaa ind og hilse paa en kjænding! Han kunde nok ogsaa passet strupen sin! — Men jeg maa ud nu! Hid vil jeg oftere!

Af Dagbogsbladene i „Bjørger".

En ung Journalist, som etpar Aar senere traf Hamsun i Nybyggerbyen Minneapolis, har fortalt lidt om, hvordan han da havde det. „I Jansons Kirke, ved et af de ugentlige Diskussionsmøder, havde der en Høstkveld indfundet sig en Fremmed, jeg ikke før havde set, og som man uvilkaarlig maatte lægge Mærke til. Hans fint og kraftig modellerede Ansigt, hans høie og sterke Skikkelse, hans livlige Manerer og muntre Konversation, hans hele usædvanlige Væsen stak af i disse Omgivelser. Hans Lighed med Bjørnson var paafaldende, og det syntes, som om han høilig bestræbte sig for at udnytte Ligheden og kopiere ham, hvilket irriterede, som al Efterligning gjør. Han var øiensynlig kjendt her fra før; han hilste og nikkede gjenkjendende rundt om i Forsamlingen. Denne Mand var Knut Hamsun, og han var da 28 Aar gammel. Han var netop kommen ind fra Landet, fra en Farm oppe i Dakota, hvor han hele Sommeren havde været paa Jordarbeide. Umiddelbart før den Tid var han beskjæftiget som Sporvognskonduktør i Chicago. Nu havde han lagt tilside saapas, at han troede at kunne leve af sine Midler Vinteren over uden at sulte altfor meget ihjel.

Dette sit Otium vilde han da benytte til at holde nogle litterære Foredrag i Staden, hverken mere eller mindre... Og naar man satte Entréen saa lavt som ti Cents og fik de mindst bigotte skandinaviske Aviser formaaet til en ganske liden Reklame, og desuden Janson bekjendtgjorde Sagen i sin Kirke, skulde man vel kunne gjøre Regning paa saamange Folk, at der, naar Lokalet var betalt, kunde blive nok tilovers til Tobak i Vinterens Løb og ikke saa usandsynligt til etpar Galocher, som han sandt at sige høilig trængte. Han troede nu — og han svor mildelig — at han forstod sig bedre paa Litteratur end noget Menneske i Minnesota. Det var saa at sige hans Fag, og han havde uomtvistelige Anlæg i den Retning, det mente han oprigtig.

For det almindelige Jordbrug og Sporvognsvæsen laa ikke hans Begavelse. I Dakota den Sommer havde han slet ikke høstet Anerkjendelse. Han havde Kræfter nok, hans Styrke var som en Løves, og han var ikke fuldstændig Idiot heller, men naar et Arbeide ikke helt kunde optage hans Tanker, da tumled hans egne væk med ham. Naar han havde fyldt sin Trillebaare, rulled han

den letvint nok afsted, det kræved ingen Omtanke, ingen Anspændelse; men naar hans Hjerne var fri, tog den fat paa andre Ting, han glemte stadig at styrte sit Læs paa det rigtige Sted og holdt paa at bringe fuldstændig Forstyrrelse i Rydningsarbeidet i Dakota.

Ikke bedre var det gaat ham som Sporvognskonduktør i Chicago. Han kunde Navnene paa de Gader, som passeredes, til Fuldkommenhed, i Orden og Rækkefølge, forfra og bagfra. Dem tog han ikke feil af, og han sang dem ud med en kraftig og vellydende Røst, som mangen Konduktør kunde misunde ham. Om Dagen havde han desuden Gadeskilterne at konferere med. Men naar Mørket kom, og han af en eller anden Grund ikke havde observeret, at en af Gaderne i Rækkefølgen var passeret, da var han i det fuldstændigste Vildrede. Han var komplet blottet for Stedsans, og det var ham ikke paa nogen Maade muligt at orientere sig og vide, hvor han var, før han kom til Endestationen. Han tog op et Gadenavn i Rækkefølgen paa maafaa og sang trøstig ud. Man kan tænke sig de Chicagoborgeres Forbauselse, naar de blev sat af Sporvognen paa de umuligste Steder. De havde sendt Klage til Kompaniet."[1])

„Mysterier". Efter „Sult" fulgte „Mysterier" (Høsten 1892). Det er Hamsuns mest formløse og usammenhængende Bog. Et besynderligt, snart blødt dæmpet, snart brutalt larmende Potpourri af alle mulige Melodier, et uordnet Mellemhverandre af Lyrik, Romanfragmenter, Dagbogsbekjendelser, galgenhumoristiske Aforismer og bittertlystige Udfald mod Tidens Storheder. Intet er her utvilsomt — uden Digterens Forsæt at ville være til det yderste gaadefuld og excentrisk. Det er da ogsaa lyktes ham ganske godt. Ja, hvad bedre er, han er de 516 Sider igjennem oftest ligefrem straalende fornøielig. Denne Vrimmel af Strøtanker og Indfald er henkastet med en slig Overflod af Aand, Fantasi, Vid og Lystighed, at man neppe et eneste Øieblik faar Tid til at blive træt. Kun synes Titelen „Mysterier" lidt for høitidelig. „Mystifikationer" vilde passet bedre.

Fremstillingsformen i denne „Roman" er væsentlig den samme

---

[1]) Cecil Krøger i *Dagbladet*, Jan. 1903.

som i „Sult“. Den samler sig i Billedet af én Skikkelse, Johan Nilsen Nagel, — Digterens lyriske Ego. Iført en skrigende gul Dragt, med en vid sort Fløilshue paa Hovedet, Jernring paa Fingeren og Redningsmedalje i Lommen ankommer Hr. Nagel til en liden norsk By, som ligger og soler sig paa Kysten med alle Flag oppe. Vor Helt har ingen Opgaver i Tilværelsen — uden den at spille sit Livs Komedie tilende; ingen Herre har ham i sin Tjeneste, ingen Baand eller Pligter tynger ham. For saavidt muligt at være sikret mod alle Skjæbnens Omskiftelser bærer han foruden de allerede nævnte Ting et lidet Glas Blaasyre i Lommen. Han beslutter at slaa sig ned paa det venlige Sted, og det lykkes ham omsider at naa iland.

Ikke før er han nu kommet indenfor Hotellets Døre, saa begynder han at forbløffe sine Omgivelser. Han vil ikke sige, hvem han er; vandrer øieblikkelig paa sin Fod til Nabobyen og tiltelegraferer sig derfra en Bevidnelse for, at han har kjøbt en Landeiendom til 62000 Kroners Værdi; slutter sig intimt til en forkrøblet Stakkar, som Folk har for Nar, osv.

Og som han forbauser Byen, forbauser han os. Medens han ligger i sin Seng og venter paa, at Pigen skal komme med Skoene, falder han i mange mærkelige Tanker. Der er nu først Gladstone, som har været forkjølet, men er kommet sig igjen, hvilket bringer ham til at producere flere ondskabsfulde Morsomheder paa den store Mands Bekostning. Saa er der en stakkars teologisk Student, som nylig har taget Livet af sig af Kjærlighed til en viss Frk. Kielland. Denne Fyr har efterladt sig nogle Ord, som Nagel finder „svulstige nok til at være menneskelige“. Dermed er hans Tanke paa en ligesaa let som naturlig Maade ført hen paa Victor Hugo, der nu faar sit paaskrevet med nogle enkle kraftfulde Betegnelser. Hvilket saa videre leder til en større Udskjælding af andre „store Mandfolk“, Tolstoi, Ibsen o. fl. samt et længere begeistret Udbrud om „den høie Mand, de høie Mænd, Herrerne, Verdensaanderne tilhest (Der Weltgeist zu Pferde, sagde Hegel om Napoleon), de store Terroister, den uhørte Domkraft, der veier Kloder op“. . .

Men vor Helt er ikke altid i Krigshumør, heller ikke udelukkende optaget af de høieste Problemer. Den mere jordiske Gaade: Wie, wo und wann sich Alles paart? Warum sich's liebt und

küsst? grubler han meget over. Og han har flere mindre pyntelige Historier at fortælle fra disse Livets Omraader. Han er selv et meget letfængeligt Hjerte. Det eneste menneskelige, som tilstøder ham den hele Bog igjennem, er hans Forelskelse i den førnævnte Frøken Kielland. Ja, den blir hans Skjæbne.

Men alt det er saa løst og luftig skildret, at det ikke gjør noget dybere Indtryk.

Ganske anderledes interessant er det at følge ham i hans naturlyriske Udbrud, rene Orgier i selvberuset Stemning, i hvilke han besat af en fantastisk Følelsens Dæmonisme slaar sig løs i ekstatisk Hengivelse til alle Sindsbevægelser. Han kan ikke hævde sig uden som den levende Modsigelse til alt og alle. Han er en Fremmed, en Tilværelsens Udlænding, Guds fixe Idé . . . En blussende Junidag ligger han i Skogen og stirrer op i det uendelige Hav af blaa Himmel: „Hvad om man var deroppe, drev om blandt Sole og følte Komethaler vifte mod sin Pande! Hvor var ikke Jorden liden og Menneskene smaa; et Norge med to Millioner Sætersdøler og en Hypotekbank med nogle og sytti Øre til Mad. Hvad ligned det at være Menneske for saa lidet? Man albued sig frem i sit Ansigts Sved i nogle faa Støvets Aar, for saa at forgaa alligevel, alligevel . . Aa, det endte med, at han skaffed sig ud af Verden og fik en Ende paa det! Vilde han nogensinde kunne gjøre Alvor af det? Ja, og ved Gud i Himlen Ja, han skulde ikke vige tilbage! Og i denne Stund var han aldeles henrykt over at have denne simple Udvei i Baghaanden; han fik Vand i Øinene af Begeistring og aanded næsten høilydt. Han vugged allerede om paa Himlens Hav og fisked med Sølvangel og sang dertil. Og Baaden var af duftende Træ, og Aarene blinked som hvide Vinger; men Seilet det var af lyseblaat Silketøi og var klippet i en Halvmaane . . .

En skjælvende Glæde gjennemfór ham, han glemte sig væk, følte sig henført og forstak sig ind i det rasende Solskin. Stilheden gjorde ham aldeles besat af Tilfredshed, intet forstyrred ham, blot oppe i Luften sused den bløde Lyd, Lyden af det uhyre Stampeværk, Gud, der traadte sit Hjul. Skogen omkring rørte ikke et Blad og ikke en Naal. Nagel krøb sammen af Behag, trak formelig Knæerne op under sig og huttred, fordi altsammen

var saa godt. Det kaldte paa ham, og han svared Ja; han reiste sig op paa Albuen og saa sig om. Ingen var tilstede. Han sagde Ja endnu engang og lytted; men ingen viste sig . . . Han var i en gaadefuld Tilstand, fyldt af psykisk Behag; hver Nerve i ham var vaagen, han fornam Musik i sit Blod, følte sig beslægtet med hele Naturen, med Solen og Bjergene og alt andet, kjendte sig omsuset af sin egen Jegfølelse fra Træer og Tuer og Straa. Hans Sjæl blev stor og fuldtonende som et Orgel inde i ham, og aldrig glemte han, hvorledes den milde Musik ligefrem gled op og ned i hans Blod".

Saa kommer der et Menneske og forstyrrer ham. En Mand fra Byen med et langt Brød under Armen og en Ko, som han trækker efter et Taug. Nagel glemmer med ét alle sine ophøiede Følelser: „Det var den Indfødte med Kaka under Armen og Kua i Hælene". Han reiste sig og gik mismodig og ophidset hjemad. „Nei, han fik bestandig Ret, det var bare Transtøvler og Lus og Gammelost og Luthers Katekismus overalt. . . Og Menneskene var middelshøie Borgere i tre Etagers Hytter; de aad og drak til Nødtørft, kosed sig med Toddy og Valgpolitik og handled Dag ud og Dag ind med Grønsæbe og Messingkamme og Fisk. Men om Nætterne, naar det tordned, da laa de og læste af bare Angst i Johan Arndt. Ja, skaf os en eneste ordentlig Undtagelse og se, om det lader sig gjøre! Giv os hid for Exempel en udviklet Forbrydelse, en fremragende Synd! Men ikke den latterlige og borgerlige Abc-Vildfarelse, nei den sjeldne og haarreisende Udskeielse, den delikate Ryggesløshed, Kongesynden, fuld af Helvedes raa Herlighed. Nei, det var smaat det hele, Herregud, hvor det var jammerligt! Hvad synes De om Valgene, min Herre? Jeg har den største Frygt for Buskerud. . ."

En Tilværelsens Udlænding kalder Nagel sig. Det er han nu ikke. Han har ofte et ganske kraftigt Tag paa Tingene. Og han ser dybt i menneskelige Forhold, som ingen anden har Anelse om er mistænkelige. Nærmest kommer man ved at kalde ham en lidenskabelig interesseret Tilskuer, en rastløst omflakkende Reisende, som hungrer og tørster efter Oplevelser, men som maa nøies med at beruse sig i sin egen overmenneskelige Vidunderlighed. En Dag har han imidlertid opbrugt sin ikke overdrevent store

aandelige Kapital. Han staar for os ribbet for alt sit brogede Flitter. Nu er Tiden kommen til at bruge Giftflasken. For siste Gang samler han sine Kræfter til en Anklage mod Tilværelsen. Hulkende af Smerte og Raseri forbander han hedt og inderlig det hele . . . Alle Mennesker og Kjærligheden og Livet er Bedrag; alt, jeg ser og hører og fornemmer, er Bedrag, ja selve Himlens Blaa er Ozon, Gift, Sniggift — — Og Gud, hvor det er kjedeligt altsammen, Guud, hvor det er kjedeligt altsammen . . .

Det er Causeuren Hamsun, der som oftest fører Ordet i „Mysterier". Med en varm, indtrængende, utrættelig strømmende Veltalenhed tumler han sig i de steileste Paradoxer, de lystigste Modsigelser. Han vil sætte Verden paa Hovedet og slaa Læseren ned i stum og afmægtig Forbauselse. Hans Haand er knyttet mod alle regulære Storheder og alle anerkjendte Værdier. Mod Ridderne af den uomtvistelige Ret, Indehaverne af Menneskemængdens Beundring og Agtelse . . . de selvfølgelige Herrer over Massernes Tro og Kjærlighed.

Det var som en saadan vildt fremstormende Angriber og Anklager, Hamsun fremtraadte i sin egentlige Debutbog: „Fra det moderne Amerikas Aandsliv" (Vaaren 1889). Dette Skrift er et Mesterverk af vrængende Kritik, et sprudende og gnistrende Fyrverkeri af Vid og Malice, — fra først til sist Gjøn, Haan og Halløi, men med dybe og rammende Ord indimellem. Her som i „Mysterier" lader han Munden løbe om lidt af hvert mellem Himmel og Jord. Det gaar ud over baade Shakespeare og Venus fra Milo. Ikke sjelden er det en galgenglad Clown, som gjør Himmelspræt mellem Linjerne, men han har et saa velsignet godt Humør, at man tilgiver ham meget. Hans Mening om Amerika er kort og godt den, at det er det demokratiske Pøbelværldes gyldne Land, hvor Friheden er bunden og Retfærdigheden død. Dets Guder heder Mammon og Humbug, og Menneskene der er bare to Sorter: Muskeldyr eller Pengesække . . .

Det er ikke netop Sprogets fineste Musik, som klinger gjennem denne Bog. Men i Hamsuns følgende, Karakteristiken af Lars Oftedal (Høsten 1899), er Stilniveauet sænket endnu nogle Grader. Det er en Pamflet, hensynsløst nærgaaende, lavkomisk, lidt træt-

Byste af Gustav Vigeland.

KNUT HAMSUN

tende ved sin ensformige og anstrengte Grovhed. Den er igrunden skrevet for et lignende Publikum som det, der kunde nyde hin fordums almægtige Sjælehyrdes Aandsudgydelser: „den kravlende Almue, som har Hoveder af Læder og Maver som Malmgryder, Folk, der kan drikke Skedevand og fordøie Spiger“.

Pamflettisten Hamsun var det ogsaa, som i Løbet af Vinteren 1891—92 vakte vild Sensation rundt omkring i Norges Land ved sine Jakob von Thyboeske Nedslagtninger af Ibsen, Bjørnson, Lie, Kielland og — Maupassant. Det war ein grausom Salbe, die gantske Armee ruiniret auf ein Mahl, for at citere den udødelige Helt fra Brabants Beleiring. Det egentlige Fundament for denne morderiske Kritik var etpar Artikler af Strindberg. Og Hamsuns store Anklage mod den berømmelige norske Litteratur gik helt enkelt ud paa, at den var en sjælløs og umenneskelig Tendens- og Typedigtning.

Hvordan en virkelig moderne Poesi skulde være, antydedes kun i vage, mystisk klingende Udtryk. Den skulde beskrive „Tankens og Følelsens Vandringer i det Blaa, de skridtløse, sporløse Reiser med Hjernen og Hjertet, sælsomme Nervevirksomheder, Blodets Hvisken, Benpibernes Bøn, hele det ubevidste Sjæleliv“.

Efter Udgivelsen af „Mysterier“ slog imidlertid Hamsun ind paa en Type- og Tendensdigtning af en saa utilhyllet og nærgaaende Art, at den helt fordunklede alt, hvad vi havde før af den Slags i vor Litteratur. I de to Romaner „Redaktør Lynge“ og „Ny Jord“, som begge udkom i 1893, er det atter Pamflettisten Hamsun, som med Skyts af allergroveste Kaliber gaar løs paa moderne Journalister og Kunstnere. Ingen af disse Bøger hører til hans betydeligere. Rent tarvelig er saaledes „Redaktør Lynge“, sikkert vor Digters daarligste Arbeide, mat, broddløst, banalt, helt igjennem skrevet i en rutinemæssig glat og upersonlig Stil. En Roman som hundrede andre Romaner.

Da er „Ny Jord“ mere bemærkelsesværdig. Her svinges Svøben over det unge Norges Digtere, Malere, Skuespillere, hvilke repræsenteres af en Klik Dagdrivere og Drukkenbolte, som lever af at gjøre Gjæld og tilbringer sin Dag i Hovedstadens store Kulturcentrum: Grand Hôtels Kafé. Desværre gjælder det om denne Bog som om „Redaktør Lynge“, at den mangler helt den „Ny Jord“.

intime Lokalfarve, som hører til for at give det rette Indtryk af Virkelighed. Det Christiania, hvis Gadeliv og daglige Færdsel og Forhold her er tegnet, staar for os ligesaa vagt og fantastisk som den ubestemte større By, hvortil Scenerne i „Sult“ er henlagt. Det er karakterløst og abstrakt som det smukke, sterkt danskfarvede Skriftsprog, som Hamsun lader sine Personer tale.

„Ny Jord“ præsenterer sig som et satirisk Tidsbillede fra Begyndelsen af Nittiaarene. Hamsun sigter tydelig den i hine Dage fremtraadte Generation af Forfattere, som han selv tilhører. Som Baggrund for sin spottende Skildring af Kunstnerbôhêmen har han prøvet at give en mere almen Karakteristik af Tiden. Den Aand, hvori denne er holdt, er en yderst pudsig Blanding af ungdommelig uforknyt Idealisme og molboagtig selvgod Bornerthed.

. . . Vi befinder os i en By, hvor al god gammel Orden er sat paa Hovedet. Alle Folk gaar paa Kaféer, — Hjemmene ligger helt øde. Slige naive Egenskaber som Stolthed, Uskyld, Trofasthed, Pietet er saa omtrent forsvundne. I deres Sted har en skamløs, sportsmæssig, saakaldt Frisindethed eller Fremskredenhed som en smitsom Syge befængt den ganske Stad. Alt ansees for tilladt. Kvinderne er karakterløse, lystne Dukker, der løber fra den ene til den anden, „snuser til hvemsomhelst og giver alle det villige Blik“. Mændene er ikke bedre; de er udhulede, afartede og smaa. Men værst er det med Ungdommen. Den har saa koldt og magert Blod, at ingenting interesserer den længer uden Bogskriveri og fine Klær . . .

Hvor ligger nu Skylden for dette sørgelige Sædernes Forfald? Jo, svarer Hamsun, den ligger først og fremst i den aandelige Afslappelse og Reaktion, som fulgte af Liberalismens Fallit i Slutten af Ottiaarene. Hans satiriske Samfundsskildring har forsaavidt samme Udgangspunkt som Garborgs „Uforsonlige“ og Kiellands „Jacob“. Han tænker med Vemod paa den Tid, da vi havde det store straalende Aandsveir i vor Litteratur. Dengang var Digterne vore Førere. „De stod svulmende rige og slængte Dukater ud af Vinduet med herlig og ufornuftig Sorgløshed; de havde Raad til Vidtløftighed, Uveir, forbausende Triumfscener af rød Kraft. Nu er de sparsomme og tørre og kloge. De piner ud af sig en Bog nu og da, skraber samvittighedsfuldt Bunden i

sig for hver Gang, — og Aviserne holder dem troligt frem, Bladene gjør dem til Aander, til Tænkere, Seere; Dag efter Dag lyder det samme hule Skryd . . . Forfatterne er slet ikke læseværdige Begavelser mer; ak nei, de griber dybt ind i Tidens Aandsliv, de taler altid, som om de indvarsled en ny Kulturmagt, mindst; de sætter Europa i Grublen".

Denne Haan mod Digterne har Hamsun siden oftere givet Udtryk. Han gjentager den saaledes i nogenlunde lignende Ord og med samme freidige Indignation i en af sine siste Bøger: Reiseerindringerne fra Kaukasus, „I Eventyrland" (1903).

Aaret efter „Ny Jord" udkom det Verk, som betegner Høidepunktet af Hamsuns Produktion. I „Pan" har han fundet sin Digtnings forjættede Land, en fjern og mystisk Verden — høit over Virkelighedens, Tidens og Rummets fattige Dimensioner. Det fantastiske Nordland, hvortil Digteren fører os, er et Fatamorgana-Rige, hvor „Solen staar og stamper" paa Himmelen, hvor Natten dønner af Lys. Det er som en Urtidsverden, hvor alt taler det dybe, dunkle, uforfalskede Sprog som paa Jordens første Dag. En Verden, fuld af nøgen Lidenskab, hvor de store Følelser folder sig ud som Blomst og Blad — i fri, vild Ensomhed. En evig Verden, fuld af Sjæl, hvor Livet brænder ud i salig Ubekymrethed under Glædens røde skjælvende Sol og Sorgens blege stille Stjerner.

Pan. „Af Løitnant Thomas Glahns Papirer".

Hvad er der ikke for en varm og dyb og sælsom Stemning i Linjer som disse: „Det begyndte at blive ingen Nat, Solen dukked saavidt Skiven ned i Havet og kom saa op igjen, rød, fornyet, som om den havde været nede og drukket. Hvor det kunde gaa mig forunderligt om Nætterne; ingen Mennesker tror det. Sad Pan i et Træ og saa paa mig, hvorledes jeg vilde bære mig ad? Og var hans Mave aaben, og var han saaledes sammenkrøben, at han sad som om han drak af sin egen Mave? Men alt dette gjorde han bare for at skule og holde Øie med mig, og hele Træet rysted af hans tause Latter, naar han saa, at alle mine Tanker løb af med mig. Det pusled overalt i Skogen, Dyr snused, Fugle kaldte paa hinanden, deres Signaler fyldte Luften. Og det var Oldenborrens Flyveaar, dens Svirren blanded sig med Natsommerfuglenes, det lød som Hvisken frem og Hvisken tilbage

rundt omkring i Skogen. Hvor der var meget at høre! Jeg sov ikke i tre Nætter, jeg tænkte paa Diderik og Iselin.

Se, tænkte jeg, de kunde komme. Og Iselin vilde lokke Diderik hen til et Træ og sige:

Staa her, Diderik, pas paa, hold Vagt for Iselin, jeg vil lade denne Jæger binde mit Skobaand.

Og Jægeren det er mig, og hun vil give mig et Vink med Øinene at forstaa efter. Og naar hun kommer, forstaar mit Hjerte alt, og det slaar ikke længer, det klemter. Og hun er nøgen under Linet fra Top til Taa, og jeg lægger min Haand paa hende.

Bind mit Skobaand! siger hun med blussende Kinder. Og lidt efter hvisker hun lige mod min Mund, mod mine Læber: O, du binder ikke mit Skobaand, du min Kjæreste, nei, du binder ikke . . . . . binder ikke mit . . . . .

Men Solen dukker Skiven ned i Havet og kommer saa op igjen, rød, fornyet, som om den har været nede og drukket. Og Luften er fyldt af Hvisken.

En Time efter siger hun mod min Mund:

Nu maa jeg forlade dig.

Og hun vifter tilbage til mig, naar hun gaar, og hendes Ansigt blusser endnu, hendes Ansigt er ømt og henrykt. Og atter vender hun sig om mod mig og vifter" . . .

Thomas Glahn heder han denne Jæger og Nomade, som her fortæller sit Livs Roman. Han er den klarest udformede Mandsskikkelse blandt de mange mærkværdige Hamsunske Typer. I meget ligner han Johan Nagel. Men han er ægtere. Han er ikke bare en lyrisk Stemningsfigur, men et virkeligt Menneske. Han har den selvudslettende Ydmyghed, Ligevægtsløsheden, den saare, syge Ømtaalighed og Skyhed, den evindelige Selvransagning, kort alt hvad der minder om de Dostojefskijske Karakterer. Men han er ogsaa en af dem, som Carlyle vilde kalde en sand Naturens Søn. I Skogen og Ensomheden hører han hjemme. Han ser og føler ufeilbarlig skarpt og sikkert. Han fornemmer Lyd og Lugt med samme intense, altid spændte Aarvaagenhed som Rovdyret og den Vilde. Han har det fødte Naturmenneskes ustyrlige og voldsomme Følelser. Han aander kun i Ekstasen, — om Morgenen hilser han

Bjergene, Solen og Jorden; om Kvelden fryser han af Forladthed, „naar Dagen kryber ind i Natten“. Dagens Glans og Skin virker paa ham som glødende Febervisioner. Som en vild, uberørt Urtidshjerne „vader han gjennem Skavler af Lys“, fraadser i hvide Solsyner og røde Dommedagsbrande. Han læser Timerne paa Græsset, som lægger sig, paa Fuglesangen, paa Blomsterne, som lukker sig, paa Løvets vekslende Farveskjær. Intet er ham fremmed af det, som lever og gror omkring ham. Og han er ikke bundet til Jorden. Han beruser sig i kosmiske Henrykkelser. Han ser med en Bøcklinsk Fantasi paa det evig strømmende, fredløse Hav. Thi han har det mytisk billedskabende Syn, som er det oprindelige, naturbaarne Menneske eget.

I Nordlandssommerens evige Dag lever han sit vaagne Drømmeliv med Edvarda og Eva og Iselin, sælsomme, lidenskabelige Kvinder, der glider forbi som de vilde Blomster paa hans Vei. Hvor er de ikke menneskelige disse Skoggudens udøbte Jomfruer, hvor ser vi dem ikke klart for os, tiltrods for at de vandrer om i et fantastisk, uafladelig stemningsskiftende Milieu. Vi føler med dem, naar de tynges af den mørke vaandefulde Uro i sit Blod, saavelsom naar deres Sind svulmer af uforklarlig Lykke, af lys, flagrende Fryd. De er som de blodrøde Bjergliljer, der giver sig hen til Stormen; men de brænder ogsaa af Vilddyrets dulgte og lysskу Lidenskab, som springer ud i Nattens dumpe Stilhed. Ja, hvilken Nattens Poesi rummer ikke denne Bog!

Der er Nætter som klare, milde Dage, der dæmper al Lyst og Uro og bøier Sindet indad i sødt og sugende Vemod. „Sommernætter og stille Vand og uendelig stille Skoge. Intet Skrig, intet Fodtrin fra Veiene, mit Hjerte var fuldt som af dunkel Vin.

Møl og Sværmere kommer lydløst flyvende indad mit Vindu, hidlokket af Skinnet fra Gruen og af Duften fra min stegte Fugl. De støder mod Taget med en dump Lyd, svirrer forbi mine Øren, saa det farer koldt gjennem mig, og sætter sig paa mit hvide Krudthorn paa Væggen. Jeg betragter dem, de sidder skjælvende og ser paa mig, det er Spindere, Borere og Møl. Jeg synes, at nogle af dem er som flyvende Stedmorsblomster.

Jeg træder udenfor Hytten og lytter. Ingenting, ingen Støi, alt sover. Luften lyser af flyvende Insekter, af Myriader svirrende

Vinger. Henne i Skogkanten staar Bregner og Stormhat; Melbærlyngen blomstrer, og jeg elsker dens smaa Blomster. Tak, min Gud, for hver Lyngblomst, jeg har set; de har været som smaa Roser paa min Vei, og jeg græder af Kjærlighed til dem. Et eller andet Sted i Nærheden er der vild Nellik, jeg ser den ikke, men jeg fornemmer dens Duft"...

Og der er Nætter med Stilheden som et brændende Mørke over Jorden, hvor Blodet banker feberhedt gjennem Aarerne, og Stjernerne lyser som gule Flammer.

„En Skaal, I Mennesker og Dyr og Fugle, for den ensomme Nat i Skoge, i Skoge! En Skaal for Mørket og Guds Mumlen mellem Træerne, for Tomhedens søde, enfoldige Vellyd mod mine Øren, for grønt Løv og gult Løv! En Skaal for den Livets Lyd, jeg hører, en snøftende Snude mod Græsset, en Hund, der snuser henad Jorden! En stormende Skaal for den Vildkat, der ligger paa Struben og sigter og bereder sig til Spranget paa en Spurv i Mørke, i Mørke! En Skaal for den miskundelige Stilhed paa Jorderig, for Stjernerne og for Halvmaanen, ja for dem og den!...

Jeg reiser mig op og lytter. Ingen har hørt mig. Jeg sætter mig igjen.

En Tak for den ensomme Nat, for Bjergene og Havets Sus, det suser igjennem mit Hjerte. En Tak for mit Liv, for mit Aandepust, for den Naade at leve inat, det takker jeg for af mit Hjerte! Hør i Øst og hør i Vest, nei, hør! Det er den evige Gud! Denne Stilhed, der mumler mod mit Øre, er Alnaturens Blod, der syder, Gud, der gjennemvæver Verden og mig. Jeg ser en blank Spindeltraad i Skinnet af min Nying, jeg hører en roende Baad paa Havnen, et Nordlys glider opad Himlen i Nord. O, ved min udødelige Sjæl, jeg takker ogsaa meget, fordi det er mig, som sidder her! ...

Stilhed. En Furukongle falder dumpt til Jorden. En Furukongle faldt! tænker jeg. Maanen er høit oppe, Ilden flakker paa de halvbrændte Brande og vil gaa ud. Og i den sene Nat vandrer jeg hjem."

Men Høsten kommer. Solen gaar i Hav. Og Nordlysnatten lægger sig som en uafrystelig Mare over Sind og Sanser.

„Alt er saa underlig forandret, Dvergbirken bløder rødt mod de graa Stene, en Blaaklokke hist og en Gjederams her reiser sig

op af Lynget og vugger sig og suser sagte en Sang; hys! Men henover alt svæver en Fiskejon med udstrakt Hals, søgende indover Fjeldene ... Alting slumrer, Maanen glider op i Nord, Bjergene kaster gigantiske Skygger. Det er Fuldmaane, den ser ud som en glødende Ø, den ser ud som en rund Gaade af Messing, som jeg gaar udenom og forundrer mig over".

Efter „Pan" fulgte „Ved Rigets Port", et Drama i fire Akter (1895). Det var første Del af en Trilogi. Aaret efter kom „Livets Spil" og i 1898 „Aftenrøde". Hovedpersonen i disse Stykker er Ivar Kareno, en ensom, verdensfremmed, stolt og sky Grubler og Selvtænker. Da vi lærer ham at kjende i det første Skuespil, bestaar hans Filosofi mest af en Bunke Nietzscheske Aforismer om det store Menneske, Liberalismen, den evige Fred, den engelske Velfærdsmoral o. l. Skjønt nu disse Tanker ikke er hans egne, forspilder de rent hans beskedne huslige Lykke. De stænger ham Veien til den Universitetskarriere, som alene kan sikre hans borgerlige Existens. Og dette har videre til Følge, at hans unge, smukke levelystne Hustru sviger ham for en Elsker, som er rigeligere forsynet med jordisk Mammon. Da „Ved Rigets Port" i sin Tid opførtes paa Christiania Teater, virked det som en jevnt underholdende Komedie om, hvorledes en uerfaren, upraktisk Mand forsømmer sin Kone og derfor rammes af den velfortjente Straf, at hun bedrager og forlader ham. Det blev Elina Karenos lille feilslagne Kjærlighedsdrøm, som tog al Interesse fangen, — ikke den grublende Særlings haabløse Kamp mod overmægtige Autoriteter og lave troløse Omgivelser. „Ved Rigets Port".

Ganske anderledes fantasifuldt og fantastisk virkede „Livets Spil". Her færdes vi atter i Nordlands Vidunderverden som i „Pan". Kareno er sluppet bort fra den ordnede hverdagslige Virkelighed og har sat sig til Maal at gruble ud nye Erkjendelsesmuligheder. „Jeg ved, hvad Menneskene ved," siger han. Men han vil vide mere. Og han vil bygge sig et Glastaarn, hvor Lyset skal strømme ind fra alle Sider, ledet gjennem Linser og kastet tilbage af Reflektorer. Han vil „hensætte sig i en Tilstand, hvori han ser forandrede Realiteter. Han vil ophæve den tidsbestemte og tidsfarvede Fornemmelsesstrøm og slynge sin Sjæl ud til Evighedens Kyst". „Livets Spil".

Men heller ikke i dette Drama er han den virkelige Hovedperson. Det er Teresita. Hun er den moderne Kvindesfinx i en forbausende ny, forunderlig fremmedartet Inkarnation, — Hunnen opfattet som det fuldkommen uansvarlige og moralfrie Driftvæsen, det grumme umættelige Rovdyr, der jager sit Bytte, hvor det lyster. Kvisten bøier sig i hendes Haand, og hun gjør den Udvalgte til „Jordens stolteste Nar“. Men den Ild, som flammer saa vildt og voldsomt op, er snart brændt til Aske. Da staar hun der træt og skuffet og sørger over, at heller ikke denne var mer end „et Menneske som alle andre, fuld af simpel og naragtig Synd“. Det er til Kareno, hun siger disse Ord. Hos den overjordiske Grubler havde hun tænkt at finde noget andet og høiere end hos de andre Mænd. Fra Digterens Side er hun visselig ikke ment som bare den utæmmede, dæmonisk sanselige Kvinde. Han har ogsaa villet antyde en sjælelig Længsel hos hende, der skulde finde sit Udtryk i den evige lidenskabelige Søgen efter Manden — den ene rette og sande, hendes fødte Hersker og Herre. Denne Side af hendes Væsen er det imidlertid ikke lyktes Hamsun at faa tydelig og overbevisende frem. Men vi ser hende for os, naar Jens Spir brænder hende sin vilde Tilbedelse op i Ansigtet: „Deres Stenøine virker paa mig, Deres udadstaaende Fødder og lange Hænder. Naar De kommer gaaende, da ulmer Synden som mørkerøde Roser i mig“. Han er den stolteste og sterkeste blandt hendes Elskere, den eneste hende helt jevnbyrdige, — og i sig selv en overlegent udformet, genial Figur.

Dette Skuespil, der som alle Hamsuns Verker er viet Forherligelsen af Lovløsheden og Tilfældet som Livets herskende Magter, ender høist melodramatisk med, at Teresita blir skudt af det Symbol paa den blinde Retfærdighed, som heder Thy. Samtidig brænder Karenos moralfilosofiske Verk, og han selv forsvinder fra Skuepladsen, idet han med foldede Hænder udbryder: Vise Nemesis!

Da vi møder Kareno i Trilogiens Slutningsspil „Aftenrøde“, er han en aldrende Mand. Vi faar vide, at han i Mellemtiden har udfoldet en interessant og betydningsfuld Virksomhed som Tænker og Skribent, ja ogsaa som Politiker lader det til. Hvilket Standpunkt han indtager, er kun flygtigt antydet, men det synes

fremdeles at være den Nietzscheske antidemokratiske Radikalisme. Han har skabt sig et lidet Parti, en Bande unge Brushoder og Fanatikere, for hvem hans Navn er Samlingsmærket i deres forbitrede Krig mod Allemandsdumheden og Autoriteterne. I tyve Aar har han ikke bøiet sig. Han har baaret Fattigdom, Forkjætring, Forladthed, — men nu er han træt af Striden. Han er blevet gammel og trænger til Fred og Stilhed. Han vil fjerne sig fra sin brysomme Menighed. Men han faar ikke Lov til at trække sig ubemærket ud af Livets Spil. Hans Fortid kommer og besøger ham, kræver ham til Regnskab. De unge læser op for ham al den giftige Haan, han har skrevet mod Alderdommen. De minder ham om, at han engang bød dem at skyde Renegaterne. De foreholder ham hans gamle Teori om Menneskets aandelige og legemlige Afblomstring i Femtiaarsalderen, — den Lære har Hamsun forøvrig forkyndt i eget Navn. Og de stikker ham med spottende Ord om, at han nu har naaet den Alder, da man pleier at svige sin Ungdoms Idealer. Og Kareno vakler, betænker sig grundigt, — men glider omsider alligevel over. Hans Yndlingsdiscipel prøver at give ham den Kugle i Kroppen, som Overløberen bør have. Men Kareno rammes ikke. Værdig og velbeholden gaar han ind i sin Aftenrøde. „Mine Herrer, jeg er uskadt. Min Familie er uskadt. . . Mine Herrer, vi vil bekjæmpe Udskeielserne. I Fred og Ro og Orden skal vi gjøre vort Arbeide og saa forøvrigt lægge vor Sag i en Høieres Haand. Paa det Standpunkt staar jeg."

Efter dette bitre, spodske Skuespil fulgte den lille Roman „Victoria" (Høsten 1898). Det er Idyllen i Hamsuns Produktion, — en mild, fin, lidt sentimental Kjærlighedshistorie, som foregaar langt borte fra Virkelighedens urolige Verden . . . i Poesiens evigt fredlyste Land. „Victoria" er en høist romantisk Fortælling. Hvad der giver den en ganske særegen Charme, er det Væld af varm personlig Lyrik, som gjennemstrømmer den.

Nu gik der fire Aar hen, før Hamsun udgav nogen ny Bog. „Munken Vendt".
Den kom da endelig og viste sig at være noget saa nyt og overraskende, som man bare kunde vente sig det af denne Forvandlingernes Mester. Et Drama paa Vers i — otte Akter! Et moderne Epos i Tankedigtets Form — næsten saa stort som

Jul i det Fremmede

Jeg var Sporvognskonduktør i Chicago.

Først var jeg ansat paa Halsted-Linjen, det var en Hestesporvej som gik fra Midten af Byen helt ud til Kvægmarkedet. Vi som havde Nattjeneste var ikke videre trygge paa denne Linje formedelst alle de skumle Folk som passered denne Vej ved Nattetid. Vi havde ikke Lov til at skyde og dræbe Folk for Erstatningens Skyld som Sporvognskompaniet i Tilfælde maatte betale; jeg for min Del havde heller ingen Revolver, saa jeg fik lide paa Lykken. Forresten er man sjælden helt vaabenløs: jeg havde nu Sveiven til Bremsen, den var til at ta af i et Øjeblik og bli til stor Hjælp. Ikke for det, jeg fik ikke Brug for den mere end en Gang

I 1886 stod jeg paa min Sporvogn alle Julenætter i Træk uden at noget indtraf. Der kom en stor Flok Irlændere ud fra Kvægmarkedet og lasted fuldstændigt ned min Vogn, de var drukne og havde Flasker med, de sang svært og vilde nødig betale skønt vi alt var begyndt at køre. De havde nu efter et helt Aar betalt Kompaniet fem Cents Kvæld og Morgen, sa de, nu var det Jul og de vilde ikke betale. Der var ikke noget urimeligt i denne Betragtning; men jeg turde ikke la dem slippe fri af Frygt for „Spionerne" som stod i Kompaniets Tjeneste og skulde overvaage Konduktørernes Ærlighed. En Konstabel steg paa Vognen. Han

En Side af et utrykt Manuskript af Hamsun.

„Brand" og „Peer Gynt" tilsammen! At en saa udpræget Prosaist som Hamsun saaledes med en Gang fremtræder som en dreven Virtuos i Versets Kunst, maatte forbause, — skjønt man altid er forberedt paa lidt af hvert hos en Mand som ham. Det eneste mere bemærkelsesværdige i Retning af Lyrik, han tidligere havde offentliggjort, var en Cyklus „Feberdigte" (trykt i *Tidssignaler* 1895).

Det er dog ikke bare i formel Henseende, at „Munken Vendt" betegner noget nyt i Hamsuns Produktion; ogsaa i sin Idé, i sit hele Anlæg er dette Verk dybt forskjelligt fra alt, hvad han tidligere har skrevet. Digteren har her søgt at gjennemføre en Grundtanke. Han har selv givet sig ikast med de moralfilosofiske Problemer, som Ivar Kareno ikke magtede at bringe noget ud af. Det er de gamle Spørsmaal fra Jobs Bog, som Hamsun tumler med paa sin springende, uordnede Maade . . . Mennesket, som i sin Afmagt og Forladthed kræver Himmelens Herre til Regnskab for, hvorledes han styrer Jorden under sine Fødder. Den frie, sterke, naturbaarne Sjæl, som oprører sig mod den blinde Uret og Vilkaarlighed i Verdensordenen:

En Fredag i Aaret bør Alvorets Ord
staa høit imod Himlen fra Trællenes Jord.
Stævn Landene sammen, stem Rosterne sammen,
forklar ham, vor Gud, uden Stonnen og Stammen,
hvor grumt den fordærver os, Livets Dont.
Stat stille ved Døren, blot ærligt dit Hode,
forlang, at han leder os frem i det gode,
men hindrer os haardelig, handler vi ondt.
Aa, Folk, for en Fredag der blev i hans Himmel!
Der oppe den Lytten, her nede den Stimmel,
den Brusen mod Høiden af hver en Fortabt.
Og skulde han — skulde han lukke sit Øre,
da gjorde dog vi, hvad der v a r at gjøre.
Det Skabte var bedre end han, som har skabt.

— Thi spørger Digteren:

. . . blir du bedre af Modgangens Slag?
Nei, nei, du blir bedre i Medgangens Dag.
Da er det, at Solen og Verden kan tindre,
og alt er en eneste Lov i dit Indre.
Sig: var det af Heldet du rased og svor?
Og var det af Lykke du stjal fra din Bror?
Saa langt og saa vide som Fugl den flyver
et eneste Svar, at du lyver — lyver.
Nuvel, vi forhindrede Slaver af Gud,
her staar vi og luder os, slig ser vi ud.

Vi maaler hverandre i Smug med vort Oie
og kjender hinandens Elende saa nøie:
hver har sine Synder og hver sin Mén,
ikke ublandet godt i en eneste en.
Slig staar vi . . . Saa er det, at Tvivlen kommer
paa denne vor Fader, vor Herre og Dommer,
om ikke han styrer det Liv, han har skabt,
lidt ned, mere ned, saa det ender fortabt.

I Digtets Hovedperson, den forløbne Student Munken Vendt, møder vi atter Hamsuns Yndlingstype: den genialt forvovne, ustyrlige Vagabond og Livsomseiler, hvis eneste Maal her i Verden er at udtømme alle de Muligheder og Mærkeligheder, som Tilværelsen rummer. Det er af rasende Livsbegjær, af umættelig Trang til at omtumles af Tilfældets og Lykkeslumpens blinde Spil, at han giver sig Undergangsviljen ivold. Denne vilde Livsbrynde er et oprindeligt Træk hos ham. Det er den, som gjør Kvinderne til hans lette Bytte. Og den taler gjennem hans Mund, naar han synker hen i skjælvende Henrykkelse over at være Naturens glædeberuste Søn. Vistnok vil Digteren faa os til at tro, at Munken fra først af er en anden, en ydmyg Sjæl, som bøier sig for den lovlige Orden og er overbevist om Verdensstyrerens Godhed og Retfærd. Og at det er Skuffelsen og Smerten over Menneskenes Troløshed og Gudens Ligegyldighed for hans Skjæbne, som gjør ham til en Spotter og Trodser, som naar han efter sin vellykkede Flugt i fjerde Akt udbryder:

Jeg er ikke længer en Guddoms Nar,
jeg narrer fra nu af for egen Regning.
Jeg fatted min Rolle i Spillet for tungt.
Nu spiller jeg bedre. Mit Liv er ungt.

Men om nogen saadan Udvikling hos Munken er der ikke for Alvor Tale — saa lidt som hos nogen anden af Hamsuns Figurer. Hans Mennesker er fuldt færdige og „sig selv aldeles forbandet", fra første Stund de træder frem for os, og til deres Skjæbne besegles paa Bogens siste Blad. Det gjælder om Johan Nagel og Kareno saavel som om Thomas Glahn og Munken Vendt.

Det eneste, som skiller denne siste fra Hamsuns øvrige mere betydelige Skikkelser, er det varmere Skjær af Lystighed og Lune, som er over ham. Og saa hans evindelig tilbagevendende Reflexioner over sit Forhold til Verdens og Menneskenes Herre. Han er fra Begyndelsen af klar over, at vi bare er Brikker i den store Magts Haand:

. . én slippes for Ondskabens fulde Seil,
en anden gaar Skrøbelighedernes Stier —
én roper, den anden ligger og tier.

— — — — — — — — — — —

Guddommelig Løier? guddommeligt Spil?
Én hindrer han haardt i at komme paafode,
én hjælper han mildt til at fælde det gode —
hans Lov er hans egen, han siger han vil.

Munken Vendt er som Johan Nagel og Thomas Glahn den underlige Blanding af Ydmyghed, Trods, Stolthed, Ømhed og Blu, som først Dostojefskij har lært os at forstaa som en ægte og sand og dybt værdifuld Sjæletype. Og som Nietzsche efter eget Sigende har lært sin meste Psykologi af Dostojefskij, saaledes har Hamsun i „Munken Vendt“ søgt paa sin Maade at sammensmelte de stridende Livsanskuelser, som udtrykkes af hine to Drømmere om en ny høiere Menneskeart. Han fører sin Helt gjennem alle Tilværelsens Stadier helt frem til den triumferende frie og overlegne Livsbekræftelse:

. . . intet — nei intet er Undergang.
Saa mildt er der tænkt og saa herligt er Livet,
saa snedigt — jeg mener, saa vist er Motivet,
det hele staar stemt i en eneste Klang.
Vort Maal er at lære, at Frihed og Tvang,
at Ungdom og Ælde, at Væde og Tørke,
at Godhed og Ondskab, at Lys og Mørke —
at alt er Værdier af *lige* Rang.

— Mellem de to Stemninger: anklagende Oprørsfølelse og ironisk Godkjendelse af Livet i dets tragi-komiske Sammenslyngning af Træf og Tilfældigheder — svinger Digtet uafladelig. Munken Vendt dør som den uforknytte, ubøiede Sjæl, han for det meste har været i sin jordiske Existens. Med varmt og villigt Sind gaar han ind i den „evige, gode Nat“. I selve Dødsøieblikket er han fuld af Taknemlighed for, hvad Skjæbnen har forundt ham af godt og ondt i hans omtumlede Tilværelse:

. . Det skal smage at komme til Ro
og sove en drømmeløs Søvn, kan du tro.
Nu faar jeg en Skog med de sagteste Vinde,
der ligger min Sjæl og suser iblinde,
iblinde, i Susen, saa kjærlig forladt . . .

Stort tænkt og stort i sit Anlæg er dette Digt om Trodsen og Undergangsviljen som seirende etiske Magter. Men rigtig

umiddelbart betagende virker det ikke. Det kommer vel for en Del af, at Hamsun har valgt denne lyrisk vage, virkelighedsfjerne, lidt akademiske Form for et Verk, saa fuldt af Livets Spænding og Uro. Vers er jo Gudernes Tungemaal, men i „Munken Vendt“ taler store og smaa, graa Hverdagsmennesker og høit benaadede, lykkeskinnende Søndagssjæle i de samme brede, festlig svulmende Rytmer og Rim . . hele 427 Sider igjennem.

Men som Skriftverk, som stilistisk Kunststykke er Digtet overordentlig værdifuldt. Og i sit sterke Fyndsprog, sin lunefulde legende Paradoxi bærer det Vidnesbyrd om en stolt og fribaaren Aand. De Tanker, som her udtales, har faat det Stempel af Digterens spillende Ironi, hans vilde Stridslyst og inderlige Naturmenneskelighed . . ., som gjør dem i Sandhed til hans egne.

Efter „Munken Vendt“ har Hamsun udgivet det før nævnte Bind Erindringer fra en Reise i Kaukasus, en munter og livlig Bog, hvori han for første Gang taler ud om, hvad han skylder sit store Forbillede Fjodor Dostojefskij — og idetheletaget de russiske Digtere. Lidt senere kom Skuespillet „Dronning Tamara“, ogsaa en Frugt af hans Ophold i Østen; forøvrig et flygtigt og ubetydeligt Arbeide. Omtrent samtidig med dette udsendte han en Samling mindre Fortællinger og Skizzer under Titelen „Kratskog“. En lignende Samling, betitlet „Siesta“, havde han offentliggjort i 1897, — den stod adskillig høiere ved digterisk Kraft og Eiendommelighed.

„Det vilde Kor“. Hans hidtil siste Arbeide er Digtsamlingen „Det vilde Kor“, som udkom Vaaren 1904. En smuk og betydelig Bog. Den vidner om, at Hamsun ogsaa som Lyriker raader over den rigeste, mangfoldigste Sprogkunst. Her findes Poesier af ypperste Rang som den varme, brusende Hilsen til Bjørnson, det mystisk dybe og inderlige „Skjærgaardsø“, den deilige „Kvannelederskernes Sang“, det skjønne og sarte „Abdullahs Haab“.

Besynderlig nok, det synes at falde Hamsun vanskeligt at anslaa den spottende og angribende Tone, naar han taler paa Vers. Samlingens polemiske Digte er lidet vittige, lidet rammende. Det gjælder om „Himmelbrevet til Byron“, der skjæmmes af en jasket Form og en glat journalistisk Jargon, saavel som om

de øvrige Forsøg i lignende Retning. De Strofer, som gjør dybest Indtryk, tolker Naturfølelse og Naturmystik. I „Skjærgaardsø“ har Tanken om Sjælens Forudtilværelse fundet et eiendommelig anelsesfuldt Udtryk.

. . . .
Her lever Blomster
for ingens Øine,
de staar saa fremmed
og ser mig lande.

Mit Hjerte blir som
en Fabelhave
med samme Blomster,
som Øen eier.
De taler sammen
og hvisker sælsomt,
som Børn de mødes
og ler og neier.

Her var jeg kanske
i Tidens Morgen
som hvid Spiræa
engang at finde.
Jeg kjender Duften
igjen fra fordum,
jeg skjælver midt i
et gammelt Minde.

Digte som „Lad det spille med Vaar over Jorden“, „Bøcklins Død“, „Tonen“ er helt fyldt af *cosmic emotion:* af strømmende Henrykkelse over Altets Uendelighed, af grublende Undren over det dunkle Slegtskab mellem Verdenssjæl og Menneskefølelse:

Der synger i mig en Tone,
den kjendes saa tung og saa gul af Guld,
jeg selv blir en Herre af Rigdom fuld,
en Konge i Kaabe og Krone.

Staar Natten stum mod min Rude,
da synger den Guldlyd igjennem mit Sind,
den slynger min Tanke fra Tind til Tind
til mange Verdner derude.

Den bær mig til andre Kloder,
hvor Stjærnerne svømmer som O efter O.
Det er som mit Hjerte af Lykke skal dø
til lange, brusende Noder.

Den samme hektiske Glød farver det skjønne Stemningsbillede „Abdullahs Haab“. Strofer, fulde af sværmerisk Længsel, af smeltende østerlandsk Romantik . . . som en Sang af Thomas Moore:

Der venter en Verden bag Verden her,
hvor Fabelhaverne suser.
Der venter en Bolig med Rum til hver,
som Menneskens Sjæle huser.
Der synger Musik i Kilderne der
og Paradisfugle bruser.

De Hurier staar i Olivenlund,
som Liljer i Morgenrøde.
Med Øine som Stjærner og Smil om Mund
de gaar sin Elsker imøde.
O ringte nu Klokken i næste Stund
for mig som den første døde!

Her findes dog ogsaa Digte, hvor Hamsun ligervis som i sin Prosa med en lystig Latter bryder den løftede Stemning. Saaledes i „Basun“:

Der kommer imod mig Orkaner af Lys,
jeg flyder i Bølgen og svømmer.
Og Stjærnerne farer forbi mig som Gys,
det er som om Stjærnerne jages
af nogen og rømmer.

. . . .

Et Stjærneskud løsner, en Pisk af Ild,
som sætter paa Himlen en Skramme.
Det er som en Stjærne, der skræmtes vild,
som er den paa Flugt for sin egen
fortærende Famme.

Jeg ligger som tabt i et Kildeland,
i Fryd og Vidunderlyster.
Uendelig ude der hvidner en Rand —
o Stjærnernes Gud! Det jeg øiner
er Paradis' Kyster.

Da kalder en Lyd mig til Jord igjen,
en Portnøkkelpibe fra Veien.
Jeg finder mig der, hvor jeg vandred hen;
en Ordenens Ven staar og hujer
mig ned ifra Heien.

Men Samlingens pièce de résistance er det pragtfulde Hyldningspoem til Bjørnson. Dette Digt, hvori det kraftigste og rigeste Talent blandt de yngre feirer den gamle Mester og Høvding, hører overhovedet til de skjønneste i vor nyere Lyrik. Ganske beundringsværdigt er det i sin Komposition. Fra det varme, festlige Anslag . . . gjennem de knappe, fyndige Indledningsvers stiger det i episk syngende, bredt henrullende Rytmer — til det klinger ud i Slutningsversenes uendelig vemodige Stemning, fortonende sig som et Mindets Ekko fra en fjern Fremtids Kyster. Dette Digt har den patriotiske Hymnes mægtige Patos — derved gjør det Fyldest for den Fædrelandssang, som ikke findes i „Det vilde Kor“. Og samtidig eier det alt det uudsigelig intime og inderlige, som alene den Poesi, i hvilken Menneskesjælen aabenbarer sine dybeste Oplevelser:

Vi nævner et Navn —
straks syder der mod os
i Kornakres Guld,
det leger i Skoge,
det lugter af Muld.
Sol dirrer om Dagen,
Dug driver om Kvæld,
det suser i Fjæld.
— — — — — — — — —
— — — — — — — —

Idag skal du vækkes af Tusinder foran Altanen,
dit Folk møder op til din Ære med Faklen og Fanen.
De staar der, fra Pigen med Flætte til Oldingen krum over Stav,
selv Fiskeren yderst fra Hav,
de takker og ærer dig, Mester, for alle de Goder du gav.
— —

Der laa vi et Folk bag et andet berømmeligt Rige,
du stred i halvhundrede Aar for en Plads som dets Lige.
Var Byen iblandt paa din Modstanders Side med Hujen og Hvin,
stod Landet desmere paa din.
Det brused imod dig af levende Jarop: din Mening er min!

Alt saa du dig Tid til: at rydde, at hegne, at nære,
og alt tog du paa dig, din Bredde var skabt til at bære.
Nei sidde og gjøre dig sjelden og aagre en Dag med dit Navn?
Du gav det til Pris for hver Ravn.
Du havde slig Raad til det, Mester, du havde saa bredfuld en Favn.
— —

— Altandøren gaar, du staar frem, du er hvidnet i Haaret,
men end er du ung trods de Aar og det Verk du har baaret.
Din Aand har den selvsamme Vælde, din Flamme er lige saa varm,
som Styrken er fuld i din Arm.
Nu gløder imod dig fra Landet en Tak i hver Menneskebarm.

. . . .
Saa en Kvæld vil Stumhed ruge
langs vor lange Kyst.
Fjældet staar og lytter, bier —
ingen svarer, Landet tier.

Naar han tier, blir der tyst.

Hvilken voldsom Følelse i denne Slutning. Og hvor denne Fantasi ser simpelt og stort! Et Vers som dette er uforglemmeligt.

Der er rige Forjættelser i dette Digt. Det vidner om Muligheder, som Knut Hamsun endnu ikke har faat forløst i sin Produktion.

Gunnar Heiberg.

I samme Aar som Knut Hamsun udgiver sin første Bog, den komisk naive og underlige „Bjørger", træder ogsaa GUNNAR HEIBERG frem for et større Publikum. Og skjønt hans Debut var ganske anderledes moden og overlegen, gik den vist omtrent ligesaa upaaagtet hen som hin selvlærte Attenaarings. Det er ellers forklarligt nok. Heibergs tidligste digteriske Forsøg behandler nemlig et saa fjerntliggende og dunkelt Emne som *Menneskets Genesis*. Det er et høistemt og høitideligt Poem paa frie Wergelandske Vers om, hvorledes det første Menneskepar til „Resignationens Salighed blev pisket", da de ikke vovede at vinde „Evig-Livet ved at trodse Gud". *(Nyt norsk Tidsskrift,* udg. af Sars og Lieblein, 4de Bind 1878) Og det lange Digts korte Mening er, at alene gjennem Syndefaldet, det første Oprør mod Verdensordenen, kunde Mennesket løsrive sig fra sit oprindelig fuldkomne, ubevidst lyksalige Naturliv og kjæmpe sig frem til at blive en fri, villende, Gud jevnbyrdig Aand. Digtet slutter med nogle profetiske Strofer, ifølge hvilke dog ikke hele Menneskeslegten blev slaat ned i denne Kamp mod Guden. Kains Æt redded sig ud af det almindelige Skibbrud, — og „den lever end". Man mærker her Paavirkning fra Byron.

GUNNAR HEIBERG.
(Ungdomsportræt).

Ogsaa et andet, i lignende Stil udformet Digt fra samme Aar fortjener at nævnes. Det heder „En Soirée dansante" og udkom anonymt sammen med en Afhandling — „Kants Fornuftkritik" (af Hans Jæger). Her er den antydede Tankegang fra „Menneskets Genesis" nærmere udført og flyttet over i Nutiden. Der fremføres for os en udvalgt Samling Mænd og Kvinder, en Kaste Overmennesker,

som ingen Love lyder,
der kan Tanken adelsbaaren
stanse i dens stolte Flugt,
. . . som ingen Grænse kjender
for vor Kjærligheds Begjær,

GUNNAR HEIBERG.

(Efter en Tegning af Erik Werenskiold fra 1878).

men som alligevel i Øieblikket har forvildet sig ind i nogle ubehagelige Grublerier om Verden udenfor dem, hvor der findes Nød og Ufrihed og Moral. Imidlertid kommer det overlegne Selskab til det for dets fortsatte Tilværelse betryggende Resultat: at de skal nøgen Skjønhed dyrke og „tro Fornuften helt tilende," saa vil deres „sterke skjønne Gud" give dem

> af Kundskabs Træ paa Godt og Ondt,
> af Evig-Livets, Altets Træ,
> en Frugt i Løn . . .

Heibergs egentlige Debut finder dog først Sted i 1884, da han udgiver „Tante Ulrikke". Og her er vi langt borte fra Guders og Overmenneskers Verden. Dette sikkert opbyggede Drama, saa behersket i sin Form, saa effektfuldt i sin Teknik, er taget lige ud af Hverdagens Virkelighed. Digteren fremtræder allerede i sit første Skuespil som den fuldmodne Skribent, det kolde, klare Hoved, den haarde og spodske Ironiker — med et Væld af strømmende Lyrik dybt under Overfladen.

„Tante Ulrikke" er præget af Ottiaarenes problem-debatterende Aand; — det fortsætter den Ibsen-Kiellandske Samfundssatire, men Heiberg staar langt længer tilvenstre. Stykkets ideelle Baggrund er Tidens store sociale Kamp, dets afgjørende Optrin det første Socialistmøde i Christiania. Men ikke mange af hine Aars angribende og anklagende Digtninger har holdt sig saa godt. Den ungdommelige Entusiasme, som straaler ud fra Skildringen af slige Karakterer som Hovedpersonen og Helene, kan endnu varme En om Hjertet. Der er en Umiddelharhed, en medmenneskelig Hengivelse i dem, som Heiberg kun undtagelsesvis har naaet op til siden.

Handlingens bevægende Kraft i det Familiedrama, som udspilles indenfor Stykkets socialpolitiske Ramme, er en Statsraadudnævnelse. Et Medlem af Regjeringen ved Navn Lie skal dø, og i den Anledning er Hans Majestæts Øine faldt paa Professor Blom som den eventuelt heldigste Efterfølger. Denne Mand har nemlig ikke gjort andet i hele sit Liv end skrevet en Afhandling om Partikelen *ut*. Han er Pedanten af den græsk-latinske Type, fuld af akademisk Hovmod, ubeslutsom og svag til det yderste — og ond og grusom af Svaghed. Det Menneske, han er

mest ræd for, er Tante Ulrikke, hans Kones Søster. Hun er nemlig ved sine radikale Meninger og sin hele emanciperede og ubarberede Person en stadig Trusel i Retning af Prostitution for Familien. Og nu da Professor Blom skal blive Statsraad, optræder hun paa Socialistmødet, — og for at gjøre Skandalen komplet, hans Datter Helene staar frem som hendes Meningsfælle og holder en Tale for at forsvare sin kjære mishandlede Tante. Og Stykket ender med, at Professoren af feig Menneskefrygt og Forfængelighed jager sit eneste Barn ud af Hjemmet. Han er villig til alt, bare han kan blive Statsraad.

Ved Siden af ham maa, som en lystigere Repræsentant for den sande Borgeraand, nævnes Statsraad Stabell, en Kiellandsk Type, udstyret med megen rund, festligt klingende Veltalenhed og autoritetsmæssig Umoral. Og hans Søn Eivind, en ofte varieret Figur i Ottiaarenes Litteratur, er en værdig Aflægger af denne Far. Han er radikal, eller liberal som det vel hed dengang, d. v. s. han har stadig Munden fuld af en Masse Snak om sit Gudsforhold, sin Kjærlighed til Landet, til det slidende og slæbende Folk o. l. Med disse Fraser søger han at vinde den rige Professordatter, medens han selv indskrænker sit Stræv til at føre et behageligt Dagdriverliv. Men i det afgjørende Øieblik afslører han sig som den Pjalt, han er.

De virkelig nye Mennesker i Stykket er Helene og Tante Ulrikke. Helene er den unge, gode, fine Pige, hun har det rette varme, alvorlige Ungdomssind: Stoltheden, den hellige Vrede, den flammende Ildhu. Hun er vakt af Tiden og hører i undrende Lytten det fjerne Brus af det nye, som nærmer sig, „den dumpe Lyd af Millionernes Marsch og Fanernes knitrende Slag i Luften.“ Thi derudefra kommer Fremtidshæren, det har Tante Ulrikke lært hende. „I Spidsen gaar Genierne — og saa et uendeligt Tog af Fattige og Ulykkelige. Retfærdighed, roper Førerne. Retfærdighed, Retfærdighed toner det som Sang over hele Hæren — og de faar, de tar Retfærdighed. Kan man høre slig Sang, naar man lytter, da lar man dem gjerne le, da staar man gjerne paa sin Forpost og fryser, da er man gjerne gal og rar og halvtomset og lar de andre være kloge; — *jeg* har hørt slig Sang,

og *hun* har hørt, og vi smiler af de kloge, vi ynker dem. Ynkværdige Gamlinger."

Og hun forlader sit lune Hjem. Lidt angst er hun og lidt bleg om Næbbet, men hun har, hvad den gode Ungdom aldrig savner: Offermodet, den varme Vilje og den herlige Trods, som bærer En over alle Gjenvordigheder. Lad saa Livet komme!

I disse Begynderarbeider findes Spirerne til Heibergs bedste og betydeligste Verker. Her er antydet de ledende Motiver, — anslaaet de Grundstemninger, som klinger gjennem hans Digtning. Der gaar en tydelig Linje fra den hede sensuelle Lyrik i „Menneskets Genesis" og „Soiréen" til „Balkonen". Det rent æstetisk immoralske Syn paa de menneskelige Ting, som hist er udformet i usikre, uoriginale, ungdommelig naive Vers, det møder vi iført Poesiens rigeste Dragt i „Balkonens" stolt fuldkomne Prosa saavelsom i de sterke og dybe Repliker i „Kjærlighedens Tragedie". Og fra et Stykke som „Tante Ulrikke" med dets satiriske Brodd mod Borgerskabet og den liberale Hob, er Overgangen klar til Skuespil som „Det store Lod" og „Folkeraadet".

Oprindelig er denne Digter en varm, handlelysten, begeistret Natur. Hans Ungdomsdigtninger er udsprungne af en hel, fuldtonende Stemning. Og Handlingen og Figurerne i „Tante Ulrikke" er gjennemført med den rette dramatiske Objektivitet. De er indordnet i Stykkets logiske Sammenhæng. Digteren har ingen Steder af stilistiske Hensyn indskudt Repliker, som staar der for den lyriske Effekts Skyld.

I Heibergs følgende Verk, „Kong Midas" (1890), møder vi næsten som en ny Personlighed. En dansk Kritiker har engang sagt, at dette Stykke er gjennemaandet af den Sindstilstand, som udløses, naar en Tro styrter sammen. Og det er sandt. Ligesom i Dramaet Anna Hielms trygge, beskedne Livslykke forspildes, da hun mister Illusionen om sin afdøde Mands ægteskabelige Troskab, saaledes vidner dets Grundstemning om, at der i Digterens Indre er foregaat en afgjørende Omvæltning, fuldbyrdet en Omvurdering af de gamle Værdier. Han har faat et nyt Syn paa Menneskene og de menneskelige Ting. Han er foreløbig færdig med Samfundsspørsmaalene og Kampen mellem Under- og Overklassen. Skikkelser som Helene og Tante Ulrikke vender ikke mere tilbage i

hans Produktion. Naar Heiberg nu behandler Sammenstødet mellem de to Verdener, er det som den æstetisk nydende Betragter af et sjeldent og spændende Skuespil eller som den bitre og haanende Spotter af menneskelig Daarligdom og Usselhed. Aldrig som den dybt interesserede Medkjæmper.

Han er fra nu af udelukkende Artisten for hvem Formens Skjønhed, Fylde og Eiendommelighed er Hovedsagen.

I intet af Heibergs senere Skuespil er det den psykologiske Udvikling, som først og fremst interesserer. Han har neppe det dybtsøgende intuitive Blik, som naar tilbunds i en Karakter. Eller rettere sagt, han interesserer sig ikke for de uendelig smaa, umærkelige Nuancer i Sjælelivets Udfoldning, — og han mangler sikkert Evnen til det lange Samliv med sine digtede Skikkelser. Han ser enkelt og klart. Alle hans betydeligere Figurer er usammensatte, let gjennemskuelige Sjæle. Men de forbauser os; de sætter os i Studsen. De udfolder sig i pludselige Glimt, i lyrisk lidenskabelige, voldsomme og patetiske Udbrud. Det er idetheletaget Lyrikeren, som beholder det afgjørende Ord i Heibergs Dramaer. Først da føler han rigtig med sine Skikkelser, naar de befinder sig i de store Øieblikke . . . oppe paa de solbeskinnede Søndagshøider, hvor alt det frie og lykkelige i Menneskenaturen springer i Blomst. Der kommer da en festlig Svulmen i hans Sprog, en Glans og Fylde i Billederne, der virker saa meget sterkere som Heibergs Stil altid bevarer en mandig Friskhed og Ynde.

Afgjørende slog Heiberg igjennem med „Kong Midas“. Og det var visselig ikke dette Stykkes lette og vittige Dialog saalidt som dets effektfulde Teknik, som skaffede Digteren en larmende Sukces. Det digterisk værdifulde i Kong Midas er ene og alene Billedet af Anna Hielm, en varmblodig og hjertevindende Kvindeskikkelse. Men hvad der fylder dette Skuespil med Liv og Lystighed er den Tone af udfordrende Spot og Spydighed, det Pust af Uveir og Uro, som er dets bærende Stemning. Og saa den med aristofanisk Hensynsløshed udførte pamfletagtige Skildring af Titelfiguren — et af den norske Litteraturs mange Portrætter, som ganske uforblommet sigter paa Forstyrrelse af Privatlivets Fred.

Og det er stadig Krigsstemningen, de mange spodske og maliciøse Udfald mod alskens „Sandheder“ i norsk Litteratur,

som giver „Kong Midas“ Værd og Betydning. I dette Stykke udtaltes for første Gang den yngre Slegts Protest mod det rodløse Idé-Sværmeri, det tomme Moralpræk, den almueagtige Spidsborgerlighed, hvori Ottiaarenes høitflyvende Idealisme holdt paa at løbe ud. Den norske Liberalisme var krænget om til sin Karikatur.[1]) Allerede dengang var det vanskeligt at se nogen Forskjel mellem de to ledende Partier i Landet. De var begge lige velklædte. („Det store Lod“). Men de gamle digre Ord lød stadig med samme brautende Klang: „Frihed og Ære og Selvstændighed og Sædelighed og Ansvar og Kald og Sandhed.“

Alt dette usande, frasefyldte Væsen er inkarneret i Stykkets Hovedperson, Redaktør Johannes Ramseth. Han er Landets store Mand, Føreren for det saakaldte frisindede Parti, som han tyranniserer, og i det daglige Liv allevegne paafærde med moralsk Tugt og Tilsyn. Som digterisk Skikkelse har Ramseth den Svaghed, at han virker grovt usandsynlig. Han er bare dum, brutal indbildsk, anmassende, plebejisk, — bare modbydelig. Men en slig Person kunde aldrig blive den almægtige Leder for et Parti, — ja han kunde neppe vinde et eneste Menneske. Det er knapt nok, at vi kan drive det til at hade denne Figur, saa fladt ensidig og egenskabsløs er han formet. Og Had skulde han da kunne vække, ellers er han fra Digterens Haand helt forfeilet.

Stykkets Tendens er nu at vise (paa en lignende Maade som i „Vildaanden“), hvor forfærdelig farlig en slig selvglad prækende Idéfanatiker, som gaar omkring og bare hører Duren af sine egne Ord, er for de mange svage, troende og tillidsfulde Menneskesind. Han, som altid taler om de andre, om Folket, om Ungdommen, er uendelig uvidende om, hvad der foregaar selv hos de ham Nærmeststaaende. Og i sin egenretfærdige Blindhed og Dumhed tilintetgjør han en god og skyldløs Kvindes Livslykke.

„Kong Midas“ er dog ikke bare Udtryk for en aggressiv Opposition mod den hjemlige frihedsfiendtlige Liberalisme, den er ogsaa et af de første Vidnesbyrd om den nye Aandsretning, som under Tilknytning til nogle af Friedrich Nietzsches Skrifter øvede stor Indflydelse paa 1890-Aarenes norske Litteratur. Garborgs „Trætte

---

[1]) Se herom den ypperlige, aandfulde og veltalende Brochure: „Demokrati eller Almue?“ Et Foredrag holdt i det norske Studentersamfund af J. D. Irgens Hansen (1890).

O hør mig, elskte, milde søvn, —
forlad mig ej, — o hør mig;
lad end engang mig hvile faa
som barn ved moders bryst,
lad end engang dit varme favntag
mig kryste tæt og sødt beruse; —
o gjem mig, — favn mig, — skjul mig, —

Menneskets genesis.

(Af Gunnar Heiberg).

Paa himlen høit stod solen fuld og rund
af varme taagedunster tæt omspændt.

løst"
ndtc
hold
ulde
den
saa-
vert-
Paa-
godt
ı.
: de
rafi.
No-
ssor
Vil-
ørte
med
kan
amt
ınar
rre-
l at
han
var
ɔgle
sten
nne
Og
erie
ınd-

Be-
ner
na-

som giver
udtaltes fc
løse Idé-S
borgerligh
at løbe ı
Karikatur.
Forskjel r
velklædte.
dig med s
og Sædel

Alt
Hovedper
Mand, F
serer, og
og Tilsyn
virker gr
anmasser
kunde al
kunde n
kan driv
skabsløs
ellers er

Sty
i „Vilda
Idéfanat
Ord, er
Han, so
uendelig
staaend
gjør ha

„K
sition m
af de
Tilknyt
Indflyd

[1] Se h
Et Foredr

Mænd", Hamsuns „Mysterier", Collett Vogts „Fra Vaar til Høst" — for bare at nævne nogle af de betydeligste og mest kjendte Verker fra hin Periode — staar alle paa forskjellig Vis i Forhold til den Nietzscheske Omvurdering af de gamle Værdier. Og skulde man finde en Betegnelse, som udtømmende karakteriserer den Aand, hvori „Kong Midas" er skrevet, maatte det blive noget saadant som antidemokratisk Radikalisme. Men HEIBERG kan, ihvertfald for dette Stykkes Vedkommende, frikjendes for enhver Paavirkning fra den tyske Digter-Filosof. Thi det blev skrevet godt og vel et Aar, før Nietzsches Navn kom i Omløb her i Norden.

I denne Forbindelse turde det være paatide at meddele de alment tilgjængelige Kjendsgjerninger af vor Digters Biografi. GUNNAR EDVARD RODE HEIBERG er født i Christiania den 18de November 1857 som ældste Søn af daværende Kopist, senere Assessor Edvard Omsen Heiberg og hans danskfødte Hustru Augusta Vilhelmine Rode. Som ung Student — han er fra 1874 — tilhørte han en Kreds af dygtige, sterkt interesserede Kamerater, som med Liv og Lyst diskuterede alle Tidens Spørsmaal. Blandt disse kan nævnes de nuværende Professorer Alf Torp og Gerhard Gran samt den afdøde Kritiker og Teaterchef Irgens Hansen. „Gunnar Heiberg viste allerede dengang, skjønt neppe sytten Aar, sit Herredømme over det mundtlige Ord og havde en sjelden Evne til at slynge en vittig og rammende Kynisme ind i Samtalen, naar han syntes, den tog en altfor høitidelig Vending"[1]. I 1875—76 var han i Italien. Siden boede han for det meste, fraregnet nogle kortere Udenlandsophold, i sin Fødeby, indtil han fra Høsten 1884 blev ansat som Sceneinstruktør ved Bergens Teater. Denne Stilling fratraadte han ved Udgangen af første Sæson 1888. Og nu skrev han i Løbet af fire Uger — med en otte Dages Ferie imellem — sin længe forberedte og paatænkte Satire over Sandhedsprofeten og Sandsigeriet i den norske Litteratur.

Ogsaa i formel Hensende har „Kong Midas" afgjørende Betydning for de fleste af HEIBERGS følgende Arbeider. De betegner allesammen et fuldstændigt Brudd med den hidtil herskende drama-

[1]) Gerhard Gran i Samtiden, VI, 166.

tiske Teknik. Det gjælder om „Kunstnere“, „Gerts Have“, „Det store Lod“, „Folkeraadet“, „Harald Svans Mor“, „Kjærlighed til Næsten“ — ja delvis ogsaa om „Balkonen“. Derimod indtager HEIBERGS siste Skuespil, Mesterverket „Kjærlighedens Tragedie“, en Plads for sig selv. For de andre er det gjennemgaaende Kjendemærke en viss Sammenhængsløshed og Mangel paa fast Handling. De falder fra hinanden i glimrende Brudstykker, i effektfulde sideordnede Optrin. Alle Mellemled er oversprunget. Al Digterens Fantasimagt sat ind paa at udforme den enkelte Situation eller Akt som en selvstændig Helhed. Der er i denne løse, vilkaarlige, udflydende Kompositionsmaade noget, som minder om Hamsuns lyrisk springende og ujevne Fortælleform. Der er ogsaa den Lighed mellem disse to, at en slagfærdig, skarptunget Causeur ofte tager Digterens Plads i deres Bøger.

„Kunstnere“ Et Stykke som „Kunstnere“ (1893) er interessant, fordi det tydeligere end noget andet af HEIBERGS Skuespil belyser baade Fortrinnene og Svaghederne ved hans dramatiske Form. Dets Hovedmotiv er Skildringen af den unge Digter, som saa smertelig føler den oprivende Splid mellem de to stridende Magter i hans Indre: Kunstnertrangen, selvnydende, grusom, altid paa Jagt efter Bytte og den sunde, trygge Livsfølelse, som priser hver lykkelig udrunden Dag, og ellers ikke bekymrer sig stort om Verden eller Menneskene. Han er tilfreds. Han elsker sin Hustru. Og han ved, at Kjærligheden maa have det bedste, det fineste i En; — at naar den har maattet „vige bare et Sekund, da kommer den ikke igjen, eller den kommer ikke igjen, som den var“. Men Kunsten taaler ingen Magt ved Siden af sig, det er han saa usvigelig sikker paa. „Naar det man lever og har levet og har troet og anet og tænkt, samler sig og vil bli til nye Væsener, — til nye Organismer, naar man føler, man er den skabende Guds Barn, da kræves ogsaa det bedste, det fineste — *alt* . . . Spørg de store — og skidt i dem, som ikke forsøger at komme paa Høide med de store, om de nogensinde har elsket nogen Kvinde som den indvendige Verden, Myldret, naar der skulde skabes — naar Former brydes og nye dannes i Ildovnen og brydes igjen og kanske aldrig blir til noget — men spørg, om de vilde bytte — om de nogensinde *ellers* har følt den tindrende,

Gunnar Heiberg.

Maleri af Oda Krohg.

skjælvende, hvide Glæde, naar Legem og Sjæl er ét, den Glæde, som er saa stor, at det kunde se ud, som der var Mening i Verden bare af den Grund . . ."

For ham staar Kunsten som den store Fiende. Naar han overgiver sig til den, da synker han hen i den skrækkeligste Forladthed. Han føler sig som en Gud, ophøiet og utilgjængelig, uendelig fjern og ligegyldig for de kravlende Menneskebørn der nede paa Jorden. Men gaar han de onde Dage og lytter ind i sig selv efter det inspirerede hemmelige Ord, som altid lader vente paa sig, da blir han som en herreløs Sjæl, skjælvende for det flygtigste Pust af en Stemning. Alt er ham en Lidelse. Og alt uforklarligt. Da er han Bytte for alskens uhyggelige, halvgale Inskydelser. Han føler Lyster i sig „som vilde Dyr" og Rædsel og Dødsangst.

Saa smertelig fornemmer han Kunsten som den onde Magt, at han — atter kommen i dens Vold — udbryder: „Det er . . som min Mor dør, som Hjemmet gaar, som alt glider. Som jeg havde gjemt mig, som jeg blev opdaget og skal *jages* videre."

Der er heri noget af den samme Desperation overfor Dilemmaet: Kunstneren eller Mennesket — som i Ibsens „Naar vi Døde vaagner". Men Heiberg har udvisket Indtrykket af det tragiske Motiv ved at forudskikke det egentlige Drama en farcemæssig Førsteakt og ellers indblande i Handlingen en hel Del overflødige Bipersoner. Blandt disse bør fremhæves som en i sig selv værdifuld Figur, den unge Pige Lili, en Skikkelse gnistrende af Liv og Lystighed. Og de mange mer eller mindre remarkable Repræsentanter for Kunstnerbohêmen er tegnet med bred Pensel og godt Humør og med den halvt uforskammede, halvt sympatiske Ironi, som anstaar Objekterne.

„Det store Lod".

I „Det store Lod" (1895) vender Heiberg tilbage til den sociale Kamp, — den evige Krig om Magten og Pengene. Et Drama af stor scenisk Virkning, malerisk, straalende af glansfulde Ord, larmende med store Optrin og voldsomme Sammenstød mellem de stridende Parter. Der er noget fremtidsfjernt og fantastisk over Stykkets Handling, og dertil svarer godt dets abstrakt kosmopolitiske Milieu — den moderne Storstad med herlige Parker

fulde af Marmorstøtter og plaskende Fontæner, med aabne, menneskevrimlende Pladser, med Livsflammen evigt spillende under de elektriske Lampers blaa Lyshav. Omtrent samtidig med „Det store Lod“ udkom to andre Skuespil, som paa forskjellig Vis tangerede Tidens revolutionære Bevægelse og de anarkistiske Bombekastninger. Det ene var Bjørnsons vældige „Over Ævne II“, det andet — Gustav Esmanns forholdsvis ubetydelige, men slet ikke uinteressante „Den store Maskerade“. HEIBERGS Stykke staar i Stemning nærmere det siste end det første. Det har mere af Tvil, Spot, Ironi . . . mer af pragtfuldt Ordfyrværkeri end af virkelig Følelse. Dets dybest mente Replik turde være Adolfs kortfattede Skaaltale: Længe leve Revolutionen og Mouton Rothschild! Ingen af Hovedpersonerne, hverken Haller eller Ilka, virker rigtig overbevisende.

„Folkeraadet“ (1897) er en bedsk og grovkornet Satire over vor Politik og vore Politikere. Den virkede ved Førsteopførelsen — det var en af de festligste Aftener paa det gamle Christiania Teater — som en fantastisk og fantasifuld Revy med etpar ypperlige Figurer, mange morsomme Karaktermasker og en Række lystige og bevægede tableaumæssige Optog. Der var noget stort i Anslaget, — og over Samtalerne mellem Ella og Digteren en eiendommelig varm Skjønhed, men den Komedie om vore offentlige Mænds store Ord og smaa Handlinger, om vort evindelige Nationalskryd med parlamentarisk Vrøvl, med Don Quijotiske Dagsordener og 17de Mai-Retorik . . . som vi kunde ventet os den af HEIBERG, den fik vi ikke. „Folkeraadets“ burleske Handling er et knaldende vittigt Indfald — men heller ikke mer. Der findes bare to Komedier i vor moderne Litteratur, som hver til sin Tid har naaet ned til Dybden af Løgnen og Humbugen i det politiske Liv, og det er „De Unges Forbund“ og „En Folkefiende“. Som Læsedrama virker HEIBERGS Stykke svagt og flygtigt. „Folkeraadet“.

Noget lignende gjælder om „Harald Svans Mor“ (1899). Her er det Redaktører og Journalister, som maa holde for. Det vrimler af vittige og ondskabsfulde Aandrigheder om den moderne Presse, dens Væsen og Gjerninger. Men noget virkeligt Drama er det ikke blevet til. De to første Akter er udmærkede, de giver en kraftig realistisk Skildring af et Oppositionsblads Redaktions- „Harald Svans Mor“.

kontor og dettes Chef, en ligesaa talentfuld som karakterløs Journalist. Men de følgende Akter glider saa besynderlig ud i en Taage af Uvirkelighed og Usandsynlighed.

„Kjærlighed til Næsten". HEIBERGS siste Samfundssatire er den farcemæssige Bagatel „Kjærlighed til Næsten" (1902). Her er der ikke meget igjen af den hellige Harme i „Tante Ulrikke". En blaseret Haan over Tidens altruistiske Idealer, sat ind i et Familie-Interiør af en overdreven og humørløs Forlorenhed — voilà tout.

Sit ypperste digteriske Arbeide øver HEIBERG i disse Aar (1896—1902) som Journalist. Fra Høsten 1896 tog han fast Ophold i Paris, og siden har han, fraregnet nogle kortere Ferier, regelmæssig skrevet Føljetoner til *Verdens Gang*. Disse Artikler, som behandlede alle mulige Dagens Spørgsmaal: Politik, Litteratur, Kunst, Samfundsproblemer, kan i den sproglige Udformnings Mesterskab, i spillende Fantasisyn, i Aand og Vid fuldt ud maale sig med hans bedste Dramaer. Ingen har skrevet bedre Causerier i et norsk Blad. Heller ikke har der nogensinde tumlet sig en saa uafhængig og respektløs Aand indenfor vor dystert alvorlige og monotone Dagspresses Enemærker. Det skulde da være A. O. Vinje. Stor Synd er det, at vi ikke faar disse Artikler samlet som Bog. Det Udvalg af dem, som kom i 1900 under Titelen „Pariserbreve", bragte saa altfor faa, og langtfra de bedste. Og siden har vor Digter skrevet en Mængde nye.

Høit over GUNNAR HEIBERGS øvrige Arbeider rager de to mærkelige Dramaer: „Balkonen" (1894) og „Kjærlighedens Tragedie" (1904).

Rent kunstnerisk set hører disse to Tankedigte om Kjærlighed til vor Litteraturs rigeste og skjønneste Verker. Indholdstungere eller pragtfuldere Repliker er ikke formet paa norsk Sprog. I Ordenes Sang og Klang, i Billedernes sjeldne og sjælfulde Oprindelighed, i dristigt og dybt Fantasisyn paa de evigt menneskelige Ting staar disse Skuespil jevnbyrdig med den ypperste moderne Poesi.

„Balkonen". Det var alt dette nye og egenartede i Balkonen, som ved dens Fremkomst virkede saa henførende paa unge modtagelige

Sind. Det vilde dog være urimeligt at opfatte den som helt uden Sammenhæng med Samtidens Digtning. I sin strengt stiliserede Form og i det fjerne fremmede over Milieuet . . . . som ovenover og hinsides Tiden og Rummet, minder den om de Maeterlinckske Skjæbnedramaer. „Balkonen“ er som disse paa engang bevidst naiv og udsøgt, lidt anstrengt raffineret. Og HEIBERGS Maal er det samme som den belgiske Digters: at naa ned til de urmenneskelige Følelser og Lidenskaber, at blotlægge selve Urdriften i Menneskeplanten, — den, som er og blir under alle Civilisationers Blomstring og Afblomstring. Begge søger at afklæde Mennesket det konventionelle forgjængelige Hylster, — de vil skue Sjælen i dens nøgne Evighed.

Men Forskjellen mellem de to er større end disse Ligheder. „Balkonen“ er ikke udformet i et blødt indsmigrende, melodisk Barnepludder, men i en stolt, knap, udtryksfuld Stenskrift. Dens Repliker staar der i sin voldsomt fortættede, pludselige Kraft som hugget ud i hvidt lysende Marmor. Og over dens Aand er det samme Præg af Haardhed og Kulde. Elskoven som Livets Urgrund; Driften som det store altfortærende, der brænder Menneskeviljen til Aske og veirer hen Ære, Ædelmod, Stolthed, Samvittighed som Solen Taager; Driften, som gjør Kvinden troløs, grusom, raa og Manden gal, feig, latterlig . . . om dette ene uforgjængelige handler „Balkonen“s tre Akter. Og denne Ødelæggelsens skjønne Vederstyggelighed fremføres med en Ubønhørlighed, som var det selve Naturnødvendigheden, der afdækkede sit lønlige Spil. Og med en hoverende Tyrefegter-Bravour værdig den lidt von Thyboeske Seirherre i denne Kamp om Kvinden, -- og en bred, ubesværet Latter, hvis lystige Klang paa ingen Maade dæmpes af Abels tungsindige Repliker.

Men det er gjennem Abels Mund, at Stykkets dybeste Mening udtales. Enhver, som har læst „Balkonen“, vil huske hans mørke Visdomsord: „Kjærligheden i den ene Haand — *alt andet* i den anden — vælg! Ja! For Kjærligheden stanser Menneskene. Den gaar ikke ind i Kulturen. Den er den eneste Naturmagt, som ikke lader sig dyrke. En Menneskehed med Hjerte, men uden Kjærlighed og alt dens Væsen — mod det gaar Aandens Gang her paa Jorden, og da gjælder det at ruste sig med alle sine Vaaben.

For vinder Kjærligheden, blir man gal, dum, blind, uretfærdig. Den hører til i Mørket, den stjæler af Intelligens, af Karakter, af Vilje." — Og disse andre endnu sorgfuldere: „Jeg synes, at hvert Menneskes Sjæl er som en Ø, og at enhver Bro staar for Fald, og at det er Glæde at dyrke sin Ø. Stormen og Stjernerne og Evigheden faar mig til at tænke, og jeg føler derved, men kommer to Menneskers Sjæle sammen, da maa den ene vente paa den anden, og undertiden maa ogsaa den anden vente, og de blir staaende og kommer ikke videre. Men naar to Menneskers Legemer kommer sammen, er det som at lukke for det hellige og kaste Nøglen væk . . ."

Saadan taler den Tabende, Sværmeren og den stille Beskuer af Livets Spil, — han higer ikke efter at være som de andre og forlanger ikke, at de andre skal være som han. I „Kjærlighedens Tragedie" er han blevet til den naivt dybsindige, sjælesyge, omflakkende Grubler Hartvig Hadeln.

I dristig og voldsom Modsætning til den fine, svage, lidt komiske Abel staar Ressmann, en rent Shakespearsk Figur, uhyggelig-genial ved sit djævelske Ondsind, sit Skarpsind, sin kyniske Oprigtighed og sin — lugtende Hæslighed. Det er betegnende for Dramaets abstrakt-lyriske Karakter, at man neppe hefter sig ved det rent uforklarlige i, at den deilige Julie har giftet sig med dette dæmoniske Monstrum af et Menneskevrag. I Forhold til Ressmann virker Parret Julie-Antonio uinteressant, ubetydelig, lidet menneskelig. Den siste er en temmelig melodramatisk Figur . . . Don Juan som Badutspringer.

„Balkonen" er Digtet om de store Øieblikke i Livet; de evige Øieblikke, da Tiden rinder sporløs ud i Tomheden; Ekstasens vilde Øieblikke, da Lykken slaar ned paa En, skjæbnesvanger, truende, ubønhørlig. Den Kjærlighed, som her besynges i rige Ord og stolte Prosarytmer, er troløs og utryg, fuld af Hevn og Had, og hvert af dens Spor ender i Mørket.[1])

„Balkonen" var et Stykke pragtfuld dramatisk Lyrik. „Kjær-

---

[1]) I samme Aar som „Balkonen" kom „Gerts Have", en Komedie om Ferie-Erotik, om sommerlig Flirt og letbenet Elskovs Bytteleg. Stykket bæres oppe af en næsten altfor vittig Dialog, men virker ellers temmelig flygtig og farceagtig. Frem blandt Personerne hæver sig Fru Løven, en sikkert tegnet kjølig Kvindeskikkelse.

Nyt er Motivet ikke. Rita i „Lille Eyolf" oprører sig paa samme Maade mod den ubønhørlige Forvandlingens Lov, som de menneskelige Følelser er underkastet. Og i „Kunstnere" har HEIBERG ladet den unge Digter gjennemgaa noget lignende. Ogsaa for ham er den store Rædsel denne, at Kjærligheden skal dø i hans Hjerte. „Har Kjærligheden," siger han, „maattet vigebare et Sekund, da kommer den ikke igjen, eller den kommer ikke igjen, som den var". Det nye og store ved vor Digters siste Verk er den tragiske Patos, hvormed Motivet er gjennemført. HEIBERG har vovet at følge Karens Lidenskab til den Grænse, hvor den slaar om i Undergangsvilje: Er det ikke skjønnere, at Kjærligheden dræber, end at den dør? Og det er et sandt Ord det gamle, at enhver Passion vil sin Undergang. Hartvig Hadeln, Grubleren i Stykket, sigter dybt, naar han siger: „Af Legemets Delirier kommer Skamfølelsen. Af Skamfølelsen kommer Hemmeligheden. Og af Hemmeligheden kommer det, som vi kalder Sjælen i Kjærligheden. Men naar vi røber Hemmeligheden, blir det kleint med Sjælen." En saadan Udvikling er skildret med brutal og overmodig Uforbeholdenhed i „Balkonen"; med sørgmodig og bitter Sanddruhed i Historien om Fennimore i „Niels Lyhne". Men det

er ikke Karens Tragedie. Hun er ingen elskovssyg Bajadere. Man maa ikke lade sig narre af, at hun i tredie Akt kaster af sig al borgerlig Ærbarhed. Hun er da allerede nede i Afgrunden. Hun ved sig fortabt. Føler, at hun maa dø — og drives til det yderste. — Ogsaa i dette Stykke er som vanligt hos HEIBERG adskillige nødvendige Mellemled i Karakterudviklingen oversprunget.

Hør vel efter, hvad Karen siger under det store Opgjør med Erling: „Jeg har ikke noget at gjøre med dine Træer og dine Bøger og dit Arbeide for Menneskene og for Landet, uden fordi du elsket mig. Jeg synes bare én Ting er alvorlig — at vi elsket hverandre. Jeg synes alt, som ikke er vor Kjærlighed, er hæslig, hæslig, hæslig. Hvad gjorde det, om vi blev ulykkelige til vor inderste Sjæl, naar vi elsket hverandre? . . . Dengang du elsket mig — ikke nu du staar oppe i Skogen og længes — da *følte* jeg Livet, det skjønne farlige Liv med Døden over sig. Da var alting høitidelig og straalende. Da var alting lyst og fornuftig, og jeg forstod alting — alting var mig kjært — dine Træer og din Blyant, for alting var selvfølgelig og jublende ligegyldig uden som tusen smaa glade Ting, der bare øget den vældige evige Bølge, som bar os, de to eneste Mennesker i Verden" . . .

Saa taler den store Eros, den Kjærlighed, som snart er husvild i vor kolde, travle, fornuftige Verden. Men den, som siger disse Ord, dømmer ikke; hun sørger, hun fortviler over sin uoprettelig forspildte Lykke. Hun anklager ikke sin gode, brave, forelskede Mand: „Det er jo ikke din Skyld, Erling." Han føler sig fattig og liden overfor denne vilde Lidenskab. Han vidste ikke, at dette fandtes. Og han vil „rive Vingerne af den vilde Fuglen paa Tomten af deres brændte Hus". Men heller ikke det kan han, thi hans Kjærlighed har gjort ham svag.

Mindst kunde det falde hende ind at bøie sig for det, man stiller iveien for hende, og høitidelig kalder Livets Love. Hun kjender Loven for sit Liv og det er hende nok.

Men hun prøver den siste Chance. Hun nærmer sig den Mand, som engang før, ham selv uafvidende, greb ind i hendes Skjæbne — Hartvig Hadeln. Hun har endnu et angstfuldt Haab om, at Erling skal forvandle sig til Guden, han engang var. Og hun klamrer sig til den vankelmodige, livsrædde Drømmer som den

druknende griber efter et Halmstraa. Men det hjælper ikke at tale, og det hjælper ikke at friste sig til en ny Kjærlighed. Der er bare ét tilbage: at dø. Og Hadeln staar der undrende og skuer henført Stjerneørkenen hvælve sig over hende som en gylden Sarkofag. Indtil han i vild Ekstase følger hende. Ja, til Ørkenen længtes Karen, thi der hører den store Lidenskab hjemme [1])

Men Hadeln samler Digtets Tanke, naar han siger: Vær stolt, Erling Kruse. Sæt et Kors paa din Dør. Et blodigt Kors. For Kjærligheden har hjemsøgt dit Hus.

NILS COLLETT VOGT er Lyrikeren par excellence blandt de yngre Digtere. Hans første Samling Vers udkom til Julen 1887, — midt oppe i den polemiske Virkelighedsskildrings og Problemdebats Periode. Nogen større Opmærksomhed vakte de derfor ikke. Poesiens Tid var endnu ikke inde. Men der var allerede dengang mange Unge herhjemme, som i Stilhed drømte om en ny idealistisk Kunst. De følte sig frastødt af den herskende Naturalismes sjælløse Udmalinger af et hvilketsomhelst ligegyldigt Stykke Virkelighed. De var trætte af dens borgerlig samfundsmæssige Syn paa Menneskene. Og de nærede adskillig Tvil om Holdbarheden af de videnskabelige Generalisationer: Arvelighedslæren, Determinismen, Dogmet om Milieuets overmægtige Betydning, Psykologien uden Sjæl o. l., som laa til Grund for hine Dages allermoderneste Litteratur. Nils Collett Vogt.

De saa Frembruddet af en ny sjælfuldere Digtning i et Drama som „Rosmersholm", i en Prosa som J. P. Jacobsens, i Paul Bourgets første Noveller og Essays, men først og fremst i de store Russeres Romaner.

Om hvad der saaledes i Stilhed forberedtes og voksede op i Slutten af de mindeværdige Ottiaar, kom COLLETT VOGTS Digte som den første Budbringer. De havde først og sist Ungdomsfølelsen, — det glade Mod og det lyse Overmod, som er de første Tyveaars sikreste Kjendetegn. Et lyst, udadvendt Sinds flagrende og

[1]) Les grandes passions sont solitaires et les transporter au désert, c'est les rendre à leur empire.

Chateaubriand.

flygtige Stemninger er her udformet i klare Billeder og muntre, om ikke altid sikre Rytmer. En ujevn, utempereret Bog er det, med Vaarbrydningens voldsomme Stemningsskiftninger og grelle Farvemodsætninger . . . hvert Øieblik dalende fra Morgenens stormende Henrykkelse til Kveldens vemodslørede Tungsind og fattige Forladthed. Her er dyb alvorlig Sorg og sort draperet, gestikulerende Fortvilelse, hulkende Længsel og skyhøi Spot, stille Inderlighed og gutteagtig larmende Trods . . . saadan som det skal være. Men som Grundtonen gjennem det hele en forbitret Ensomhedsfølelse, en trodsig Stridsstemning mod den ganske Verden. — Og denne Stemning har ikke forladt vor Digter i alle de Aar, som siden er henrundne. Endnu i hans siste Bog „Fra Kristiania“ (1904) rører den sig lige frisk og uformildet.

De for den 23-aarige Poet mest karakteristiske Digte i Samlingen, er de syv-otte, som bærer Overskriften „Fra Krigsaarene“, — muntre, freidige og malende Vers, der mest skildrer, hvordan Digteren vaktes til Forstaaele af det store, som bevægede Tiden. Krigsaarene skal betegne Tiden fra 1881—84, de Aar, da Kampen mellem Landets to store politiske Partier rasede som værst. COLLETT VOGTS Vers er de eneste Billeder, vor Litteratur eier af den glade Ungdoms Liv i hine lystige Storm- og Trængselsdage. I Digte som „En Troende“, En Tviler“, „Kristian Førland“, „De andre sad paa Kaféer“ har han tegnet flygtige Rids af menige Størrelser, som paa forskjellig Vis deltog i Frihedsreisningen. En ubarberet, gudsforgaaen Bonde er det. Alle er de paa Kant med det gamle mølædte Samfund og uforsonlige Hadere af al *respectability*, — saavel den, som udtrykker sig i alslags kavalermæssig Elegance og Korrekthed, som den, der bøier sig for Tronens og Alterets høihellige Idealer. De nærer en sterk Kjærlighed til de haarde Konsonanter og et hidsigt Had til alle fremmedlydende unorske Ord og Navne. (Mon der ikke var en viss COLLETT VOGT, som skrev sig Nils Fokt dengang?) Christiania Arbeidersamfunds for almindelige Dødelige ikke særlig frygtindgydende eller mærkværdige Lokaler blir i deres Øine til Revolutionsklubbens skumle Arnested, hvorfra den forfærdelige Omvæltning skal udgaa paa Vredens Dag, — og Kaféens Stamgjæster tager Skikkelse som Danton, St. Just, Marat, Robespierre . . .

Men naar Digteren lidt senere tænker tilbage paa hine Dage, fortoner det hele sig som Ungdomssindets lyrisk bevægede Længsels- og Drømmetid:

Ja, det var dengang, da Blodet skummed
og sang i Aaren af Harm og Fryd,
men og af Vemod, naar hver en Lyd,
som Dagen eied, var brat forstummet

Da vi stjal Kys fra de unge Jenter
og Sol og Tid fra den gode Gud
og svinged Hatten og jubled ud:
Der er en Fremtid, som staar og venter.

Og Lyset sluktes, og Jorden bæved,
og Himlen rødmed, og Natten kom.
Vi vidste slet ikke noget om,
hvor stort vi drømte og rigt vi leved.

Og vi drev om i de lyse Nætter
og talte Gudernes høie Sprog,
vi saa mod Skogen — der steg et Tog
af sorte dansende Silhouetter.

Dog vore Guder, dem saa vi ikke,
de sad bag sorte og tunge Fjeld,
høit over Skyerne for sig selv,
og stirred ned med Jehovablikke.

Bogens betydeligste Vers er imidlertid de rene Stemningsdigte, som „Det lyse lette Blomsterstøv“, „Om Kvelden“, „Ja, om jeg husker dig“, „J. P. Jacobsen“. Og dernæst de Digte af et mere modent personligt Præg, hvor Digteren i sindbilledlig Omskrivning afslører sig for os. Saaledes i „Paa Vidden“, hvis første Dels lange susende Akkorder ypperlig maler Stemninger af grublende Reflexion og patetisk Ensomhedsfølelse, — medens anden Del udmærker sig ved sine rappe, sikkert formede, fortællende Rytmer. Endnu høiere staar det stolte, mandige „Var jeg blot en Gran i Skogen“, — et af de ypperste Digte i vor nyere Lyrik.

Det er blevet sent paa Høsten.
Luften dirrer ikke mer.
Luften staar blot taus og ser
med sit isblaa kolde Øie
paa de unge ranke Birke,
der lig gule Alterblus
lyser op i Skogens Kirke.

Naar saa Vinterstormen kommer,
hele Skogen farer sammen,
og de gule Altarlys
slukkes ud ved første Gys,
— Blade fyger om som Gnister,
Luften blegner, Sneen falder, —
er det kun de høie Graner,
der lig store, sorte Faner
suser gjennem Skogens Haller.

Og da driver jeg i Skogen,
og jeg hører Vinden sukke,
slide i de gamle Toppe,
tude om det mørke Fjeld,
som staar lige steilt deroppe.
Og jeg tænker ved mig selv:
Du er intet Tællelys,
som det første Gufs skal slukke!

Var jeg blot en Gran i Skogen,
der, naar Vinterstormen kommer,
— Luften blegner, Sneen falder —
suser gjennem Skogens Haller
lig en vidt udslagen Fane,
til det grønnes næste Sommer!

Men denne høie Ro og Fred i Sindet er kun en flygtig Glæde. Klagende sørgmodig heder det nogle Sider efter:

Jeg er Barn af min Tid,
jeg er viljeløs Træl af min Tid,
har ikke Frihed og har ikke Fred,
vaander mig under dens rastløse Strid.
Vaagner om Natten: Hvad er det den vil,
ja, hvad vil vel Tiden bruge mig til,
kan ikke sove, den kalder og lokker,
ringer og kimer med Stormveirsklokker . . .

Og naar Digteren i slige Nætter atter er sovnet ind, da drømmer han tunge, hadefulde Drømme om fjerne kogende Vulkaner, som ligger og brænder inde til Fryd for „engelske Søndagsturister“. Og han ser i Fantasien store røggraa Byer brede sig under en Himmel af Blod, fuld af

Graad og Forbandelsers Torden,
Hevnskrig mod de store paa Jorden ...

„Familiens Sorg“. To Aar efter de første Vers fulgte Fortællingen „Familiens Sorg“. Denne Skildring staar i den nøieste Forbindelse med Af

snittet „Fra Krigsaarene“ i Digte. De mange her let henkastede Fysiognomier og Figurer er i Prosabogen sammensmeltet til en enkelt fritstaaende Skikkelse, som kan glæde sig ved et meget intimt Slegtskab med Digteren selv[1]). Det særlig værdifulde ved dette Billede af en Gut i de vanskelige 15—17 Aar er det næsten religiøse Alvor, hvormed han er fremstillet som Sjæl, — som et Væsen, der blot lever saa længe det frit kan øse af sit eget Sinds strømmende Livskilde. Og denne Livskilde det er hans usvigelige Tro paa den kommende Guldalder . . .

det lyse forjættede Tusenaarsrige,
der frem af Bloddamp og Had skulde gaa,
der frem af Drømme og Tvil skulde stige;
thi skulde det komme, som Vaaren kommer,
brusende, brydende gjennem en Sky,
Sol i Øiet og evig ny.
— Du store Gud for en Sommer!

Ligesaa ubestemte og fantastiske som disseFremtidssyner er, ligesaa taagede er hans Forestillinger om, hvad der gaar for sig i Tiden. Han tror som al oppositionel Ungdom i de første Ottiaar fanatisk og glødende paa Johan Sverdrup. Og han tror paa Friheden og Folket, — det mystisk hellige Folk bag Fjeldene. Men nærmere kommer han det ikke. Der er noget lyrisk vagt og udflydende over ham, — en Drømmer og Digter ifærd med at vikle sig ud af Svøbet.

Det eneste, som staar rigtig tydelig for ham, er, at han ikke vil blive som de andre. Han vil tilhøre hin Verden af Ensomme og Ulykkelige, af brændende Hjerter og tornekronede Hoveder, hvem „Gud giver Udødelighedens fagreste Kranse.“ Men han strander ligesom Hovedpersonen i Gabriel Finnes „Filosofen“ paa sin egen Svaghed. Vi faar den mest levende Skildring af, hvorledes han i Hjemmet og paa Skolen prøver paa at hævde sig selv og sine Meninger. Men han driver det ikke til stort mer end Skoleguttens vanlige Knips i Lommen: Trods, Dovenskab, Pligtforsømmelse, Fantasteri. Og da Faderen og Familien og Rektor giver

---

[1]) Nils Collett Vogt er født i Christiania 25de September 1864 som ældste Søn af Ingeniør Jens Vogt (død i 1892) og Forfatterinden Johanne Vogt, født Collett. Han blev Student i 1884, — prøvede en Tid at studere Jus, men opgav det og drog til Kjøbenhavn, hvor hans første Digtsamling udkom. Han har siden levet udelukkende for sin Kunst og for det meste boet udenfor Norge, — i Italien, Tyskland, Frankrige, Danmark, Sverige.]

sig til for Alvor at skræmme ham, de truer bl. a. med at ville sende ham tilsjøs, falder han tilfode. Han ser sig snart i Billedet af en fra Samfundet Udstødt og Forjaget, som har hele Menneskeheden til Forfølger. Verden er et Fængsel, og han sidder dybt nede i Mørket, bundet og bastet, og skriger efter Lys og Frihed. Men ingen løser hans Lænker. Og saa vælger han da at blive som de andre.

NILS COLLETT VOGT.
Portræt fra 1894.

Med Samlingen „Fra Vaar til Høst", som Digteren i Vaaren 1894 sendte hjem fra Italien, slog han afgjørende igjennem. Her fremtræder Collett Vogt som den fuldmodne Kunstner, en Ordets og Rytmens Mester og — til Forskjel fra saa megen moderne Lyrik — uden alt alamodisk Kunstleri, — frisk, klar, klangrig, i Formen streng som en Klassiker. Ogsaa af Aand er han den samme som i de første Bøger. Han er fremdeles Vaarens, det brusende Ungdomssinds og den lyse Ungdomsbegeistrings Sanger. Kun har Tiden frembragt en Forskyvning. Den hjemlig demokratiske Kraftkarls- og Vildmandspoesi er nede i Syden blevet til helleniserende Romantik og anarkistisk sværmende Frihedsfølelse.

Ser man under ét paa disse Collett Vogts første Arbeider, viser der sig efterhaanden en tydelig udpræget Dobbelthed hos den Personlighed, som er deres Ophav. Det, man først faar Indtryk af, er hans bevægelige Naturs heftig opblussende Kraft. Dette energiske og impulsive gjør ham til den gode, men sterkt begrænsede Kunstner, han er. Han ser enkelt, fanger i et rapt,

rammende Blik de enkelte Momenter, han har Brug for. Til disse klamrer han sig med vild, anspændt Kraft gjennemgløder dem med hele sin Følelsesmagt, indtil Billedet staar der — klart, levende, uslukkeligt. Det er dette urolige, ildfulde, trodsige, som i hans første Verk finder Udløb i den naivt oprigtige Berserkergang mod alle Jordens og Himlens Magter. Det iklæder ham det Byron'ske Fortvilelsens Draperi, Oprørerens og Lovbryderens Symbol, Kainsmærket, som stiller ham ensom og ophøiet over Mængden.

Det andet Jeg, som vi møder i disse Digte, er et Menneske af en helt forskjellig Art. En svag, ømhedstørstig, sky Sjæl, modstandsløst voldgiven hvert flygtigt Indtryk. De Stemninger, som kruser hans Sinds Bølgespeil, ender altid i bævende Vemod, i hulkende Længsel. Dagens brusende Høitid er over og alle glade Farver veget bort. Lavt nede i Vest hænger Solen som et bristende Øie, og op over Jordens Rund sniger sig de lange, skumle Skygger . . .

De tusen hviskende Stemmer
i Skumringens graanende Time,
Lyset, som langt derude
dør i en gylden Strime.

Natten, der gaar over Jorden,
mens den sit Sølvlys spreder,
Stemmer, der aabenbarer
de dyreste Hemmeligheder.

Der skjuler sig en vag, fuglelet, lys, tendre Erotik, vævet af Længsler og Drømme, i disse Poesier. En Kjærlighed, som aldrig tænker paa Besiddelsens grove Lykke, en begjærløs Brynde, der beruser sig i Morgenens skummende, solglødende Dugg — under Vaarens unge, kolde, kyske Himmel:

Hvide Blomster, hvor du saa,
hvide Blomster mod det Blaa,
hvide Blomster, — om du kunde
kysse deres røde Munde, —

og i Vaarens unge Navn
ta dem jubel-vild i Favn,
hele Dagen synge, tralle,
drikke Duften af dem alle!

Var du ikke selv maaske
Blomst paa Livets rige Træ
i den første blege Rødme,
i den første fulde Sødme?

Selv en Blomst paa Livets Træ,
Livets evig-unge Træ, —
aa, du kjendte, der var Varme
mellem dine hvide Arme!

Under blomstersnedde Trær
gik du høi og slank og skjær,
Dagen bruste, Solen skinned,
Vaarens Fugle sang i Sindet.

Men det var ikke et Digt som dette, der betydde det nye i „Fra Vaar til Høst". De Poesier, som satte sit Præg paa Bogen og skaffede Digteren den store Sukces, var Sangene fra Italien. Gjennem dem lød en Tone af nyvakt, beruset Livslyst, som rev alle hen. De brød ind i vor Digtnings rugende Graaveir som et klingende friskt Signal, bebudende en ny soldirrende Morgen over Verden, et gryende Fest- og Jubel-Aar for den trætte Menneskehed . . . Seid umschlungen, Millionen! Her forkyndtes en ung, trodsfyldt, hensynsløs Livsglæde; — her lød for første Gang paa vort Sprog en hedensk Lovsang til de gamle gode Guddomme: Solen, Jorden, Havet. Og i naturlig Sammenhæng dermed nogle snart udfordrende haanlige, snart vemodig klagende Udfald mod den „mystisk-blege" Galilæer, som styrted Antikens Guder fra Tronen. I enkelte af de Digte, der her er Tale om, særlig i „De kjæmper ikke" og „Guder og Mennesker", er han sterkt paavirket af Swinburnes *Songs before sunrise.*

Det vægtigste og værdifuldeste Udtryk for denne Digterens helt jordiske Religion finder jeg dog i hans varme og mandige „Første Maidagssang":

Den var vor, denne Jord, den var vor,
og vi tog den i Eie og Arv
mod at dele dens Trængsler og Kaar,
og i Fællesskab skjøtte dens Tarv.
Vi randt alle af selvsamme Rod,
og vi kjender en Adel, kun en,
og se, det er Naturens, saa reu
som den harmglødet gaar i vort Blod.

. . . .
Men vort Jordliv er et, det er et,
og hvert andet er Drømme og Digt,
naa, saa er det vel ogsaa vor Ret
at faa leve det solfuldt og rigt!
Vi vil leve det solfuldt og rigt,
som det sømmer sig Menneskers Æt,
for det er ikke bare vor Ret,
det er ogsaa vor stormende Pligt.

Ellers er der i hans helleniserende Romantik mere af ungdommelig Trods og en lidt krampagtig Selvhævdelse end af virkelig Overbevisning. Jeg tror, han naar dybere ned til alt Livs skjulte Kilder, naar han ene flakker om i Sommernatten „under Kastanjernes hvide brændende Blomsterlys“ og elsker hin fjerne, flammende Stjerne, som han saa ofte har besunget. Da har han digtet de deilige Strofer om det unge brusende Foraar; — og da har han set sig selv i disse skjønne Billeder:

Min Sjæl er som Busken, der regntung har bøiet
sig ydmygt mod Jord,
min Sjæl er som Draaben, der blinker i Øiet
taknemmelig — stor,
der speiler sig Buske, der speiler sig Træer,
men lysere, skjærere, speiler sig finere,
end de er.
Der speiler du dig,
min Hjertenskjær!

Gjennem Stemninger som disse er det, han vinder den inderlige Forening med alt Levende, den ydmyge Hjertegrebethed og Medskyldsfølelse, der trykker til sit Bryst alle de Sjæle, som „Døden plyndred og krænked med Voldsmands Haand“. Menneskelighed og Menneskeligheds Ret er de tilgrundliggende Følelser i COLLETT VOGTS Digtning.

Hans tredie Digtsamling „Musik og Vaar“ (1896) er vor Poets modneste og formskjønneste Verk. Her har han kastet Laurbærkransen og det øvrige græske Draperi. Denne Bog er ikke viet Forherligelsen af Sydens Solskinslande. Digteren besynger den nordiske Graaveirshimmel; han mindes gamle Venner og kjendte Steder; Shelley og Byron har maattet vige Pladsen for „Musik og Vaar“.

Wergeland og Ibsen, — ja endog en Syttendemaisang har han givet os.

Og paa Reisen hjem har han vundet større Klarhed, Ro, Inderlighed. Han stormer ikke længer afsted i det Blaa for at naa Idealets altid vigende Stjerne. Vi ser ham i en Række Digte staa for os som den grublende Tilskuer. Livets brogede Verden glider ham forbi, og han kalder Tingene til sig og giver dem Navn — og lader dem fare igjen. Og i Betragtningens Stilhed faar det svundne Liv. Minderne stiger af Graven og kalder paa ham. Den lyse Dag vækker Drømme tillive, og først Natten aabenbarer det Levendes Skikkelser. Alt fortoner sig i Fjernhedens Stemningsdis, — blir finere, ligesom henaandet, med bløde udflydende Omrids. Det er dette forandrede Syn paa Tingene, Digteren beskriver i Ordene:

Før elsked jeg det sterke,
det stormende og vilde,
nu tror jeg, at jeg elsker mest
det fine og det stille.

Denne Stemning har faat fyldigst Udtryk i etpar Nokturner. Han taler her om Maanenatten som „hellig overjordisk“. Han lytter til Maanestraalernes Musik som en længselssyg Sværmer. Og han føler, at det, der vokser i hans Sind, er som Nattens Blomster, de „taare-milde, smertens-hvide, sorgfuldt-stille“.

I nær Sammenhæng med disse Stemninger staar en Række tanketunge Digte, som røber en angstfuld religiøs Følelse, den vi ikke ventede at møde hos den glade Hedning, som to Aar tidligere satte de græske Guder saa høit over hin „mystisk-blege, forraadte Skikkelse fra Galilæa“. Digteren er stanset af de evige Spørsmaal. Dem ænsede han ikke før, men nu melder de sig og kræver Svar. De Drømmeslotte, han bygged i Ungdoms Letsind, er ramlet overende som Barnets skrøbelige Korthus. Han ser ikke længer Livets Træ som en himmelhøi gylden-grøn Palme i hvis Krones Skygge Menneskene tumler sig som glade Vilddyr. Jorden hviler paa et Dyb af Mørke, af Sorg, af Kummer.

Der stiger mumlende en Flod.
Hvad er dens Udspring: Graad og Blod.

Selv staar jeg naglet til dens Bred
i Kval og Stumhed, hvid og ræd.

Og Stemmer er det, fler og fler,
som hulker, truer eller ber,

til pludselig det blir saa stilt,
som var al Verdens Jammer spildt.

I Evighedens blygraa Hav
hver Draabe sank som i en Grav.

Forgjæves grædt, forgjæves stridt,
forgjæves elsket, haabet, lidt. —

Men han kjender ogsaa den sande Frihedens Vei til Livet, den som fører indad til Sjælens uendelige Verden. Det var den, Welhaven tænkte paa, da han skrev: Vær fri og from i dine Tankers Rige. Og et af de skjønneste Digte i „Musik og Vaar“, det som er tilegnet Helge Rode, er helt fyldt af en svulmende Jubelfølelse over den indre Verdens guldblaa Sletter og evig blomstrende Landskaber. — Ogsaa i Digtcyklusen „Aarets Saga“ er Landskaberne Gjenspeilinger af Sjælens Syner og Drømme. En Plads for sig selv blandt disse indtager Digtet „Oktober“, en pragtfuld malerisk Høststemning:

Høit over det store, fortvilete Landskab
sig løfter en Ørn. Med de rovsyge Blikke
tar Maal den af Viddernes, Fjeldenes Vildhed
og kjender sig hjemme. Og som den nu seiler
i fribaaren Flugt over Slug, over Tinder,
stumt skuende ned paa de raadløse Vidder,
stanser og skriger den:

Ørnemor, Ørnemor, kommen er Høsten,
liglagt er Sommeren, stormet dens Stilhed,
hjemmeligt er her nu, Uhygge, Vildhed,
hør det paa Røsten!

I 1900 kom „Det dyre Brød“. Denne Samling staar i formel Henseende tilbage for de to foregaaende. Til Gjengjæld er den mangfoldigere af Indhold. Her findes Vers stemt i helt nye Toner. Saavel i dette som endnu mer i hans siste Bind Digte „Fra Kristiania“ mærker man en tydelig Bestræbelse for at gjennembryde den enkle strengt lyriske Form og naa en friere, jevnere, mere dagligdags Diktion. „Det dyre Brød“.

De betydeligste Poesier i „Det dyre Brød“ er dog de, i hvilke han hævder sin gamle faste Form. Først maa nævnes Indledningsdigtet „To Mennesker“, et intenst Sjælemaleri — noget helt nyt

i Collett Vogts Lyrik. Billedet af de to paa den støvgraa Landevei med Byen foran og Skogen bag — lukket og løndomsfuld, „som om den alt vidste" — virker som en Vision. To Sjæle, tegnet i Lidenskabens evige Nu, som rummer al Fortid og Fremtid, — det bitre Opvaagningens Øieblik, da urolige Menneskehjerter føler sig skyldige til Syndefaldets Forbandelse og lytter angstfuld efter Gudens Røst i deres Indre . . .

De skilles. Og mens rundt dem alting tier,
hun hører, hvor det dybt i hendes Hjærte
gror Bitterhed og Nag af nyfødt Smærte:
I Solskinsfred med ubetraadte Stier
laa Paradisets Have. Aldrig skinned
dens Foraarsblomsters Glans som nu i Mindet,
da Paradisets Have ligger øde,
og langveisfra dens Barndomsrøster hvisker,
at Solen sank, og Blomsterne er døde.

Mørkere i Tonen er Digtet „Morgenstemning", der skildrer den fortvilede Ensomhedsfølelse hos en Mand, hvem en i Vildskab begaat Forbrydelse har udestængt fra Samfund med Hustru og Børn. Dette Motiv har Digteren paany taget for sig i Enakteren „To Mennesker" (1903). Saavel om den lyriske som dramatiske Behandling af Emnet gjælder det, at den virker mere som et kunstnerisk Experiment end som selvoplevet Virkelighed.

Tunge og triste er ogsaa Mindesangene om A. O. Vinje og Gabriel Finne. Den første er en Naturstemning fuld af høstlig Vemod, — i Virkeligheden en Fædrelandssang, sandere end de berømte gode, fordi den giver os Billedet af den dystre Mørkeverden, hvori de fleste af os er vokset op:

Dump lyder Fattigdommens Sang! —
I denne Stund jeg hører jo
paany dens Toner stryge tungt
hen over Hei og Furumo.
Hvad andre Toner træng's her vel?
Det er jo Landets eget Kvad,
dets Sorgekvad, som for det dør
afmægtig rasler i hvert Blad.

I nær Sammenhæng med disse Vers staar Digte som „Før Daggry" og „Fest", men først og fremst „Sjøfugl".

Nu mørkner langsomt det over Hav;
alt Bølgernes Toppe stiger
som hvide Vinger af Mørket frem,
mens rundt mig saa hæst det skriger.

Hvem er det vel, som vort Kjølvandsspor
trut følger til siste Ende? —
De tabendes Hær! — Jeg vidste nok,
dens Røster jeg skulde kjende!

Thi ei har andre Venner jeg havt,
saa langt jeg kan se tilbage,
end dem, som tabte i Livets Krig
og maatte af Kampen drage.

Og nogle var det, som gik til Bunds,
mens andre saa fjærnt fra Lande
med Smærtesine, med hæse Skrig
støt frister de salte Vande.

Trods Tænders Gnidsel, trods Nætters Graad
paa Jord de aldrig vandt Fæste. —
Sig, hvorfor skal det bestandig gaa
just slig med de allerbedste. —
— — —

Helt *menneskelige* paa Jord de var!
Og derfor har mange Gange,
mest dog i Storm, deres Nødskrig lydt
som truende Seierssange.

I det selvbekjendende Slutningsdigt *Det dyre Brød* harmoniseres disse Stemninger til en hel Samklang:

Jeg bryder dig mit Brød, som kjøbt
for mine Tankers Sæd jeg har,
den Livssæd, tidt af Stormen knækt,
nys dog i Digt paa Digt jeg skar, —
stolt jeg idag dig bryder.
Ei noget Brød saa dyrekjøbt,
saa smærtevid' saa taaredøbt
som det, min Kunst mig byder.
Betalt har jeg hver Bid, jeg tog,
med Saar, mig Livet haardhændt slog,
med Blod, som fra min Barm helst flød.
O, du mit eget Brød!

Og bryder ensom jeg det nu,
saa er det, tænker jeg, fordi
jeg Livet elsked altfor høit
og revet fra den bene Sti
blev af saa stride Strømme.
Den, som ei elsked og for vild,
hvad fatter han af Livets Spil?
Blot *et* han kan: At dømme! —
Har jeg en Helt, da er det ham,
som Svinemask i fremmed Land
blandt Lurv og Rak og Skjøger aad,
om og det kosted Graad.

Hvem var saa ung! Lig Safter steg
dybt i hans Sjæl hvert Vaarens Haab,
og mangen fredløs Nat det var,
som drev et fjærnt og mystisk Raab
ham mod det ubekjendte.
I Trods han løb fra Far og Mor
at prøve ondt og godt paa Jord,
den Jord, som nys ham brændte.
Alt prøved han . . . Tilsidst han vandt
saa stort, at Far af Glæde skjalv
og slagtet ham en kalv.

COLLETT VOGTS siste Arbeider er: „Harriet Blich“ (1902), „Mennesker“ (1903) og „Fra Kristiania“ (1904). Det første er en Fortælling, som skildrer en ung Piges Liv gjennem hendes triste Barndom og videre, indtil hun har kjæmpet sig gjennem Ungdommens Forvildelser og Illusioner. Digteren viser ogsaa her sin indtrængende Forstaaelse af et Barns Lidelser og Sorger. Men iøvrigt kan denne Novelle hverken fra Formens eller Indholdets Side maale sig med „Familiens Sorg“.

De bedste Stykker i „Mennesker“ er ogsaa Skildringer af, hvad der foregaar i Barnesjælens hemmelighedsfulde Dybder. Saavel i „Trold“ som i „Paradisets Have“ og „Frihedens Ørne“ er Motivet det samme: det kyske, uegoistiske, brændende og begeistrede Barnesind stillet op i Modsætning til Samfundsmenneskenes lumre, lyssky Verdslighed. I flere af disse Skildringer er vor gamle Ven Hans Witt fra „Familiens Sorg“ Hovedpersonen — og igrunden er det ham, som gaar igjen i dem alle. Saaledes er han utvilsomt identisk med Eilif Bratt i Skuespillet „To Mennesker“, — en umandig, forskræmt, nervøs Fantast, som alt i èt snubler over sin egen Skygge. Dette lille Drama er skrevet med

stor og kraftfuld Kunst, men ogsaa med en underlig kold Voldsomhed, som i nogen Mon forringer dets Virkning. Det er udelukkende den kvindelige Part i denne erotiske Tvekamp, som interesserer. Fru Tora er en af Livet noget forsimplet og forgrovet Dame, men hun er baade varmblodig og betydelig. Han er ingen af Delene.

„Fra Kristiania“ er COLLETT VOGTS mindste, ujevneste og flygtigste Bog. Her findes nogle Digte, som staar paa Høide med hans bedste, saaledes „Poplerne paa Eidsvolds Plads“, „Søndag Eftermiddag“ og „Digterliv“, men saa støder man ogsaa paa helt mislykkede Forsøg som „Tulla“ og „Apostlen Simonsens Himmelfart“, — i disse Vers er forøvrigt Paavirkningen fra Frøding umiskjendelig. Derimod klinger den folkelige Tone i „Troldvand“ overbevisende ægte og troværdig. Men Digterens Stil har dog ganske anden Værd og Vægt, naar han bevæger sig i de Sfærer, hvor han helt er hjemme.

Portræt fra 1902.

Ogsaa denne Bog staar i nær Sammenhæng med „Familiens Sorg“. Naar vi læser de lidt enstonig klagende og anklagende Vers, hvori han helder sin Vredes fulde Skaaler over Hovedstaden, denne underlige, altid udskjældte By, der alligevel staar En nærmest af alle Byer, — er det, som vi ser Hans Witt for os, strygende afsted med skulende og sky Øine, i skraa Flugt ind mod Husvæggene, hvert Øieblik mumlende forbitret: Har ikke jeg Lov til at gaa paa Gaden, kanske? . . . Eller som det nu heder:

En Efterstræbt! En Jaget! — Jeg vrir mine Hænder.

To Mennesker.

Paa Veien hjemad er de. Og den lange,
den solberuste Dag, som nu er over,
med al dens Liv, dens muntre Lærkesange,
dens Farvers Leg, dens dybe Elskovs Glæde
har alle deres Sanser mættet, trættet,
til Sindet nu sig lukker som i Lede,
i Væmmelse for Fristelsernes Slange,
som lokked dem af Livets Træ at æde...
De kommer fra det første Favntags Hede
som Adam og som Eva, begge unge
og dog saa bævende og mindetunge
af, hvad idag der blev dem ömt forjættet.

Et Vers af Collett Vogts Digt i Forfatterens Haandskrift.

Og et andet Sted med samme bedske Alvor:

En Valplads er Kristiania. Og jeg selv?
Hvad andet er jeg end et Gjenfærd bare,
som ser mig ukjendt om en Søndag Kvæld?
Valse bleue!* Nu atter klimpres *Daisy bell.
Musiken over knuste Drømmes Skare! —
Hvor klinger mine Skridt ikvæld dog hult!
Og Sneens Skjær — hvor trøstesløst og gult!
– — – – —

Ja, den fødte Poet er lige sanddru i sit lyse selvberuste Overmod som i sin dystre tænderskjærende Forladthedsstemning. Han er som Kamæleonen, hvis Farve skifter med Lysstraalernes Spil paa dens Hud og Safternes Bevægelse i dens Indre.

Gabriel Finne.

Yderliggaaende Individualisme og Egenartethed, selvfølende Egenvilje, fanatisk Ensomhedsfølelse . . . det er altsammen Betegnelser, som ligger nær, naar man skal karakterisere de mest udpræget personlige Skribenter blandt 1890-Aarenes norske Forfattere. Hos enkelte af dem ytrer disse Egenskaber sig mere som en ubestemmelig lyrisk Uro, hos andre som en direkte udtalt Oprørsfølelse, som Indignationspessimisme, som vildt Raseri mod Samfundsorden og Samfundspoliti.

Mellem disse maa Gabriel Finne nævnes som den uforsonligste. Han er blandt de unge Digtere den steilt ensomme, i sig selv indestængte, ubøielige og ulærvillige Individualitet. Med en forbitret blind Stædighed kredser han om nogle faa Emner, Situationer, Konflikter af en intim, næsten privat personlig Karakter. Og som hans Motiver er enkle og begrænsede til den mest hverdagslige Virkelighed, saaledes er hans Form hensynsløst nærgaaende og frimodig. Med sin grovt kraftige Kunst iklæder han dem Sprogets mindst barberede Gloser og mest slaaende Billeder og planter dem dybt i vort Sind. Man kan ikke holde sig neutral overfor hans Bøger, — enten tiltrækker de eller virker de voldsomt frastødende.

Tungsind, Trods, Had er Grundstemningen i hans første som siste Bog. Over alt, han har skrevet, ruger et tungt, beklemmende Alvors Mørke, som kun sjelden lettes af et bittert galgenhumoristisk Udbrud eller en grovkornet Lystighed. Graa Fattigdom og nøgen Uhygge; smaa Sjæles Grumhed og Hjertekulde; Magtens raa Overgreb og de Underkuedes slavebundne Oprørslyst og nødtvungne Falskhed og Feighed; Ungdoms haarde, tankeløse Egoisme og offerglade, modige Daadstrang; Manddoms tungblodige, sterke,

dulgte Livsvilje; Alderdoms rolige, skjæbnehengivne Mistro og umættelig griske Selvopholdelsesdrift; — Børn i Kamp med Forældre og Forældre i Kamp med sit eget Væsen, med Livslede og onde Tanker; Hjemmet som det smaalige, stillestaaende Hads Sump og Samfundet som en aaben ly-løs Arena, der Slegten brydes med alle Angstens, Fortvilelsens, Lidenskabens mørke Magter . . . se der de Grundstemninger, som blir tilbage i Erindringen, naar man har glemt de enkelte Skikkelser og Skildringer i de otte-ni Bind, som udgjør GABRIEL FINNES Produktion.

„Filosofen“.

GABRIEL FINNE

Hans første Bog „Filosofen“ (1889) er en Variant af den gamle, kjendte Historie om den unge, ideelle Oprører, som ikke kan finde sig tilrette indenfor den jevne dagligdags Tilværelses snevre Grænser, ikke kan taale de almindelige Menneskers Tankegang og Maade at anskue Tingene paa, — og som derfor gribes af Had mod det borgerlige Samfund med dets Orden og Love. Han er saa usvigelig viss paa, at om han ikke kan fornedre sig til at blive som en af de andre fast bosatte og alment agtede Landets Børn, da vil de støde ham udenfor . . . ned i Foragtens og Forladthedens Mørke. Han føler med Forfærdelse sin Svaghed. Og efter at have tumlet sig om i nogen Tid som akademisk Proletar og prøvet at friste Livet ved forskjelligt journalistisk og litterært Arbeide, forstaar han, at han ikke vil kunne holde sig opreist mod „den store Borgermob“, d. v. s. alle dem, som har sin Økonomi og Moral i betrygget Orden. Og han ser

ingen anden mulig Udgang paa sin korte Tilværelseskamp, end at han maa dræbe sig.

Som Virkelighedsskildring er denne Fortælling hverken betydelig eller original. Men som Stemning, som Udtryk for et ungt Sinds Afmagtsfølelse og Fortvilelse over at se sig stillet ene og

Sancho vender sig, mildt bebreidende.
Logrer.
Vender snuden mod mig og halen mod
havet.
Hun vil slettens ikke være med på det.
Tør ikke engang se på det.

x

Farvel da, Sancho, farvel min hund.
Nu seiler ~~jeg~~ ud gjennem dernes sund.
Nu seiler jeg gjennem det sidste sund.
For derude, derude er havet!

Gabriel Finne

(Brudstykke af „Et Digt", trykt i „Verdens Gang" Høsten 1896.)

fattigt imod den overmægtige Verden, er „Filosofen" god og værdifuld. Fra første til siste Side klinger gjennem den en Tone af Sorg, af gysende Angst for den Fremtid, som skal gjennemleves. Det er den gamle romantiske Verdenssmerte, sat ind i den tristeste og fattigste Hverdagsvirkelighed.

For GABRIEL FINNE faldt Menneskene i to ved et svælgende Dyb adskilte, indbyrdes dødsfiendtlige Arter. For ham var det Alderen, som satte det ene afgjørende Grænseskjel gjennem Menneskemængden. I en Avisartikel (Dagbladet, Mai 1894) udtrykte han dette saaledes: „Der er . . et Had, der er langt sterkere, menneskeligt dybere end politisk og religiøst Had, og det er de Gamles Had mod Ungdom, mod den Ungdom, som vil gaa egne Veie, mod den Ungdom, som skal faa se Tider og Udviklinger, de selv ikke skal faa være med i". Det er denne Tankegang, som forklarer Fordelingen af Lys og Skygge i Bøger som „Filosofen", „Unge Syndere" (1891), „Doktor Wangs Børn" (1890) og „Rachel"[1]. „Unge Syndere" staar nærmest „Filosofen", — det er et lidet Bind Smaafortællinger, som med sin aabenmundede Umoral og naive Oprørskhed vel nærmest havde til Hensigt at irritere det dydsirede Borgerskab. Tonen er humoristisk grovkornet, Samtalesproget en slurvet, malproper Jargon. Forfatteren tager hvert Øieblik selv Ordet for at betro os sine Hjertens Meninger om de skildrede Personer. En meget tvilsom, ikke helt ung Dame karakteriseres uden videre som „en Martyr for Naturens Sag (!) og et Offer for Samfundsinteresserne." En ganske almindelig Tyvetøs fremstilles næsten lige høitidelig, og en anden afstøvet Sommerfugl „er det fineste, det rigeste, det genialeste . . . saa umiddelbar, saa altfor menneskelig — i dette forskruede Samfund." Og saa videre.

[1] Gabriel Finne var født i Bergen den 10de Febr. 1866. Han blev Student i 1886 og arbeidede derefter etpaa Aar som Journalist ved et Christiania-Blad. Efter Udgivelsen af „Doktor Wangs Børn" opholdt han sig en Tid i Tyskland og Danmark. I 1892 fik han det Houenske Legat og bosatte sig for Vinteren 92—93 i München. Siden levede han den norske Litterats usikre og omflakkende Liv. Han døde i Christiania 3die Juli 1899.

Først i „Doktor Wangs Børn“, som i Virkeligheden er skrevet senere end disse mindre Ting, har Finne for Alvor givet sig ikast med en udførligere Menneskeskildring. Bogen fortæller som Collett Vogts „Familiens Sorg“ om det daglige Liv i et norsk Embedsmandshjem. Sammenligningen med Vogts Novelle ligger nær, fordi de to Forfattere — saa ulige de er og uenige om mangt og meget — befinder sig i den inderligste Samstemmighed om dette ene, at Barndomshjemmet ikke kan males mørkt nok. Der er i det ydre ikke stor Lighed mellem Assessor Witts lune, stille Stuer i Hægdehaugsveien, hvor Livet glider afsted i borgerlig Regelbundethed og trygt Velvære . . . en Graaveirs-Idyl, med Sønnen Hans som det eneste Uroens og Forstyrrelsens Element, — og det forfærdelige Doktorhus ved Eidet inde ved en af Vestlandets blaa Fjorde, hvor Hadets, Ondsindets og Raahedens Dæmoner hyler omkap i en ren Helvedskoncert. Der er en vildere Kraft, en dybere, bitrere Virkelighedssans over Finnes Skildring, — noget af den raa Uhygge, som kjendetegner Amalie Skrams mørke Kunst. I Collett Vogts Fremstilling mærker man ofte Lyrikeren. Han har ikke det sikre Tag i sine Figurer, ikke den ubarmhjertige Evne til at holde dem indenfor Grænserne for deres snevre, fattige Verden.

I „Familiens Sorg“ er „Helten“ stillet op mod en Baggrund af aandelig bevæget Liv; over hans Skikelse falder et sterkt idealiserende Lys fra de Dage, da Landet stod i Brand over politiske Stridsspørsmaal og sociale Problemer. Doktor Wangs Sønner og Døtre forskjønnes ikke af nogen flatterende Straaleglans fra høiere Sfærer. De har idethcletaget svært lidet med Aand at bestille. Deres Ulykke er slige Gjenvordigheder som meget Bank, vond Mad, daarlige Klær . . . og saa rigeligt med Skjænd, Trusler, Indespærringer for den mindste Forseelse. Og det er den Selvoplevelsens Umiddelbarhed og Kraft, hvormed al denne Lidelse og Uret er skildret, der giver Bogen Rang og Værd som menneskeligt Dokument. Vi glemmer ikke slige Figurer som Hansemand, Petra og Jensine. Vi tvinges til at leve med dem, som de gaar der i det mørke glædeløse Hjem, hver for sig indestængt med sin Bitterhed, sit Nag, sin nedknugende Afmagtsfølelse; — saa demoraliseret er de af den forfærdelige Opdragelsesmetode, at de ikke engang tør betro sine Sorger til hverandre. Og det tristeste Indtryk

af denne Livsskildring er den mørke Skygge, den som i langt Perspektiv kaster ind over den Fremtid, disse Unge gaar imøde. Vi ved jo, at ingen helt kan forvinde det Tryk, en haard, glædeløs Barndom lægger paa En.

Bogens Svaghed er det fragmentariske ved Fremstillingen. Digteren staar sine Figurer for nær. Han er derfor usikker i sin Dom over dem. Han deler Børnenes blinde Had til Forældrene.

Ingen af 90-Aarenes Forfattergeneration har troet saa blindt paa Udviklingslæren og hele den moderne naturvidenskabelige Filosofi som GABRIEL FINNE. Denne Verdensbetragtning stod for ham som den eneste sande, den eneste uafkortet ærlige og gjennemførte Forklaring af Tilværelsens og Livets Mysterium. Den tiltalte ham ved sin logiske Klarhed, sin haarde Pessimisme, sin oprørske Tvilsaand, men maaske mest ved sin Tendens til at forenkle, forringe, forgrove Mennesket. Dog sikkert ogsaa ved dens Tilbøielighed til at søge ned til de dybeste Lag i Menneskeplanten, til at blotlægge de animalske Drifter og Lidenskaber, — her laa jo Udspringet til en ny Mystik.

I et Foredrag, som FINNE holdt i Studentersamfundet Høsten 1890, udtalte han bl. a.: „Verden, set gjennem Litteraturen fra 50- til 70-Aarene og den senere saakaldte Virkelighedslitteratur, tager sig ud som et Landskab, hvor fra Tidernes Begyndelse nøgne afskyelige Mænd kryber omkring og gjør de i noble Klædebon indhyllede Damer Livet surt. Men saa stiger Digterne op i Skyen og holder Generalprøve paa Dommedag, paa det at Mændenes Øine itide skal oplades for Kvindens Hvidhed, og hendes Øine aabnes for hans Træskhed.“ I disse haanlige Ord kan man høre Anslaget til en Bog, som vor Digter da havde givet sig ikast med. Det var Romanen „To Damer“ (1891), hans alvorligste Forsøg i Retning af en naturalistisk gjennemført Menneskeskildring. Hovedmotivet er en Ægteskabshistorie udført i Strindbergsk Aand, d. v. s. ud fra den Opfatning, at Forholdet mellem Mand og Hustru med Nødvendighed blir en Kamp eller rettere sagt et Slagsmaal paa Liv og Død. Den ene af de to Damer er et tarveligt, temmelig

perverst Fruentimmer, den anden en buttet, glad Skjønhed med erotomane Tilbøieligheder.

Den mandlige Part i den ægteskabelige Duel er en plump, brutal, lidt fordrukken Ingeniør. Han er Finnes typiske Ægtemand, en stærk, bjørneærlig Bondenatur, der gaar sint og træg og mørk omkring som en lurvet Kjøter i sin Lænke og reiser Børster mod alt og alle, som er af finere Natur end han selv. Han lider dybt under sin Indesluttethed, græmmer sig syg over sin lede Sfinx af en Kone, og han føler sig først fri, da han en Dag lader Dyret løbe løbsk i sig paa den Maade, at han banker hende. Denne Bedrift er fra Digterens Side sat iscene som en høitidelig symbolsk Handling, — det er Adam, som tugter Eva, fordi hun har udtalt sig respektstridig om en af de hellige naturlige Funktioner. Selve Skildringen er derimod udført med al mulig Virkelighedstroskab: „Et kraftigt Slag af hans Knytnæve slog hende overende, og bagefter satte han Knæerne paa hende, slog Kløerne i den prægtige Haarbølge bag i Nakken og sled hende efter den op og ned; hun holdt sine Hænder for Ansigtet, dem rev han væk, slog hende, til det blødte af Næsen, rykked atter i Haaret og dunked hende op og ned. Tilsist reiste han sig, spytted paa sin til en Klump sammenrullede Kvinde, gav hende et definitivt Spark og gik sin Vei, skjælvende efter Anstrengelsen, men umaadelig lettet i Sindet“ . . .

Denne Pryglescene er indfattet i en Ramme af Naturbeskrivelse og Betragtninger over Mands og Kvindes Væsen, — ogsaa de minder adskillig om Strindberg. Ihvertfald passer det ikke rigtig til denne Ingeniør og hans høist vulgære Hustru, naar Digteren taler om „Sorgen, der fik dem til at knytte Haand mod Naturmagten, Sorgen hos Mand og Kvinde, der skabt til forskjellig Tid, af forskjelligt Stof (?), faar ud som Resultat af sit Samliv det trøstesløse: at de, skjønt nødt til at spise af samme Træer og sove inden samme Gjærde, dog intet har lært at fatte af hinandens Væsen. Begge spiler de hver sin Personligheds Eiendommeligheder mest mulig i Veiret for ikke at faa dem slugt af den andens, og denne Kamp avler et Nag, saa de kun lurer paa at anklage hinanden for den store Dommer; der skjuler sig bag hendes Underkastelse og hans logrende Drifter et Fiendskab som mellem to

Mænd paa et Skibsvrag i Havet: de vil gjerne myrde og spise hinanden, skjønt deres Sjæle mødes i det samme Skrig over Livets Rædsel."

Natur-Baggrunden i „To Damer" er den med bitter Ironi markerede Modsætning mellem det lumre, smaaborgerlig lumpne Ravnekrogliv i Byen og det øde vilde Vestlandslandskab, takket af mørke truende Fjeldtinder med blanksort Fjorddyb under. Det er ude i denne store, tungsindige Natur, at Opgjøret finder Sted mellem Ingeniøren og hans Hustru. Først her, vil Digteren sige, blir vi atter helt sande. Ansigt til Ansigt med de Livsformer, som har bevaret sit Præg ned gjennem alle Tiders Omskiftelser, afklæder vi os det konventionelle Menneskevæsens kulturferniserede Løgn og Falskhed og vinder Mod til at se os selv, som vi virkelig er.

„Uglen". Med det i 1893 udkomne lille Skuespil „Uglen" forlader Finne den immoralsk naturalistiske Menneskebetragtning. Han har omsider faat Øie paa den hemmelighedsfulde Gjengjældelsens Lov, hvis Straffens Arm rammer hver Skyldig, saasandt hans Hjerte ikke er hærdet mod Angerens eller Selvbebreidelsens Kval. Og i de tre-fire mindre Arbeider, som Finne fik offentliggjort i sine siste Leveaar, er det stadig Problemet Skyld—Straf, han tumler med. Fælles for de bedste blandt dem er en varm, festlig, hjertegreben Følelse for det Hjem, to Mennesker bygger sig til Værn mod „den skidne Verden". Det er med virkelig tragisk Patos, at Digteren viser os, hvorledes Undergangsviljen og Ulykkefrøet i Mandens vildfarne Lidenskab lægger øde det Lykkeslot, som reise sig af unge Hjerters Kjærlighed og Tro. Dengang Gabriel Finne i ungdommeligt Overmod satte som den nye Digtnings Maal at blotlægge „den Drift, som betinger alt Liv og al Lykke", anede han nok ikke, at netop han skulde afdække den Angst- og Skyldfølelse, som spirer af de overmægtige Passioner.

Ogsaa i „Uglen" er Mileuet Vestlandets tunge, mørke Natur — et øde Næs ved det kolde Fjordgab med svart Fjeld ludende udover. Her i en umalet Bjælkestue bor en nygift Ingeniør med sin hustru og et lidet Barn, dem han begge elsker inderlig. Men han, som nylig var saa lykkelig, han driver nu om sky og ensom,

forgræmmet og forpint af Samvittighedsnag. Han har under et Besøg i Hovedstaden havt et galant Eventyr med en høist tvilsom Dame, — hans bedste Vens Hustru. Og Stykkets Handling udvikler sig gjennem Udløsningen af al den snigende Uro, den øgende Uhygge og Angst, som omspænder den stakkars Mand. Gjennem nogle sikkert tegnede Interiører fra det stille Hjem folder Dramaet sig langsomt ud under etpar Hverdagsmenneskers Samtaler . . . til den voldsomt fortættede Stemning exploderer med Torden og Lyn fra rød Dommedagshimmel, forfærdende Hallucinationer, Revolverskud, Vanvid . . . alle Hevngudindernes Rædsler. Men, underlig nok, disse lidt melodramatiske Maeterlinckske Effekter forringer ikke Stykkets Virkelighedspræg. De føles som naturlige Udslag af den gammeltestamentlige Etos, hvoraf det er udsprunget.

„Uglen“ betegner i kunstnerisk Henseende Høidepunktet af FINNES Produktion. Her har han naaet den faste, knappe, kraftfulde Form, som er det ene rette Udtryk for hans sterke, usammensatte Menneskevæsen. Særlig udmærket blandt Stykkets Personer er Hustruen, den kloge, brave, tapre, Gunhild, en Sjæl uden Svig, kjærlighedsfuld og entusiastisk . . . den bedste Mor og den ømmeste Hustru.

Svagere i Formen og ringere i Følelsesværdi er det lille dramatiske Stemningsbillede „Før Afskeden“ (trykt i *Samtiden* 1893). Mandens Utroskab gaar her ud over en dødssyg Hustru, rammer hende lige i Hjertet og slukker Livets flakkende Flamme. Men denne brudte Skabning har endnu Kraft til at forbande Tilværelsen. Hendes uhyggelige Replik om Ormene, „de hvide blegrøde Orme“, som aldrig har set Lyset, og som ligger nede i Mørket og venter paa den Døende, virker lige sterkt som Dommedagshimlen i „Uglen“.

FINNES siste novellistiske Arbeider: „Rachel“ og „Emanuel Daah“, udkomne i 1895, samt „I Afgrunden“ (1898) er formelt set væsentlig Skizzer og Udkast, — nedskrevne med hele hans voldsomme Umiddelbarhed og Hengivelse i Stemningen[1]). Samt-

---

[1]) Det ogsaa i 95 udgivne Skuespil „Konny“ var skrevet flere Aar tidligere. Det hører sammen med „Doktor Wangs Børn“, — dets Titelfigur er væsentlig en Gjentagelse af Petra i Fortællingen.

lige er Studier over det syge Sinds Psykologi. I „Rachel“ møder vi atter Forældres Haardhjertethed og Ondskab og Barndomshjemmets Uhygge og Elende som forklarende Grund til de skildrede Personers mangehaande Gjenvordigheder i Livet. Imidlertid kan alt det ikke undskylde den Ting, at Hovedpersonen, Enevold Bader, er en temmelig reduceret og nichtswürdig Person. Og naar han som en ny Timon stadig bryder ud i vilde, hadefulde Anklager mod den samlede Menneskehed, har vi lidt vanskeligt for at bære over med ham.

Af endnu ringere Kaliber er Emanuel Daah i Novellen af dette Navn (trykt i *Samtiden*, Juli 95). En Helt af den allerbedrøveligste Skikkelse, rent faldefærdig af Forkommenhed og Dybtsunkenhed. Han er en fattig forpjusket Latinskolelærer, som lader sig forføre af en forlokkende Landhandlermadam. Af Skræk for hendes Mand rømmer han sin Vei; og efter etpar Dage, i Løbet af hvilke han — et Bytte for angstfulde Grublerier over Fremtiden — forfølges af de aller usandsynligste Ulykker, begaar han Selvmord.

„I Afgrunden“ er en let tildækket Jeg-Fortælling, — en moderne Variant af Parabelen om den forlorne Søn, som henlever sine Dage blandt Skjøger og Svirebrødre og andet Udskud og synker ned til at æde Mask med Svinene, indtil han vækkes til Haab om nye Livsmuligheder og Vilje til Bod og Bedring. Denne Bog er Digterens ufærdigste og formløseste Verk, — den falder fra hinanden i løst forbundne Brudstykker. Men etpar af disse maa regnes til Finnes ypperste Prosa. „I Afgrunden“ er en Række Hogarthske Billeder fra Lastens og Fortabthedens Helvede — af et i norsk Litteratur uovertruffet uhyggeligt og dødssørgmodigt Virkelighedspræg.

Det novellistiske Apparat i disse mørke Livsbilleder dækker kun ufuldkomment over det Fond af vild, opreven Følelse, af indre tærende Glød, som er deres Udspring: — en fortvilet Sjæl, som hulker ud sin Ensomheds Angst, sin Rædsel for Menneskene, sin ubodelige Hjælpeløshed ligeoverfor det evindelig fjerne, overmægtige, larmende Liv.

Denne ene Stemning er det, som har fundet Ord i det Digt, der blev Gabriel Finnes siste:

Paa Menneskens Træ —
et raaddent Blad,
stødt ud af det friske Løv
— synker jeg langsomt,
daler jeg langsomt —
mod Jordens Skjød.

* * *

Naar Vinden sukker gjennem Skovene,
og jeg daler mod Jord,
jeg livløse Blad,
ser jeg mig træt mod Himlen,
Tomhed!
Ja, ovenover er der kun
det tomme Rum,
og under mig er Graven.

Ogsaa SIGBJØRN OBSTFELDER døde ung, — knapt 34 Aar gammel[1]. Og han fik ikke skrevet meget i sin korte, modgangsfulde Tilværelse. Men de fem-seks smaa Bøger, som rummer hans hele Produktion, er fra første til siste Linje præget af en saa egenartet og inderlig Selvstændighed, at de vil være uforglemmelige for hver den, som i al Kunst søger det sjeldne og oprindelige Menneske. Han var en Ensom i norsk Litteratur ved sit naive Dybsind og sin altid religiøst bevægede Grublen. Han saa Uendeligheden i det mindste, i Støvfnugget, som blinker i Solen. Han fornam Evigheden i det flygtigste Pust af Liv, som drog ham forbi. Og i alt, han skrev, tumled han med de største Spørsmaal. Digtning og Kunst betydde for ham Forkyndelse af de høieste Idealer, — et helligt Præsteembede, viet til Forstaaelse og Forherligelse af alt menneskeligt. Sigbjørn Obstfelder.

I den nydelige Novellette „Liv" fortælles om en halt Maler, som bor paa et usselt Kvistkammers i et gammelt fattigt og forfaldent Hus. Paa hans Bord staar Portrætter af russiske Digtere og tyske Socialister. Og rundt om paa Rummets skraa Vægge hænger Malerier med mørke Himle, Ørkener, sort Hav ved Nat, tung-

[1] Han var født i Stavanger 21de Novbr. 1866. Blev Student i 84 og studerede i nogle Aar Filologi. I 88 gik han ind som Elev paa Chr.a tekniske Skole og drog Vaaren 90 til Amerika for at bryde sig en Bane som Ingeniør. Men allerede Aaret efter kom han nervøs og forpint tilbage til Norge. Sommeren 92 offentliggjorde han i „Samtiden" nogle „Rytmiske Stemninger", som vakte adskillig Opmærksomhed. Fra nu af levede han mest et ustadigt Reiseliv. Han flakkede om i Danmark, Tyskland, Frankrige, Italien, England. Produktionen var sparsom. Indtægterne smaa og uvisse. Han døde i Kjøbenhavn 29de Juli 1900.

sindige drømmende Ansigter. Skulde OBSTFELDER have givet os et Billede af sin Digtnings Værksted, var det blevet et lignende Interiør. De Mennesker, han fører frem for os, hører alle hjemme paa Tilværelsens Skyggeside; de bor i de bortgjemte, tusmørkestille Gader, hvor man kan gruble og drømme og længes i sin fattige og dog saa uudtømmelig rige Ensomhed. Og det Jeg, som sees i Transparent bag hans Skildringers og Stemningers Billedskrift, elsker som den halte Maler de dystre og sorgfulde Motiver, det grandiose og grænseløse, Hav, Himmel, Ørken, Slette — Evighedens altfavnende Symboler, i hvilke Guden aabenbarer sig som i et Speil og en dunkel Tale.

HEIMSKRINGLAM

edidit et emendavit

Sigbjørnus,

professor literarum et historiarum Sollandarum universitatis Christiani I Roegevicæ.

Textrestauration und richtige Interpretation der Heimskringla ist auch zugleich ihre litterarische rehabilitation und die ehrenrettung der lange irregeführten philologie.
Fr W. Bergmann.

Christianiæ.
Joannis Bjørnstadia typis.
[illegible]

Titelbladet af Obstfelders allerførste Bog.

Thi først det evige og uendelige giver Grubleren og Drømmeren Frihed til at tumle sig i utrættelig Undren over Verden og alt, som i den er. For ham er Jordens myldrende Vrimmel af Liv og Himlens Hav af straalende Kloder et altid lige nyt, lige forfærdende, lige henrykkende Mysterium. For ham er Verden og Menneskene ugribelige, ufattelige, forunderlige som Alskabningen paa Livets første Dag.

Verden og Menneskene, — disse to Modsætninger danner en uopløselig Enhed i OBSTFELDERS Lyrik. Hans Mennesker er samfundsløse Væsener; de er altid paa Flugt bort fra den ordnede borgerlige Sammenhæng —

eller de har allerede gjemt sig i sin mørke Afkrog. Det Rige, de er stavnsbundne til, er selve det uendelige Universum, Klodernes Hjem, som det kaldes i hans Digt „Jeg ser“.

Allerede paa første Side af OBSTFELDEES første Bog møder vi denne eiendommelige Sammenknytning af Menneskesjæl med kosmisk Uendelighed. Det er i Digtet „Venner“, som begynder stille og troværdigt med Billeder af Ungdomsoplevelser og Drømrier, men saa pludselig slaar om i høistemt mystisk Vision:

Livet!
En i uendelige baner sig slyngende straale
gjennem alle væsner, alle kloder,
en uendelig — tonende — ildspiral, —
som vi ikke kan se begyndelsen paa,
og ikke enden paa,
og aand risler i,
og sole drypper af,
sole i lyshav, sole i tankehav — —

Og hans siste Bog er intet andet end en utrættelig varieret, om end undertiden enstonig Gjentagelse af denne Tanke: „Inde i mig selv dirrer det hele Verdensvæv . . . Bag de lukkede Øine ser jeg Kloderne fare om derinde, rulle sig i det Farvehav, som var før Skabelsen; Farver ser jeg saa gløde slig som Menneskers Nethinder ikke taaler at se Farver gløde, bag mit Cellevæv, inde i det, — Kloder blev jo til før et Menneske kunde blive til, — jeg ser Evigheder inde i min Hjerne, Aartusender, som har rullet, Aartusenders Ekko hører jeg inde i Hjernens Snoninger, — og jeg ser glødende Verdener rulle sig ind i mit Blod, Ildmasser fare bag om min egen Aand, Verdener ser jeg brændes for at føde en eneste Svingning i min Sjæl . .“

OBSTFELDER havde sin allerførste Debut som Humorist. Han udgav nemlig i 1889 et Skrift med følgende lærde og høitravende Titel: *Heimskringlam*, edidit et emendavit *Sigbjørnus*, professor literarum et historiarum Sollandarum universitatis Christiani I Roegeviciæ. I denne moderne Heimskringla fortælles der morsomt om dagligt Liv og mangehaande historiske Begivenheder indtrufne i Studenterhjemmet i Christiania — at sige for dem, som forstaar at dechiffrere de mange gaadefulde Navne og Hentydninger. Men først og fremst har OBSTFELDER villet drive Gjøn med dybsindige Historikere og Runefortolkere, — Heimskringla er en festlig Parodi paa filologisk Lærdom og Skarpsind.

Kap, 13. Nu lider det henimod den store kransefest. Fra alle bygder rider folkene til things, baade mænd og kvinder. Da de havde været en uge ved Lovbjerget, råbte lovsigemanden alle folk sammen. De samlede sig. Spillemændene begyndte at lege paa sine harper og giger. Da gik karldøren op og høvdingerne kom ind i række, men de var klædte i prægtige kjortler og kapper. Så tog lovsigemanden til at tale, og der blev en taushed, så at man kunde høre en bukseknap falde paa gulvet. Således talte han: »Aspazometha sè, o Ekchoff, hemeis hoi sympantes hos ton poieten hemon ton dafneforon«.

Satte så lovmanden kransen paa hans hoved, og der blev en mægtig jubel. Dette er den største fest i mands minde.

Kap. 13. Her fortælles altså om en slags skaldekransning, man kan heraf se, hvor høit digtekunsten har været skattet deroppe i det ensomme land. — Af Formularen har jeg blot givet begyndelsen og med alminde lige typer efter Bugges læsemåde, hvem jeg også skylder følgende fortolkning:

En Side af Obstfelders Heimskringla.

I den Bog, hvormed Obstfelder fire Aar senere fremtraadte for det store Publikum, nemlig i „Digte“, fandtes der flere rent humoristiske Ting, saaledes det fandenivoldske „Vaar“ og det lille Barnekammer-Rim „Regn“. Og leilighedsvis lod han i de senere Aar trykke baade Vers og Prosa i samme spøgefulde Stil. Men han havde vist ikke ofte Humør til at dyrke sit humoristiske Talent. Hvor dybt Humoristen stak i ham, ser man maaske tydeligst af det Digt, der vil blive staaende som det klareste Udtryk for hans yderst særegne Personlighed.

Jeg ser paa den hvide himmel,
jeg ser paa de graablaa skyer,
jeg ser paa den blodige sol.

Dette er altsaa verden.
Dette er altsaa klodernes hjem.

En regndraabe!

Jeg ser paa de høie huse,
jeg ser paa de tusende vinduer,
jeg ser paa det fjerne kirketaarn.

Dette er altsaa jorden.
Dette er altsaa menneskenes hjem.

De graablaa skyer samler sig. Solen blev borte.

Jeg ser paa de velklædte herrer,
jeg ser paa smilende damer,
jeg ser paa de ludende heste.

Hvor de graablaa skyer blir tunge.

Jeg ser, jeg ser . . .
Jeg er vist kommet paa en feil klode!
Her er saa underligt . . .

Denne siste Verslinje udtrykker Grundfølelsen i Obstfelders Livsfilosofi. Humor er den høiere Enhed af Smerte og Sympati. Den sande Humorist har sit Liv i Medfølelsens Sorg over den uendelige Afstand mellem Virkeligheden og den fuldkomne Verden.

Hvad der i Obstfelders Digte virked saa betagende, var deres sjeldne Originalitet. Disse Vers lignede ingen andre i norsk Litteratur og mindede ikke om noget fremmed Forbillede, — maaske var der i Pampas-Sangene en Berøring med Walt Whitman. Men der er ialfald ingensomhelst direkte formel Paavirkning. Man sammenstillede dem paa enkelt Hold med Henrik Wergelands Ungdomspoesi. Men intet er Wergeland mer uligt end det indadvendte, grublende, det passivt betragtende og drømmeriske, som er karakteristisk for Obstfelders Lyrik. Hos den unge Wergeland en urskogsyppig Fantasi, en kaotisk Billedflugt, et Shakespearesk Billedsprog, som personificerer, symboliserer og levendegjør alt mellem Himmel og Jord. Hos Obstfelder et gjennemreflekteret Sinds beregnede og beherskede Udtryksmaade, en karrig Enkelhed, en blyg Faaordethed, en sparsom Billedtale. Og dog er der Slegtskab mellem denne vor moderneste Lyriker og vor Litteraturs største Sanger. Ogsaa han har en snart angstfuld mørk, snart ekstatisk jublende Tro paa, at Verden er Sjæl, at den er et Ordens- og Retfærdighedsrige, den altskuende Guds Hjem. Der er Wergelandsk Fromhed i disse Linjer:

Menneske, du er jordens Gud!
Høie love har bygget din aand,
love, som svinger verdenshallens hvælv.
Med høie love skal du bygge din jord,
love, som skjærmer stammernes liv.

Blandt Digtene er ét forunderligt og uforglemmeligt ved sin dybe og inderlige Menneskelighed. Det heder „Navnløs“ og er en Nattestemning fra en stor By. I stilfærdige Ord og enkle Rytmer stiger det langsomt til et Billede af den nedknugende Angstfølelse, den fortvilede Forladthedens og Ensomhedens Vaande, der pludselig kan overfalde den folkesky og livsrædde Grubler, som helst tænker paa, at han er fremmed og landflygtig her paa Jorden. Saa møder han et andet fortabt Menneskevæsen, en brændemærket Paria, som flakker om i samme fattige Hjemløshed . . .

Mørkets taage sænker sig over trær, over plæner,
bladene har ingen farver, græsset har intet grønt.
Lygternes blus er mørkets gule pupiller —
gule pupiller, som vider sig ud saa sælsomt.
Ingen er der, som ler eller sukker i parkens gange.
Jeg hoster. Min hosten lyder som spøgelseharken.
Jeg gaar. Mine skridt er som spøgelseskridt.

Men i parkens mørkeste gang, hvor lygter ei brænder,
sidder skjult mellem trær paa en ensom bænk en skjøge.
Der er slør for de blege kinder, sort slør —
bag det sorte slør er der øine, som sælsomt glimter.

Og jeg gribes af en vemodig, natlig glæde,
ved at møde i mørket, i den døde nat, et menneske.
Jeg sætter mig ned stille, drar sløret tilside taust,
nærmer mine øine til hendes, min sjæl til hendes.

Lydløst daler nogle blade.
Varsomt lægger jeg øret til hendes hjerte . . .
Og brister i graat, graater i hendes kolde hansker,
graater og graater, og ved ikke, hvorfor jeg graater.

Hun støder mig ikke bort.
Hun tørrer mine øine nænsomt.
Og jeg griber hendes hænder i angstfuldt tungsind
og ber hende gjemme mig, gjemme mig, gjemme mig.

Mørkets taage sænker sig over trær, over sjæle.
Løvet har ingen farver, græsset intet grønt.
Men i taagen daler lydløst sorte blade.
og i mørket sidder skjult paa en ensom bænk en navnløs,
og gjemmer ved det hede bryst en sygs ansigt,
og gjemmer i de myge hænder en ræds øine,
og ingen uden Gud hører hans saare hulken,
og ingen uden Gud hører hendes trøstende hvisken.

Vi mindes fjernt hin Scene i vor Tids største Roman, hvor Raskolnikov knæler for Sonja. Gjennem disse Verslinjer føles

dæmpet og svagt den samme angstfulde Medlidenhed med Menneskets Lidelse, som brændte i en Dostojefskijs Hjerte. Og denne Følelse er den mer eller mindre dulgte Grundstemning i OBSTFELDERS følgende Bøger: *To Novelletter*, *Korset*, *De røde Draaber*, *En Præsts Dagbog*. En stille Sorg over Livet, som det er, og som det leves af os alle, en stadig tilbagevendende Smertegysen, fordi der overalt strømmer imod ham et Pust af Kulde og Fremmedhed, en somnambul Undren over den evindelig hverdagslige Virkelighed . . . saadan er det lyriske Tusmørke, som altid overoverskygger disse Prosadigtninger. Ingen Ro, ingen Klarhed, ingen Sammenhæng! Hver Skikkelse tegner sig som en bølgende Linje af Billedglimt, en psykologisk Arabesk, der snor og slynger sig som selve Grundstemningens monotone Melodi. Hos disse Mennesker er intet fast, de har ingen Fortid, ingen Fremtid, kjender ingen Udvikling mod et Maal. De har Musikens Mystik over sig. De toner frem i Øieblikket, men i næste er de borte, — ugribelige, usynlige. OBSTFELDER vilde jo helst være Musiker; vilde egentlig bare sige det, som ikke kan siges i Ord [1]).

Forgrundsfiguren er overalt „Jeg", Drømmeren og Grubleren, som uafladelig bevæger sig rundt sig selv, i endeløs, selvbeskuende Reflexion. Men det centrale Motiv er det erotiske, — eller rettere, det er Kvinden, den jordisk-overjordiske Madonna, Livsmysteriets eneste fuldkomne Inkarnation, den af Aanden overskyggede, Gudens og Menneskets Moder. Allerede i OBSTFELDERS første Kvindeskildring, den fattige, forladte, dødssyge Liv i *To Novelletter*, møder vi hans Trang til religiøs Forherligelse af Kvinden fuldt udviklet. Thi denne islandske Pige er jo ikke andet end et Skyggebillede fra en Baggaard i Storbyen, en rørende, lidt sentimental Skikkelse, halvt fantastisk og halvt naturtro, men med tilbedende Inderlighed hævet op i en høiere Virkelighed, adlet og lutret i Lidelsens Ildprøve. I den anden Novellette er Kvindeskikkelsen vagere, tilsløret af drømmende Naturstemninger, indrammet

[1]) I hans efterladte Skrifter, som udkom i 1903, findes nogle Dagbogsblade fra hans Amerikatid. De handler næsten bare om de Glæder og Gjenvordigheder, Musiken skaffed ham. Han maa faa udtrykt i Toner den Verden af Tanker og Stemninger, som fylder ham og aldrig giver ham Fred. Men hvordan, hvordan? Gang paa Gang siger han sit Arbeide op. „Heller vilde jeg sulte og faa spille Violin end kaste mine Dage væk." Og det var for Musikens Skyld, han forlod Amerika og rent paa det uvisse drog hjem til Norge.

af et glidende Slettelandskabs mystiske Uudgrundelighed. Hendes Menneskelighed er helt forflygtiget i Stemningsdis, i Anelse og Undren; hun er det, man møder en Nat, „naar Lyset hilser Mørket, naar alt, som blomstrer, aander sterkere, naar Fjeldet elsker Fjorden og Fjorden Maanen og Draaben Straaet. Man gaar med Angst for Livet og Angst for Døden, man tør ikke træde tungt for ikke at dræbe Knopper, man tør ikke nynne for ikke at skræmme sovende Sommerfugle, man gaar med Dødens Angst i sig, saa ligger med ét en Haand paa ens Skulder, og en Sjæl ser ud af Øine . . ." Tilsist er hun helt Symbol, helt glorificeret Aand og Guddom.

Og i *Korset* fremmaner Fortælleren, i Erindringens Sværmeri, Billedet af den elskede Kvinde i dette exalterede Udbrud: „For andre kan jo ikke hendes Breve være, hvad de er for mig. For mig er hvert Ord deri som Vingeslag af hvide, store Evighedsfugle, og som Solstraaler fra et Hjerte i Verdens Midte, hvis hede Slag aldrig ophører. Hendes Breve er mig en Bibel. Der staar alt deri." Og for ligesom at undskylde denne religiøse Tone tager han Tilflugt til sin høieste Stil: „Hvem er Gud? Er han ikke det, vi nærmer os paa Stjernernes uendelige Trappe, paa Livenes Krystallisering, paa Sjælenes evig fornyede Møde?"

I *De røde Draaber* er der to Kvinder; den første sterk og straalende skjøn, men — betegnende for OBSTFELDER — skildret uden dybere Forstaaelse, og blottet for Virkelighedspræg. Den anden styg og uanselig af Ydre, men overjordisk ren, gjennemglødet af Troens og Lidenskabens Fanatisme, omskinnet af Lidelsens Helgenglorie. Og dog saa overbevisende sand og levende! OBSTFELDER har neppe skrevet noget saa helt ud af sin dybeste Følelse som Stykkets tredie Akt, hvori Lili dør.

Hans siste Arbeide minder mest om Digtene. *En Præsts Dagbog* er en Række indbyrdes løst forbundne Prosadigte over de samme Motiver — tilligemed nogle flere — som behandles i hans første rytmiske Stemninger. Saadan samler OBSTFELDER Produktion sig til et sluttet Hele [1]).

[1]) Obstfelder var en Mester i den lyriske Prosa — denne suggestive, voldsomt fortættede, indtrængende Stil, som af Rytmen og det usigelige i Sproget brygger den sterkeste Stemningsessens. Hans efterladte Skrifter rummer en hel Del slige Digtninger, deriblandt rene Perler som „Byen", „Dronningen", „Folkevise", „Hunden". Eiendommeligere Billedskrift findes ikke i norsk Literatur.

Korset blir dog hans rigeste og betydeligste Frembringelse. „Korset". Overhovedet hører denne lille Novelle til vor Bogverdens sjælfuldeste og poesirigeste Verker. I Fortællemaaden mærkes Paavirkning af russisk Digtning, ét Forbillede ligger nær: Dostojefskijs Krotkaja; nu og da mindes man om Garschin. Men sligt forringer ikke vor Digters Originalitet. Der findes ikke i denne Fortælling en eneste Følelse, som ikke i alleregentligste Forstand er hans personlige Eie.

Han har kaldt *Korset* en Kjærlighedshistorie, — i dette Tilfælde en tilstrækkelig udtryksfuld Betegnelse. Det er en Hjertets Roman, — en Skildring af Menneskers inderligste og mest afgjørende Oplevelser. Og af deres sterkeste Følelser. To Sjæle synkende sammen i den uendelige Hengivelse, som er Livet, og to Sjæle kjæmpende den sønderrivende Adskillelses Kamp, som er Døden. Og over dem Skjæbnen med det stenhaarde Medusa-Aasyn, som siger sit Forbi! Forbi!

Den Mysticisme, som er Sjælen i Digtet, er Livets egen dulgte Inderlighed. Dets Magt og Storhed i Lidelsens og Lidenskabens Uendelighed. Verden speiles i det ene svage Menneske, og Mennesket rummer den endeløse Verden. Maaske netop fordi dette Menneske er saa levende individuelt.

Hovedpersonen er Kvinden, den skyldig-uskyldige, den trods Fald og Fornedrelse rene og kyske, den troende og trofaste, og dog vævet ind i Mistroens Net . . . saa hun ikke øiner anden Udvei ud af Lidelsen end Døden. Men hvor ægte, hvor inderlig sand er hun ikke, tiltrods for at hendes Billede er malet paa denne Baggrund af Guld og Himmelblaat! Om ingen anden har mødt hende, saa vil en ægte Digter kjende denne Kvinde, som engang sprang ud i Livet med Hovedet fuldt af tusen Illusioner, med Blodet bankende af Drømmens glade Rus, og med Øine straalende af Smil til hele den underlige Verden . . . for tilslut at ligge frysende af Forladthed i sin mørke Gjemmekrog. „Der er et Ord, jeg aldrig tør hviske uden at skjælve . . . L—y—k—k—e—n!"

Der skildres ogsaa to Mænd i denne Bog. Men de er bare til for hendes Skyld. Deres Væsen og deres Personligheds Værd aabenbares og prøves udelukkende ved deres Dom om og For-

hold til hende. „Kvinden er som en Guirlande," siger den ene. „Hun er i alt, hun er som en farlig Vedbende. Hun snor sig om alle Mænd og alle Huse. Hun vinder sig om éns Fod, og han falder, hun kranser sig vakkert om en anden, og han vandrer i Duft. Hun undergraver det ene Hus, og hun stiger vakkert mod Taget paa det andet. Og det er altid den samme Kvinde. Der er tusen, ja hundretusen Mænd i Verden. Men der er blot én Kvinde, blot en eneste én . . . Kvinden er et Fantom, der vandrer usynlig imellem os, paa Hjerter og Hjerner, og har vandret saadan fra Urtid af, den evige Eva."

Den mørke Anelse, som lyder gjennem disse Ord, er som det foranskudte Skyggebillede af hans egen Skjæbne. Saa bittert skarpsindig er den Tabende og Forkastede, naar han aabenbarer sit Hjertes Hemmelighed.

Den anden, dømmer sig selv. „Du var til for at være den, som kunde gi hende Fred. *Og du pinte hende tildøde.*"

„Korset" er, ogsaa set fra Formens Side, OBSTFELDERS betydeligste Arbeide. Det er komponeret, det har Sammenhæng og Helhedsvirkning. I denne Henseende betegner hans to siste Bøger et Tilbagefald til det uklare og kaotiske i enkelte af Digtene.

„De røde Draaber".

I „De røde Draaber" bevæger vi os næsten hele Tiden i Drømmenes Skyggeverden. Det er bygget op som et andet Skuespil; det er delt i fire Akter, har Hoved- og Bipersoner, et centralt og et episodisk Begivenhedsforløb, kort sagt hele det Udstyr, som vanligvis anvendes for at frembringe en Illusion af Virkelighed og Handling. Men Dramaets Indhold er ikke kommensurabelt med dette vidtløftige Apparat [1]). En Akt er, som nævnt, udmærket, ja mesterlig; det øvrige falder fra hinanden i lyriske Fragmenter. Personerne gjør, ret som det er, Indtryk af Søvngjængere, der fremstammer gaadefulde, dybsindige, naivt skjønne eller helt ubegribelige Repliker. Og naar de ikke taler, lytter de,

---

[1]) Obstfelder skadede ofte sine Skrifter ved uafladelige Omarbeidelser. Af „De røde Draaber" findes en skreven Text, som staar langt over den trykte. Noget lignende er Tilfældet med det lille Drama „Esther", trykt i de efterladte Skrifter. Det var hans første dramatiske Forsøg og i sin oprindelige Form slet ikke saa uklart. Som det nu foreligger, er det omtrent utilgjængeligt.

Relief af Gustav Vigeland.

SIGBJØRN OBSTFELDER

. . . lytter til Røster indenfra, fra Sindets dunkle Dybder, og udenfra, fra Himmelrummets fjerne Verdener.

Og dog handler Stykket om en Samfundsreformator. Det er gjennemtrukket med Tanker om Menneskenes Forbedring, om at fylde Menneskeverdenen med den Glæde og Skjønhed og Retfærd, som de bedste længes efter. „Mens jeg var derude i de store Byer“, siger Hovedpersonen, „mens jeg vandred om blandt disse sorte Menneskeflokke, der vrimler omkring som trællende Krybdyr, da kom det. — Jeg saa noget. — *Der er noget sygt hos Menneskene.* Hos eder, hos mig, hos allesammen.“ Og et andet Sted: „Tænke sig, om der intet var af alt dette: Gader, Telefontraade, Huskasser, Jernbanelinjer. Menneskeaanden kunde bygge op paanyt, fra Grunden af . . . i Harmoni med sig selv! Som Stjerner skulde de elektriske Blus hænge over Byen, i Stjerner og Kranse, — Husene skulde føie sig som levende Væsener om Menneskesindet, dæmpet skulde Trænene fare forbi! Ja, der *maa* findes et Stof, der gir Menneskene Evnen til at leve! Til at forme ud sit Liv efter sin Natur, den enkeltes Liv, det heles Liv . . . som Planterne skyder Klokker og Blomster . . . som Trærne bygger Skove . . . hvor alles Duft smelter sammen til én enkelt ny stor Duft . . . alles Susen til én.“

Saadan drømmer en Sværmer om Livets Fornyelse, — han vil aldrig komme til at føre an i Menneskenes Kamp for de store Fremtidsmaal. Han ser ikke den Verden, som er de andres eneste Hjem. For ham er den levende, brogede, omskiftelige Virkelighed Gjøgl og Løgn . . . et hæsligt Hylle om Evighedens straalende Fantom, — som det vansirende Dække omkring en herlig Marmorstatue. For ham er de Døde levende og de Levende døde. Og hver Gang han fortvilet griber efter det Liv, han elsker med en haabløs Kjærlighed, smutter det ham ud af Hænderne. Han er Drømmenes og Skyggernes Bytte.

Men hans Drøm: at ville lære Menneskene at lytte efter Livets Musik, var Digterens egen. Livets Musik, det betyder i Obstfelders Sprog Tingenes Sjæl, det evige og guddommelige i *alt*, som rører sig om os. En saadan Reformation begynder indenfra. Noget Parti har den ikke bag sig. Men den har Profeter, baade gamle og nye. Og den har maaske aldrig trængt

mere til Talsmænd end netop i vore Dage, Mammonismens og Pengetrælleriets gyldne Tid [1]).

„En Præsts Dagbog“ er heltigjennem viet Udviklingen af Tanker og Betragtninger. Digteren har intet Forsøg gjort paa at udforme disse til et sammenhængende Livsbillede eller en gjennemført Handling. Det er Enetale af en Eneboer, den samme forundrede Grubler og Gransker, som staar bag alle Personerne i OBSTFELDERS Bøger. En Digter i sit Enebo . . . forkyndende Menneskene sine Dages og Nætters Tro og Tvil. „En Præsts Dagbog“.

Men dette talende Jeg er en ny Figur, netop fordi det her optræder paa egne Vegne, i Dagbogsstilens ubegrænsede Frihed. For den, som søger Resultater eller sikker usvigelig Klarhed, er denne Bog ikke skrevet. Dens Styrke ligger i Personlighedens Sanddruhed mod sig selv, i den lidenskabelige Hengivelse til Ransagningen af Tanker og Følelser. Han stanser her som før ved det usigelige som det dybeste siste: „Aldrig vil det kunne siges med Ord. Døden og Livet, den skrækkelige, den smertefulde Skabelse, altsammen i det ene Navn, i Navnets Aande, — nei menneskelige Ord kan ikke dechiffrere det.“

Men allersist blir han staaende ved Kvinden som hele Livets høieste Inkarnation. Han lader Solen tale til Mennesket og fortælle det, at det mægtigste i Verden er Skjønhed, ja Skjønhed. „Dine Maskiner, dine Love, dine Systemer, hvad er det alt mod Kvinden, der staar midt i den skinnende og duftende Sol og lader Melken flyde ind i de rosenrøde Læber fra de yppige Bryster. — Se dem, disse Bryster, de er som mig, de er Kloder.“

— Vov at fare vild og vov at drømme! Det er Poesiens hemmelige Parole. I OBSTFELDERS fragmentariske og ofte saa uklare og ufærdige Digtning er Drømmen den store Fællesmaaler for al

[1]) Det betydeligste blandt Obstfelders efterladte Arbeider er „Den siste Konge“, en første Akt af et ufuldendt Skuespil. Dette Fragment er ikke saa lidet forskjelligt fra, hvad han ellers har skrevet i dramatisk Form. Replikerne er klare, tydelige, sikre. Stykkets Handling er henlagt til en fjern Fremtid. Hvad der foreligger færdigt, virker nærmest som et Forspil . . . en stigende anelsesfuld, urovækkende Stemning, som tilslut samler sig til en sterk Effekt. Frem blandt Personerne hæver sig den unge Konge, — en fornem adelsbaaren Skikkelse, men mer en ensom Grubler end en Herre over Folket. Der ligger som en stille Sorg over ham. Og vi føler, han vil gaa under, naar en Dag hans Idéer skal prøves i Sammenstødet med det overmægtige gamle Samfund.

menneskelig Følelse og Tanke. Thi Drømmen er født af Livets Sorg. Og alene i den kan du frit udfolde den uendelige Længsel, som bor dybest i din Sjæl.

Oda Krohg del.

Sigbjørn Obstfelder

Og i Drømmens og Længselens Fjernsyn ser jeg Sigbjørn Obstfelder som i et siste Billede: Nattevandreren, der flakker afsted ud over Markerne:

— — maanen er borte.
Ogsaa stjærnerne er sluknet.
Roserne og liljerne sover.
Se, daggryets kyske skjær kysser,
kysser kirkespiret.

Da føler den Ensomme Evighedens tyste Verden aabne sig dybt inde i det skjælvende Hjerte, og han hører Gudens Røst: Hvem er du? Hvor er du?

— Det var ikke flere Spørsmaal, SIGBJØRN OBSTFELDER tumled med i sin Digtning.

ARNE DYBFEST blev født i Trondhjem 1868. Som ganske ung drog han over til Amerika, hvor han forsøgte at slaa sig gjennem som Journalist ved de norske Blade i Vestens Præriebyer. I New York og Chicago kom han i Forbindelse med nogle af Førerne for den anarkistiske Bevægelse, som ledede til Haymarket-Attentatet og Hængningen af de fire Chicago-Anarkister den 11. Novbr. 1887. Han skrev ogsaa leilighedsvis i Newyorker-Anarkisten Mosts Blad „Freiheit". I Slutten af Ottiaarene vendte han tilbage til Norge, hvor han — fraregnet etpar kortere Udenlandsophold — blev boende, til han i Sommeren 1892 søgte Døden ved at springe overbord paa en Seiltur. Han skulde da om nogen Tid have mødt for Retten som anklaget for at have undladt at hindre en Vens Selvmord. Arne Dybfest.

Hans første Bog, en Samling Avisartikler „Blandt Anarkister" (1890), interesserede udelukkende som Vidnesbyrd om en betydelig artistisk Evne. Der var en Varme, en lyrisk Flugt over Sproget, — og lykkelige Glimt af en billedskabende Fantasi, som varslede en vordende Stilens Mester. Den freidige Jeg-Form, den aabne bekjendende Tone mindede lidt om Knut Hamsun.

Aaret efter fulgte saa „Ira", en Jeg-Roman om Kjærlighed og om en Tyveaarings selvberuste Verdensglæder og Verdenssmerter. En underlig Bog: umoden, overmoden; uskyldig, uendelig naiv — og samtidig skamløst affekteret; dybt ægte og oprigtig — og samtidig pinlig uægte og forloren. En Bog, som man i første Øiebliks Ærgrelse kaster langt fra sig; som man siden i Erindringen om et enkelt genialt Ord, et lykkelig fundet Billede atter vil tage frem, fordybe sig i, maaske ærgre sig over paany . . . men ikke glemme.

. . . „Nei, du Ira, Kjærligheden er ingen Blomst. Den kan ikke visne og dø paa én Dag. Har den først slaaet Rod, saa har der ud fra denne Rod vokset nye, og atter fra dem skudt nye

Rødder ud, og de har Fæste dybt i fugtig og frodig Jord, og skal den dø, saa maa disse Rødder skjæres over en for en, og endnu vil der altid sidde Trevler igjen . . . Aldrig forvindes helt Kjærlighedens Hærjing i Menneskehjertet.

Naar den kommer, da er det Livets store Høitidsstund, som ringes ind. Der blir saa forunderlig stille rundt om dig, en Pinsemorgens Stilhed, og dit Sind brænder i hellig Andagt. . . Den vil dræbe din Ro og martre din Sjæl. For et eneste Øiebliks Lykke vil der komme tusinde andre Øieblikke, da du vil krympe dig i Smerte, og din Sjæls Pinsel vil blive svare. Og du gaar i de lyse Dage og i de lange Nætter og tror, at nu er du helet, nu er du løst fra den løndomsfulde Magt. Men saa bryder den frem igjen ved et Blik, som streifer dig, ved et Ord, som naar dit Øre, ved en lønlig Tanke, som blusser op i din Hjerne . . . Hvad hjælper det dig, at din Forstand holder imod, at din Skjønhedssans siger nei! Hun har Magt over dit Sind og eier dine Tanker, og selv ind i Hadet vil du elske — — kun Kjærlighed kan fortrænge Kjærlighed" . .

ARNE DYBFEST.

Saa sandt og oprigtigt har neppe nogen anden tyveaarig Digter besunget sin Kjærlighed. Dette er en Lyriker, som ikke lyver. En Entusiast, som træder fast paa Virkelighedens Jord. En sterk, stolt Følelse, som bunder dybt i rødt, hedt Blod.

Den Ira, hvem alle hans smukke Ord og varme Følelser gjælder, er en — enøiet, firtiaarig Pige, en ensom uforstaaet Ulykkesfugl, men med rigere Sind og dybere Sjæl end de mange velbeholdne Hverdagsmennesker, som overser hende.

Og det „Jeg", som elsker eller rettere sagt lader sig elske og ellers bærer det elegante Navn Harry Mohr, er en saare mærkværdig ung Mand. Vi faar vide, at han har streifet om „over Have og over Verdensdele" — forøvrigt uden nærmere Redegjørelse for disse Reisers Maal. Nu er han ikke mange Dage over de tyve Aar, og dog mindes han kun med træt Lede hin Tid, da han først „banked paa den Dør, som førte ind til Livet, det deilige levende Liv." Det synes ham at være saa længe siden. „Mit Hjerte var tomt og øde for Kjærlighed, og aldrig saa jeg en Kvinde, hvem mine Øine begjærte. Derfor blev hendes Kjærlighed mig kjær, ligesom en Bog vilde være det i en ledig Stund."

ARNE DYBFEST.

Han er i Begyndelsen den naivt forfængelige, trods hemmelig Skam over sin Passion glad i sin Kjærlighed, fordi han har fundet et Menneske, der altid er villigt til at høre ham præke om sig selv og beruse sig i fjerne lyssky Storhedsdrømme. Aldrig er det faldt ham ind, at ogsaa hun er noget for sig selv, en Sjæl med sin egen Historie, med mærkelige Oplevelser bag sig . . .

Da han faar det at vide, vaagner pludselig hans Kjærlighed. Han ser ikke længer hendes Alder, det døde Øie, den skarpe Rynke under Næsen. Nu er hendes Øie stort og sort, et Fugleøie, dristigt og glansfuldt, lynsnart i Blikket. Og hendes Mund er rød og frisk, hendes Legeme ungt og lokkende. De faa Sider, som maler hans Kjærligheds hastige Feberliv, Skinsygens

Kvaler, Lidenskabens evindelige angstfulde Kredsen om det ene Billede . . . er de bedste i Bogen. Men Forfatterens Naturstudier var endnu altfor ufærdige og fattige til at fylde den almindelige Novelleform. Eller Lyrikeren i ham er blevet kjed af den. Nok er det, at Ira fra omtrent midtveis i Bogen forvandles til Symbol. Og han opfatter nu sin Kjærlighed til hende, denne sælsomme Kvinde, over hvem der laa dette hede høstlige Skjær, en tung høitidelig Stemning „som i et Sygeværelse, hvor Døden ventes til Gjæst“ som „en Urdrift i sit Væsen, Driften til at søge det syge og visnende i Livet, det som ventede paa Opløsning — for atter at blive fornyet og gjenfødt“ . . .

Ira blir da Sindbilledet paa Høsten, Døden, det undergangsvillende i Attraaen, som gammel og ny Mystik har kjædet uopløselig sammen med Kjærligheden. Og det mørke Symbol kræver straks sin lyse Modsætning. Han opdager følgelig en ny Urdrift i sit Indre: Trangen til Lykkens stormende Jubelfølelse, „alt det, som saa Verden i tindrende Lys.“ Dette personificeres i Bogens anden Kvindefigur, den unge Pige Zita. Og han glemmer næsten, at de to for nylig var levende Mennesker, — de er nu bare modsatte Drifter, „som altid fører en heftig Kamp om Magten i min Sjæl, mens jeg nyder dem begge“. (!)

Der findes en Retning i moderne Kunst, om hvilken det gjælder i høiere Grad end om al tidligere Kunst, at den tilstræber det snevrest mulige, vilkaarligste Udtryk for det enkelte, hovmodigt isolerede Jeg. Denne Kunsts eneste og høieste Maal er Rendyrkning af Stemning, Beruselse i Stemningsliv, Opløsning af alle Følelsesværdier i Stemningsnuancer. Ud fra en saadan Kunstfilosofi blir Jeg'et i egentligste Forstand Verdenssjælen, den alt frembringende Universalsmonade, i hvis Føletraade Himmel og Jord hænger. Denne overmenneskelig lyriske Verdensanskuelse, der har fundet en saa smuk Formel i Amiels ofte citerede Aforisme: *Tout paysage est un état de l'âme* er udviklet med sublimt Overmod hos enkelte Malere, som opløser alle Værdier i Farveharmonier og Lystoner. Alle Tilværelsens Herligheder: Solen, Havet, Himlen er Udstraalinger af Kunstnerens verdensrummende Hjerte. En Digter som Gabriele d' Annunzio er en pragtfuld Type paa en slig Artist i Renkultur. Og Arne Dybfest havde i Anlæg hele

den uhyre Selvfølelse, som er Sjælen i denne rene Artisme. Han taler profetisk om „Verden i mit eget Indre, en Verden med vide Udsyn, med Skyer, som driver, med Sol, der lyser op" . . . „Havet er som min Sjæl, — ogsaa i den bryder der Bølger". Det er i alleregentligste Forstand sandt for hans Vedkommende. De Bølger, der strømmer i hans Bøger, brydes altid mod hans eget Sinds Kyster; og den Sol, som beskinner dem, er hans egen Hjernes Farvebrand og Lysorgier.

DYBFESTS tredie og siste Bog „To Noveller" udkom i Vaaren 1892.[1] I det Aar, som var gaat, havde den famlende, umodne, affekterte Sataniker og Symbolist udviklet sig til en dybtsøgende Psykolog og en fantasifuld, helt selvstændig Skribent. DYBFESTS lyriske Prosa har visse Berøringspunkter med den, som senere skrives af Digtere saa forskjellige fra ham som Thomas Krag og Sigbjørn Obstfelder. I Stil og Livssyn turde DYBFEST forøvrigt staa nærmest to internationale Skribenter: den svensk-tyske Ola Hansson og den polsk-tyske Stanislaw Pzrybyszewski. „To Noveller."

Den største af Novellerne, „En Ensom", er ligesom „Ira" en Skildring af en elskovssyg Kvinde. Ja, egentlig er det bare Ira om igjen, uddybet, forklaret og helt sat ind i Virkeligheden. Det er den samme underlige Kjærlighedskamp mellem en uskjøn, yderst frastødende, perverst sanselig Kvinde og en kvindeagtig, selvopfyldt, naivt forfængelig Yngling. Ogsaa her er det Kvindeskildringen, som først og fremst interesserer. Der er en mørk Uhygge over den, en sygelig Svælgen i abnorme Sindstilstande, i Livsopløsningens Rædsler, i de ureddelig fortabte og sønderrevne Sjæles Hemmeligheder. Som Studie over det seksuelt-sygelige Sjælelivs Fænomener er denne Kvindeskildring enestaaende i vor Litteratur. Saavel her som i den lille Beretning „Den første Dag" viser DYBFEST sig at raade over en hel Rigdom af skarpe og fine Iagttagelser fra Virkelighedens Verden. Og som noget særlig værdifuldt maa nævnes hans intense Beskrivelser af Sansefornemmelser og Bevidsthedsindtryk, — de er formet i Ord med en Overbevisningens Kraft, som alene den eier, der oplever alt paa første Haand.

[1] Ved sin Død efterlod Dybfest sig et halvfærdigt Udkast til en Christiania-Roman. Et Kapitel af denne findes offentliggjort i Ugebladet *Tidssignaler*, 19. Okt. 1895.

— Men det dybeste hos **Arne Dybfest** er Mystikeren, den ud over den fattige Virkelighed higende Sjæl. Ogsaa i „En Ensom“ stræber Digteren efter at hæve sin Skildrings Emne op til det symbolsk vældiges og voldsommes Dimensioner. Det er først, da denne i Begyndelsen halvt sindssyge, halvt ynkværdige Kvinde er vokset i hans Fantasi til „en umaadelig Hetære, en Himmelens Houri med evigt Begjær,“ — det er først da hans Lidenskab endelig vaagner. Og deres „Bryllup“ er skildret med en vildt fantastisk, lidt romanagtig Patos. Det feires en sort Uveirsnat i

Jeg var blevet en gammel Mand. Jeg havde en Søn, og han stod ved min Side. Og jeg sagde til min Søn: Nu har jeg i alle de lyse Nætter fortalt dig om de store Mand, om dem, der har skabt Skjønheden og Friheden rundt i Landene, jeg har fortalt dig om hin underlige Kaste, der kaldes Digtere, jeg har fortalt dig om deres Arbejde, der og skal gjøre dig til en stor Mand. Men, min kjære Gut, tilbage har jeg at fortælle om den Mand, der har sat mig istand til at fortælle dig alt dette, om den Mand, en har brudt Vejen for min Tids Digtere, de som er døde og de som lever, og for din Tids Digtere, om hin rare Mand, hvis Tanke altid var ung og om hvem Ungdommen nedigjennem Aaren altid samlede sig.

Men kjære Pa, siger min Gut, denne Mand, der da maa være mer end de andre, hvad hedder da han?

Jeg nævnte hans Navn. Og jeg fortalte videre.

Arne Dybfest

(Hilsen til Georg Brandes ved hans Jubilæum i 1891).

en Klippegrotte ved det aabne Hav. Som Prøve paa Stiltonen skal jeg citere lidt af Novellens siste Sider.

Da saa han bag de vaade Ruder hendes Øine stirre paa sig Og bag det vaade Glas lyste hendes Øine som grønne Gløder, og hendes Ansigt var sort og grønt som irret Kobber. Skjønt han havde ventet hende, var det dog som en Angst greb ham. Det var ligesom et af de Nattens Syn stod for ham, der bragte Bud fra Døde.

Sagte aabner han Vinduet.

— Kommer du! hvisker hun og griber hans Haand.

— Ja, ja! hvisker han tilbage. Han gaar ind i Værelset efter en Kappe.

— Kommer du, kommer du?

— Ja, ja — jeg kommer.

Og han kaster Kappen om sig og gaar ud gjennem Vinduet . . .

Sagte lister de sig opover, hun foran, holdende hans Haand, han efter, bøiet, snublende i Stene; det er ligesom han blir ledet et Sted mod sin Vilje. Stormen pisker hendes Skjørter op i hans Ansigt, og hans Kappe flagrer . . . Gjennem Regnet, der driver ham i Ansigtet, ser han Bugten ligge der skummende hvid af den hærjende Storm. Men Landet er sort som Himmelen selv. Huset og dets Lys har tabt sig i Mørket. — — — Og det gaar opover, altid opover. Skridt for Skridt kjæmper de sig frem, hun foran, langt foran, han efter, ligesom draget i en Lænke. Han ved ei, hvor Veien gaar; blindt følger han efter. Det er ingen Tid til at tænke. Han vilde have fulgt hende, om det var et Flammehav, hun ledte ham imod . . . .

Det er som Havets umaadelige, navnløse Lyd gjør dem stumme. Han synes at ane det stort der ind gjennem Mørket. Han ser, hvor det skummer hvidt der nedenunder dem, han ser, hvordan Bølgerygge, lysende af Morild, fosser ind over Fjeldet. Der blir noget spøgelsesagtigt, noget overnaturligt i denne Magt, der har Evne til at trænge ind gjennem hver en Pore saa man føler sig ét med det og med alt om sig.

. . . Han faar Øie paa noget sort, et Hul i Fjeldvæggen, der synes at vide sig ud til en Hule. Det er kun nogle faa Fod fra den hvide Brænding. Tang og Tare ligger der sort og skinnende, Muslinger knuses under deres Fødder, hans Fod glider, han har traadt paa en Søstjerne, han glider nok en Gang, og han føler Manæternes slimede Masse under sig. Og Stormen og Havet staar paa med umaadeligt Vælde.

— Her siger hun, ligesom glad over endelig at være naaet frem.

— Her? spørger han og stanser. Der er noget dirrende i hans Stemme; han skjælver af Kulde". — —

I dette Øieblik gyser han for det halvt sindssyge, halvt dæmoniske Væsen. Men hun er den sterkeste. Hun tager ham paa sine Arme som et lidet Barn og bærer ham ind i Grotten.

I denne Skildring har vi den hele Arne Dybfest . . . Fantasten, Drømmeren med den umaadelige Længsel, Mystikeren, som beruser sig i Havsusets vilde Orgeltoner, den lidenskabelige Digter, hvis rytmisk bølgende Prosa er en eneste Sang om Kvinden og Kjærligheden. Til ham kom hvert sterkt Indtryk som en skræmmende, angstfuld Hallucination eller som en forjættende Skjønhedsdrøm om fjern navnløs Lykke. Ingen af vore Digtere har følt Virkeligheden mere intenst end denne enkle, oprindelige Seer, der følgende sine dunkle Indskydelser jog med Feberhast en tidlig Død imøde . . . beruset af sig selv og den hele underlige Verden.

Thomas P. Krag.

Udpaa Høsten 1891, da saa mange af det yngre Slegtleds Forfattere træder ind i Litteraturen, kom ogsaa THOMAS P. KRAGS første Bog. Den hed „Jon Græff“ og var en mørk, monoton Livshistorie fra Sørlandet, — det Kyststrøg, som er denne Digters Fødeegn og særlige Provins[1]). Fortællingens Hovedperson var en af disse ensomme, indesluttede, forsagte og fortrykte Karakterer, som helt fra Barndommen af kommer paa Skyggesiden af Tilværelsen og blir der til sin sidste Dag. Den Stil, hvori denne Livsskildring var udformet, var enkel og jevn, sindig og behersket. Her mærkedes ikke noget til Debutantens Usikkerhed eller Effektsøgen, — ingen lyrisk Uro, ingen ligefremme Følelses- eller Stemningsudbrud. Men „Jon Græff“ er paa den anden Side heller ikke nogen objektiv Virkelighedsfremstilling. De rolige, nøgterne Ord og den gjennemførte Realisme i Stedsbeskrivelsen og Bipersonernes Karakteristik kan ikke dække over den Kjendsgjerning, at Skildringen er bygget op paa Stemning og Fantasi. Og som Fremstillingen altid overskygges af en tungsindig, naturbunden Mystik, saaledes ender den i en Taage af Havmørke og Rædsel for Dybets Magter. „Jon Græff“ er i Virkeligheden et Digt om Ensomhed og Eneboerliv, et Digt om *Sjøen der vester*.

THOMAS P. KRAG.
Portræt fra 1888.

I kunstnerisk Henseende var dette Krags første Verk ikke særlig fremragende. Der var noget disharmonisk ved Fremstillingens stadige Vaklen mellem Virkelighedsklarhed og mystisk

[1]) Thomas Peter Krag er født i Kragerø den 28de Juli 1868 og vokset op i Christianssand. Hans Far var den bekjendte Ingeniørofficer og Politiker Peter Rasmus Krag, — i Slegten har der været mange Præster og Militære. Th. K. blev Student i 1890. Efter Udgivelsen af „Jon Græff“ har han levet udelukkende som Forfatter. I mange Aar var han fast bosat i Danmark, ellers har han paa kortere Reiser besøgt Frankrige, Tyskland og Italien.

Fældejægeren

eller

Skovløberens Forræderi.

Fortælling fra Colorados Vildnis

af

Edvard Cherson.

Kristiania.
Nikolai Olsens Bogtrykkeri.
1891.

(Titelblad til Thomas Krags allerførste Bog
— skrevet i Skoledagene).

Skizzer
vægede
t Punkt
93), en
RAG sig
møder
ste Eie.
eaandet
tasisyn.
ressant.
er mod
. . og
t toner
sa, viet
dslettes

terlinck „Kobber-slangen“.
jørende

om saa
ligt, og
es Løv.
endnu

e. Og
g i en
ove, og
ved og
Spor er
ser om
ed Vin-
: i den
e Blom-

orie, og
før jeg
Mand;

men den siste, som dog ingen Støtte havde i denne Verden, ham saa jeg fra den Dag, da Himlen lukked sig for ham, at vokse til en Gud“ . . .

Saaledes begynder „Kobberslangen“. Og i disse dvælende, dunkle Ord og Billeder er anslaat den Grundtone, som klinger gjennem de følgende Romaner: „Ada Wilde“, „Ulf Ran“, „Fru Beates Hus“, „Enken“, „Gunvor Kjeld“. Vistnok føres vi i de to siste store Livsskildringer Virkeligheden nærmere, men ogsaa over dem breder sig noget fjernt, vagt, som et graanende Skumringslys gjennemstribet af blege Solglimt . . . et lyrisk Tusmørke, hvori Mennesker og Ting sees som gjennem et Slør. Med den stemningssøgende, lyriske Karakteristik af Skikkelser og Fysiognomier, som Digteren giver af sine Personer, harmonerer det godt, at han hos hver Enkelt gjennemfører de typiske Slegtsegenskaber. Og ud af Slegternes Liv hører han altid Naturtonen, Pulsslagene fra Verdenshjertet, hvis Gjenlyd fornemmes i hvert eget Menneskesind.

. . . „Jeg holder af at vandre i falmede Skove, og jeg ynder at læse i Historien om Mennesker, som engang leved og led, og efter hvem det er blevet stille“. THOMAS KRAGS Bøger er Vandringer gjennem Menneskeverdenens Skove. Han ser Slegtstræet reise sig af Jorden, han aner Stammens rige forviltrede Fletverk af Rødder og Slyngtraade dernede i den sorte Muld, — han følger dens ranke Vækst mod Himlen og ser Kronen hvælve sig i frodig Fylde under Solens og Lysets Straalespil. Og han tænker derved de gamle Tanker om Liv og Død, om vor·stakkede jordiske Tilværelse, hvor alt er Forandring og Omskiftelse... Ligesom Træernes Blade saaledes og Menneskens Slegter: Her en gammel Mand, som ægter en ung Kvinde, og hvis Løn blir Skam og Skuffelse og omsider en trist Henvisnen i Ensomhed og Sorg. Her en stolt fribaaren Kvinde, hvis Liv lægges øde af en falsk og flygtig Mand. Der igjen en Mands langsomt udfoldede Levnetsløb, en Vandring tilsyneladende uden Maal og Med — og dog følgende en Lov. Saa to Kvinder, i hvis vekslende Skjæbner Livsfølelsen stiger og synker i Takt med Rytmen i selve den visnende og blomstrende Natur.

Og over alle disse Billeder en og samme Tone af Alvor, af dyb og dunkel Patos, af sterk og stille Lidenskab. Aldrig et Glimt af Vid eller Ironi, sjelden et skjælmsk eller spottende Udbrud. Til de Menneskeverdenens sorte Skove, hvor vor Digter helst færdes, naar ikke Larmen fra det strømmende, stridende Liv. En høitidsfuld Tysthed breder sig derinde . . . som Stilheden i Torneroses fortryllede Slot.

Af de ovenfor nævnte Bøger synes „Kobberslangen“ og „Ulf Ran“ mig at være dem, hvori Digteren har nedlagt sine intimeste og dybest personlige Følelser. Dermed skal ikke være sagt, at de er de bedste eller betydeligste. De har størst Værdi ved sit rige og eiendommelige Stemningsindhold og ved sit skjønne sindbilledlige Fyndsprog. Som Roman er „Kobberslangen“ ganske umulig komponeret, — og dens interessanteste Figur er formet over Indtryk fra Victor Hugos *L'homme qui rit.* Anden Bog i KRAGS Roman er idethele sterkt paavirket af den store Franskmands fantastiske Prosadigt. Hugo er da nok ogsaa den Digter, som THOMAS KRAG føler størst Ærefrygt for, og af hvem han har lært mest. Hos ham har han mødt det ophøiede Alvor, den tungtskridende majestætiske Patos, den dybt religiøse Menneskebetragtning, forenet med en brændende Medfølelse med de Lidende og Ulykkelige, der for ham staar som det høiest menneskelige:

„Du ukjendte Gud“, siger etsteds den jødiske Læge i Kobberslangen, „man bygged engang Templer for dig. Mange Aar er gaaet, siden disse Templer stod. De er sunkne. Og dog har mange Mennesker, der tviler og søger, og som kaldes Fornægtere, sit Tempel for dig, du sælsomme Gud, hvis Nærvær de aner, og hvem de tror paa i sit Hjertes Dyb. I ensomme Stunder, naar Hjertet banker, og Blodet suser. I Stunder, hvori der grundes over noget, som aldrig kan findes Forklaring paa. I Stunder, da Livets store Hvorfor trænger sig ind paa en . . .

Du ukjendte Gud! Du har dine Templer endnu. Overalt hvor Mennesker bygger. Jeg har gaaet i store Byer, hvor alt var Travlhed, stakket Glæde og langvarig Sorg. Du var der! Jeg har gaaet i de fattiges Kvarterer, gjennem mørke Gyder, hvor en svag Citar klang ud fra et Vindu, i hvis Aabning en pjanket Dalila sad. Og her i Lasten kunde jeg pludselig skjælve . . .

Jeg mærked noget som et Pust fra dig. Og har jeg gaaet blandt Fjeldene, hvor Luften var ren, da var du der. Og nu jeg seiler her paa Havet, nu mærker jeg dit Pust i den ukjendte Nat.“

Den vage og inderlige Religiøsitet, rettere sagt den altomfattende Livsforstaaelse, som giver sig Udtryk i denne Troesbekjendelse, møder vi siden ofte i Digterens Bøger, — sikrest og klarest udformet i hans siste Roman „Gunvor Kjeld“. Og det Udbrud, den vantro Læge fremmumler lige før sin Død, kunde godt være kommet fra den troende Præst Johannes Kjeld: „Herre, jeg vil kaste bort alle tomme Ord; hvad har mine selvskabte Lærdomme givet mig? Hvor jeg har gaaet, har din Strenghed fulgt mig. Aar har gaaet, og jeg har ventet paa den Lykke, der hører hvert Menneske til. Men hvor jeg kom, naged noget mig. Her kan ikke være Stedet, sagde jeg til mig selv, hvor Naaden skal falde paa mig! — og heller ikke her! — Herre, nu er jeg kommet did, at Havet sluger mig, ikke under Storm, men i et langsomt Stille. Er da dette mit Livs Fylde?

Jeg kan ikke dø helt! Jeg kan ikke synke! Jeg føler i denne Stund, at Havet er dybt, men at min Sjæl er dybere . . . Jeg tror, den er uendelig“.

„Ulf Ran“. „Ulf Ran“ (1897) er heltigjennem Lyrik. En Sang i Prosa med Toner fra mange Tider, fra Saga og gamle Kvad saavel som fra de siste og moderneste Bøger. Tungtskridende og sterk og sindig er denne Prosa — ofte dunkel og knudret som de Mindeord, der fordum ristedes i Runer over en falden Kjæmpe.

. . . Vi ser Ulf Ran fra det Øieblik, han vaagner til Livets Fest. Han folder sig ud i Ungdoms Mod og Kraft som et Barn af Jord og Sjø og Sol. Vi følger ham gjennem Ungdomsaarenes Venskabs- og Kjærlighedsoplevelser. Og paa den Reise til Udlandets store Byer, som altid foretages af de unge Mænd i THOMAS KRAGS Bøger.

Og vi følger ham tilbage til Hjemlandet, da han er blevet mæt af den søde Vin og den bedske Bærme, som Verden havde at byde. Men hjemme som ude — gjennem alle Omskiftelser af Tid og Sted blir han den samme Uforanderlige, hvem Dagenes

brogede Følge glider forbi, medens han drager sig bare mere ind i sig selv. Tilslut forsvinder han helt i en Taage af Ensomhed og mystisk Mørke, og saa dør han omsider. Med disse Ord ender hans Saga:

„Som Livet var kommen til Ulf Ran lig en Morgen, der langsomt letter sig og gaar over til Dag, saaledes kom Døden til ham lig en Kveld, der faar tættere og tættere Skygger og omsider gaar over til Nat“.

Saaledes holder Digteren til siste Øieblik sin Helt indenfor den Ramme af Natursymbolik og Natursyn, hvori han fra Bogens Begyndelse er sat ind. Ulf Ran staar næsten helt udenfor det levende Menneskesamfund. Han berøres lidet af Menneskers Sorg og Glæde; han kjender hverken Sygdom og Synd eller Lykke og Lyst. Men en Jordens Søn er han, — et halvbevidst, sterkt og tungt Naturvæsen. Hør, hvor han priser sit Fædreland, da han paa Hjemreisen atter ser det stige op af Havet:

Denne Kyst var hans. Bjerge, Mo og Myr og de vidtstrakte Furuskoge. En stum Kjærlighed til Landet greb ham. Han elsked det, fordi det var af hans Væsen. Det havde givet ham af den drømmetunge Saft at drikke, som det eied i saa store Mængder. Det havde fostret de Mennesker, han havde havt kjær, og det havde tildannet dem saaledes, at han havde faaet dem kjær.

Han blev siddende at tænke, medens Landet tydeligere dukked frem.

Maaske havde de tunge Ødemarker præget hans Liv. Maaske han havde faaet et gladere Sind i Eie, om han var kommen til Verden i et lysere Land. Men han vilde dog ikke give bort noget af den mørke Høitid, de havde bredt over ham. Han vilde lade den brede sig som Skarlagen, han vilde lade den skinne som sorte Silkefaner. De unge Grublere deroppe i hans Fædres Land, han elsked dem. Over deres Øine tegned Flaggermusen sin Skygge, Dyret med Vinger, som flyver i en Luft, der eier Solens siste Glans og Straalerne fra Nattens første Stjerner.

Han vilde gjense Menneskene fra Drømmene, Menneskene fra Striden paa Havet, Menneskene fra Stormen paa Fjeldet, Menneskene fra Røghytterne paa Myren . . .

„Ada Wilde" Som Livs- og Menneskeskildrer har THOMAS KRAG hidtil naaet høiest i sine Kvinderomaner: „Ada Wilde" (1896), „Enken" (99), „Gunvor Kjeld" (1904). Den rigeste og mangfoldigste af disse Bøger er den siste. Hvad der giver „Ada Wilde" dens sjeldne Værdi, er udelukkende Billedet af Titelfiguren. En stoltere, fornemmere, sjælsrenere Kvinde findes ikke skildret i vor Litteratur. Hun er paa ingen Maade mærkelig eller særlig betydelig, ligesaalidt som hendes Liv i nogen Henseende er usædvanligt. Hun oplever jo ikke stort andet, end at hun blir glad i Carsten Stahl og gifter sig med ham. Da det Ægteskab ender i Skjændsel og Forsmædelse, synker hun ikke sammen i Mismod og tom Livslede. Hun aabenbarer først nu rigtig sine Kræfter. Men det Liv, hun fra nu af lever, er som mærket af Døden. En bleg høstlig Henvisnen og Hensvinden. Den evige Natur og Ensomheden, som stiger fra Jord og Himmel, giver hende Trøst for alt, hun tabte. Hvilken gribende Modsætning mellem denne vemodige Skildring af en aldrende Kvindes stilfærdige Gliden ud af Livet og Billedet af den unge Pige, som vaagner til Livets Fest:

— I Alderen fra sytten til tyve Aar gaar den unge Pige omkring i sin Faders Hus og paa Gaden. Hun taler, ler, og hun tænker ikke paa, at mange ser hende, og mange, som taler med hende, ser hendes Smil og hendes Øine. Kvindesmil, saa mangfoldige er de, og Kvindeøine, saa mange færdes de omkring! de lyseblaa, de graa, de brune, de sorte, de letsindige, de alvorlige, de sanselige, de rolige. Og alle trækker de Straaler efter sig som den flyvende Sommers Spind. Ja, hvor den unge, smukke Kvinde gaar, der klimprer det som fra dulgte Strenge. Mændene blir underlige, hvor hun skrider frem, snart smiler de, snart blir de alvorlige, idet de gaar videre efter stjaalent at have vendt sig efter hende. Og den unge Kvinde lader Mændene staa tilbage, og hun skjuler ikke sit Legeme, sit Smil, sine Øine for de næste, hun møder, og hvorfor skulde hun ogsaa gjøre det?

Men derfor gaar hun og kaster omkring sig af Skjæbnens Korn, der ofte er farlige, naar de faar blød Muld at gro i. Og træffer hun andre Kvinder, saa taler hun om andre Ting, og hele Tiden smiler hun venlig, og hun ved ikke selv, hvad hun har gjort . . .

Thomas P. Krag 1905.

„Ada Wilde“ er som „Ulf Ran“ mer et Digt i Prosa end en Roman. Eller rettere sagt, Bogens Kjerne er den lyriske Fortælling om Adas Liv og Død, men denne har Digteren indkapslet i en vidtløftig Slegtssaga, som er hendes Historie temmelig uvedkommende. Og ret som det er indskyder han et Romankapitel her og en lystig Skildring der — som Beretningen om den store Klubfest i Sandby —, der heller ingen Sammenhæng har med Hovedtemaet. Der er noget Kiellandsk ved denne vilkaarlige Kompositionsmaade. — Overordentlig fine og nydelige er de smaa lyriske Intermezzoer og Stemningsbilleder, som med ødsel Haand er indstrødd i Texten. De er stemt efter Stilens Grundtone, og de giver Fremstillingen det naivt følelsesfulde og varme Skjær, som er dens Charme.

„Enken“. Ogsaa i „Enken“ følger vi en Kvindes Liv fra hendes tidligste Ungdom, til hun lægges i Graven. Hun heder Gabrielle Gotthard og er som Ada Wilde en enkel usammensat Natur, men savner helt det Præg af sjælfuld, adelsbaaren Stolthed, som udmærker denne. Gabrielle Gotthard er en temmelig vulgær, ikke overdrevent interessant Dame, sterk, stædig, træg, men med en Djævel i Blodet, en Arv af Vildskab og tung Sanselighed fra en jødisk Oldemor. Hun minder en Smule om Ulf Ran. Lig ham gaar hun halvt som i Søvne gjennem Livet. Men vækkes hendes slumrende Sanser, da er hun som et ungt Vilddyr at skue; skjøn og lykkestraalende og ubetvingelig. Og det er udelukkende denne Side af hendes Væsen, som har bragt Digteren til at beskjæftige sig med hende. Han kunde derfor have sparet os for den største Del af hendes Livshistorie. Det er alene i Forholdet til det mærkelige Naturfænomen Elg Trane og til den smukke Hr. Espen Kühn, at hun evner at vække vor Interesse for sin Skjæbne. Hvad hun forøvrigt oplever, gjør paa os Indtryk af tilfældig, selvfølgelig Hverdagsvirkelighed. Og selv ved Skildringen af hendes erotiske Eventyr virker Fremstillingen dæmpende og tilslørende, — man savner Spændingen, Angsten, Livspustet.

Men Fremstillingen i sig selv — betragtet rent som Skriftverk — er visselig værdifuld nok. Denne Prosa har Eposets Høihed og Ro. Som en mægtig fremvældende Strøm bærer den de smaa Menneskeliv paa brede Bølger. Og det er Duren af Ordenes

og Sætningernes Fald, vi hører, naar vi forlængst har glemt Romanens Hændelser og Personer.

I „Gunvor Kjeld“, THOMAS KRAGS siste store Bog [1]), har han hidtil naaet høiest. Den betyder i hans Produktion et Gjennembrud til en rigere, mere virkelighedsmættet Menneskeskildring. Digteren har rystet af sig den indsnevrende Subjektivitet, som stænger saa mange af de yngre Forfattere ud fra Livet i dets Fylde og Mangfoldighed. Forsaavidt betegner „Gunvor Kjeld“ en Tilbagevenden til en mere borgerlig Livsfremstilling. Den nærmer sig paa mange Punkter Ottiaarenes polemiske Problemdigtning — saaledes baade Bjørnson og Kielland. Denne Bog *vil* os noget. „Gunvor Kjeld“.

Allerede Indledningen med Landskabsstemningen og Billedet

„Ada Wilde“ er som „Ulf Ran“ mer et Digt i Prosa end en Roman. Eller rettere sagt, Bogens Kjerne er den lyriske Fortælling om Adas Liv og Død, men denne har Digteren indkapslet i en vidtløftig Slegtssaga, som er hendes Historie temmelig uvedkommende. Og ret som det er indskyder han et Romankapitel her og en lystig Skildring der — som Beretningen om den store Klubfest i Sandby —, der heller ingen Sammenhæng har med Hovedtemaet. Der er noget Kiellandsk ved denne vilkaarlige Kompositionsmaade. — Overordentlig fine og nydelige er de smaa lyriske Intermezzoer og Stemningsbilleder, som med ødsel Haand er indstrødd i Texten. De er stemt efter Stilens Grundtone, og de giver Fremstillingen det naivt følelsesfulde og varme Skjær, som er dens Charme.

Side 372 af „Gunvor Kjeld“, Fac

og Sætningernes Fald, vi hører, naar vi forlængst har glemt Romanens Hændelser og Personer.

„Gunvor Kjeld“.

I „Gunvor Kjeld“, THOMAS KRAGS siste store Bog [1]), har han hidtil naaet høiest. Den betyder i hans Produktion et Gjennembrud til en rigere, mere virkelighedsmættet Menneskeskildring. Digteren har rystet af sig den indsnevrende Subjektivitet, som stænger saa mange af de yngre Forfattere ud fra Livet i dets Fylde og Mangfoldighed. Forsaavidt betegner „Gunvor Kjeld“ en Tilbagevenden til en mere borgerlig Livsfremstilling. Den nærmer sig paa mange Punkter Ottiaarenes polemiske Problemdigtning — saaledes baade Bjørnson og Kielland. Denne Bog *vil* os noget.

Allerede Indledningen med Landskabsstemningen og Billedet

mile af Originalmanuskriptet.

„Ada Wilde“ er som „Ulf Ran“ mer et Digt i Prosa end en Roman. Eller rettere sagt, Bogens Kjerne er den lyriske Fortælling om Adas Liv og Død, men denne har Digteren indkapslet i en vidtløftig Slegtssaga, som er hendes Historie temmelig uvedkommende. Og ret som det er indskyder han et Romankapitel her og en lystig Skildring der — som Beretningen om den store Klubfest i Sandby —, der heller ingen Sammenhæng har med Hovedtemaet. Der er noget Kiellandsk ved denne vilkaarlige Kompositionsmaade. — Overordentlig fine og nydelige er de smaa lyriske Intermezzoer og Stemningsbilleder, som med ødsel Haand er indstrødd i Texten. De er stemt efter Stilens Grundtone, og de giver Fremstillingen det naivt følelsesfulde og varme Skjær, som er dens Charme.

og Sætningernes Fald, vi hører, naar vi forlængst har glemt Romanens Hændelser og Personer.

„Gunvor Kjeld“.

I „Gunvor Kjeld“, THOMAS KRAGS siste store Bog [1]), har han hidtil naaet høiest. Den betyder i hans Produktion et Gjennembrud til en rigere, mere virkelighedsmættet Menneskeskildring. Digteren har rystet af sig den indsnevrende Subjektivitet, som stænger saa mange af de yngre Forfattere ud fra Livet i dets Fylde og Mangfoldighed. Forsaavidt betegner „Gunvor Kjeld“ en Tilbagevenden til en mere borgerlig Livsfremstilling. Den nærmer sig paa mange Punkter Ottiaarenes polemiske Problemdigtning — saaledes baade Bjørnson og Kielland. Denne Bog *vil* os noget.

Allerede Indledningen med Landskabsstemningen og Billedet af Kirken og Præstegaarden der langt nord, anslaar som en ny Sprogtone. THOMAS KRAGS sterke, klare, fuldtonende Stil har her faat en dybere Klang og en inderligere Mening. Og som Johannes Kjelds store, rene Skikkelse stiger frem for os, først set paa Baggrund af en streng, mægtig Natur, saa i ensom Kamp mod den lumre Borgerlighed og Selvgodhed i Smaabyen, mod Hjertekulden og den golde, forstenede Rettroenhed hos de officielle Sandhedsvidner . . . er der en profetisk Glød, en dyb og mild menneskelig Visdom over Digterens Ord, som gaar En lige til Hjertet. Denne religiøse Forkyndelse er noget nyt paa vort Sprog. En naturbeaandet Fromhed, der lige let finder Udtryk i en primitiv Fantasis naive Billedtale som i en livsprøvet Seers instinktive Sans for den vidunderlige Sammenhæng i alt, som rører sig mellem Himmel og Jord.

Der er ingen objektiv, artistisk udformet Beskrivelsens Klarhed over Billedet af denne moderne Profet. Digteren er selv med i Kampen for Ret og Retfærd. Hans Hjerte er fuldt af Sorg og

---

[1]) Foruden de nu nævnte større Verker har Krag i Aarenes Løb udgivet en hel Del mindre Ting af forskjelligt Værd. Blandt disse et Bind Skizzer og Skildringer, betitlet „Tusmørke« (1898), hvori findes en fin og varm Fortælling: Jørgen Dam. Dernæst „Hjem“ (1900), Digt i Prosa, en Lovprisning af Hjemjorden, af det enkle Naturlivs Glæder, det jevne daglige Arbeides ydmyge Lykke. En følgende Bog „Det glade Hjørne“ (1901) var en nøgtern Virkelighedsskildring i hans tidligste Manér, medens de næste: „Sorte Skove“ og „Daudmandsholmen« (1903) mest er Prosalyrik og fantastisk Natur- og Spøgelses-Stemning. Etpar af de mindre Stykker i Sorte Skove, „Had“ og „En Høstnat“ bør fremhæves som skrevne med en voldsom og indtrængende Kraft.

Medlidenhed. Ogsaa til ham har Kaldelsen lydt om at gaa ud blandt Menneskene med et nyt Budskab:

„Vort Liv udstødtes i Natten og Forsmædelsen, da vi vilde gribe den store Glæde. Os blev givet at lytte til Hanegalet, at se Stjerneskud over Nattehimlen som hurtige Mindelser om Lyset.

Har I Brug for en Vægter i Staden?

Ja vi har. Og din Bestilling skal være at vogte over sovende, at ikke deres Eiendele ranes, og ikke deres trygge Søvn forstyrres.

Søg Jer da en anden Mand; eller søg Jer lurende Blodhunde. Jeg vil ikke vogte de trygges Søvn og ei de riges Eiendele.

Hvad vil Du da?

Jeg vil se de hjemløse og de fredløse. Jeg vil lytte til al den Uro, som findes i Natten. Jeg vil stirre ind i de tauses Blik, og jeg vil liste efter de forladte, og jeg vil opsøge de navnløse.

Der gaar Jordelivets tungt bevæbnede Soldater. De stønner ved de store Strabadser. Hør deres Trin!

Jeg elsker Smerten. Naar jeg hører dens Røst, lytter jeg som Elskeren, der hører sin Elskedes Røst. I denne Alverdens Ve gaar jeg til Nadver. Og ved dette røde Alter æder jeg Frelserens Legeme, og drikker jeg hans Blod“.

En Mangfoldighed af klart udformede Skikkelser og Karakterer træder os imøde i denne Roman. Gunvor Kjeld er Hovedpersonen i den Forstand, at hendes Livshistorie er Skildringens naturlige Tyngdepunkt, hvorom Enkeltheder og Bipersoner samler sig til en nogenlunde gjennemført Komposition. Men hun er langtfra den betydeligste af Bogens Figurer. Hun er den gode, sunde, sanddru, trofaste Kvinde, sterk og solid og harmonisk, — særpræget som hvert helt ægte Menneske. I virkningsfuld Modsætning til hende staar Tora Pharo, den fine, livsstraalende, sanseberuste Pige, et Væsen skabt til at folde sig ud i Lykkens Solskin. Men over denne skjøre Pragtblomst slaar alle Tilværelsens onde Magter ned som et ødelæggende Uveir. Hun drives ud af sit rige lune Hjem, mister sin Elskede, fortaber sin bekymringsløse Existens blandt Samfundets udvalgte *happy few*. Men Sorg og Smerte — det er Digterens Lære i denne Bog — er Livets dybeste Kræfter. Og Tora Pharo reiser sig til Modstand mod den blinde Skjæbne.

Og hun naar det Maal, hun sætter for sin Stræben. Hun kjæmper sig frem til at virkeliggjøre den ekstatiske Hengivelse til Livet, som er hendes Væsen. Thi, hvad hun elsker, det er „Rusen, som stiger af Livet, den der i store Stunder føles i Kunsten, i Lidenskaben, i vilde Sanser, i overjordiske Drømme.“

Med diskret Ironi har Digteren i Symbolet Amyris tegnet denne Kvindesjæls glødende Livsattraa i naturstridig og naturtrodsende Forlængelse ud over de Ekstasens Øieblikke, i hvilke hun udfolder sin Sjæl. Han lader Tora Pharo inkarnere denne Livsbrynde i en Rolle, hvori hun tolker hele sit sammensatte og mangfoldige Menneskevæsen. — Selv formaar hun at bryde op fra Livets Fest, naar hun synes Timen dertil er kommen.

— Blandt de mange ypperlig tegnede Bipersoner maa fremhæves de to Gentlemen af Strebertypen: Michael Holm og Einar Henning. Men først og fremst Byfoged Henning, en rigtig modbydelig Bureaukrat, halvgal af Respekt for sit ophøiede Embede og dum og raa af Slegtshovmod. Hans Hustru danner et smukt Sidestykke til denne forhærdede og fortørkede Jeronimus. Hun er en Variant af „Ma“-Typen, men blottet for alle dennes umiddelbart rørende og respektable Egenskaber. Fru Henning er bare tarvelig, forkommen, demoraliseret, — uhyggelig sand.

Derimod er det ikke lyktes Digteren at give en overbevisende Karakteristik af Jan Grøgaard, den betydeligste Repræsentant for den gode Ungdom i Bogen. Han er altfor enkelt set. Hans Menneskevæsen forsvinder i en Taage af smukke Ord og ophøiede Følelser.

Nu, dette hænger delvis sammen med Romanens sterkt idealistiske Karakter. Den er ikke væsentlig en Livsskildring bygget paa Iagttagelse og Studium, men en Forkyndelse af gamle Sandheder, et Læredigt. Thomas Krag har villet stille frem for os en Række høitstræbende Karakterer, Forbilleder paa, hvad der synes ham det bedste og sandest menneskelige — halvt poetisk, halvt religiøst forklaret.

Dybest set er det nye ved denne Bog, hvad man med et gammeldags Ord kunde kalde Hjertelaget . . . En Vilje til medmenneskelig Forstaaelse og Medlidenhed og til Samfølelse med den menneskelige Livskamp, som vi kun har mødt den hos vore store gamle Digtere.

Hans Aanrud.

Det var i 1887, at HANS AANRUD i et af Nyt Tidsskrifts Hefter først lod trykke den lystige Humoreske „Hvordan Vorherre fik Høet til Asmund Bergemellem“, som aabner Rækken af hans fem Bind Fortællinger. Det særlig eiendommelige ved denne Debut var, at den 24-aarige Forfatter her med engang fremtraadte som den fuldmodne Kunstner og Skribent[1]). Aanrud er paa en Maade aldrig naaet høiere end i denne fornøielige Skildring af de vekslende Stemninger hos en brav rettroende Bondemand, som paa en hellig Prækensøndag fristes til at berge sin Smule Hø mod et optrækkende Regnveir.

. . . Asmund ligger og døser i Varmen og tænker paa, hvor besynderlig forkjert Vindens og Veirets Herre styrer disse sine tjenende Magter. Aldrig ordner han det slig, som vi med Ret og Rimelighed kunde vente. „Havde han ladet det regne lidt ved Jonsokleite, saa var der blit meget mere Hø, — kanske det dobbelte. Saa kunde det staat saa længe. Folk havde ikke behøvd at begynde paa Slaataannen endnu, saa var ogsaa Haavolden blit lidt længer“. Men rent forgalt er det, at det trækker op til Regnveir nu. „Asmund og mange med ham havde mumlet med, da Præsten bad om godt og tjenligt Veirligt i Kirken idag. Om Vorherre, som rimeligt var, ikke hørte saa meget efter *dem*, saa havde da Præsten Hø ude ogsaa. Det var ikke som under Vondveiret ifjorhøst, for da havde Præsten faat ind Loen sin“. Og jo mere han tænker paa Tingen, des rimeligere synes han det er, om han nu, under de høist truende Udsigter til Regn, søger at værge sit ringe jordiske Mammon. „Vorherre fik sandelig ikke være saa nøie, naar han snød dem paa Høveiret nu!“

Men ikke før er Sabbatsovertrædelsen begaat, saa begynder ogsaa Samvittighedsnag og alskens mørke Tanker at plage den arme Mand. Og da det giver sig til at regne Dag ud og Dag ind, og Præsten i Kirken udtrykkelig minder dem om Profeten

---

[1]) Hans Aanrud er født paa Gaarden Aanrud i Vestre Gausdal 3die September 1863. Han blev Student fra Lillehammer Skole i 1882. Fra Begyndelsen af Nittiaarene virked han som Teater- og Litteraturkritiker i Christianiapressen, — først i „Verdens Gang“, siden i „Intelligenssedlerne“. I 1891 kom hans første Bind Fortællinger. Aaret efter et nyt: „Fra Svipop til Venaasen“; i 95 „Storken“, Komedie i tre Akter, det følgende Aar „En Vinternat og andre Fortællinger“ samt „Storkarer“; i 1900: „Høit tilhest“ samt „Seminaristen og andre Fortællinger“.

Jonas, som nær havde trukket den hele Skibsbesætning med sig i Døden, fordi han den ene Uretfærdige var ombord paa Skuden . . . da brister det for Asmund. Han tager sit friske duftende Hø og bærer det ud i Regnet. Og ikke før har han fuldbragt sin smertelige Offerdaad, saa viser der sig en blaa Flæk paa Himlen „Da kunde han ikke dy sig længer, men sagde halvhøit op mod Vorherre med en Betoning, som naar man føier et Barn: — Naa er du vel fornøigd da!“

Denne lille Skildring er ogsaa typisk for Aanruds Menneskefremstilling. Hans Bønder er i det store og hele set et godmodigt, rettænkende og dygtigt Folkefærd. De har jo sine Skavanker, — baade de finere Letsindigheds Laster og de grove Ondskabssynder, men det slette stikker ikke dybt i dem. Lidt træge og lidt mistænksomme er de, men saa mener de det ogsaa alvorlig, naar de beslutter sig til Handling eller Haandslag. Drikker de sig en Taar over Tørsten, eller bukker de under for hin anden store Menneskenes Fristelse, saa sætter den straffende Retfærdighed op det lystigste Skøierfjæs og ler bredt ad den hele Daarlighed.

Og Aanrud fortæller saa overbevisende troværdigt, at han altid vinder vor Sympati for det Liv, han skildrer for os. Dette Bondesamfund har den naturgivne, organiske Stabilitet, som alene det har, der er grundfæstet paa gammel nedarvet Sæd og Skik. Her er Harmoni, Hvile i det bestaaende, uden Ønsker og Længsler over Bygdens trange, stængende Grænser. Hver Dag har sit faste Præg, det Arbeidet og Aarstiden giver den. Og de store Begivenheder er de altid tilbagevendende: Regn og Solskin, Frost og Hede, Sommer og Vinter, Vaar og Høst.

Det milde godmodige Humor, det spillende friske Lune, det varme medmenneskelige Hjertelag, som gjennemstrømmer alle Aanruds Livsskildringer, har gjort ham til den maaske mest afholdte blandt vore yngre Forfattere. Og høist sandsynlig havde hans Popularitet været endnu større og mere indbringende, om han bare var en ringere Kunstner. Det er nu engang ikke den fineste Kunst, som skaffer de mange Oplag. Og Aanrud er en Mester — hvor han er heldigst. Slige Fortællinger som „Tyv i Lyset“, „Jon og Jehans paa Fisketur“, „Amunds nye Ski“, „Naar det fryser“, „Frieren“, „En Vinternat“, „Seminaristen“, „En Odels-

bonde" — for ikke at nævne flere — staar uovertrufne i vor Litteratur. Tonen er saa tindrende ægte, Sproget saa friskt og nyt og udtryksfuldt, Fremstillingen saa præcis, saa fyndig og prægnant, at disse Skildringer bent frem maa kaldes klassiske. I digterisk Henseende har Aanrud ikke altid helt udnyttet det behandlede Motiv. Hos ham er Artisten mere fremtrædende end Digteren. Hans Iagttagelsesevne og Kritik er ulige sterkere udviklet end hans Fantasi. Det forklarer vel ogsaa hans forholdsvis sparsomme Produktion. — Han staar nærmere Konstellationen Kielland-Hamsun end den, som bedst betegnes ved Navnene Bjørnson-Lie.

Paa et enkelt Omraade har dog Aanruds digteriske Evne udfoldet sig i fuld Frihed, nemlig i hans Naturskildringer. De Landskabsbilleder og Naturstemninger, som altid indrammer hans Fortællinger, giver dem en ganske særegen Charme. Disse Stykker er ikke bare ypperlige, betragtet som beskrivende Prosa, de er først og fremst Lyrik. Altid er Naturens egen Tone fanget. Stemningen over det glade strømmende Lys og de store fantastiske Skygger. Let og lindt samler Ordene de mange umærkelige Nuancer af Farve, Duft, Lyd, til det levende Billede stiger frem for os, og vi synes, vi hører selve den susende Stilhed som en fjern lokkende Kalden . . .

Hvor kan han ikke give en kold Vinterkveld: „Nordensnoen kom sydover langs elvedraget. Den kom saa sagte og stilt, at den ikke hørtes, den havde ikke magt til at bevæge en gren eller kvist; selv ikke de fjærfine, fjærlette snedusker, der fra træernes fineste kviste sendte sine naale og stjerner langt ud i luften, kunde den feie ned; bare paa nordsiden af skigardsstaurene, der i to parallele ensformige rækker fulgte den bugtede vei — skigarden selv var nedsnedd — gjennemisned den dem, saa de dryssed ned som fint, glitrende støv. Men alligevel, den sprængte sig ind i hver spræk — i den morkne skigard, under træernes bark, ned i isen — og frembragte smaa knitrende smæld.

En mat dæmring laa over dalen. Mørket gjennemkrydsedes af kolde lysstraaler fra alle kanter, fra sneen, fra stjernerne og fra maanen, der midt oppe i baglien trak sin stribe. Ovenfor den laa alt i roligt rødblegt lys, der umærkelig gled nedover. Høit oppe i bakkerne paa begge sider gled hist og her et uroligt,

flimrende lysskjær udover; der brændte de nok kveldsbaal paa peisen. Oppe i maanelyset paa bagsiden gjøed en hund nedover — langt og vedholdende, og paa skyggesiden helt oppe under skogen hukred haren forfrossent fra tre steder. Ind i dette lød den enlige, frosne bjælde".

En Høstmorgens kjølige Ro:

„Stjernerne var fuldstændig blegnet; det var ganske klart, luften skjær og gjennemsigtig, smagte som tørt salt. Nærmest viste alt sig i de granneste konturer, træernes fine grene gik fuldstændig over i luften. Der laa en fin, gul grundtone over det hele, der langt, langt borte — yderst mod himlen — gik jevnt over i et mat rødligt skjær som paa en kold vinterdag.

En matbleg ildkugle drog over mod vest, skar himlen i to og forsvandt.

Granskogen derover i baglien, isprængt som den var med løvskog, fik ogsaa en lysere tone; tvers over den langs lien laa en smal, tæt taagestrime — tung og hvid. Den laa ganske stille" ...

En Vaarmorgen: „Solen havde forlængst sendt sit første gyldne morgenstreif over grantoppene øverst paa dalens vestside og havde langsomt arbeidet sig nedover baglien, helt ned i dalbunden, og skulde netop begynde at krybe opover den østlige

dalside, som hidtil havde ligget i skygge. Men i det samme den skulde titte frem mellem grantoppene der øverst oppe, var der intet mer, som stængte, og med én gang risled dens gule, varme lys i skjælvende bølger nedover hele dalsiden, smøg sig frem mellem det bittesmaa unge løv, kjælte for det fine spæde græs, som saavidt var begyndt at titte op, gled glitrende ovenpaa de fossende vaarbækker, som skummed nedover mod den lille grumsede elv nede i dalbunden, og fyldte hele dalen med sit lys. Med ett var hele vaarmorgenens yrende sprættende liv vaagnet, men de store velstelte gaarde laa endnu stille med lukkede dører og solens glitter i de gamle ruder, — kun hist og her steg en blaa røg fra peispiberne ret op i den klare luft".

Og en hvid Sommerdag:

„Taagen gled sagte fra syd langs lierne og lukked over dalen. Nedenunder taagekanten hang en strimmel granskog, nedenunder der kom dyrkningslandet, lysegrønt med eng og løvskog, der som pladser eller udmarker skjød lange tunger op i granskogen. Der nede i dalen var det lunt og varmt med stille luft og fin sommermættet støvregn. Bækkene styrtede skumhvide ned langs dalsiderne med ensformigt søvndyssende sus, og nede i den trange dalbund fløď den lille krogede elv, graa og stin, sagte afsted og gik næsten over sine bredder . . .

Hele dalen laa for dem. Trods regnet var luften saa gjennemsigtig, at hver gjenstand viste sig med skarpe konturer. Det var saa stille, at intet blad rørte sig, og ingen lyd var der uden susen af bækkene, der som hvide striber kom frem under taagekanten paa den anden side og saaes i hele sin længde, til de tabte sig i elven".

Naturbilledet er i disse Skildringer enten Rammen om Begivenhederne eller Baggrunden, som farver dem med sin Stemning. En enkelt Gang har dog Digteren smeltet Naturstemningen sammen med selve Novellemotivet. Det er i „En Vinternat", en Fortælling om brødefuld Elskov med Brodermord som Følge. Ogsaa dette tragiske Emne, der ligger saa fjernt fra de idylliske Strøg af Tilværelsen, hvor Aanruds Skildringer hører hjemme, er behandlet med beundringsværdig Kunst. Det fine Spind af Beregning og Bedrag, som fører til Forbrydelsen, nævnes ikke med et eneste ligefrem

fortællende Ord; det antydes indirekte, dels gjennem Naturmaleriet, dels gjennem et ypperlig tegnet Interiør. Vi ser for os det hvide snedækkede Dalføre op mod den flade Mo med Granskog omkring . . . Landeveien, der sniger sig afsted til Moen som en led Frister, og det sorte Elvestryg, hvorfra der stiger graadlignende Klunk ud i Nattestilheden. Og over det hele den isnende Maanenat, hvis Spøgelselys gjør Ødet og Tomheden endnu forfærdeligere . . .

„Det var en sær blanding af lys og mørke derinde, afvekslende, forvirrende, sorte hul ind under de rimdække graner, lange mørke skygger tvers over veien og saa pludselig en glitrende maanestribe, det samme opigjen og opigjen frem gjennem den lange, flade mo, hvor veien skar smal frem og frem, som den ingen ende vilde faa.

Hist og her slap en rimdusk, faldt, rev andre med, saa de dryssed som blinkende kolde snefnug og bragte det rolige lys i skjælven . . .

Men der var intet spor at se af liv“ . . .

Der slaar mod os en underlig angstfuld Stemning fra disse Billeder af Vinternattens frostbundne Ro. I denne hvide Stilhed varsler alt om Død. Og hun, hvis Vilje med uimodstaaelig Magt driver Slaven til Mordet, hun har ogsaa Nattens haarde Klarhed og Gru over sig. „Hun var ung, men høi og fyldig; der var noget fuldmodent over alle disse former, det grovskaarne ansigt med de forunderlig faste, isblaa øine og den brede, kraftige mund og det store bryst, der var næsten for stort til den smale overkrop. Hendes haar var lyst og stridt, men hun virked ikke nærmest lys, — der begyndte en svag mørkere dun fra halsen, den gik som en svag skygge over hele ansigtet, og den kom ogsaa frem igjen under kjolelinningen paa armene, næsten loddent, helt frem til den lille brune, faste haand, der lidt usikkert arbeided med sømmen“.

. . . Det er Brudesærken, hun syr paa, mens Morderen langt ude paa den flade Mo kjører ned mod det mørke Elvestryg. Og sammen med de to Brødres gamle Mor sidder hun i den sene Kveldstund og venter paa ham, som aldrig skal komme hjem mere. Men Udaaden sender sin Skygge foran sig, den sniger sig ind i Stilheden, falder som en underlig Angst over den Gamle. Og pludselig er det, som selve den aandeløse Taushed og den

dødsvarslende, kuldestivnede Nat skriger ud det forfærdelige, som er hændt . . .

Denne effektfulde og samtidig stilfærdige Fortællemaade virker med samme suggestive Magt som de naivt enkle og enstonige Repliker i de Maeterlinckske Skjæbnedramaer.

„Storken“. I Aanruds egen Dramatik er der imidlertid ingen Paavirkning fra den belgiske Digter. Vi befinder os i hans Komedier længst muligt borte fra mystiske Maanelandskaber og Folkevise-Romantik. Milieuet er i „Storken“ en tæt befolket Christiania-Leiegaard, hvis indre Forhold er skildret med en ram og yderst haandfast Realisme. Man kan vanskelig tænke sig det folkelige Christianias Hverdagstale og Hverdagstanker gjengivet med større Sikkerhed eller bedre Humør. Vi har en Fornemmelse, som om Digteren har taget en Væg ud til Seladon Andrisens lumre lavloftede 3 Værelses Leilighed og nu lader os paa egen Haand faa det grundigste Indblik i alle hans forviklede og dog saa lykkelige huslige Forhold.

Moralen i dette med ægte Holbergsk Skalkagtighed og Satyre aftegnede Virkelighedsbillede er den, vi kjender fra de gode gamle Komedier, nemlig at den dumme Dyd altid blir taget ved Næsen af den kloge Last. Denne lidet opbyggelige Livsvisdom faar i siste Akt et overvældende lystigt Udtryk. Under det muntre Fadderselskab, der danner den naturlige Afslutning paa „Storkens“ uromantiske Handling, giver nemlig Hr. Seladon en høist uforbeholden Skildring af sine eiendommelige ægteskabelige Oplevelser, — han er mægtig beruset, og i Fuldskaben har han Anelser og underlige Syner, men at der i hans Livs forunderlige Tilskikkelser skulde ligge noget for ham beskjæmmende, synes ikke at være gaat op for ham. Som denne brave og troskyldige Hanrei er taget paa Kornet, saaledes er ogsaa Komediens øvrige Figurer karakteriseret med en uforlignelig Sikkerhed og et aldrig svigtende Lune. Det gjælder om Fru Seladon og hendes Veninde saavel som om Skolelæreren og Fureren, — den siste en straalende fornøilig Ræsonnør-Type.

Aanruds følgende Komedie „Høit tilhest“ er enslags Fortsættelse af „Storken“. Vi føres atter sammen med Seladon

og Frue, Fureren, Skolelæreren osv. — Personerne er væsentlig de samme, men ellers er alt blevet nyt. Thi Handlingen er henlagt til den berømmelige Jobbetid i Christiania, og hele det Seladonske Hus er af yderste Evne med paa den store Udfoldelse af finansiel Velmagt og dermed følgende noble Passioner, som dengang blomstrede i vor kjære Hovedstad. Stykket giver et fornøieligt Billede af glad Svindel og honnet Ambition, men som digterisk Menneskeskildring betragtet er det langt ringere og snevrere end „Storken". En Svaghed ved Komedien er det jo ogsaa, at vi saa grundig kjender flere af dens Figurer fra det første Stykke.

Aanruds siste Bog, den fine og yndefulde Fortælling „Sidsel Sidsærk", kom ud til Jul 1903. Det er en Livsskildring i noget større Format end hans vanlige — næsten som en liden Roman. Men iøvrigt adskiller den sig ikke fra hans mindre Beretninger. Vi møder her den samme friske Kunst, den samme sikre Sans for Livets smaa Ting, det samme varme Hjertelag som i hine. — Og Digteren opnaaede denne Gang den Anerkjendelse fra det store Publikums Side, som ligger i en finansiel Sukces. „Sidsel Sidsærk" naaede vist op i sjette Oplag.

Den blandt det yngre Slegtleds Forfattere, som atter bringer Lyriken til Ære og Værdighed, er VILHELM KRAG. Collett Vogts første Digte kom for tidlig til at vække nogen virkelig Forstaaelse eller Sympati. Og Sigbjørn Obstfelder var for underlig og egenartet til at kunne naa ud over en liden Kreds af Entusiaster og Kunstforstandige. Men Vilh. Krags Vers kom akkurat i rette Øieblik. Ud af dem klang Toner af den sværmeriske og tungsindige Stemnings-Romantik, der for mange stod som selve den længselsfuldt ventede Fremtidspoesi. I Spidsen for sine Vers havde Digteren sat den skjønne Fantasi „Fandango" . . . den vemodige Klage over Tidens svigefulde Gliden ud af vore Hænder og alt Levendes uhjælpelige Sluknen i Høst og Død: Vilhelm Krag.

Det visner. Det visner,
det visner, det visner,
verden, den visner, og roser og kvinder,
mit legem og alle de skjælvende nerver
visner!

Og tiden, den sniger sig langsomt forbi mig,
og timerne vandrer at grave min grav.
Jeg tør ikke tænke — jeg tør ikke leve.
Tør ikke dø!

Og Samlingens bedste og eiendommeligste Vers er de, man kunde kalde det trætte Barns Sange. Alt i dem aander Undren og Længsel:

Dig vier jeg mine tungeste sange,
du barn, med de trætte øine.
Livet har ei tat paa dig med vare hænder,
og din sjæl blev gammel i din barndom.

Dine bryn hvælver sig i vemod,
dit blik er saa bedrøvet,
og din mund har et smil med uendeligt tungsind.

Dette Barn er bange for Livet og for den lyse Dag. Det gribes ikke af Vaarens vilde Jubel, men beruser sig i Maanenattens Syner og Drømme:

Det er nat saa vide over vei og vang,
det er stilt i veiret; men dog er det klang
som fra maanestraalers fineste strenge.
Hvor underligt at sidde saa ene og forladt . . .
Gad vidst, om det ei er slig mailys en nat
alverne danser over enge?

Og de erotiske Stemninger, som findes blandt disse Poesier, har noget af det samme henaandede, usanselige over sig. De gjennemsitres af en stille Henrykkelsens Glød, en vag vemodig Mystik, som intet har med vor Støvets og Stoffets Verden at gjøre. Ingen Ord eller Billeder tolker bedre den skjære Tone i disse Vers end Digterens egne:

Den sarteste, vage musik den klinger i dine sange:
døgnfluevingers susen i natteblød luft,
jasmindufts rislen gjennem rosenblade
og stjerneskins sagte synken i blankbløde vande.

Mere jordisk varmt, ja næsten mandigt er det stolte Digt „Min Maidags Brud“, som afslutter Samlingen.

En let, jeg kunde næsten sige lys Melankoli er Grundstemningen i disse Digte. Men her findes ogsaa Poesier fulde af Mørkestemning og Uhygge. Til Exempel det lille Høstdigt, hvis første Vers lyder:

Hvorfor hyler de sorte hunde
paa landeveiene?
Hvorfor lusker ulvene ilsomt
indover heiene?
Hvorfor sænker sig kvælden saa kvælende
sort og stor?
Hvorfor blir det saa underlig stille
over al jord?

De mere personlige Ensomheds- og Angststemninger har fundet et overordentlig skjønt Udtryk i Digte som „Der skreg en Fugl“ og „Jeg laa ved Sjøen“, — et mere larmende og forceret i de store Poemer „Dødsdømt“ og „Ørken“.

VILHELM KRAG
17 Aar gammel.

Dog, ogsaa ungdommelig umiddelbar Livslyst har sine Sange i denne Bog. Den tyveaarige Digter kan stundimellem anslaa høist letsindige Toner. Han optræder da som den glade Landeveisstryger og Troubadour — en nær Slegtning af Drachmanns farende Svend — og priser af fuldt Hjerte, hvad alverdens Poeter til alle Tider har besunget: Pigernes Skjønhed og Vinens Lyst, Solskin og Sommer, Roser og Ranker und alles was Menschenbegehr . . .

Denne Vilh. Krags første Digtsamling virkede — som det træffende er blevet sagt — lig en ny Vaar i norsk Lyrik. Her var Inderlighed og ung Hengivelse, en sjælfuld Ømhed og Vårhed som den første Blomstring af et fint og kysk Sind. Set fra Formens og Sprogets Side stod mange af disse Vers under iøinefaldende Paavirkning af dansk Digtning, særlig af Drachmann og J. P. Jacobsen.

I „Nat“, et Bind lyrisk Prosa (1892), og Eventyrdramaet „Vester i Blaafjeldet“ (93) søger Digteren at udforme sine trætte, sentimentalt-triste Ynglinge-Stemninger til en kunstnerisk gjennemført Komposition. Det bedste i den første Bog er de faa Sider i Afsnittet „Høstnætter“ — oprindelig trykt som en selv-

stændig Skildring —, der giver et Billede af en ung Mand, som skal dø. Det er en løst henkastet Skizze, men den tegner i fine flygtige Træk en skibbrudden Existens, en af Tilværelsens Overflødige, som søger at forslaa sine siste Dage med vemodigt sværmende Fantasier over det, han ikke fik opleve i sit korte fattige Liv.

„Vester i Blaafjeldet“ er, som man kunde vente, adskillig paavirket af det store Forbillede for alle norske Eventyrdramaer: Peer Gynt. Hovedpersonen, Jo Høg, er en barnlig uberørt, troskyldig Yngling. Og Digtets Maal er at vise, hvorledes det onde Liv og de slette Mennesker ribber den lille Jo for alle de smukke Indbildninger og Lærdomme, han gik ud i Verden med. Det hjælper ham ikke at flygte til Huldren i Blaafjeldet saalidt som at tumle sig med Tussemænd og symbolske Skygger i Vildskogen. Jo Høg vil derfor væk fra det hele og hjem igjen til den moderlige Ovnskrog i Husmandshytten. Men da han endelig naar frem did, er Moderen død. Og det siste, vi ser af ham, er, at han staar med udbredte Arme paa en Fjeldknat:

Mor, nu gaar jeg paa kirkevei,
himmerigsklokkerne klinger. —
Mor, nu flyver jeg hen til dig
paa snehvide svanevinger.

Høit over denne tomme og barnslige Fantasileg staar Vilh. Krags første Drama paa Prosa, Enakteren „De Gamles Juleaften“ (1894). Den er lige ypperlig som Kunstverk og som Menneskeskildring. Her har Digteren fundet Udtryk for alt det milde, det fine og dæmpede, det sympatisk forstaaende og hjertevindende i sin Natur og stemt det sammen til en ren fuldtonende Akkord. Over det lille Interiør hviler en Duft af svundne Tiders sirlige Værdighed og Vårhed, — af den inderlige Hjemfølelse og Feststemning, som der var saa uendelig rigere Plads for i gamle Dages rolige Liv. Vilh. Krag har aldrig tegnet et varmere eller smukkere Billede af Mennesker end de tre-fire Personer, som optræder i det lille Skuespil.

Den store Roman „Hjemve“ (1895) er den rummelige Generalnævner for Digterens Produktion i disse første Ungdomsaar. Her er de spredte Stemninger og det brogede Billedvæv i de

tidligere Bøger udformet til et sammenhængende Hele og inkarneret i en enkel fritstaaende Figur: Erik Ravn.

„Hjemve" er et Forsøg paa at fremstille Digterens ideale Jegs Udviklingshistorie[1]). Erik Ravn er den fødte Ensomme og Fremmede i en Verden af travle, trællende Mennesker. Han vokser op som en sky fortænkt Gut, som mest gaar om for sig selv og grunder paa Tingene. Der er i hans Natur noget gammelklogt, indadvendt og stilfærdigt. Sine Fridage fra Skolen tilbringer han ikke i vild Leg med Kameraterne, men alene — oppe paa nogle store Mørkelofter, hvor han rigtig kan hengive sig til sit Fantasteri og sine Grublerier over det mangt og meget, som synes ham dybt og hemmelighedsfuldt i Livet. Hans Barndoms eneste Oplevelse er et Møde med en liden underlig Pige, som pludselig en Dag forsvinder fra hans Horisont.

Det gjør ingen Forandring i Erik Ravns uvirksomme Drømmeliv, at han blir Student og kommer fra sin bortgjemte Fødeby ind til Christiania. Eller at han begynder at forsøge sig som Maler. Thi den synlige Verdens Skikkelser og Ting er ikke til for ham; han kan bare male, hvad hans Fantasi foregjøgler ham af Blændverk og Visioner. Og hvad der foregaar i Tiden forstaar han ingenting af.

Men omsider vækkes han dog af sin Dvaletilstand. En Slegtning sender ham tilfjelds. Og oppe paa de menneketomme Høider og inde i de tætte, tyste Skoge gribes han endelig af Livsfølelsens dunkle Magt. Hans Sanser vaagner. Hans Blod kommer i Brand. Han kjender sig med hele sit Væsen i Samfund med den evige Natur.

Og som han er vaagnet til Livsfølelse og Livsforstaaelse, saa vaagner han til Kjærlighed. En ung Christianiadame af den allermoderneste Type, brutal, hovmodig, komplet sjælløs, vinder hans Hjerte — svag som han er for det urnaturlige. De to reiser til Syden og kommer hjem igjen og skilles saa for bestandig af den onde Skjæbne.

[1]) Vilhelm Andreas Wexels Krag, Thomas Krags yngre Bror, er født i Christianssand den 24. December 1871. Han blev Student i 1890. Efter Udgivelsen af „Digte" (1891) har han væsentlig levet for sit Forfatterskab. I Dagspressen har han foruden Reisebreve fra Frankrige, Algier, Tyskland, Italien skrevet adskilligt om Teater og bildende Kunst. Etpar Sæsoner virkede han som Sceneinstruktør ved det indgaaede Sekondteater, senere ved Fahlstrøms Teater.

Dermed er Erik Ravns Roman forbi. Han flakker fra nu af omkring i Udlandet, træt, modløs, uhjælpelig fortabt i sine sørgmodige Stemninger og Fantasier. Han kommer tilbage til Norge, men Menneskenes Lavsindethed og Ondskab jager ham atter ud i Ensomheden. Og omsider forstaar han, at alene i den store, frie, mennesketomme Natur kan han leve sit Liv:

Jeg takker dig, min gamle kloge onkel, der første gang sendte mig ud fra de daarlige byer med deres smaa mennesker. Jeg takker dig; thi da lærte jeg at elske jorden og alt, hvad dens er. Dette er det, der skiller mig fra de andre og gjør mig til en fremmed blandt folket. For de elsker kun verden, og verden er kun livets form. Men jeg elsker jorden, og den er livet selv.

Ja, jeg elsker dig jord; thi du er den rige og den evige, du er den gaadefulde og almægtige, thi dit væsen rummer baade fødsel og forgjængelse, baade vorden og død.

Du er verdens fiende, fordi din uforgjængelighed sprænger al form og bringer urede i døgnets og systemernes konstruerede mekanisme.

I dit vildnis vokser den stolte furu, den giftigtrøde fluesop og den blyge linnæa side om side; mit øie frydes over din stolte rigdom, og min sjæl skjælver, naar vinden om natten bruser stor sorg gjennem de mørke graner, den bøier sig i andagt for den evighedens taushed, som sænker sig fra vinternattens stjernehimmel.

Og som Jorden er stolt og rig, mangfoldig og uudgrundelig, saa er Menneskene det ogsaa, — at sige: de ægte ensomme og uverdslige Mennesker.

I menneskenes sind ligger ogsaa din dybe muld. I menneskenes sind er der ogsaa vildnis. Og tidt klager ogsaa der høststormen tungt i de lange oktobernætter.

Tilbage til Naturen, — dette gamle Ord blir det frelsende Løsen for Erik Ravn. Han vil dyrke Jorden og se det vokse under sine Hænder. Se Løvet dø om Høsten og se det spire frem igjen hver Vaar.

— Som Helhed er denne Roman ikke lyktes. Vilh. Krag er for meget Lyriker til at magte den vidtløftig objektive Romanform. Men den indeholder en Mangfoldighed af fine og originale Iagttagelser og Stemningsbilleder. Og blot det at forsøge sig paa denne Opgave: Romanen om en ung Mand i Strid med sig selv og i Kamp mod Omgivelserne — fortjener den høieste Paaskjønnelse. Det er et Motiv, som hver eneste virkelig moderne Digter engang maa prøve sine Kræfter paa.

VILH. KRAGS følgende Prosabøger, Novellerne „Den glade Løitnant“ (1896) og „Rachel Strømme“ (98) samt Dramaet „Den

Vilhelm Krag.

sidste Dag“ (97) er heltigjennem præget af Lyrikerens springende, vilkaarlige Fantasi. De handler alle om Skjæbnens lovløse Tumlen med de smaa Menneske-Marionetter. Her gjøres intet Forsøg paa

at opspore Aarsagssammenhængen i de menneskelige Handlinger. . . det er bare den blinde Nødvendighed og den mørke Nemesis, som uden Naade slaar ned paa sine Ofre.

I „Den glade Løitnant“ berettes om, hvorlunde Carsten Ravn, en flot og feiende Springfyr, morer sig i sin grønne Ungdom, derefter blir en overlykkelig Ægtemand og Fader, indtil han ved sin Hustrus Utroskab kommer paa Kant med hele Tilværelsen og forvandles til en forbitret, menneskehadende Grubler og Ensling . . . En lidt flygtig og lidt tom Bog, hvori der findes etpar ypperlig skrevne Kapitler, nemlig de, som skildrer Carsten Ravns Vandring gjennem Skogen hin Sommernat, da han opdager Forholdet mellem sin Hustru og Barndomsvennen.

„Den sidste Dag“.

„Den sidste Dag“ er en dyster Skjæbnetragedie, som med voldsom Patos forkynder den gamle Sandhed, at Fædrenes Synder nedarves paa Børnene. Den er skrevet med en i KRAGS Produktion enestaaende Intensitet, — en Lidenskab, der paa sine Steder næsten tager Pusten fra En. Det er lyktes Digteren i det lille Stykke at sammenhobe et Overmaal af Rædsel og Uhygge, saa det gaar enkelte gammelromantiske Dramaer en høi Gang. Hovedpersonerne i „Den sidste Dag,“ Eva Kaas og Helge Ravn, er Børn af det ægteskabsbryderske Par i ovennævnte Fortælling. Og den vilde ildfulde Erotik, som udmales med saa stor Kraft i de første Akter, viser sig tilslut at dække over et Blodskamsforhold, — thi de to er Bror og Søster! Denne Oplysning virker desværre som en grov Teatereffekt. Vi føler bare en tom Skræk ved det hele.

Ogsaa „Rachel Strømme“ plettes af slemme melodramatiske Effekter. Den lille Novelles Værd afhænger af de faa Sider, som fortæller om Mødet mellem Otto Voje og Rachel, da deres Øine aabnes, og de ser, at de elsker hinanden. Dette er skildret med den skjønne, sublime Naivitet, som alene den ægte Digter raader over.

KRAGS første Digtsamling efterfulgtes af det smukke Bind „Sange fra Syden“ (1893); af „Nye Digte“ (97), „Vestlandsviser“ (98) samt den patriotiske Digtcyklus „Norge“ (1903). Det karakteristiske ved de mere personlige Poesier i de to første Samlinger er den mørkere, næsten bitre Tone, som klinger gjennem dem. Den lyder skurrende, ofte forceret i „Hamodas Sange“ (ligesom i det lille lyriske Skuespil *Vanitas*, trykt i „Samtiden“, 1894); mandigere

og fyndigere i Strofer som „Kain“, „Jeg tror ei dig“ og „Først da“. Digteren føler sig ikke længer som det værgeløse, skjælvende Barn, der længes bort fra den kolde Verden. Han sætter haardt mod haardt. Han bygger sit Liv

. . paa sorgen
stolt og haard og dyb som fjeldet,
der til jordens sidste urgrund
strækker sine sterke rødder.

Vestlandsviserne derimod er mest lystige Rim og Strofer — Sjømandssange om Pigerne i Spanien og om den vidtbereiste Salve; Smaaby-Billeder som „Naar Musiken kommer“, „Sjauer-visen“, „Naar Lars fryser“, osv. osv. Helt for sig selv staar Indledningsversene „O Vestland, du min Moderjord“, et Digt skjælvende af Vemod og Inderlighed[1]).

VILH. KRAGS betydeligste Arbeide fra de senere Aar er Skuespillet „Livet en Leg“, som udkom i 1901. Overlegent gjennemført efter sin Idé, og udformet med sikker, bevidst Kunst, er dette lyriske Drama Digterens modneste og mandigste Verk. Rent udvortes set minder det lidt om etpar af Drachmanns Melodramaer, — ogsaa KRAGS Stykke er holdt i den romantiske Stil med bolde Riddersmænd og ædelige Jomfruer, tableaumæssige Optrin af pragtfuldt paaklædte dansende Par, en fremmed Sanger, en skarptunget melankolsk Nar, en skjøn Pige kaldet Phyllis, en tom Maske kaldet den hvide Prins . . . Men det er Livets egen haarde og bitre Virkelighed, som rører sig under det lette Slør af romantisk Illusion — ikke legende Drømme og Fantasier. Hør, hvad Ridder Bjarne siger — han, som maatte bøde saa haardt for sin Ungdoms ulovlige Elskov, men som tilslut alligevel finder enslags Retfærdighed i Verdensordenen —: „Det er, som jeg sidder paa et høit bjerg og ser ud over livet. Og heroppefra ser det ud, som var det altsammen bare slig en vekslende dans, slig en broget leg. Hvor vakkert det ser ud! Som et spind af tynde, lysende traade, der tvindes og brister.

„Livet en Leg“.

[1]) I Sammenhæng med denne Bog kan nævnes Fortællingerne „Fra de lave Stuer“ (1897), „Jul i Skrivergaarden“ (99), „Isaac Seehusen“ (1900), „Isaac Kapergast“ (1901), „Den gamle Garde“ (1903) samt „Baldevins Bryllup“, Idyl i 3 Akter (1900), som alle maa regnes til den bedre Underholdningslitteratur. Paa Grænsen til denne staar ogsaa „Marianne“ (99), „Lille Bodil“ (1902) og „Thea Marie“ (1904).

Ustanselig skifter de farve, sølv og guld og dystert purpur. Og rosenlænken ser jeg overalt — den smyger sig ind hist, den slynger sig frem her. — Men lænken dernede er ikke af unge røde roser, nei! den er af tunge, bitre blodsdraaber, som binder synd til sorg og menneskehjerte til menneskehjerte . . . Og tilslut slukner alle lys og alle farver, og der er ingen dans mere og ingen leg mere. Bare stjerner, som brænder urokkelige ude i evigheden."

Hans E. Kinck. HANS ERNST KINCK [1]) debuterede i 1892 med Vestlandsbilledet „Huldren", en Fortælling om en stakkars uægtefødt, forpjusket Halvtomsing, hvis Liv vi følger fra han i Barneaarene pines og plages af Kameraterne, til han efter mange Viderværdigheder dør som Graver i sin Hjembygd. Det var en Studie i Naturalismens Manér, halvt inspireret af Medlidenhed med et Samfundets Stedbarn, halvt af psykologisk Interesse for et dulgt, lidt abnormt Sjæleliv; — en Menneskeskildring, rig paa Førstehaands-Iagttagelser som en Bog af Jens Tvedt, men uden dennes Gemyt og helt blottet for det milde medmenneskelige Humor, der hos ham kaster glade blinkende Solstreif selv over den usseligste Hverdagstilværelse. Men i én Henseende stod den nye Digter paa Høide med Jens Tvedt, nemlig som Sprogkunstner. Her var en Glosérigdom, en Fylde af slaaende, fyndige og malende Udtryk, en imponerende Vrimmel af Dialektord og en forbitret og uhyggelig Konsekvens i Retskrivningen, som røbede Filologen. Dog ogsaa i Sproget noget steilt og knapt, der syntes at være karakteristisk for denne Skribent.

„Ungt Folk". Som en Mester i den objektive Menneskeskildring fremtræder KINCK allerede i sin næste Bog, den djærve og formfaste Vestlandsroman „Ungt Folk" (1893). Her har han afkastet Medlidenheden og naaet den perspektiviske Fjernhed fra Emnet og den fuldkomne Selvbeherskelse, som omsætter Stemninger og Iagt-

[1]) Født 11. Oktober 1865 i Loppen, Finmarken; vokset op i Sætersdalen, senere i Hardanger. Studerede Filologi og erhvervede en Universitetspris for en Afhandling om Forholdet mellem Folkeviserne og Eddakvadene. Efter Udgivelsen af „Huldren" har Kinck levet udelukkende for sin Kunst. Som Student tilbragte han en Tid i Tyskland. Vinteren 93—94 i Paris; 96—1903 for det meste i Italien, om hvilket Land han har skrevet en Mængde Artikler og Essays — et Udvalg af disse samlet i Skriftet „Italienere" (1904).

tagelser i sikkert udformede Skikkelser og Situationer. Hovedpersonen er Streberen og Opkomlingen Sjurd Bjørntveit, som vi ser trampe sig frem til Magt og Ære gjennem de frækkeste Kjeltringsstreger og Forbrydelser. Allerede fra Romanens ypperlige Begyndelseskapitel, Overhøringsscenen paa Omgangsskolen, staar Sjurd lyslevende for os. *Han* vil ud af Slegtens Armod og Fornedrelse; aldrig i Evighed skal han blive siddende paa den elendige Fjeldgaarden, bundet til et livslangt Slid og Slæb for kanske alligevel at ende i Selvmord og Fortvilelse — som Faderen. Nei, Handelsmand skal han blive, faa Tag i Pengene i Bygden og lægge de andre under sig.

HANS E. KINCK.

Til syvende og sist maa vi forresten indrømme, at han paa sin Fart mod Ærens Tinde ikke er blevet værre end de saakaldte hæderlige Folk omkring ham. Han dækker sig ihvertfald ikke med Gudelighed og Bibelsprog, naar han snyder sin Næste. Og i én Henseende staar han over sine Omgivelser: han føler omsider Foragt for de lurvede Forhold, som ikke kan udklække andet end en af Armodsdom, raa Griskhed og Misundelse forkrøblet Almue.

Med slig Virtuositet havde Digteren i denne Roman mestret den objektivt skildrende Form, at man godt kan forstaa, han er blevet kjed af den for altid. I hans næste Bog „Flaggermusvinger" (1895) møder vi en helt ny Kinck, en Naturlyriker og „Flaggermusvinger".

Eventyrpoet, en marereden Drømmer og Visionær, som besætter Landskabet og fylder Skogen, Fjeldet og Sjøen med menneskelig Lidelse og Lidenskab . . . Den Grundstemning, ud af hvilken denne Bog er skreven, maa have været en lignende som den, han skildrer hos Tore Botn:

Sindet var som rummet mellem himmel og jord, med vanvittig drift av slitnede skyer om fjældnut — uden maal, uden samlende haand.

Og lidt efter lidt var det, som alt pressed sig sammen til en laat, som fik hele verden til at skjælve, som skuten skalv; det var en laat, som laa saa langt bortenfor kvældsgulets vift i lyng og i pors, bortenfor varme sjøers hvisk op i solstegt sand, — ja saa langt, saa langt bortenfor alt det, at der fandtes ikke andre mennesker uden ham, som skjønte det. *Det var et rop indfra inderste luften, det var et støn nedfra dybeste fjældet, det var et brøl ud fra ytterste sjøkam, som brast.*

De udhævede Linjer karakteriserer godt det Jag af dunkle Billeder, af forvirrende Ord, af vilde Syner . . . som fylder disse Eventyr.

Som nu denne Skildring af et dansende Par:

Sutt — dam — du —
aa sutt — dam — du

det var tomme fang, det var øier i tørst, det var læber i brand, som gav iltre sprætt i foden; sorg som skratlo, glæde som graat! — der stod et veir fra det, saa felen bortpaa brake-haugen var ingenting.

„Ha du lauga i iskaldt vatn?“ spurgte hun og stirred.

„Ka meina du —?“ sa han langt og vilde stanse.

„Ha du lauga i iskaldt vatn?“ kom det igjen . . .

Saa danser den vilde Torbjør med Svein — den falske Beiler, som hun har lokket bort fra Konen — danser med ham, til han stanser forfærdet lige udfor Berghammeren over Fjorden, der ligger ildrød i Skinnet af Brake-Baalene. Thi Torbjør er selve den uimodstaaelige Kvindedæmon, den inkarnerede Naturmagt, „høiere end noget Menneske, høiere end selve Skogen; — og Smil gled over Ansigtet hendes som Lyn langt ud i Havet en Høstnat.“

Samme Vildskab og Ødelæggelseslyst, samme ustyrlige Stridsind er der over Tore Botn, — han som river jernbeslagne Porte af Hængslerne, sætter Skulderen til Vedstabler og seiler sin Skude

gjennem Orkanen, over Afgrunds Braatt og Brænding, mens Lynilden tænder Blus paa Fjeldene.

Som den evige Længsels Sang lyder Eventyret om Felen i vilde Skogen. Som et endeløst Raab fra selve Folkesjælens Naturgrund, en stønnende Higen mod den fremmede Verden

udenfor, mod Lys og Frihed. Men skjælvende af dunkel erotisk Glød er den inderlig våre Sommernat-Stemning: „Hvidsymre i Utslaatten“. Dog, med al Undren og Beundring, man føler for det vældige digteriske Talent, som er nedlagt i denne Bog, der er formeget, som bare er stilistiske Experimenter og Effekter. Denne vilde Voldsomhed, som fraadser i Rædselssyner, i navnløs Kval, i Skrig, i Skoglatter . . . efterlader tilsist en Følelse af Tomhed og Lede. Disse svære larmende Ord, disse tunge brutale Billeder, de gjør En træt. Ogsaa Urnaturlighed kan virke konventionelt. Og naar man i Samlingens næstsiste Eventyr læser følgende Beskrivelse, virker den mest komisk.

„Moren blev med ét et stygt trold med stort ansigt, ruklet og ujævnt som bærg. Han stirred og stirred; — og ansigtet hendes øged, saa der ikke var spor efter menneske længer. Taarerne laa ned over kindet, som den nakne skred-striben borte i nuten langt i nord, efter det svære uveir, da hver græsflæk og hvert træ blev borte under raset! —

„Fra Hav til Hei“. Det kunde være Text til en Tegning af Kittelsen.

I den følgende Samling Vestlandseventyr „Fra Hav til Hei“ (1897) har den lyriske Patos forvandlet sig til Humor, et stortegnet, vildt, fantastisk Humor, der turde være KINCKS dybeste Eiendommelighed. I Virkeligheden var da ogsaa KINCKS humoristiske Stil fremtraadt fuldfærdig allerede det Aar, „Huldren“ kom ud. Fra 1892 er nemlig baade „*Censor morum*“ og „Den nye Kapellanen“, Fortællingen om Familien paa Fjeldgaarden, hvem Nysgjerrigheden koster Tab af Liv og Lemmer. I Stykker som „Tjua-Brigt“, „Denne Krakkjen“, „Den stygge Uvanen“, „Den store Hugen“ er denne Stil udviklet til et Overmaal af lystig Skjæmt og Skøi, men ogsaa til en dyb tragi-komisk Skildring af *la bête humaine*.

Ligeoverfor denne Digtning glipper alle kjendte karakteriserende Betegnelser. Der er ingen anden Udvei end at citere:

„Rauneland laa paa en flate. Det var en tør vold med ørsmaa graa løer midt paa — tagskjægget laa lige ned i bakken for at det ikke skulde bli for kostbart for tagdraaben at naa jorden eller kjeet at hoppe op paa taget; de stod vel tilfreds og trygt paa hjørnestenen og skræved med et langt livs erfaring i sig, — der skulde aldrig mer til end saavidt én leved. Det hadde de set paa saa titt; i de vintre, de stod stappet helt opunder spærrerne med høi, var de ikke blit vis med da heller, at der kom mer og

andet udav det end at én leved. Og de hadde staat der i mange hundred aar og gjort erfaringen — der var skaaret ind „T T S R", Taddak Taddaksøn Rauneland, i en bete paa laaven og under navnet „Anno 1657", saa stellet paa Raunneland hadde staat sin prøve. —

Der stod en krak ude paa volden; det var det nye i sommer. Den var kommet ud i vaares, da de klipped sauerne; de hadde dengang hvælvet den med benene op og lagt uld i karmen. — I stuen, som stod ovenfor krakken, laa den unge Taddak Taddaksøn Rauneland i himlesængen, med en tyk halsklut om sig — ingenting var saa farligt for helsen som træk paa halsen; han laa sammenkrøket som en kat under det vesle aaklæ, og pusted mod knærne — det blev vist regn engang idag.

Det var paa høstkanten; det stod stængende fuldt av sorte skyer nord i dalen.

Gunild sad ved siden op i sængen og byssed barnet; en bar arm stak ud gjennem skjortealbuen. Hun stirred gjennem de ørsmaa gule, grønne, blaa vindus-ruter udpaa krakken, som stod og skræved der i sommer. De sad i skumring, for der var bare fire ruter som ikke var knust og tilstoppet; det var saa kostbart at sætte ind nye glas.

Da-da baane!
Ikonni paa voddan slo,
saa du koss dæ sno-o-rde . . .

hun drog det saa langt ud, for det skrek i døren, og en mand kom langsomt ind.

„Du fær sjaa te sitje, Store Taddak!" sa hun.

„Aa, eg fær altis sitje," sa han og saa sig rundt.

„Eg heve sillt tekje in denne krakkjen!" sa hun. „Men eg heve inkje havt stunde "

„Aa, du tar inkje tak' in denne krakkjen fyr mi skuld. Nei hei nei. — Eg site gott her i aaren."

„— Men d'æ so kostbart, mæ di eg lyt' akte baane."

„Ja ha ja."

. . . . .

Det skrek i dørhængslen.

„Du fær sjaa te sitje Taddak Oppigar!" — De hed Taddak alle gaardmænd paa Rauneland, for det var saa kostbart at finde paa nye navn.

„Aa, eg fær altis sitje," sa han og saa sig rundt.

„Eg heve sillt tekje in denne krakkjen —"

„Aa, du tar inkje tak' in krakkjen fyr mi skuld. Nei hei nei. — Eg site gott her paa dynn'-stokkjin." Han slap sig ned, med benene overkors. „Ja ha ja."

„Han stende no paa ein maate aa trutna sond i rign," sa det fra Taddak i aaren.

„Aa han rivna i sol," svarte det fra Taddak paa dørstokken.

. . . . .

Det skrek i dørhængslen; det stansed udi skaalen bag Taddak Oppigar's ryg.

„Du lyt kom' in, sjaa te sitje, Store Gunild!"

Hun steg vart over dørstokken, vased sig ind i Taddak Oppigar's ben og blev liggende langs efter gulvet paa alle fire.

„Aa, eg fær altis sitje," sa det.

„Eg meine du stupte, Store Gunild," sa hun i sængen.

„Ko-e!" sa det fra gulvet.

„Eg seie, eg meine du stupte!"

„Ja ha ja," sa det og reiste sig.

„Eg heve no sillt flytt foten, hadde eg berre kome dæ i hug," sa han paa dørstokken.

Gunild stod paa gulvet og saa sig rundt efter sess.

„Eg heve sillt tekje in denne krakkjen —"

„Aa, eg site gott her i aaren," svarte det og satte sig ved siden af Store Taddak.

„D'æ so gale atte —!" risted hun i sængen paa hodet og skjøv til manden under aaklæet.

„Ko-e!"

„*Du* teke gjenne in denne krakkjen, mæ di eg lyt' akte baane. De haustar no."

„Eg lyte meste sjaa te faa stunde ein dag."

„Ja-a du kan inkje liggje alstøtt."

„Nei, de æ omogeleg," sa det og putted sig indunder.

. . . . .

„Da-da baane . . ." Hun glaapte ud gjennem den hele ruten i det andet vindu; deroppe paa reinen[1]) stod Lisle Taddak, otte-aars sønnen, og skulde flytte kalven, som stod tjoret i en rogn. Han stod og peiste kalven og graat.

„Baann sille alli faa styre seg eismadde[2]) mæ kaaven," sa Store Gunild. „Dei sinnar seg so upp, atte —"

„Eg heve sillt flytt 'an sjov, hadde eg barre havt stunde. Men d'æ so kostbart, mæ di eg lyt' akte baane" . . .

Kalven vilde ikke flytte sig; han stod med mulen i bakken og kjendte efter, om han hadde faat peis nok. Med ét tog han ud. Det gav et sæt i moren.

. . . . .

Lisle Taddak slog tauget om enden, satte sig ned. Kalven randt som et rensdyr nedover mod stuen, sønnen kjørte efter illskrikende.

. . . . .

Endefrem gik det nedover volden; tversover veien med de dybe tømmerspor — de saa hvor han hopped i veiret for hvert sokk; ind i byg-

---

[1]) rein = akerfald.

[2]) eismadde = alene

akren — han kom ud igjen med et helt knippe korn mellem de sammenklemte sinte ben; det bar over næpesængen — han hugg næven arg i græsset, saa en svær næpe fulgte med op; det nytted ingenting, det bare bar videre.

. . . . .

Lisle Taddak styrte nedpaa krakken, stanged lige i den med skallen. Det gik kant om kant med ham og krakken; han hadde kløvet panden, saa blodet silte nedover kind og næse. Han trev den ene krakkefoden, slæbte den efter sig.

„De verte mykje paa vone, om han inkje slær seg," sa hun og flytted sig i sængen.

„Mame!" illskrek det. „Kom ut mæ deg!... halde denne krakkjen!"

. . . . .

Hun steg frem av sængen: „Du lyt' akte baane, du Taddak, mæ eg helde denne krakkjen." Hun la barnet op paa aaklæet til ham.

„Ma-a-me!" skrek det sint ud ved husvæggen.

Hun gik ud mod døren, hvilte lang stund paa hver fod, betænkt og var ligesom hønen.

„Halskluten din!" ropte det fra sængen. „Æ du 'kje vetuge!" — ingenting i verden var saa farligt for helsen som træk paa halsen! — —

Hun snudde, ledte efter kluten:

„De verte likast, du og kjeme, Taddak," sa hun.

. . . . .

„Ja, no begjyndar eg te kome eg og!" skrek Taddak under aaklæet — han ledte frem en lang halsklut for at binde barnet.

Og Gamle Taddak i andre himle-sængen snudde paa sig —, de var saa snøgge av sig i stuen! —

Hun steg, mens hun knød, over Taddak Oppigar's ben, faldt fremlænges ud i skaalen.

. . . . .

Hun gled ud. Hun trev i krakkefoden. Kalven maatte stanse.

Og Lisle Taddak spratt i veiret, med sinne-skum ud av munden, nihujed paa kalven og peiste løs. Han stod og tungpusted med mulen i bakken, kjendte efter naar han hadde faat peis nok.

. . . . .

Faren kom i det samme ud paa dørhellen, trev konen i stakken for at hjælpe til at holde krakken.

Det skrek inde fra stuen; det var Store Gunild: „Hui-j! Baane heng' ette halskluten! Hui—j!"

Et saa enestaaende og vanskeligt Sprog, en Fantasi og et Humor, saa dristig og særeget, og som tumler saa overgivent med Menneskene kalder ikke netop paa det store Publikum. Der skal adskilligt Arbeide til for at forstaa Kinck, og vore Dages alt-

slugende Læsere ynder ikke Skjønlitteratur af den anstrengende Art.

Den af disse Skildringer, som naar dybest og paa en Maade forklarer de andre, er „Den store Hugen“. Her møder vi det gamle ægte Nordmandssind i frodig Udfoldelse. De to Kjæmper Ketil og Aslak er fra Tiden før Christendommens Indførelse i Landet. De holder til oppe paa Moen. Lange Tider lever de stille; hygger sig i Ensomhed med Snak om de Dage, da sterke Folk fik være, „som det sveiv dem at være, — om mennesker, som gjorde karsstykker, om tusser, som leved i haug, og jutuler i bærg . . . saa stuen blev fuld af graa skodde, som gjorde det, som leved, blødt og vældigt.“ Men naar „Hugen“ vaagner i dem, føler de, at det gamle dør i Dalen. „Fjødde (Fjeldet) lægge seg ivi meg!“ stønned det. „Her æ 'kje rom!“ skreg det. Og da gaar det løs:

„Han rev det vesle leet av vidjen, satte det paa kant nedover upsen, saa det gik som et hjul lige i aaen; han slet op smaagranen med rot; han leed løs svær sten av stengjærdet, trilled, — det dundred og røg i stabbursvæggen dernede; og oppe paa kleiven rendte han med akslen i et svært vedlag. — Det var Ketil som gjorde det alt; Aslak bare gik vranten og saa paa“ . . .

Og de slaas, saa Blodet siler, og skræmmer Folk langveis med vild Hujen — men det er bare „for gama“ altsammen. De kommer væltende som Bamsen ud af Skogtykningen, lodne og fæle at se til, glubende af Vildskab og Kaadhed, men de har ogsaa Bjørnens brede Godmodighed — saa længe de faar raa' sig selv. Men viser Lensmanden sig og med ham „det mørke og tunge stille, som de kaldte for Lov og Ret,“ da kommer Kniven frem. „Ketil stak Lensmanden et dybt Stik i Bringen, før de fik Jern paa ham.“

Den store Hugen er den vilde, utæmmede Hu, som er i Heien og Moen. Det er den, Aslak hører i Vaarnatten som en underlig tung Dur dybt nede fra Jorden. „Han smilte: — de gamle leved endda! Det var løgeligt: var det ikke nu otte hundred Aar siden Landet blev christnet, sa Skoleholderen.“

Naar Tidens altfortærende Tand omsider ogsaa har faat Bugt med den gamle Bersærk — rigtignok mest, fordi han ikke har

sad og stirred udover med R
akar
gnen var øget i Luften.
de sad paa sine Knæer
i Øiet, med mod hi at minn
nat over Campagnen. N.

Facsimile af Originalma

ar-
:er"
1).

æk-
le"
99).

aar
rlig-
der"
93).

norske Dannelse, at Kinck blandt sin Generations Forfattere vel
har det faatalligste Publikum.

Alle Kinck's større Bøger efter „Flaggermusvinger": „Sus" (1896), „Hugormen" (98), „Fru Anny Porse" (1900), „Doktor Gabriel Jahr" (1902), „Emigranter" (1904), er prægede af hines vildt impressionistiske Eventyrstil og nedskrevne i samme rasende Tempo. Om nogen gjennemført Komposition er der ikke Tale. Det er store Improvisationer over Romantemaer, underbyggede med en vrimlende Rigdom af Iagttagelser; vidtspændende Causerier, overflommende af ypperlige Indfald og Bemærkninger ... og saa indimellem geniale Romankapitler, hvor man skimter alskens besynderlige, spillevende Ansigter, som lyser op og forsvinder lig flakkende Flammer fra en Ild langt borte. Denne Digter er i sine Emners Vold. Han vælger ikke et Motiv, — han blir besat af det, styrter sig over det, fylder sin Sjæl med Ord, Billeder, Skikkelser, og skriver omsider saa længe Inspirationen varer. Et Menneskeliv, set gjennem Kinck's Temperament, ud-

sluge
gend

forkl.
gaml
Ketil
Land
stille
Folk
som
bærg
som
føler
seg i
da ga

saa de
leed la
bursva
vedlag
saa paa . . .

Og de slaas, saa Blodet siler, og skræmmer Folk langveis med vild Hujen — men det er bare „for gama“ altsammen. De kommer væltende som Bamsen ud af Skogtykningen, lodne og fæle at se til, glubende af Vildskab og Kaadhed, men de har ogsaa Bjørnens brede Godmodighed — saa længe de faar raa' sig selv. Men viser Lensmanden sig og med ham „det mørke og tunge stille, som de kaldte for Lov og Ret,“ da kommer Kniven frem. „Ketil stak Lensmanden et dybt Stik i Bringen, før de fik Jern paa ham.“

Den store Hugen er den vilde, utæmmede Hu, som er i Heien og Moen. Det er den, Aslak hører i Vaarnatten som en underlig tung Dur dybt nede fra Jorden. „Han smilte: — de gamle leved endda! Det var løgeligt: var det ikke nu otte hundred Aar siden Landet blev christnet, sa Skoleholderen.“

Naar Tidens altfortærende Tand omsider ogsaa har faat Bugt med den gamle Bersærk — rigtignok mest, fordi han ikke har

taalt at være i Hus med tæt Tag, og han ligger hvid og pudset med foldede Hænder og hører Præsten læse op Fadervor, da lyder pludselig Hestevrinsken ind fra Gaarden. Og Kjæmpen reiser sig halvt med Glimt i Øiet: Høirr kor dei grrrenja! brød det ud af ham. Men Præsten fortsætter urokkelig: — Magten og Æren i Evighed. Amen!

Noget af den samme store Hugen er det, som paa forskjellig Vis giver sig Udslag i KINCK's øvrige Mester-Noveller: „Vaarnætter i Norge“, den kostelige Humoreske, „Forargelsen i Menigheden“, det lystige Holmenkolbillede, „Efter Stiklestadslaget“, den ramme Uhyggestemning, „Døende Skog“; ligeledes i Livsbilleder som „Renæssance“ og „Manden ude fra de ytterste Skjær“ — og i de yppige Kjærlighedshistorier: „Chrysanthemum“, „Virgo immaculata“, „Vaarvinden gaar i det grønne“. Jeg nævner endda den dristige Satire „Odin i Sivet“, den folkelige Livsskildring „Just som en Slags Fortrolighedstrang“ og det aandrige Fyrværkeri „Prosit Blume“, — og spør, hvor er der skrevet Noveller, som overgaar disse i original Sprogkunst, i frisk og frodig Følelse, i lødig Tankerigdom? Og er det saa ikke en Skam for den norske Dannelse, at KINCK blandt sin Generations Forfattere vel har det faatalligste Publikum.

„Vaarnætter“ (1901).

„Trækfugle“ (1899).

„Naar Kjærlighed dør“ (1903).

Alle KINCK's større Bøger efter „Flaggermusvinger“: „Sus“ (1896), „Hugormen“ (98), „Fru Anny Porse“ (1900), „Doktor Gabriel Jahr“ (1902), „Emigranter“ (1904), er prægede af hines vildt impressionistiske Eventyrstil og nedskrevne i samme rasende Tempo. Om nogen gjennemført Komposition er der ikke Tale. Det er store Improvisationer over Romantemaer, underbyggede med en vrimlende Rigdom af Iagttagelser; vidtspændende Causerier, overflommende af ypperlige Indfald og Bemærkninger ... og saa indimellem geniale Romankapitler, hvor man skimter alskens besynderlige, spillevende Ansigter, som lyser op og forsvinder lig flakkende Flammer fra en Ild langt borte. Denne Digter er i sine Emners Vold. Han vælger ikke et Motiv, — han blir besat af det, styrter sig over det, fylder sin Sjæl med Ord, Billeder, Skikkelser, og skriver omsider saa længe Inspirationen varer. Et Menneskeliv, set gjennem KINCK's Temperament, ud-

folder sig i en Række psykiske Katastrofer. Karakterudviklingen foregaar som et ustanseligt sjæleligt Uveir, der med explosiv Kraft gjennemryster og forvrider Personligheden lig Stødene fra et galvanisk Batteri. Urinstinkterne, de ucivilisable Drifter og Lidenskaber, har frit Spil med KINCK's Mennesker. Ingen moderne Forfatter forstaar som han at male den bredt strømmende Glæde over Tilværelsen; den animalske utæmmede Livshunger; det lykkelig moralfrie Vilddyr, som pludselig en himmelblaa Vaardag begynder at boltre sig inde i Ei... .

Her møder vi atter Troldet, som KINCK var ude efter paa hver Side af „Flaggermusvinger". Og Troldets Følgesvend er Angsten, Livsgruen, som forfølger dem, i hvem de elementære Livsytringer udfolder sig med Instinktets Ubevidsthed.

„Sus". I „Sus" og „Hugormen"[1]) er det Herman Ek, hvis Liv vi følger gjennem Ungdoms- og Manddomsaarene. Han vokser op som en strid brutal Knægt, fuld af Had til Hjemmet, men mest til Moderen, hvis raa, hovmodige Sind han mærker saa altfor meget af hos sig selv. Han blir Student, kommer til Christiania, sidder olm, uklar, slagsmaalslysten og lytter til Ottiaarenes evige Diskussioner om Moral og Sædelighed og europæiske Aandsstrømninger. Stort forstaar han ikke, for som han selv siger, han kan ikke tænke, bare føle — men nu og da exploderer han med et dunkelt Udbrud eller bare et uartikuleret Brøl. Paa samme Vis prøver han sit Vildmands-Gemyt paa Kvinder. Først er det en liden bleg, ræd Stueplante Helene Hartung — hende skræmmer han snart Vettet af. Saa er det den brede, frimodige, elskovsglade Tordis Hval. Hun vil brænde den saare Skyhed ud af hans Sind, jage ham ud blandt Menneskene, ud i „Livet, som ligger bagom Retninger og Standpunkter, Livet, som ligger fremmenfor Skogsusens lammende Trolddom." Men Kuren lykkes ikke. Og en Dag faar de saare Barndomsminder, alt det drømmende, stemningsbundne Magten over hans Sind, — og han flygter ind paa

[1]) I samme Aar som „Hugormen" kom et fireakts Skuespil „Mellem Togene" — det uklareste og vanskeligst tilgjængelige af Digterens Arbeider. Kincks Evne i Retning af kraftig injurierende Karakteristik har her rigtig udfoldet sig i Skildringen af Kvindesagskvinden Fru Borghild Ekre. Etpar komiske Typer er morsomt tegnet, saaledes den brede, klaffebuksede Odelsbondefigur: Bolstad paa Øia samt den vittige Ræsonnør Grosserer Meyer.

Moen, der „hver Sans gyser for umaadelige Vinger“ . . . ind i en liden Stue, som lugter af Røg og solstegt Tømmer.

„Hugormen.“

Herman Eck bryder med Tordis Hval og gifter sig med Pladsjenten i Tømmerstuen. Han vil leve Dalens Liv. Paa Væggene i hans Stuer hænger Aaklær og rosede Boller og paa Hjældene gamle Sølvstøp. Selv sidder han bred og bondsk paa sit Kontor i en svær udskaaren Kubbestol. Men saa hidsig han dyrker de hjemlige Herligheder, og saa intimt han slutter sig til Dølerne — han taaler dem ikke! De møder ham med blaaøiet smilende Troskyldighed, med taarevaad Begeistring og Beundring, og saa viser det sig, at de har skrevet hans Navn falsk og drevet ham lige ud i Undergangen. Ja, han støder paa den troløse Dølenatur i sit eget Hjem, — hans Hustru er ilag med Fienden. Inderst inde føler Herman Ek sig selv beslegtet med Dølerne, — ogsaa i ham findes den uhyggelige Blanding af Sværmer og Hestehandler. Han er dybt præget af sin stemningsomtumlede Ungdomstid, da Overbevisningerne kom til ham som Sus, uden Rod i hans Natur, uden Handlings Bekræftelse . . . kort og godt, han slaar snart om. Han jager Dølerne ud af sit Hus. Gjør et mægtigt Baal af Aaklærne, Kubbestolen og de rosemalte Ølboller. Han vil splitte Drømmesløret, som Dalen sover under, og fylder den med Fabriker og alskens store larmende og rygende industrielle Anlæg. Vil ikke Dølerne søge Arbeide hos ham og blive Fabrikproletarer, saa skal de til Amerika! Han driver dem fra Gaard og Grund. „Og fortjente de Skaansel? — havde de ikke langsomt trukket ham ned til Bedrager!“

Men som han staar paa Toppen af sin Storhed, ramler det hele sammen over Hovedet paa ham. Han falder som Offer for Hadet, som ulmer mod ham overalt for hans brutale og troløse Færd. Selv ser han i Nederlaget en Livets Dom. Han føler, at han er faldt for egen Haand, — sig selv har han fortæret i Kampen mod Dølerne. Han blev en Hugorm, et hvæsende, stikkende Udyr, som ikke taalte at komme nær blide Sind. Og „det er isnende at være sit eget Vardøger.“ For da bryder den frem, den stille underlige Angst, som jager Menneskesindet ud i Nidingsdaadens Svir, ud i Ondskabens grumme Vellyst . . . Alt det i

Dalen, han førte Krig mod, det troldske Naturdrømmeri, de saare Minder fra Moen, det var jo det dybeste i ham. Og de første, han misted i sin vilde Strid, var Hustru og Børn.

Saadan tyder jeg hans dunkle Tale i Romanens siste Afsnit. Men man vilde tage meget feil, om man heri vilde se et Udslag af en moralsk Tankegang, — en saadan ligger Kinck fjern. For ham er det store Spørsmaal dette: Er Mennesket sterk og tro i sit Instinktliv? Det afgjør Personlighedens Værd.

„Fru Anny Porse."

„Fru Anny Porse" er en Vestlandsroman, henlagt til Tiden omkring 30—40 Aarene, løssluppen og grel og utrolig dristig, — et pragtfuldt Vestlandsbillede med blændende maleriske Effekter, men flimrende uroligt og overlæsset i Stilen. Gunnar Heiberg har engang i en Anmeldelse [1]) skrevet nogle brillante Linjer om Kinck som Vestlandets Skildrer. De passer særlig godt paa „Fru Anny Porse":

Naar jeg tænker paa det, jeg har læst af Kinck — jeg har ikke læst alt —, eller rettere naar hans Navn eller en af hans Bøger kommer indenfor min Mindekreds, saa ser jeg med en Gang en vældig Skraaning. Og Skraaningen, snart steil, snart jevn, begynder nede ved en Vestlandsfjord, stiger og stiger, helt op til Høifjeldet og langt indover. Og altid glitrer det. Som af hoppende Glanslys. Snart i et Blikspand paa en Jagt nede paa Fjorden, snart i en Vindusrude langt oppe i Heien. Ofte er det Soløiet, som straaler rolig over den ganske Skraaning. Saa er det Regnhimlen, som lægger sig lavt ned over den. Saa igjen er Skraaningen hvid af Sne, med grønt og graat indimellem. Men det glitrer for, og det glitrer bag. Og nederst puster et Dampskib, og naar dit Øie og dit Øre gaar nedenfra opover, saa møder du Træer og Dyr og Mennesker og Bækker om hverandre og uden synderlig Forskjel indbyrdes; det bare gaar og staar og trives og vokser op paa Skraaningen altsammen. Hver for sig er de ingenting. Bare Farver i Billedet. Saa ser og hører du ogsaa en Fos, saa en Hest, saa en Latter, saa en Hulken, saa et Vindkast. Det er Enkeltlyder her og der, glitrende, i Skraaningens store Stilhed. Det er Vestlandet, som det stiger frem, som det steg, og som det vil stige over Vandet frem, samlet i vældigt Billede af den store Maler, Digteren Kinck.

„Doktor Gabriel Jahr."

I den næste Roman „Doktor Gabriel Jahr" er Milieuet Christiania, og Emnet en ung Digters Kamp med sig selv, med Omgivelserne og med den dumme Sladder og det seige Moral-

[1]) Verdens Gang, 1 Decbr. 1901.

snak, som er offentlig Mening om Kunst i Norge. I Titelfiguren har KINCK givet et ironisk fordækt Selvportræt; — det er ægte Kincksk Satire i det afsluttende Træk i Hovedpersonens Karakteristik, at han opgiver sin Kunst for at blive Direktør ved et Sindssygeasyl. Gabriel Jahr vil „samle op dem, som er klemt udenfor og gaar alene; blandt dem findes de eneste, som har turdet være sig selv, — og paa det brast deres Hjerne." — Christiania-Stemning er der ikke stort af i Bogen, og Forfatter- og Journalist-Typer som Elias Lysne, Birger Seim, Bürger osv. gjør et besynderlig fjernt, uvirkeligt Indtryk. Bedst lyktes er de komiske Figurer: Overmoralisten med de kolde „smaa Fækar-Øine," Maleren med det vidunderlige Navn: Sjur Spanskteigen; den vestlandske præstelige Stortingsmand, som paa Hjemveien fra Parlamentet forvilder sig ned i de mindre pene Baggader. —

KINCK's siste Bog „Emigranter", er atter en Vestlandsroman, en Historie fra en liden bortgjemt Fjordbygd, men gjennem den faar Digteren som før udtalt sin uærbødige Skjæmt og Spot over mangehaande Landsens Tilstande. Og atter tegner han med bedsk og bidende Haan nogle Portrætter af de forskjellige Kvaksalvere, som lever af at ødelægge den norske Bondes Urinstinkter. Her møder vi den kvindelige Kulturmissionær, som vil hæve Folket ved Hjælp af Landsmaal og færøiske Folkedanse; Seminaristen Melkeviig, glad, blond og lysøiet, kvædende dunkle Sange paa et Maal saa ældgammelt, at det nærmed sig det germanske Fællessprog . . . og samtidig saa moderne smart, at han kan sætte til overflødige Nuller paa Værdipapirer; og endelig Seminarbestyrer Orrerød, fuld af præstelig Værdighed og Livsforstaaelse, den han ufortrødent uddeler i Form af Foredrag om indviklede Kjøns- og Kulturspørgsmaal. Selv har Digteren formummet sig i den bidske, overvittige, galdesyge Doktor Røst, som udøser sin Spleen i endeløse Haranger over medmenneskelig Middelmaadighed og Middelsklogskab. Han er flyttet fra Christiania, Byen med de „guldplomberte Anskuelser", hvor „selv Oldinger kan begaa de skamløseste Sprætt paa aabne Pladse, uden at nogen skriger op eller saameget som skogler!" Men i den vestlandske Afkrog kan han rigtig udfolde sin Trang til at tumle med Mennesker og Ting, til at skabe Vildnis og ufremkommelig Urskog rundt omkring sig.

Paa den Maade arbeider han ogsaa for sin Livsopgave at splitte al doven Samfølelse mellem Folk og tænde „den Særfølelsens blussende Fakkel, som igjen skal give Karaktererne Glans og Skin.“

At tænde Særfølelsens blussende Fakkel, deri har de bedste og betydeligste af 1890-Aarenes norske Forfattere sat sin Stolthed. Men for ingen af dem er det lyktes saa godt som for HANS E. KINCK. Han er vor moderne Digtnings vildeste og voldsomste Særling. Ja, han kan rigtig skabe Vildnis og ufremkommelig Urskog omkring sig. Det er ikke bare i „Flaggermusvinger“ og „Fra Hav til Hei“, at han helst fremmaner Eventyrets lodne, underjordiske Troldverden. Overalt synes Kinck at se lystne Fauner og gaadefulde Uvætter og Utysker paa Spil. Og de Skikkelser, i hvilke han Gang paa Gang har søgt at udforme sin mærkelige Mandstype: Herman Ek, Gabriel Jahr, Erling Jærv, Jørgen Røst . . . alle har de noget af Urskog og Urfjeld i sig. Der er noget skummelt, steilt, uoplukket ved dem, men ogsaa noget angstfuldt virrende, — man kan vente sig hvadsomhelst af dem. Det for disse Mennesker dybest betegnende er, at de er hjemløse i Livets Virkelighed. De tilhører en ubestemt Fortid. De er som den unge Viking i en af Digterens Bøger, — han som først kom til, da Vikingfærd var gaat af Brug, da ingen længer eied den grænseløse Udfærds- og Udfoldelses-Trang . . .

Der er med alt, som skiller mellem dem, ingen Digter HANS KINCK staar nærmere end Knut Hamsun. Og begge nedstammer de i lige Linje fra vor Litteraturs ensomste Skikkelse, det stridslystne Tvesyns Aand: Causeuren, den drømmende Naturlyriker, den stemningsomtumlede Ironiker Aasmund Olafsen Vinje.

Nu da vi har gjennemgaat den største Del af 1890-Aarenes Litteratur og nogenlunde grundig fordybet os i de Bøger, som skyldes Periodens tidligst fremtraadte Digtere, maa vi stanse et Øieblik ved den Skribent, som mer eller mindre dulgt har øvet sin Indflydelse paa de fleste Forfattere af den yngre Slegt [1]. Jeg mener HANS JÆGER. At skrive om ham er imidlertid en høist vanskelig Ting. Dels er nemlig hans fleste Bøger beslaglagte og

[1]) For blot at nævne et eneste Exempel: Hamsuns „Sult“ er utænkelig uden „Chr.a-Bohêmen“ som Forgjænger. Men ikke mere end fem Aar efter Fremkomsten af denne dristige Roman var Kravet paa utilslørede erotiske Skildringer steget saa sterkt, at man fandt Jæger spag i Sammenligning med Hamsun. „Hans Jægers Beretninger er blege Studenteroplevelser mod disse,“ skrev Erik Skram i sin Anmeldelse af „Sult“. *Tilskueren*. VII. S. 484.

følgelig omtrent utilgjængelige for det store Publikum[1]). Dels falder de ved sin platte, brutalt kyniske Tone, sin skandallystne Omtale af Privatpersoner og Privatforhold og sin Affinitet til det sygelige og perverse Kjønsliv — udenfor den frie, sig selv respekterende Litteratur. HANS JÆGERS siste Verk „Syk Kjærlihet" [2]) er saaledes i det store og hele bare en endeløs Optrevling af en Monomans Stemninger og Reflexioner, uhyggelige af Indhold og uhøviske af Form ... og dog ogsaa i denne Ørken af udbrændt, af fortvilet og forvildet Følelse kan der blomstre frem Oaser: lykkestraalende Kjærlighedsdrømme, tolkede i Sprogets varmeste og ømmeste Ord; maleriske Effekter, nedskrevne i en sværmerisk begeistret Stil; mørke Visioner, udformede i Billeder af gammeltestamentlig Patos.

Det var i 1878, at HANS JÆGER debuterede som Forfatter med det lille Skrift „Kants Fornuftkritik", enslags filosofisk Propædeutik[3]). Intet kunde imidlertid ligge JÆGER fjernere end at skrive Filosofi i blaa Almindelighed eller at aspirere til nogenslags Berømmelse som objektiv videnskabelig Forsker. Hans lille, klart skrevne Indledning til Filosofien havde sin meget bestemte personlige Tendens. Den skulde bevise, at hele Tilværelsen ikke er andet end nødvendige Forestillinger, og dernæst at vi, saasandt dette Komplex af nødvendige Forestillinger er rationelt, ved Hjælp af vor Fornuft maa kunne producere hele den virkelige Verden inde i vor Bevidsthed og derved blive istand til at leve hele Verdensaltets uendelig-rige Liv.

Forfatteren sætter altsaa som den Enkeltes Maal at udtrykke i Existens — for at bruge en Kierkegaardsk Tankebestemmelse — den Sandhed, vi har naaet ad den filosofiske Erkjendelses Vei.

---

[1]) Af „Chr.a-Bohêmen" skal der findes en „renset" Udgave i Boghandelen; af „Syk Kjærlihet" er der offentliggjort Brudstykker i „Chr.a-Billeder" (1888) og „Novelletter" (89): Skildringen „Hjemløs" samt Bogens fire siste Stykker.

[2]) Udsendtes i 1893 fra Paris og beslaglagdes øieblikkelig i hele Skandinavien. To følgende Dele udkom trykt som Manuskript under Titlerne „Bekjendelser" og „Fængsel og Fortvilelse" (Paris 1902).

[3]) Hans Jæger er født i Drammen 2. Septbr. 1854. 13 Aar gammel gik han første Gang tilsjøs, og fra Vaaren 1869 til 74, da han begyndte at læse til Artium, var han Sjømand. I 75 blev han Student og kort Tid efter Stortingsstenograf. Den 11. Decbr. 1885 udkom „Chr.a-Bohêmen", hvilken Bog Aaret efter ved Høiesteretsdom indbragte ham 60 Dages Arrest. For Optryk og Salg i Sverige af samme Bog blev han ved Høiesteretsdom af 10. Novbr. 1887 dømt til 150 Dages Arrest og en større Bod, — en Straf, han ved Flugt til Paris unddrog sig et Aars Tid. Fra Vaaren 1889 har han for det meste været bosat i Paris med Undtagelse af Aarene 1898—1902, da han var knyttet til Norsk Socialdemokratens Redaktion.

JÆGERS Læremestre er de store romantisk-spekulative Tyskere, først og fremst Hegel, men ogsaa Fichte: Panlogismen, Hævdelsen af Følelsens suveræne Ret, Romantikens Freigeisterei der Leidenschaft. Men egentlig staar han den revolutionære Efterromantik

HANS JÆGER.
Efter Edv. Munchs Maleri.

nærmere. En vild, alt opløsende Sværmer og Teoretiker som Max Stirner[1]) repræsenterer Typen for JÆGERS Tænkning.

Enslags digterisk Omskrivning af den filosofiske Afhandling har Jæger givet i de to som Manuskript trykte dramatiske Forsøg: „Olga" (1883) og „En intellektuel Forførelse" (84). De er begge

[1]) Han er en af Forløberne for den moderne Anarkisme. Hans Jægers siste, endnu ikke udgivne Verk heder „Anarkismens Bibel".

at betragte som Studier til „Fra Chr.a-Bohêmen", — noget selvstændigt kunstnerisk Værd har de ikke. Det sist udgivne Stykke er et Forspil til det første, — det er forøvrigt i sin Helhed optaget i Romanen. Havde JÆGER forstaat at komponere, var det blevet én Bog med Titelen „En intellektuel Førførelse"; thi det eneste, man husker af de to Piecer, er den Scene, hvor Herman Eek — Forfatterens alter ego i „Bohêmen" — søger at forføre Olga ved Hjælp af et Foredrag om „de infame, ufri, fordømte Samfundsforhold," formet som en Oversigt over den nyere Historie fra den franske Revolution til og med Johan Sverdrup (!).

Naar jeg nævner disse JÆGERS første Arbeider, saa er det, fordi de i Virkeligheden rummer hele Tankeindholdet af „Chr.a-Bohêmen", — alt det i den, der opfattedes som det store Modsigelsens Tegn og vakte Begeistring blandt Ottiaarenes oppositionelle Ungdom. Som Livs- og Virkelighedsskildring betragtet var det en nøgtern, graa, lidet ny Bog, men dens oprørske Tankegang, dens fanatiske Anklage mod Samfundet, dens hadefulde, hevnlystne Udfald mod de Sandheder, der i Borgerskabets Øine staar som hellige og ukrænkelige . . . lød i mange Unges Øren som det længe ventede Kampsignal. Den, som traadte frem for Folket med denne ublufærdige Oprigtighed, dette altafslørende Sandhedsmod, denne altvovende Hensynsløshed . . . sandelig han maatte være en Profet. En Befrier for de mange Ulykkelige, der flakker om i det moderne Samfunds øde Sandørken og forsmægter under Livets Fattigdom. Dette er Bohêmen, — en ny Definition af det gamle letsindige Ord! — hvem Digteren apostroferer som sine Lidelsesfæller: „Fremtidens fortidlig fødte Børn, dens første Udsæd, Mændene med de store Behov, Fremtidsbehovene, der først kan tilfredsstilles under friere, rigere og skjønnere Samfundsformer".

Saa lød Romanens patetiske Anslag. Og dens Tendens var at prise den fri Kjærlighed som den eneste Redning ud af det fattige, lykkeforladte Liv, som saa mange af de bedste Mennesker nu er henvist til at leve. Alene den Ungdom, som fra sin første Opvaagnen til bevidst Liv, lærer virkelig Kjærlighed at kjende, vil kunne udfolde den rette Energi og føle den sande

Glæde over at være til. „Nu pines de af den unge Slegt, som der er noget ved, tildøde af Livslede og Energiløshed.“

I sin Polemik mod Samfundet, mod Statsreligionen og den konventionelle Moral, saavel som i sin naive Opfatning af Lykken som beroende paa borgerlig Frihed og gode ydre Kaar, er „Chr.a-„Bohêmen“ en blot og bar Affødning af 70—80 Aarenes realistiske Problemdigtning. Det nye hos JÆGER er den fanatiske Logik, hvormed han drager de yderste Konsekvenser af de filantropiske Lyksalighedsteorier. Allerede det røbede en Dristighed, en lyrisk Vilkaarlighed, der altid begeistrer Ungdommen. Men hvad der har sat Spor overalt i Nittiaarenes Litteratur, det er den mørke, ulykkesvangre, undergangsmærkede Sensualisme, som præger Romanens Menneskeskildring. Historien om den 24-aarige Kadet, som hendøser sin Ungdom i Lediggang og tomme, sløvende Udskeielser og omsider en Morgen begaar Selvmord efter en siste Nat tilbragt hos en Glædespige — det er Mussets Rolla omskreven paa fattig, hverdagsvirkelig Prosa:

. . Ce n'était pas Rolla qui gouvernait sa vie,
C'étaient ses passions; — il les laissait aller
Comme un pâtre assoupi regarde l'eau couler.
Elles vivaient; — son corps était l'hôtellerie
Où s'étaitent attablés ces pâles voyageurs . . .

— — Rien ne peut lui donner
Ni consolation ni lueur d'espérance.
Si l'incrédulité devient une science
On parlera de Jacque . . .

Fortællingen om denne smukke, allerede i Skoleaarene af Udsvævelser ødelagte Døgenigt var forøvrig et høist ubekvemt Medium for den paakaldte Oprørsfølelse mod Samfundet, — mon nogensomhelst Samfundsorden kan hjælpe den helt Viljeløse eller redde den forhærdede Sløvhed og Slaphed? Men rent menneskelig set føler vi den dybeste Medlidenhed med ham. Det var jo ikke hans Skyld, at han fødtes svag og udygtig, at han i ensom Værgeløshed laa under for en stor Bys Fristelser. — En anden Sag er det med Bogens anden Hovedperson: Herman Eek. Her er Skildringens Patos dette, at det virkelig er en betydelig, høit begavet Personlighed, for hvem „Livet fortoner sig mørkere og mørkere, indtil Haabløsheden stiger til Fortvilelse, og Selvmordstanken lægger sig rugende over ham.“ Der er et bittert Alvor over Skildringen af dette Ungdomsliv; — en ensom, intens Sjæl, som

kjæmper for sin Renhed og higer efter Kjærlighed; for hvem Tilværelsen mister alt Værd og al Mening, naar ingen elsker ham. Tyve Aar gammel føler han sig udlevet og dødstræt som en Olding, uden Evne til Hengivelse, uden Sans for, hvad der bevæger andre Mennesker her i Verden; — hverken Venskabs eller Slegtskabs Baand binder ham til nogen. Nu, Tyveaaringens Livstræthed pleier sjelden være absolut. For de fleste vil den let forklarlige Ynglingemelankoli være et flygtigt Overgangsstadium. Derefter akcepterer vi med nogenlunde behersket Resignation det større eller mindre Kvantum af Lykke og Ulykke, som det langsomme daglige Liv tilmaaler os. Men Herman Eek resignerer ikke. Gjennemreflekteret og samtidig yderlig naiv som han er, blir han tidlig færdig med sine Anfægtelser, — han er en fattig Sjæl. Og fra nu af tager han uden moralske eller andre Skrupler rigelig til sig af de Glæder og Opmuntringer, som tilbyder sig i Øieblikket. Trods sin Træthed og Lede ved alt eier han nemlig Energi baade til det ene og andet. Saaledes ogsaa til for Alvor at søge efter Livets Mening. Han studerer Filosoferne. Han begeistres over Hegels svimlende subtile Begrebsdigtning, som aabner Verdenslivets hemmelighedsfulde Dybder og forlener den grublende Menneskeaand med guddommelig Rang og Magt. Og han finder hos Fichte skildret det Samfund, der dunkelt foresvæver ham som det ideale: "Et aabent frit Samliv mellem aabne frie Mænd og Kvinder, der ikke kjendte anden Lov for det sociale Liv end Kjærlighed og Frihed og jordisk Lykke; et Samfund, hvor hvert enkelt Individ . . . fik vokse sig ud i al sin individuelle Eiendommelighed som et frodigt Træ, plantet i god fed Jord . . Aa, for Mennesker det vilde bli! Gudeskikkelser! imod de ynkværdige Kræ, der nu kryber omkring paa Jordens Overflade, skjulende sig hver for sig i gamle frihedskvælende Institutioners og Traditioners mørke Cellehuler, rædde for det aabne frie Samlivs sterke befrugtende Dagslys!"

Selv føler han sig imidlertid udestængt fra denne Frihedens Verden. Han er Romantikeren, som i Tanken har gjennemlevet det, han burde have oplevet i Virkeligheden. Men kan han ikke naa ind i hint glade, sollyse Fremtidens Land, saa vil han ofre alt, forat andre kan naa det. . .

I Virkeligheden gik det dog saa, at denne Profet og Samfundsreformator i sin næste Bog blev bare Digter, en fortvilet Skildrer og Iagttager af en dødsdømt Passions Forvildelser og Forfærdelser[1]). Og den Litteratur, som fulgte i Nittiaarene, blev helt samfundsløs, dybt præget af „Bohêmens“ bitre Sensualisme og af en lyrisk Oprørsfølelse, der sikkert ogsaa havde Rødder i hin Bogs Tankegang.

— Som Kunstverk betragtet var „Chr.a-Bohêmen“ et svagt og formløst Arbeide. Man sammenligne den blot med Strindbergs seks Aar tidligere udgivne Zigeuner-Roman „Røda rummet“, og man vil kunne overbevise sig om, hvor sørgelig underlegen den selvbiografisk bekjendende og afskrivende Fortælleform er ligeoverfor en suveræn, af frodigt Fantasisyn fremvokset Digtning. Hvilken Dumhed at tro, at denne skulde være mindre sand.[2]) Strindbergs Skikkelser lever; de udfolder sig under Virkelighedens høie blaa Himmel. Deres Kaar er sandelig usle nok, og de staar der retsløse og foragtede ligeoverfor et overmægtigt, paa Vold og Uret grundfæstet Samfund; men i sin Sjæl eier de uendelige Rigdomme, — en Frihedens Verden, som ingen Lov eller Dom kan bryde ind i. De tør le en høi Latter og give sig til at synge midt i sin sorteste Nød og Fortvilelse — ja netop da! Thi den virkelige Zigeuner er en af de siste Frie blandt vore Dages træellende, evig bekymrede Mennesker. Herman Eek og Jarmann derimod synes at leve i en uddød, kold, taagegraa Underverden. Kun sjelden kaster en pludselig frembrydende digterisk Intuition som et Glimt af Livets befriende Vilkaarlighed over al deres grundigt motiverede og deterministisk udregnede Elendighed. Ikke engang lidt Galgenhumor har Digteren havt Raad til at glæde os med. Nei, han er evig og altid den samme kolde, fanatiske Hjerne, som beruser sig i sine fixe Idéer.

Da er „Syk Kjærlihet“ med al sin Uhygge og Uhumskhed en

---

[1]) Nommer avec des mots certaines choses secrètes de l'amour, c'est les flétrir, siger Bourget etsteds. Hans Jæger har leveret Beviset. Han begyndte med de platte, lystent betændte Udmalinger i „Chr.a.Bohêmen“ — derved ubevidst understregende Bogens moralske Tendens: at vise den kjøbte Kjærligheds fornedrende og forraaende Indflydelse; og han ender med de oprørende Bekjendelser i „Syk Kjærlihet“.

[2]) Mod Sandheden af Jægers Menneskeskildring er der fremkommet sterke Indvendinger. Se f. Ex. Theodor Madsens Roman „Under Kundskabens Træ“ S. 36.

menneskelig sandere Skildring. Der er Blod i den, og dette Blod banker altid under et Høitryk af Lidenskab. Den kunde kaldes Ekstasens og Fortvilelsernes Bog. Og som Exempel paa, til hvilken Høide HANS JÆGER kan naa som Prosaist skal jeg citere etpar Sider:

Jeg vaagner til mig selv ved pludselig at mærke en lysning i luften over mig — det er solen, som rinder. Smerten . . . er der endnu lige voldsom, en angest lyner igjennem mig for ikke at kunne række did, hvor hun vil, jeg skal være — og i samme nu staar jeg opreist fremme i kanten af skoven, med staalspændt vilje, og stirrer, underlig søvngjængeragtig vaagen, ud over dalen, hvor morgenen gryr. Og mig er det som gaar der et gys gjennem dalen, da jeg viser mit forbandede ansigt heroppe mellem træstammerne — og gjennem mig selv farer ogsaa en isnende gru: det føles som vanhelligt oprør mod naturen, at jeg er her. Men ingen gru kan holde mig tilbage: en forunderlig overnaturlig kraft er rundet ind i mit blod, smerten er med ét som strøget væk, hver muskel kjendes som af spænstigt staal — frem vil jeg bæres, det føler jeg, uimodstaaelig frem til did, hvor hun vil, jeg skal være — ingen levende magt i verden vil kunne stanse mig, før jeg er fremme!

— og ned stiger jeg i dalen, nedover gjennem den tætte skov, med søvngjængeragtig sikre skridt, mens en græsselig spøgelse-gru isner min hud og kribler mig i haarroden. Det er som om alting omkring mig stivner i rædsel ved mit komme, og dør hvor jeg gaar frem; fuglene opløfter angstfulde allarm-skrig: her er han! her er han! og flakser med vingerne for at komme bort, men stivner og kan ikke; og længer fremme samler skoven alle sine kræfter og rykker imod mig for at stanse mig. Men jeg *kan* ikke stanses. Foran mig gaar der et koldt giftigt forbandelsens pust, som stivner og dræber al modstand, før den rækker frem — og videre skrider jeg med de søvngjængeragtig sikre skridt, *selv* halvdød af rædsel og med haarene strittende paa mit hoved, men *baaret* frem af den fremmede overnaturlige kraft, som rinder i mit blod — frem, frem, bestandig fremover bæres jeg, og efterlader paa min vei en bred gold forbandelsens stribe gjennem skoven, hvor ikke noget levende mere kan gro. — —

Som HANS JÆGER har tegnet sig i disse Linjer, saaledes vil hans Billede blive staaende i norsk Litteratur . . . Oprøreren, den fødte Desperado, hvem intet kunde stanse, før han løb Panden blodig mod de mørke Mure, som stænger os inde i Samfundsburet. Og tilslut den ensomme, frysende, forbitrede Skikkelse med Ulykkens og Forbandelsens Patos over sig. — En Nedgangens og Undergangens Profet, som altid maatte leve i den kolde dæmrende Skygge af en gryende Fremtid. Men brændende af Tro og fuld af Haab til det kommende tusenaarige Rige. Thi saa var altid de

Verdensviljens Udkaarede, i hvem Livet gaar under for at opstaa i nye Former.

III.

Tryggve Andersen, født paa Ringsaker 26. Septbr. 1866.

En særegen og udmærket Plads blandt 1890 Aarenes Forfattere tilkommer TRYGGVE ANDERSEN. Han traadte sent ind i Litteraturen. Da han udgav sin første Bog, var han allerede et godt Stykke over de 30 Aar. Han havde havt god Tid til at studere den særprægede Provins af Livets Verden, som tilhørte ham. Blandt Dagens lette Tropper af skrivende Folk ruvede han frem som en Tungtbevæbnet fra en alvorsfuld, langsomt levende Fortid.

TRYGGVE ANDERSEN.
Radering af Henrik Lund.

„I Cancelliraadens Dage“ (1897).

„I Cancelliraadens Dage“ var ingen saakaldt historisk Roman, fuld af barnslig Romantik og Fantasteri. Heller ikke noget Kursus i Patriotisme, foredraget i en bombastisk dunkel og drømmende Stil. TRYGGVE ANDERSEN kjendte sine Figurer paa første Haand, — han havde levet sammen med dem og var selv af samme tunge, jordbundne Race. Deres Liv i Helg og Søgn havde han trængt ind i og forstaat, saaledes som alene en ægte Digter formaar der. Saa virkelige og virkelighedsbestemte er alle hans Mennesker, at de ikke kunde være bedre skildret af en Samtidig. Og den Natur, de lever i,

har han malet med en fantasifuld Klarhed, en beundrende Kjærlighed, som minder om Hans Aanrud.

Denne Skildrer og Beskriver er en født Epiker. Han har det lange Aandedrag, den Ro, den Trang til harmonisk afrundet Komposition, som næsten er kommen af Mode i vor jagende Tid.

De hver for sig frit udformede Skildringer og Interiører,

Vinder

sitrende luft

over dens spir

glød bronde

grønlige toner

se den fyrrige

yrødt af n

men kjæven holdtes oppe af den høie, stive krave, saa munden kun var halvaaben; de regelmæssige, hvide tænder vistes mellem de farveløse læber. Øienlaagene var lukkede og hænderne foldede over uniformsfrakken. — Weydahl traadte nærmere og stirrede paa ham. Lagenerne for vinduerne blafrede i trækken fra gangen, og han syntes ansigtet bevægede sig. Han bøiede sig ned og satte fingeren paa ligets pande. Den

var allerede iskold. Han trykkede haardere til, det gav efter, og han følte en knasen af knust ben.

Saa gik han ovenpaa til fruen. Kammerpigen smuttede ræd forbi ham ud af soveværelset, idet han kom.

Omhængene var trukket for himmelsengen. Bag dem laa hans hustru og stønnede. Han trak dem tilside saa hvast, at han rev en lang flære i dem. Hun laa der sammenkrøben, halvt paaklædt og saa op paa ham med blanke forfærdede øine og bed i lommetørklædet for at kvæle sin jamren. Uden et ord tog han hende i armen, drog hende ud af sengen og ud paa gangen. Hun fulgte viljeløst med, barfodet, i nattrøie og underskjørter, ned ad trappen og ind paa storstuen til liget . . .

Efter Beretningen om dette galante Eventyr følger de to interessante kulturhistoriske Billeder „Paa Præstegaarden“ og „Hos Landkræmmeren“. Romanens vægtigste Afsnit er Kapitlet om Høsttinget, hvor Bønderne og Embedsmændene støder sammen, og hvor Digteren gjennem Cancelliraadens Tale gjør sin Opfatning gjældende af de mange forviklede Spørsmaal, som blev brændende ved Bondeopløbet i 1818. Forøvrig behersker TRYGGVE ANDERSEN de forskjelligste Stilformer. Her findes idylliske Kjærlighedshistorier som „Kaptein Tebetmans Datter“ og „Anne Cathrine Bühring“, saavel som mørke Skildringer af Tidens Overtro og barbariske Retsvæsen: „Mened“. I lignende dyster Tone er holdt de mesterlige Fortællinger „Mens Skydsen venter“ og „Jomfru Nannestad“. Saa kunstnerisk overlegent er ikke siste Kapitel „Den store Nød“, men ogsaa her findes et helt udmerket Stykke, nemlig det, hvori der berettes om Cancelliraadens Død. Det afslutter vemodig og stemningsfuldt denne store og sjeldne Bog om Liv i Norge ved Begyndelsen af det 19de Aarhundrede.

Efter denne Roman fulgte en Samling — Digte. Nogle besynderlig spinkle og blegsottige Vers, som blot hist og her, helst naar de anslaar en ironisk spottende Tone, har en Smule personligt Præg. De stammer nok fra Begyndelsen af Nittiaarene, fra de poetiske Tider, da Vilhelm Krag digtede sine første skjære, længselssitrende Sange, og mange Unge troede paa en stor Digtnings Frembrud over Landet. Da var TRYGGVE ANDERSEN en af Nyromantikens hidsigste Adepter. Og blandt de mange nærmest intetsigende eller helt ligegyldige Digte i det lille Hefte vil man finde

enkelte kuriøse Udtryk for hine Dages halvt litterære og halvt personlige Stemninger.

Men at Romantikeren stikker dybt i denne rolige og beherskede Epiker, derom vidner hans store Nutidsroman „Mod Kvæld“ (1900). Denne Bog har kun lidet af den Ro og Harmoni, som præger „Cancelliraaden“. Den er et Verk af en opreven, fredløs, hjemløs Sjæl og nedskrevet med en underlig Blanding af grublende Fantasteri og logisk Klarhed — i en underlig springende, snart hidsig utempereret, snart langsommelig nøgtern Stil. Romanens Hovedmotiv er Fortællingen om Erik Holk, en sjælesyg Neurasteniker, som slaar sig ned i en liden norsk Kystby i det Haab, at han der skal finde Veien tilbage til enfoldig, sund Livsfølelse og Menneskelighed. Vi faar ikke nøiere Rede paa, hvad der dybest er Aarsagen til hans legemlige og sjælelige Forkommenhed. Han bærer paa arvet Sindssygdom, men den ulmer bare i ham, — der er sjelden noget virkeligt Udbrud. Og der lægges ikke Skjul paa, at hans moralske Bankerot er Følge af egen Daarligdom og Svaghed.

Det spøger i hans Hoved af halvt dybsindige, halvt sindssyge Tanker. Han tumler med en religiøs Forklaring paa sit forspildte og forulykkede Liv. Men han finder ingen. Han kan bare længes efter Religion — eller føle Rædsel for de mørke Magter, som gjemmer sig i det Ord. En Tanke forfølger ham altid: at der ikke gives nogen Personlighedens Død. Den Levende er Evighedens Fange. Han er naglet til Evighedens Kors . . . kan ikke undfly.

Erik Holk forstaar, at skal han kunne holde sig oven Vande i Hverdagslivets Øde og Tomhed, maa han vinde et Menneske. Og der er virkelig en ung, prægtig Pige, som elsker ham. Men da det kommer til Stykket, vover han ikke at tage Ansvaret for et helt Livsforhold.

Som Folie for denne angstjagede Sjæl har Digteren med overdreven Omstændelighed tegnet en Række Smaaby-Interiører. Disse er ikke særlig mærkværdige. Men saa lader han en fanatisk Flok Adventister og Frelsessoldater træde frem i Forgrunden. De besætter Ravnekrogen med Helvedesfrygt og Dommedagsrædsel, saa Smaastadsborgerne begynder at se Syner ved høilys Dag. Og Digteren sætter Elementerne i Bevægelse for

at skabe den Ragnarok-Stemning, som han vil ryste os med. Byen formelig bades i blaagule Lynildsluer, og Tordenskrald ryster Jorden i dens Grundvolde . . . Himlen formørkes, Stjernerne slukner, og Solen vil ikke staa op mere. — Det skumrer og det stunder mod Verdens siste Kveld, synger Adventisterne.

Det kan ikke nægtes, at der er noget anstrengt og udspekuleret ved den Maade, hvorpaa disse Oververdenens Aabenbarelser slaar ned i det hverdagsvirkelige Smaabyliv. Det hele mystiske Apparat virker nærmest forbløffende. Men Digterens Mening med det er klar nok. Og ellers er det jo ikke mere udvortes hos ham end hos de af ham beundrede tyske Romantikere, t. Ex. Hoffmann, hvis Mystik ofte ikke er andet end en Forundringspakke med Rariteter, — fanget ind fra den fjerde Dimension med en Tryllekunstners koldblodige Behændighed og Beregning. TRYGGVE ANDERSEN har villet naa ind til de uroprindelige menneskelige Følelser og Sindsbevægelser . . . de Angst- og Skræksyner af en opskræmt Fantasi, som har skabt alle Guder. Han har villet give os den for Gudens Forbandelse flygtende Menneskehorde, afklædt alle den værgende og lunende Kulturs Forsvarsmidler.

. . . Saaledes havde vel menneskedyrene nat efter nat siddet i tidernes gry, hunner og hanner og afkom; skjult i bjergenes kløfter og under skogenes trær havde de speidet ud efter dette samme ukjendte, som var i pagt med mørket. Og de havde lunet sin elendighed ved at klynge levende krop til levende krop og dulmet livsangsten med kjærlighed. Slægtled havde avlet slægtled, en arv havde de alle faaet, gruen for det ukjendte, som de alle havde døbt døden. Men de havde ogsaa døbt det med andre navne, Gud og djævel, helvede og himmerige, og om navnene havde de digtet eventyr og sagn og derved smykket sin gru, gjort den større, sminket den ædlere eller staalsat sig mod den. — Og var det nu ved tidernes kvæld, da var eventyrenes og sagnenes flitterguld det eneste bytte, som var vundet efter aartusenernes kamp md det ukjendte. Den overmægtige fiende var den samme, menneskene var de samme, og et latterligt og ødselt spil af skaberen havde den været, den golde frugtbarhed, som kaldes liv.

TRYGGVE ANDERSENS siste Bog: „Gamle Folk“ (1904) er en helt igjennem udmærket Samling Skildringer og Noveller. De bedste Stykker: „Gullik Hauksveen“, „Gamle Folk“ og „Veteranen“ er af samme fuldtonende Ægthed som *Cancelliraaden*. Sproget er et fyndigt, kjernefriskt Nynorsk, rigt paa prægtige Dialektord og

af et usvigelig vederheftigt Præg, som af vore moderne Forfattere bare Hans Aanrud kan skrive det. Det er klassisk Prosa.

„Under norsk Flag“, saa lød den meget betegnende og tydelige Titel paa Jacob Hilditch's første Bog (1889). Og den indeholdt som alle hans følgende Bøger en Haandfuld Skizzer og Skildringer: Reiseerindringer, Novelle-Udkast, anekdotmæssige Smaahistorier, ordnede efter hverandre og uden andet Fællespræg end det, Forfatterens høist personlige Fortællemaade og brede Østlandssprog havde sat paa hver enkelt. Det var ingen Stil for kræsne Kunstnydere. Denne Skribent søgte ikke længe efter sine Ord. Han tog de første de bedste, som løb ham i Pennen. Og som Ordene saa Sætningerne. De fulgte løselig efter hverandre i Hverdagstalens langsomme Trit. At den kunstnerisk udformede Prosa fuldt saa vel som Verset har sin egen strenge Rytme, lod ikke til at bekymre Forfatteren stort. Han skrev, som det faldt ham let og naturligt.

Jacob Hilditch, født i Christiania 20. Jan. 1864.

Og let tog han det ogsaa med Valget af Motiver. Man læste ikke længe, før man mærkede, at denne Digter, ret som det er, forvandler sig til en ivrig agiterende Journalist. Her fandtes Billeder af Smaafolks kummerfulde Tilværelse, tegnet med en uforblommet, sødladen Sentimentalitet, som direkte appellerede til Godtfolks Medlidenhed. Og Hilditch har mer end engang givet os novellistiske Skildringer, som blot og bart var Indlæg i Dagens politiske Strid.

Men hvor han er heldigst, har han skjænket os Historier af Folkets Liv, saa friske og lunefulde, som de overhovedet er at finde i vor yngre Litteratur. Den bedste Del af hans Produktion er samlet i de to Bind „Under norsk Flag“ og „Bande-Lava og andre Fortællinger“. [1]) Aldrig er Hilditch naaet høiere end i Beretningen om, hvorfor „ho Maren var innafore“. Den er typisk for hans bredt godmodige Syn paa de menneskelige Ting og helt igjennem ypperlig skrevet.

[1]) Hilditch antages med nogenlunde Sikkerhed at være Eneredaktør og Forfatter af *Trangvikspostens* to Aargange (1900—01). Det vilde ogsaa være vanskeligt at nævne nogen anden norsk Skribent, som havde hans særegne Betingelser for at kunne tegne disse spillevende Rids af Livet i Ravnkrog.

Peter Egge, født i Trondhjem 1869.

PETER EGGE debuterede i 1891 med en større Fortælling, betitlet „Almue“. I de følgende Aar udgav han en Sjøfortælling, en psykologisk Roman samt et Bind mindre Skildringer og Studier. Ingen af disse Bøger havde nogen dybere Interesse. Forfatteren var aabenbart en dygtig, samvittighedsfuldt arbeidende Fortæller og Iagttager, men af personlig Menneskeopfatning og digterisk Syn fandtes der lidet. Høiest stod enkelte af Smaastykkerne. Der var her Tilløb til en mere pointeret Fortællemaade og — som i Skildringen „Anfægtelser“ — en egen alvorlig og overbevisende Følelse. Men en sikker og udpræget personlig Kunstform naar EGGE først i sine Folkelivsbilleder, hvoraf første Samling udkom i 1894. Vistnok er Fremstillingen stundimellem lidt tung og ufri. Man mærker, hvor energisk Forfatteren har arbeidet med sit Sprog, — men det vil jo bestandig skinne frem hos den Skribent, som tilstræber en knap og udtryksfuld Diktion. Imidlertid passer EGGES sterke, haarde, ordkarrige, lidt knudrede Foredrag udmærket til disse Skildringer af Almuens underlig bundne og dulgte, men derfor saa meget voldsommere og lidenskabeligere Følelsesliv. Hvilken saar Tyngsel og næsten barbarisk Blufærdighed er der ikke over Fortællingen om Matrosen, som kommer hjem efter 5 Aars Langtur. Og hvor er ikke steil Stolthed og utilnærmelig

Hilfling-Rasmussen photo.

PETER EGGE.

Følelsesskyhed taget paa Kornet i Novellen „Naadsens Brød“ — dette siste Stykke i fjerde Bind Folkelivsbilleder: „De graa Haar“, 1904. Her er ikke Tale om en mer eller mindre bestikkende Fortællekunst. Nei, dette er virkelig Sjæleskildring, bygget paa dyb digterisk Intuition.

— Ogsaa som Dramatiker er EGGE naaet høiest paa Folkeskuespillets Omraade. De to Komedier „Faddergaven“ (1897) og „Jakob og Kristoffer“ (1900) hører til de ypperste i Genren. De straaler af Humor, af mild og munter Menneskekundskab. — Det samme kan siges om det i 1898 udkomne Bind Folkelivsbilleder „Trøndere“. De bedste Skildringer her staar paa Høide med hans første Samling.

Blandt EGGES Romaner er „Gammelholm“ (1899) og „Mainætter“ (1902) de betydeligste. Den første er Historien om en ung Pige, den lille egensindige og viljesterke Ruth, som skal blive stor Sangerinde. Men paa Veien til Berømmelsens Tinde møder hun den større Skjæbne at vinde en Mands Kjærlighed og leve hans mørke, modgangsfulde Liv, til Døden skiller dem. Han er Kunstner, — en af de dybe og ægte, som bestandig kræver det høieste af sig selv, og næsten er blevet uproduktiv af bare Tvil, Mismod og ødelæggende Selvkritik. I Virkeligheden er han ikke stort forskjellig fra de betydeligere Figurer i Digterens Almueskildringer. Han bærer paa den samme voldsomt opdæmmede Styrke, den samme stolte og pirrelige Skyhed, det samme tunge Alvor. Som en glad, varmende Solstrime falder Ruths offertørstige Godhed og Ømhed ind i hans Livs korte Graaveirsdag. „Gammelholm“.

„Mainætter“ er en Kjærligheds- og Ægteskabshistorie, en Roman om den Sorg og Smerte, én Hustru føler over Mandens tilfældige Utroskab. Han er et tungblodigt, kantet og indesluttet Arbeidsmenneske. Hun en fin, lidt spinkel og kuldskjær, men klog og stolt Natur. Konflikten løses ikke, for han kan i Virkeligheden ikke drive det til mer end til Anger og Sønderknuselse. Men det lærer Livet hende at forstaa tilslut. „Mainætter“.

Der er mer af etisk Patos og medfølende Inderlighed i denne Bog end af psykologisk Ransagelyst. Atter her er det Alvoret i Digterens Syn og hans våre og milde Forstaaelse af de menne-

lige Ting, som gjør dybest Indtryk. — Kunstnerisk set er Bogen temmelig ujevnt skrevet. Og der er taget for meget med af uvedkommende og altfor selvfølgelig — Virkelighed.

Anna Munch, født ved Christiania 4. Aug. 1856.

ANNA MUNCH debuterede i 1889 med en temmelig sødladen, sentimentalt anløben Fortælling, betitlet „Kvinder". Derefter fulgte nogle dramatiske og novellistiske Skildringer og Studier, som kun undtagelsesvis hævede sig over den dydsirede Damelitteraturs Niveau. Men Romanen „To Mennesker" (1897) og Skuespillet „Sorte Svaner" (98) betegner et stort Skridt fremad i Retning af sand og frimodig Livsskildring. Det særlig værdifulde ved disse Bøger var en eiendommelig religiøs Patos, et Syn paa Kvinden eller, rettere sagt, paa det menneskelige, som mindede om Camilla Colletts høie Idealisme.

ANNA MUNCH.

Helt selvstændig er ANNA MUNCH i Romanerne „Verdens Herrer" (1903) og „Glæde" (1904), to sjeldne og sjælfulde Bøger, skrevne med en Umiddelbarhed, en Livshengivelse, som bare en Kvinde har Mod til. Det siger sig da selv, at Indholdet her er alt, noget Hensyn til en strengere Kunstforms Krav har Forfatterinden neppe bemøiet sig med at tage.. Denne Bemærkning skal dog ikke gjælde „Verdens Herrer". Som den Bog er tænkt, kunde den vanskelig faat nogen anden Form. Og idetheletaget, der findes Gudskelov Bøger, hvis indre Lødighed bringer enhver formel Kritik til at forstumme.

Ich bin kein ausgeklügelt Buch, ich bin ein Mensch mit seinem Widerspruch, disse to Verslinjer af en schweizisk Digter giver en udmærket Karakteristik af ANNA MUNCHS Forfatterskab Hun har

den universelle Menneskefølelse, som kjender sig personlig ansvarlig for Verdensordenen, og som i alle Levende ser Børn af den ene og samme Moder Natur, — eller rettere af den ene retfærdige og barmhjertige Gud Fader. Hun tilhører ikke den Klasse af bekymrede, samfundsreformerende Aander, der ynder at fremstille sig som længtende tilbage til en jomfruelig uberørt Jord, uplettet af Menneskets Synder og Sygdomme. ANNA MUNCH opsøger med Forkjærlighed netop de Steder, hvor Livets mørke Strømhvirvel suger til sig de Feilende og Forkomne, de Vildfarne, som har stillet sig udenfor den betryggede Allemandstilværelse. Thi hos dem rører sig de dybeste Livskræfter. Disse Sjæle har Frelse behov; de søger efter Livets Mening og skal ogsaa finde den. Hun ser, at Synd og Last og Daarligdom er nødvendige Led i Livets Orden, at de, ret forstaat, netop vidner om dets Rigdom og Storhed. Thi gjennem Forvildelser og Nød og Smerte gaar Veien til *Glæden*, den store evige Harmoni, som engang skal omslutte os alle. Og den, som saaledes hengiver sig til Livet — *lever sig ud* i Godt og Ondt, skal faa Del i *Guds Rige*, d. v. s. Frihed, Fred og Lykke. „Hele Hemmeligheden ligger i det samme gamle og evig nye, dette enkle og fattige: Bed til Gud, Naturens Herre, at han gjør dig *god*! Har vi ikke hørt *det* før, en hundred tusen Gange? Jo. Men *Lykkefølelsen* — denne Perle, som al Verdens Folkeslag løber over hverandres Ben og tramper over hverandres Lig for at naa, den findes dér, dér og kun i dette og intet andet Sted. Burde ikke dette undersøges? Det maa være *Videnskab* . . . Forbinde dig med en *Kraft*, som er høiere, sterkere, skjønnere end En selv, og som lidt efter lidt blir en Del af En selv."

Gjennem disse spredte Bemærkninger haaber jeg at have ialfald antydet Grundstemningen i disse to til Livets Forherligelse skrevne Bøger. Paa den siste af dem har hun sat som Motto et Vers af Schillers Sang til Glæden. Men det kunde hun ogsaa sat paa den første. Thi begge handler om det samme: hvorledes Mennesket naar Evighed — come l'uomo s'eterna — ved Troskab mod Livet. De handler begge om en Kvinde, som gjennem Venskabs og Kjærligheds Forbindelse med to Mænd blir disses Veileder og Lærer i Livsførelsens Kunst. Selv glider hun ud i Ensomheden eller i den mystiske Enhed med Verdenssjælen, som

er hendes Maal. Thi — det er ogsaa en af hendes Grundtanker — den menneskelige Elskov, som dybere set bare er forklædt Egoisme, skal forvandles til den uselviske Glæde, som samler alle Mennesker i Broderfølelsens Harmoni:

> Freude! schöner Götterfunken,
> Tochter aus Elysium,
> Wir betreten freudetrunken,
> Himmlische, dein Heiligthum . . .

Mons Lie, født paa Kongsvinger 5. Mai 1864, — næstældste Søn af Jonas Lie.

MONS LIE debuterede i 1894 med en liden Samling raskt henkastede, fordringsløse Skizzer og Studier, betitlet „Streif". De nærmest følgende Aar bragte „Remeni", „En Drømmers Bog", „En Forbryders Bekjendelser", — aforistisk udformede Stemnings-Fragmenter, Reflexioner, Indfald, Aandrigheder, sammensveiset til et ubestemmeligt lyrisk Ego paa lignende Vis som hos Forbillederne i „Sult" og „Trætte Mænd". Men der var noget irriterende vagt og usikkert over de fleste af Digterens Betragtninger og Fantasier. Han behagede sig i den kokette Aandrighedens Leg. Den bekvemme Dagbogsform var i sin løse, uordnede Tilfældighed aabenbart farlig for den unge Skribent. Maaske følte han ogsaa selv, at hans gjærende, kaotiske Stemningsliv krævede en mere sluttet Form, om det skulde fremtræde i et kunstnerisk afklaret Ydre. Det uhaandgribeligste af alt, den rene Lyrik, udfolder sig jo friest i Versets strenge Rytme. Hvad enten Mons Lie har tænkt saa eller ikke, nok er det, han udgav et Bind lyrisk Poesi. Det blev den umuligste Digtsamling, som er skrevet paa vort Sprog siden Wergelands vildeste Ungdomsvers. Der findes i disse Digte neppe en Linje, hvor der ikke er øvet oprørende Vold mod Sproget og Tanken. Den hele Bog er en eneste uforklarlig Forvildelse og Feiltagelse, — utrolig smagløs og komisk vanmægtig i sin blinde Famlen efter de store Følelser.

Ganske anderledes naturlig faldt den dramatiske Form for Mons Lies Talent. Vistnok er hans Tragedier noget helt for sig selv. De har næsten ingen Sammenhæng med Tidens dramatiske Kunst. I sin steile Trods, sin mørke Patos, sin vildt hastemte, abstrakte Diktion minder de svagt om en anden ensom, forlængst glemt Seer og Grubler: Christian Hviid Bredahl. Rigtignok har MONS LIE intet af den danske Digters etiske Indignation. Den norske Poet

raser mod Verdensordenen i sin Almindelighed. Han slynger de vildeste Skjældsord og Forbandelser i Ansigtet paa den samlede Menneskehed. Men det er ud fra en rent æstetisk eller artistisk Harme. Han foragter Menneskene, fordi de bøier sig for de vedtægtsmæssige moralske Værdier, — fordi de ikke forstaar, at Livets Maal og Mening ligger i de store Passioner, i Rædselen, Ekstasen, den hensynsløse øieblikkelige Udfoldelse af hver sterk Følelse, hver magtfuld Lidenskab; og at Kunsten er Illusion, Ironi, en lang knaldende Spas, der skal stige som en Raket og slukne i en Regn af Stjerneskud høit oppe i Himlens blaa Uvirkelighed.

MONS LIE.

Disse Tragedier er ren Lyrik. Digteren har neppe engang forsøgt paa at individualisere sine Personer. De taler alle det samme monotone, uartikulerede, usikre Sprog. Saavel „Sebastiano di Ricardi" som „Lombardo og Agrippina" og „Don Juans Død" er Monologer, som i en abstrakt, romantisk Stil søger at udfolde den store Passions eller den sjeldne Skjæbnes Livsløb. Og disse Monologer ender altid i det lyriske Skrig . . .

— Med den i 1901 udkomne Livsskildring „Sjøfareren" søger Mons Lie tilbage til Novelleformen. Det er endnu ikke rigtig lyktes ham. „Sjøfareren" minder for meget om de kaotiske Skjæbnedramaer. Men i den lille Roman „Adam Ravn" (1902) er Digteren paa Høiden af sin Evne. Den tegner et Menneskes Livsløb — forklaret ud af en hel, fuldtonende Stemning. Og denne Stem-

ning er samlet i det Tankesprog, som staar paa Bogens siste Blad: „Kun Underet har Værdi, kun den Syge ser."

Endnu høiere sætter jeg Digterens siste lille Roman: „Mand overbord!" (1904). Hovedpersonen — Tage Flygel heder han — er en Grubler og Dagdrømmer, upraktisk, naiv, barnslig, en Fantast, som tumler sig frit og stolt i sin egen selvskabte Verden, men for hvem der knapt findes Plads hernede paa vor kravlende Myretue. Han er fra Fødselen af en af Tilværelsens Overflødige; en sky, forskræmt Særling, som tilbringer sit Liv paa en fattig Kvist; en svag, fin, indtryksmodtagelig Sjæl, som modstandsløst lader sig skyve ud i Mørket.

Selvfølgelig ligger dog ikke det særegne ved denne Historie i dens ydre Handling. Det er dens sjælelige Indhold, som giver den Værd. Den store Følelse, som Mons Lie søgte i sine Tragedier, den har han fundet i denne simple, dagligdags Fortælling. Mellem Linjerne i Tage Flygels Historie har Digteren forstaat at meddele den Stemning af Undren og Forfærdelse, som fødes af Modsætningen mellem det svage, flygtige, undergangsmærkede Menneskevæsen og Tidens og Rummets vældige Evighedskræfter. Her brister en Sjæl i stum Klage, — slaat mod Jorden af de ukjendte Magter. Men der er i hans stille Undergang den samme Patos foran Tilintetgjørelsens Rædsel, som Digteren fordum lagde Kong Lombardo i Munden. Og den kunde godt faat Ord i Tragediens dityrambiske Udbrud: „Al Naturen mister sin Glans omkring ham, den mørkner, — blusser op som skrigfyldt af Vaande. Med ham dør Havets Vinde, Solen slukner stille, og Floder stanser i sit Løb, — det siste, visne Blad falder lydløst mod en udbrændt Jord. Han favner al Verdens Smerte med sine knoklede Hænder, med brudte Arme . . . og som en Skygge svinder hans siste Følelse. Kolossal strækker sig denne Skygge efter Dødens Angst! Men hans Væsen lever . . ."

Bernt Lie, født i Mandal 13. Juli 1868, — Brorsøn af Jonas Lie.

Bernt Lie udgav sin første Bog „I Eventyrland" indunder Jul 1892. Men sin egentlige Debut som Fortæller havde han med „Metje Kaisa", en liden Skildring fra det nordligste Norge, først trykt i „Tilskuerens" Oktoberhefte samme Aar. I poetisk Værd og formende Evne stod den langt over Bogen. Der var noget eien-

dommelig livligt og høistemt over den unge Forfatters Fremstilling, som stak af mod den nøgternt realistiske Stil, der endnu dengang var den herskende paa Folkelivsskildringens Omraade. Hist og her var der Tilløb til et tragisk, høispændt Digtersprog. Og det enkle, lige ud af Virkeligheden grebne Motiv var den gamle Historie om Kjærligheden, som overvinder alt. — Metje Kaisa er en liden, styg, gammel Kvæn-Enke, som i sanseløs Betagelse af sin Tjenestegut lader sig lokke til at være med om af stjæle et Bankobrev — Pengene skal hjælpe Parret til et snarligt Bryllup. Da Sagen kommer for Retten, tager hun hele Skylden paa sig og lider Straffen for begge. Men da hun langt om længe slipper ud af Tugthuset, har han giftet sig med en anden. Nu slaar alle Hadets onde Aander ned over Metje Kaisa. I tyve Aar forfølger hun den troløse. Hvor hun kan komme til, er hun efter ham med Skade og Fordærv . . . Indtil hun en Dag faar høre hans Stemme. Borte er Had og Hevnlyst. Nu forstaar hun, at den Smule Glæde, hun har havt i sit Liv, den skyldte hun ham. Det hun eier, skal han faa, og saa vil hun reise langt bort.

Karl Anderson photo.

BERNT LIE.

Det varme, stemningsfulde Skjær over denne enkle Historie føltes saa helt og umiddelbart ægte. Og Digteren havde for-

staat at give det underlig fremmedartede ved Hovedpersonen og Milieuet, saa der faldt et Pust af Storhed over Beretningen.

I Bernt Lies novellistiske Skildringer fra de mere borgerlige Livsstrøg savnes i Regelen denne Stemning af Natur, af sterk og frimodig Livsudfoldelse. Den første og største af disse Fortællinger heder „Justus Hjelm“ og udkom i 1894. Hovedpersonen er en smuk, velopdragen, begeistret, høitstræbende Yngling. Han er meget interesseret for de skjønne Kunster, særlig Musik og Poesi, og en stor Del af hans Tid gaar hen med at skrive Vers — daarlige, ja rent ud banale Vers. Han blir Student, lever et sværmerisk Samliv med Kamerater, — Digterdrømmene holder sig, men stagges af en klog Onkel. Han har smaa Kjærestesorger og store Modgange og Skuffelser af anden Art. Men han kommer over altsammen uden særlig alvorlige sjælelige Rystelser. Og Romanen ender da ganske rigtig med, at han faar den Pige, han helst skal have.

Kunstnerisk set har denne Fortælling ikke stort Værd. Digteren har ikke agtet paa det gyldne Ord: wie man weise verschweigt, zeigt mir der Meister des Styls. Han følger sine Figurer gjennem tykt og tyndt og er yderlig grundig i Fremstillingen af alskens trivielle og selvfølgelige Hverdagsoplevelser og Reflexioner. En slem Snakkesalighed er en af de mange smaa Laster, som klæber ved Justus Hjelm og hans Venner. Og det hjælper ikke, at Digteren sender dem forskjellige Sorger paa Halsen. De kommer alligevel ikke ud i Livets rensende Uveir. Stueluften blir hængende ved dem. Og deres store Fortvilelser og smaa Forvildelser gaar aldrig paa Existensen løs. Det er Storme i et Glas Vand.

Hvad her er sagt, gjælder ogsaa om „Nye Kræfter“ (1895) og „I Knut Arnebergs Hus“ (99). Høiere Maal har Digteren sat sig i „Kasper Bugge“ (98) og „Hildr“ (1900). Den første af disse Noveller er dog vel flygtig udarbeidet. Den siste er i Anlæg og Udførelse Bernt Lies eiendommeligste Bog. Det Billede af en ung Kvinde, som her er tegnet, har en vag, mystisk Charme, og der er en bitter Selvoplevelsens Sandhed over Skildringen af Doktorens Samvittighedsnag.

Med Fortællingen „Søster Judit“ (1901) havde Bernt Lie en stor Sukces. Den naaede i Løbet af 3—4 Maaneder op i sjette

Oplag. Det er ogsaa en sjelden smuk Bog, varm og hjertevindende, nu og da lidt vel grundig i Udmalingen af Baller og Forlovelser, men sligt hører jo med til Idyllen. Her er ellers et meget overlegnere Syn paa den ungdommelige Erotik end i „Justus Hjelm“.

— Rene Idyller er ogsaa BERNT LIES Guttefortællinger: „Svend Bidevind“ og „Peter Napoleon“. Sproget i dem er saa spillende friskt og kjækt, — og de synes skrevne under Indtrykket af lyse, lykkelige Barndomsminder. Den siste Bog synes mig forøvrigt langt mer ægte end den første. Peter Napoleon er fuld af Heltemod, af ridderlig Stolthed og Eventyrlængsel, — den giver den lykkelige Tid i en Guts Liv, da han staar nærmest Robinson Crusoe paa den ensomme Ø i Verdenshavet.

„Svend Bidevind“ er altfor pen, næsten sødladen, — en Bog for Mønsterdrenge. Selv en Rektor vilde læse den med Opbyggelse. Her har vi en Gut, som ved mangehaande Skjæbnens Tilskikkelser er kommen paa Skolens sorte Bræt. I Fortvilelse begaar han rent kriminelle Ting . . aabner Rektors Breve til Faderen og reder sig ind i et Væv af Løgn, saa den store Katastrofe staar lige for Døren. Men saa reddes han ved at faa en ny Karakterbog! Hans Dovenskab forvandles pludselig til Flid, — og han tilstaar angergiven sine Forbrydelser for Rektor. Og det hele ender med Solskin og Idyl og Examensfest. „Ak gik det saa i denne Verden stedse!“

JOHAN BOJERS første Bøger fra Midten af Nittiaarene er et par lidetsigende dramatiske Studier og en Bondefortælling i den gjængse realistiske Maner. Johan Bojer, født paa Orkedalsøren 6. Mars 1872.

Han slog igjennem med den store satiriske Samfundsroman „Et Folketog“, som udkom til Jul 1896. Det var en dristig tænkt, dybt alvorlig Bog, som da ogsaa vakte den største Opsigt. I sin polemiske Tendens er den en videre Udvikling af Tanker i Garborgs „Bondestudentar“ — og dens mistrøstige Syn paa Bondens Stilling under Landets endeløse politiske Strid og hans deraf følgende aandelige og økonomiske Ruin findes antydet i Garborgs kort Tid før udkomne Skuespil „Læraren“. Men ellers er det aabenbart Hamsuns maliciøse og grelle Satirer: „Redaktør Lynge“ og „Ny Jord“, som er BOJERS nærmeste Forbilleder. Hans Roman

er skrevet ud af den Stemning af Træthed og Afslappelse, som var den naturlige Følge af Venstres Selvopløsning i Slutten af Ottiaarene. Glansen var røget af de liberale Idealer. Politiken, som før Liberalismens Seir syntes at være Udtryk for Slegtens høieste ideelle Stræben, tog sig nu ud som en brutal og ganske aandløs Kamp om Magtmidlerne; et evindeligt Slagsmaal mellem Magthavere og Magtlystne — paa Folkets Bekostning.

Hilfling-Rasmussen photo.

JOHAN BOJER.

„Et Folketog“ er en mørk og nedslaaende Bog. Den fortæller om, hvordan Politiken gaar over Landet . . . herjende som en ond Farsot. Hvor den trænger frem, farer Tvedragtens Aand i Folket. Gamle Venskaber opløses, og en uhyggelig Mistænksomhed gror op overalt. Folket forarmes. Den norske Odelsbonde blir snart en ussel Proletar, hvis Kaar er endda elendigere end den fattige Dagarbeiders i Byen. Skatterne vokser ham over Hovedet. Pantegjælden lammer hans Kraft og Mod. Frugten af alt hans Slid og Slæb gaar til Banken og Kjøbmanden i Byen, — og en Dag rykker disse hans Hjælpningsmænd ind paa hans Eiendom og driver ham fra Gaard og Grund. — Ungdommen demoraliseres. Det er blevet for simpelt at arbeide med Jorden. At blive Folketaler, Kunstner, Digter, — det er det lokkende Maal. Med den siste Rest af den fædrene Arv eller ligesaa ofte med laante Penge

slider de sig frem til en eller anden Examen, hvis eneste Udbytte i Regelen blir en halvfærdig Seminaristdannelse.

Hvor denne Udvikling fører hen, har Digteren med Zola'sk Symbolik antydet i Romanens store Slutningseffekt. Her lader han Baaden med Statsraaden, Redaktøren og Stortingsmanden — den stakkars menige Bonde, som med Hud og Haar er opædt af Politiken — drive lige i Fossestupet under fuld Musik fra Ungdomsforeningens Orkester og Sangkor. Statsraaden og Redaktøren faar reddet sig i siste Øieblik, men Bonden sluges af Fossen, mens de begeistrede Ynglinge jubler ud:

> Hvad du evner, kast af
> i de nærmeste Krav,
> det skal bæres helt frem af en voksende Elv . . .

Bojers næste Roman „Den evige Krig“ (1899) staar paa Grænsen mellem Journalistik og Kunst. Det er atter et fanatisk Anklageskrift mod Politiken, vort Folks Pest og Fordærv. Allerede paa Romanens første Sider, Skildringen af Sammenstødet mellem den gamle konservative Waldemar Brandt og hans Søn, Venstrepolitikeren, anslaar Digteren den Stemning af Ufred og Uhygge, som holder sig hele Bogen igjennem. Faderens grænseløse Bitterhed, hans kvalfulde Raseri ved Tanken paa, at Sønnen skal forraade ham og Slegten, har en Tone af tragisk Patos. Og den Tone holdes, til vi er færdig med siste Side af „Den evige Krig“. Den politiske Strid arter sig som en ren Hexesabat, som slipper løs alskens bestialske Lyster og Lidenskaber hos næsten alle Bogens Personer. Den beskedne Virkelighed, som ligger til Grund for Digterens Fantasier, og som han har forvrænget ud i Pamflettens haanende Karikatur, har faat eventyrlig eller, maaske rettere, europæisk store Dimensioner. Men denne evindelige Overdrivelse virker tilslut trættende ensformigt.

— Indledningen til „Moder Lea“ (1900) giver som en Efterklang af Digterens larmende Invektiver og Injurier mod Kraftpatrioter og Friheds-Akrobater. Men ellers er denne Roman et lidt tørt og anstrengt Læredigt om Jordens Rigdom og Arbeidets Lykke. Det minder ikke saa lidet om Zola, — hans fantastiske Symbolisme og nøgternt verdslige Moralisme har i Johan Bojer fundet en talentfuld Adept.

Indimellem disse Romaner kom det historiske Drama „Olaf den Hellige, et ganske effektfuldt Folkeskuespil, samt etpar Bind Eventyr: „Paa Kirkevei“ og „Rørfløiterne“; — en siste Samling „Hvide Fugle“ i 1904. Det maa være Satirikeren eller Moralisten i BOJER, som har forledet ham til at forsøge sig som Eventyrdigter. Men hvem det end er, saa er Forsøget faldt uheldig ud. Disse Eventyr — det er igrunden et galt Navn paa dem, for de har intet af Eventyrets Umiddelbarhed eller dets dybe, enfoldige Barnesyn paa de menneskelige Ting — er gjennemgaaende lidet betydelige, udformede som de er i en upersonlig glat, banalt poetisk Stil.

Langt høiere staar BOJERS Skuespil: „Theodora“ (1902) og „Brutus“ (1904). De er som „Moder Lea“ mere Læredigte af en for Slegtens Vel bekymret Moralist end Menneskeskildringer. Grundtanken i dem er den samme som i Romanen. Vi skal engang for alle afsværge alle Idealer og Utopier, som vor Følelse foregjøgler os, og lære gjennem udholdende og trofast Arbeide at respektere Virkeligheden; vi skal foragte, hvad der stammer fra Blodets og Lidenskabernes mørke Underverden, — ofre alt det flygtige og fristende, som lover Lyst og Lykke for at hæve os til Fornuftmenneskets ophøiede Retsind og Selvbeherskelse. I den ideale Republikaner Brutus har Digteren givet en virkningsfuld Inkarnation af sin ophøiede Moral. Der er noget sublimt over denne fanatiske Retfærdige, som blir staaende uplettet og opreist og urokkelig midt i Strømmen af menneskelig Svaghed og Troløshed. Med Døden i sit Hjerte ofrer han hver menneskelig Følelse og Lykkemulighed paa Lovens Alter. —

Med den fine og eiendommelige Fortælling „En Pilgrimsgang“ (1902) vinder BOJER en betydelig Seir som Kunstner og Menneskeskildrer. Det er en Bog om Moderfølelse og Modersorg, — et forunderlig mørkt og gribende Billede af et forspildt Liv. Men hans siste Roman „Troens Magt“ (1903) er hans Mesterverk. I den mødes det sindrige, det tankevækkende og fantasifulde, som hans mangfoldige Talent raader over, i harmonisk Samspil. Den kunde bære som Motto det gamle Ord: Hvad er Sandhed? — thi den handler om vore Illusioner, om det Væv af smaa Usandheder og halve Løgne, som vor Egenkjærlighed digter om til Sandhed,

naar vi *vil* tro noget. Her er det en rig Storbonde, som halvt af Svaghed og halvt af Forfængelighed fragaar sin Underskrift paa en Vexel . . . og som saa langsomt drives videre, indtil han selv fuldt og fast tror paa Løgnen. Der findes et schwabisk Ordsprog, som siger: det er saa længe siden, at det ikke længer er sandt. Og med en lignende spidsfindig Trøst beroliger Knut Norby sin undertiden lidt urolige Samvittighed. Hans stakkars ruinerede Modpart blir ligefrem drevet ud i Forbrydelsen under sin haabløse Kamp for at forklare sin soleklare Ret og hans Hustru og Børn bragt til Tiggerstaven. Han har jo bare den nøgne Sandhed paa sin Side —, og hvad hjælper den mod Magten, Anseelsen, Pengene, Moralen, Religionen . . . Denne Bog aabner Dybder af angstfuld Tvil netop om de helligste og dyrebareste Sandheder.

Karaktertegningen i „Troens Magt“ er ikke blot sikker og overlegen, — den er for Hovedpersonernes Vedkommende virkelig dyb. Saa underfundig tumler Stemninger og Følelser med os alle.

Anders Hovden.

I Anders Hovden har vor Litteratur faat en national og folkelig Digter, en Ungdommens og Bondens Sanger, som vil kunne udfylde den tomme Plads efter Per Sivle. Han naar ikke op til den rene Lyriks Høider, hvor Forgjængeren udfoldede en skjær, naturbaaren Poesi, der altid skal hævde sin Rang som noget af det skjønneste og friskeste i vor

Hilfling-Rasmussen photo.

ANDERS HOVDEN.

moderne Lyrik. Men Hovden er rigere paa Melodier. Han har i sin bedste Bog givet Folket en Skat af freidige Vers og Viser, — gjennem dem vil han. som Garborg har sagt, „leve i Dal og paa Strand som en ny Petter Dass“.

ANDERS HOVDEN, der er født 6. April 1860 paa Søndmøre og er Præst ligesom salig Hr. Petter, debuterede i Midten af Nittiaarene med etpar Digtsamlinger. Med „Tungalda“, en tredie Samling, som kom ud i 1897, vakte han Opmærksomhed i videre Kredse. Og med den melodirige Digtcyklus „Bonden“ (1901) slog han helt igjennem. En Fortælling har Digteren kaldt den, men nogen episk Komposition har han ikke for Alvor forsøgt sig paa. Ellers er der god nok Sammenhæng i Bogen. I hvert Vers udfolder sig Digterens varme, umiddelbare Følelse i fuld Hengivelse. Han besynger Folkets Liv i Helg og Søgn, han træffer med samme Sikkerhed den durende Salmetone som den naive Trohjertighed i Kjærlighedsvisen og Fædrelandssangen. Alt og alle faar her sit Kvad. Men høiest synes jeg han naar, hvergang han synger om Naturen og om sin Hjembygd:

Hei, Sunnmors Lier susar i mitt Sinn,
der alle Vaarens Fuglar kved og leikar —
i Hugen dine Fjordar baarar inn,
og høge Snøfjell mot min Himmel peikar,
og dine Skyer fangar Tankens Form,
eg eig ditt Havblik og din Vetterstorm.

Anders Stilloff, født i Valders 1866.

Et selvstændigt, skarpt udpræget dramatisk Talent har blandt de senest fremtraadte Forfattere ANDERS STILLOFF lagt for Dagen. Siden „Et Dukkehjem“ slog ned som et skræmmende Uveir over de tusen Hjem, er der ikke i vor Litteratur skrevet et Ægteskabsdrama af et saa overbevisende og ubarmhjertigt Virkelighedspræg som „Sagfører Hellmanns“ — først opført i 1902. Her skildres en letsindig og utro Hustru, som forsømmer sit Hus, vanskjøtter sit Barn og driver sin fine og gode Mand til moralsk og økonomisk Ruin — og dog har Digteren formaaet at gjøre hende sympatisk. Trods al hendes Daarligdom er det umuligt at dømme hende. Thi hun er et ægte Menneske, sanddru, og paa sin Vis baade god og stolt; hun er bare ikke skabt til at være Hustru ... ialfald ikke for den altfor velopdragne, hæderlige og samvittighedsfulde Mand, hun har faat.

Ogsaa rene Bifigurer i Stykket, som den kunstinteresserede, stadig let beduggede Pædagog samt den medicinske Don Juan er ypperlig tegnet. Og Replikerne er trods sin Vægt og Indholdsfylde altid klare og naturlige, — de rummer en sikker Menneskekundskab og Livsvisdom, hvilken Digteren forstaar at meddele i en fuldgyldig dramatisk Form.

ANDERS STILLOFF.

Stilloffs følgende Arbeide, det sociale Drama „Strid" (1903), staar ikke paa Høide med det første. Det er mere i den gjængse Stil. Stykkets mest fremtrædende Figur, den socialistiske Deklamator Markus Giel, virker ikke saa lidet melodramatisk. Det bedste i „Strid" er det Ægteskabsdrama indenfor Dramaet, som udspilles mellem Verkseieren, hans Hustru og Tomas Giel. Her er der sikkert Slag og rigtig Fart i Replikerne.

Som en original og høist talentfuld Skildrer af vestlandsk Byliv maa Sven Nilssen nævnes. Han debuterede i 1894 med en liden Samling Skizzer og Studier, betitlet „Skygger". De røbede adskillig stilistisk Evne, særlig i Retning af den stemningssøgende, lyriske Prosa. Jeg husker endnu nogle Prosadigte over Texten: Af Jord er du kommen, — de havde i sin knappe, energiske Form en egen stolt Skjønhed. Etpar Fortællinger, „Dvær- Sven Nilssen, født i Stavanger 1864.

gene" og „Proletar", som udkom i de nærmest følgende Aar, interesserede mindre.

Med Romanen „Bark Franciska" (1901) slog Sven Nilssen afgjørende igjennem. Titelen er ironisk spøgefuld. Det er ingen Sjøfortælling, men en Skildring af en glad Piges Liv . . . fra de tidligste Barneaar, gjennem en bevæget Ungdom, indtil hun falder til Ro i et evangelisk luthersk Ægteskab med en godtroende Teolog. Emnet er i sig selv dristigt: Franciska har Moral og Manerer som en Vipstjert, og det er behandlet med sanddru og grundig Realisme. Blandt de mange yderst livlig og anskuelig tegnede Figurer i Bogen maa fremhæves Hr. Gisle Brede, den af Franciskas mange Venner, som er oprigtigst forelsket i hende.

Rundt om i Romanen findes de nydeligste Stemningsbilleder og en broget Række maleriske Stavanger-Interiører. Og det skal siges: Sven Nilssen gaar her sine egne Veie. Han har ikke ladet sig paavirke af det store Forbillede: Alexander Kielland.

Gabriel Scott, født i Leith 1874.

GABRIEL SCOTT debuterede i Midten af Nittiaarene med etpar Digtsamlinger som uden synderlig personligt Indhold røbede en udviklet Sans for et klingende rytmisk Foredrag. Derefter fulgte nogle Fortællinger og Skildringer uden større Selvstændighed i Form eller Følelse. Først i den lille, nydelig fortalte Stemnings-Skizze „Hellig tre Konger" (1900) aabenbarer Digteren sig som en original Prosaist. Og i den Aaret efter udkomme „Jagtjournalen" fremtræder GABRIEL SCOTT som en lyrisk Fortæller af udmærket Rang. Det er en Bog, som — uden nogensomhelst Paavirkning — staar i et nært Slegtskabsforhold til Thomas Krags inderlige og dybe Skildringer af vestlandsk Natur. „Mulm" kunde ogsaa — ligesom „Jagtjournalen" — kaldes en Bog om Kysten, Havet og Skogene. —

I 1903 kom en liden Digtsamling „Siv", en træffende Titel paa disse sjælfulde, lidt spinkle og skjøre, men sikkert udformede Vers. Det er Naturlyrik og Folkevisetoner:

Det lider mod morgen. Maanen blir bleg,
og himmelens blaaklokke blegner —
over jorden gaar som et sagte pust:
det er natten i vest, der segner.

En efter en titter blomsterne op;
nogle i krone, andre i knop.
En busk ryster søvndrukken haaret,
og tusen sølvdraaber regner.

— Gabriel Scotts siste Arbeide er den lystige Komedie „Himmeluret“ (1905). Den giver i de to første Akter en morsom og malerisk Skildring af vestlandsk Folkeliv.

En Prosaskribent af udmærket Rang er NILS KJÆR. Han er ved Siden af Gunnar Heiberg den norske Dagspresses aandfuldeste og vittigste Causeur. Han staar ogsaa i Aandsart Heiberg nær. De har begge det samme samfundsløse, uborgerlige Livssyn; det samme nomadiske Temperament; den samme Stridslyst for Stridens Skyld — eller for Kunstens. Thi de er først og sist Kunstnere. Ordkunstnere. Begge har den særegne Fantasi, som skal til for at finde det ene rette, rammende, altsigende Ord. Ordet er dem helligt, — sikkert den eneste Helligdom, de er villige til at yde en ubetinget Hyldest.

Nils Kjær, født i Holmestrand 15. Septbr. 1870.

NILS KJÆR er Skribenten i Renkultur. Aldrig en sentimental Blottelse; aldrig en ubevidst Naivitet; alt behersket, klart, sikkert. Hver Sindsbevægelse hos den Skrivende maa tjene Verket. Ingen flagrende Stemning faar bryde Sætningernes harmoniske Orden.

KJÆRS Essays er samlet i to smaa Bind: „Fremmede Forfattere“ (1895) og „Bøger og Billeder“ (1898). Sine bedste Kroniker og Causerier har han udgivet under Titelen „I Forbigaaende“ (1903). Her findes nogle Breve fra Capri, hvori han rigtig udfolder sin lyrisk skjønne og straalende Ordkunst:

Stjernerne begynder at falme mod det graa Gry af Dag, og en fin Sitren af Rødt over Bjergene bebuder Solopgangen. Døgnet vender sig. Det er ikke Nat længer; det er ikke Dag endnu. Tiden bier, og Sekunderne tikker ikke.

Paa Grænsen af den dæmrende Dag før alle Tingene med alle Navnene har fundet sin daglige Plads i Lyset, fyldes Rummet af Urtingenes store graa Former. Der er Havet! Der er Bjergene! Dette er Jorden! Og i en Gysen af Velbehag over Kulden efter Nattens Lunhed og foran Dagens Hede vækkes og vaagner denne Jord. Der springer Lanser op af Østen, farvede i Skjæret fra det endnu usynlige Baal. De slynges ud og rykkes tilbage, lunefuldt og lynsnart, det er en uhyre Bundt af strittende og glimtende Odder, hvis Uro tusenfold uroligere splittes og bævrer i Gjenskinnet i det violette Hav. Denne Lysvaagnen i Morgenens Lyd-

løshed. Denne Opflammen i Morgenens Kulde. Denne Vælde i Fornyelsen, og Nyhed i Gjentagelsen af Skabelsens Vidunder!

I Østvæggen af Klippeøen, høit over Havet, ligger den umaadelige Mithras Hule, aaben mod Solens første Straaler. Der var engang Mennesker, hvidklædte Mennesker, som mødte Dagen med Hymner, medens de holdt Skaaler med varmt Blod op mod dens Luer. Men i Hundreder af Aar har Hulen staat tom, og Lysets Alter ligger paa Bunden af Havet, og det er ikke Menneskestemmerne, men de døde Klipper, som klinger mod Solopgangen, det er Stenene, som taler.

Men ingen Ø er i Solens Vold som denne. Den staar selv rankt op af Havet som et evigt Alter for den lyseste Gud. Med Myrter og Druer. Omfraadet af en Lysflod, som trænger ind i dens Kløfter og Grotter og funkler derinde i eventyrlige, prismebrudte Farver; med Kobberglød i Skræterne, med blændende Kridtglans i alle Husvæggene, med svalt Havbundslys under Rankeverket i Vinhaverne — dette er Soløen!

Med Skuespillet „Regnskabets Dag“ (1902) debuterede Nils Kjær som skjønlitterær Forfatter. Stykket hører til vor nyere Litteraturs mærkeligste Verker. Trods sin skarpe, spottende Form er det udsprunget af et mildt, uforbitret Sind. Dets dybeste Stemning er vemodig Erkjendelsesglæde . . . Kunstnerens halvt grusomme, halvt medlidende Lyst ved at se det uafvendelige fuldbyrdes.

„Regnskabets Dag“ er en dramatisk Capriccio, en Illusionens Leg med menneskelignende Skygger og Skyggebilleder mer end et Drama om Karakterers Udfoldelse og Udvikling; — en Aforistikers Enetale opløst i en Gnistregn af blinkende Strøtanker. Stykket handler om en Mand, for hvem alt styrter sammen, men som har den særegne Sindsoverlegenhed at kunne triumfere midt i Ødelæggelsens Vederstyggelighed. Hans herskende Gemytsbeskaffenhed er udtrykt i de Giordano Bruno'ske Ord: In tristitia hilaris, in hilaritate tristis, hvilke er udlagt: glad, naar Sorgerne trykker, bedrøvet, naar Glæden er over ham.

Dog intet er utvilsomt i dette Stykke uden dets afvisende, ironiske Stemning. Digteren har ingen ny, overraskende Livsvisdom at byde paa, — ei heller lider han af nogen Trang til Meningsfæller. Naar hans Hovedperson siger: Jeg spreder Usikkerhed. Jeg opflammer til Vankelmod . . . saa er det, fordi han elsker Tilfældet, Lykkeslumpen, den blinde og gode Skjæbne. Han bryr sig ikke om Menneskene, uden de er i Uskyldighedsstanden, — uhin-

drede af Magt og Anseelse og Eiendom: „De frie Mennesker. De skal være som Kilder i lunefulde Løb gjennem Livet . . . De skal ile forbi alt, smutte forbi alt og være muntre, fordi Tyngdens Lov hos dem er fri Bevægelighed, mens de faste og træge Ting sturer i Urokkelighed eller knuses i Fald.“ Han er taknemlig for al den Modgang, som den underfundige Nemesis bereder ham. Og han blir staaende paa den standhaftige Modsigelses Platform, indtil Taget falder ned over hans Hoved, og Aagerkarle og Panthavere rydder hans Hus . . . Landeveien har altid en Sten, han kan helde sig til.

NILS KJÆR.
Tegning af Karsten.

— „Regnskabets Dag“ ender med Ruin og Fallit for samtlige Agerendes Vedkommende. Det er Forlis over hele Linjen. Da Teppet gaar ned for siste Akt, ser vi Hovedpersonen løbe rundt i sine tomme Sale. De er gaat fra ham allesammen. Og han gribes af Fattigdommens og Forladthedens Mørkerædsel.

I dette Hjemløshedens og Desperationens Billede har Stykkets romantiske Nedgangs- og Undergangs-Stemning naaet sin Fuldendelse. Digteren har ført sin Helt ud af det jordiske Virvar . . . op paa Frihedens Tinde. Han har Stilheden og Stjernerne over sig. Og det er saligt at strande under Uendelighedens Himmeltegn. [1])

I Andreas Haukland har Nordlandenes fantastisk skjønne og store Natur faat en ny Beskriver og Besynger. Han fremtræder i sin vidtløftige, halvt selvbiografiske Roman „Ol-Jørgen“ I—IV

Andreas Haukland, født 1873.

[1]) Così tra questa
Immensità s'annega il pensier mio;
E il naufragar m'è dolce in questo mare.
Leopardi: L'infinito.

(1902—05) som en af Hamsun sterkt paavirket lyrisk Fortæller. Det bedste i hans Bog er de pragtfulde Stemninger og Ordmalerier: Billederne af glitrende, lystindrende Soldage, af lysglødende mystiske Sommernætter, af skinnende, nordlysflammende Vinter. Men hvad der hidtil har vakt mest Opsigt, er dens brutalt oprigtige og ublufærdige Sensualisme. Eventyrverdenen dernord har Digteren fremstillet som Urhjemmet for alle lodne Fauner. Der optræder en Filosof i Romanen. Han minder noget om den landstrygende Grubler og Anarkist, som Maksim Gorki saa ofte har skildret paa sit sterke og sindrige Sprog. Denne Naturens Søn siger etsteds: „Jeg maatte herop . . Herop, hvor Elskoven er sterk og sund. Og hvor Glæden er raa og dyb. Ja, Raaheden! Naar den svinder, da svinder Livet . . Raaheden alene kjender Livsglæden . . . Der er gement blandt Menneskene, hvor Dyden raader. Dyden er Dannelsens Surrogat for Uskylden. Uskylden er raa og oprindelig".

Og det maa man lade Digteren, der er intet tilslørende eller antydende Pikanteri ved hans Udmalinger af Sanselivets Glæder. Han bruger Almuens grove, aabne Ord.

Menneskeskildringen i „Ol-Jørgen" er mest Staffage. Ikke engang Hovedpersonen faar vi noget nøiere Kjendskab til. Han fortoner sig som en ubestemmelig lyrisk Skikkelse, fuld af digterisk Trods og Had og Lykkehigen. Der er mer af gammel Romantik end af moderne Virkelighed over denne Type. Ligesom der idethele er mer af Litteratur end af umiddelbar Livserfaring i de tre Fjerdedele af Romanen.

Men hvilken Fantasi hos denne Digter! Som han kan give en Vinternats Stemning:

Dyb blaa laa sænkningen mellem bakkerne . . bakkekammerne glitred som sølv. Her og der stod et træ og strakte grenene som spøgelseagtige, tynde arme ud over det blaa dyb. Og skogen stod sort og rammed ind de hvide enge . . . .

Afstandene skrumped ind. Det blev saa kort mellem gaardene. De laa sorte og krøb sammen som dyr, og mennesker krøb sammen under den vældige nat. Og ud fra de sorte skoge stønned det hult og jamred, og det suste nu og da som vældige vinger gjennem baret. Vandene, som lagde sig, trak de siste aandedrag med lyde, der rulled som skrækslagne dyrs tunge brøl mellem fjeld og aaser og de stønnende trær. Og de store ugler skreg sit uhu! fra aasen. Og fjeldet svared mørkt og truende: uhu!

Og en Sommernat:

Rødlig blank sænked himmelkuppelen sin rand i havet. Øerne og de sorte skjær løfted sig, rørte knapt ved sjøen med sin runde bug. Luften dirred om dem som fyldt af talløse smaa tindrende skjæl i natten. Lyst sølvskjær droges over de sorte kroppe. Som store fugle, der sover med hovedet under vingen, laa de let paa vandet. . . .

Som en overordentlig lovende og interessant Skribent og Fortæller maa SIGURD MATHIESEN nævnes. Han hører til de sist fremtraadte, — debuterede i 1903 med en Samling Noveller, betitlet „Unge Sjæle“. Det var Skildringer af høist forskjelligt Værd, men hver Linje i dem røbede et stort og særeget Talent. En sterk og sær, om ogsaa undertiden svimmel Fantasi glimtede frem overalt. Glipped hist og her den kunstneriske Kraft, saa var den sproglig nyskabende Evne altid betydelig. Som Stilist maatte SIGURD MATHIESEN gives Plads blandt vore allerførste. **Sigurd Mathiesen, født Larvik 13. Juli 1871.**

Denne nye Skildrer og Beskriver mindede endel om Knut Hamsum, som han fremtraadte i sine første Bøger. Der var noget af det samme saare, sensible, næsten sygelig indtryksmodtagelige Sind. Der var den våre og vaagne Sans for de sjeldne Ting, for alt det mærkelig skiftende og bølgende i Sjælelivet . . . og saa den fra Edgar Poe og Russerne stammende Tilbøielighed til at sysle med alskens særsynte psykologiske Fænomener.

Samlingens digterisk set betydeligste Stykke var „Blod-Tirsdagen“, en Edgar Poesk Uhyggestemning fuld af fantastisk Rædsel, udmalt med en angstvækkende intuitiv Klarhed. Men dens store, kunstneriske Triumf var „Vulkanen“, en ren *tour de force* i Retning af Ordmaleri.

Efter „Unge Sjæle“ stod den nye Digters Personlighed endnu noget uklar og usikker for os. Hans Bog var ikke overalt helt ægte og overbevisende Men det er „Hide Unas“. Denne besynderlige Roman, hvis Begivenhedsforløb er vildt usansynligt, men som dog i sin Helhed virker slaaende sand, er fra første til siste Linje et genialt Sjælemaleri. Det gjør intet Skaar i Digterens Originalitet, at vi ogsaa her mindes om Edgar Poe og Dostojefskij. Det Pust af smuldrende Forfald og skjæbnemærket Undergang, som Digteren kaster over Familien Unas, har noget af den vage Mystik i *The fall of the House of Usher*. Og Hide Unas selv, den

udfattige Latinskolelærer, en Grubler uden Evne til at hævde sig blandt Menneskene, en nøgen Sjæl med sygelig ømtaalige Sanser, ham mødte vi først i Dostojefskijs Romaner. Og hans epileptiske Søster ligesaa. Men — og deri bestaar Originaliteten — Digteren har skabt dem paany. Han har evnet at stedbinde dem til den lille norske By, hvor deres triste Livslob udspilles.

Som Prøve paa SIGURD MATHIESENS Prosa skal jeg citere lidt af Slutningen — Hide Unas' Selvmordsfantasier:

Eiv. Enger, photo.

SIGURD MATHIESEN.

... Den blaa evigheds-drom. Hvad jeg tænker? — Jeg tænker slet ikke. Jeg ser bare trærne ude paa styrtningen glode med gjennemsigtigt yslov. O endelig spranget. Ned-fartens vellystige gys. Et smeld for mine tromme-hinder i det oieblik, jeg naar vandfladen. En gur-glende lyd over mig. Af gammel dykkevane holder jeg pusten. Et stort, steilt lys fra oven skjærer gjen-nem mine lukkede oienlaag. Jeg maa aabne dem. Og jeg ser et selsomt fosfor-skimmer, der synes at straale ud fra bunden. Jeg ser flygtende fiskeglimt. Fiske af utrolige former og farver. Alt havets lydløse kryb. Og jeg ligger midt i vældige, vuggende tangskoge. Henne i en antediluviansk tid befinder jeg mig. Da begynder en frygtelig susen for mine ører som af mange vandes fald. Det knitrer i mit legeme. Der lægger sig et tryk for mine tindinger. Jeg vil op . . . Jeg kvæles . . Og jeg gjør en uvilkaarlig svømmebevægelse. Men stenene, som jeg har bundet om mig, hindrer mig i at flyde op. Det er forresten ingen fysisk smerte Blot en grufuld sjæleangst.

Da glider der et sort uhyre frem. Et rædselslyn sitrer gjennem mig. Jeg ved, det er en vældig blæksprut. Jeg kjender dens fangarme sno sig om mig. En af de klamme, søgende, spidse famler under min pande. Og jeg føler en stikkende smerte i ansigtet. Det er dens blodtørstige sugemunde.

Jeg hører blodet dryppe. Det drypper uafladelig fra et oprevet arr i min pande. Det er ikke længer havdyret, der klynger sig om mig. Det er en sort og overmenneskelig kvindeskikkelse. Jeg kjender hende. Men jeg faar bare ikke fat i hendes dunkle ansigt . . . Det er *dødssfinxen* selv.

Da splintres der noget udenfor. En rude . . . Min mund fyldes af vand. Et brøl fra mit indre drukner. Jeg føler et knivstik i mit bryst. Det er, som jeg vil spy alle mine indvolde op . . . Mine sanser svigter mig. Men endnu kjender jeg mit legeme forlade mig stykkevis. En saftløs tørhed brer sig allevegne, indtil min hals og mit hode stivner. Bare en glødende plet heroppe lever endnu, fuld af urolige billeder i en fosforgrøn skumring. En selsom ormegaard — min hjerne. Men ogsaa der graaner yset. Det blir en lydtom og straaleløs nat om mig. Og den store vision, som kaldes livet, er endt.

Ragnhild Jølsen.

I samme Aar som Sigurd Mathiesen debuterede Ragnhild Jølsen. I hende har norsk Digtning faat en Forfatterinde af en udpræget djærv og dristig Type. Og hvad mere er, en virkelig kunstnerisk Kraft, en Skribent, hvis sterke, prægtige Østlandsk er en virkelig Berigelse af vor Skriftverden. Hendes første Bog „Ve's Mor“ var endnu præget af Debutantens høistemte lyriske Indignation. Fortælleren stod det Oplevede for nær. Og Stilen bar glimtvis Mærker efter Læsning. Men hvilken skikkelsedannende Evne! Hvilket friskt og uforfærdet Selvsyn!

I „Rikka Gan“ (1904) løber Beretningens Strøm i brede, rolige Bølger. En frodig Romanfantasi er overalt paa Spil her, underbygget af en rig og varm Skildringens Kunst. Ragnhild Jølsen staar i denne lille Roman Thomas Krag nær. Hun har vistnok langt frem til hans ædle, fuldtonende Visdomssprog. Men der er til Gjengjæld rødere Blod og kraftigere Puls i hendes Prosa. Og hun har det samme Natursyn paa Menneskene og det menneskelige, den samme dunkle og dybtsøgende Mystik. Som nu i denne Indledning til „Rikka Gan“, der sterkt og sikkert anslaar hele Bogens Stemning:

Sorte laa Gan Gaards Huse med sit søvnige Ekko, og Trærødderne skalv nede i Haven.

Sol kom gnistrende ved Sommertid, klar og stærk som bare Sommersol kan gnistre. Magted ikke gnistre i noget paa Gan: Ikke i en Tagsten paa Mønet. Ikke i en enslig Rude. — Det kunde da tjene som en Lignelse dette, hvordan Gan Gaard ved Sjøen nu ikke længer hørte Dagen til, — slig den lukked sig sammen, tæt og tvær, og sov i sin faldne Storhed.

Men naar Mørket kom sivende op af Vandet og ud af Skogen — naar Maanen kom glidende ildrød over Sjøen — naar Skyggerne leired sig dybe og sorte — da var det, at Gan Gaards Huse vaagned og vokste. Og der blev en Mummel af Historier og Minder, en Sus og Hvisk som af Mennesker, der havde levet.

Og Sagn, der gnistred i Mørket.

— Af Fortællere og Romanforfattere, som har optraadt i det her behandlede Tidsrum, kan endnu nævnes

HJALMAR CHRISTENSEN; HELENE DICKMAR (Pseud. f. Hanna Andresen Butenschøn); J. WORM-MÜLLER („Fire Dage“ 1894); JAPPE NILSSEN („Solefald“ 1903); ERIK LIE; OSCAR AAGAARD; HANS SELAND; SVEN MOREN; BALTHAZAR SCHNITLER; IVAR SÆTER; P. LYKKE-SEEST; JENS ZETLITZ KIELLAND; OLAF BENNECHE.

Af Lyrikere:

SIGURD BØDTKER („Elskov“, 1887); GUNNAR RYSSTAD; ANDREAS JYNGE; IVAR SÆTER; CARL SCHØYEN; M. B. LANDSTAD.

Af dramatiske Forfattere:

HJALMAR CHRISTENSEN; THORALV KLAVENÆS („Livets Vei“ 1893); HULDA GARBORG; BJØRN BJØRNSON; AXEL MAURER; I. F. VINSNES; SIGURD ELDEGARD.

Af Skribenter udenfor de egentlige skjønlitteraere Forfatteres Kreds skal nævnes: Maleren CHRISTIAN KROHG, en Række friskt fortalte, luriefulde Skildringer og Interviews: „Lodser“, 1890; „Kunstnere“ I—II (91—92); „12 af vore Samtidige“ (95); „Paa Bicycle og Jernbane“ (99). — Billedhuggeren MATHIAS SKEIBROK (1851—96): „Sandfærdige Skrøner“ (1891); „Nye og sandfærdige Skrøner“ (94). — Maleren TH. KITTELSEN, storslagne Naturstemninger og -Skildringer, ofte af et vildt, fantastisk Humor: „Fra Lofoten“ I—II (1889—91); „Troldskab“ (1892); „Svartedauen“ (1901).

SFINX (Pseud. f. Edle Schjødt): spøgefulde, fonografisk lydhøre Gjengivelser af østlandsk Dagligtale: „Fif og Halvfif“, „Blandet Selskab“ (1902—03).

Indhold.

I.

II.